МАТЕРІАЛИ III МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

23 ВЕРЕСНЯ 2022 РІК

М. КИЇВ, УКРАЇНА

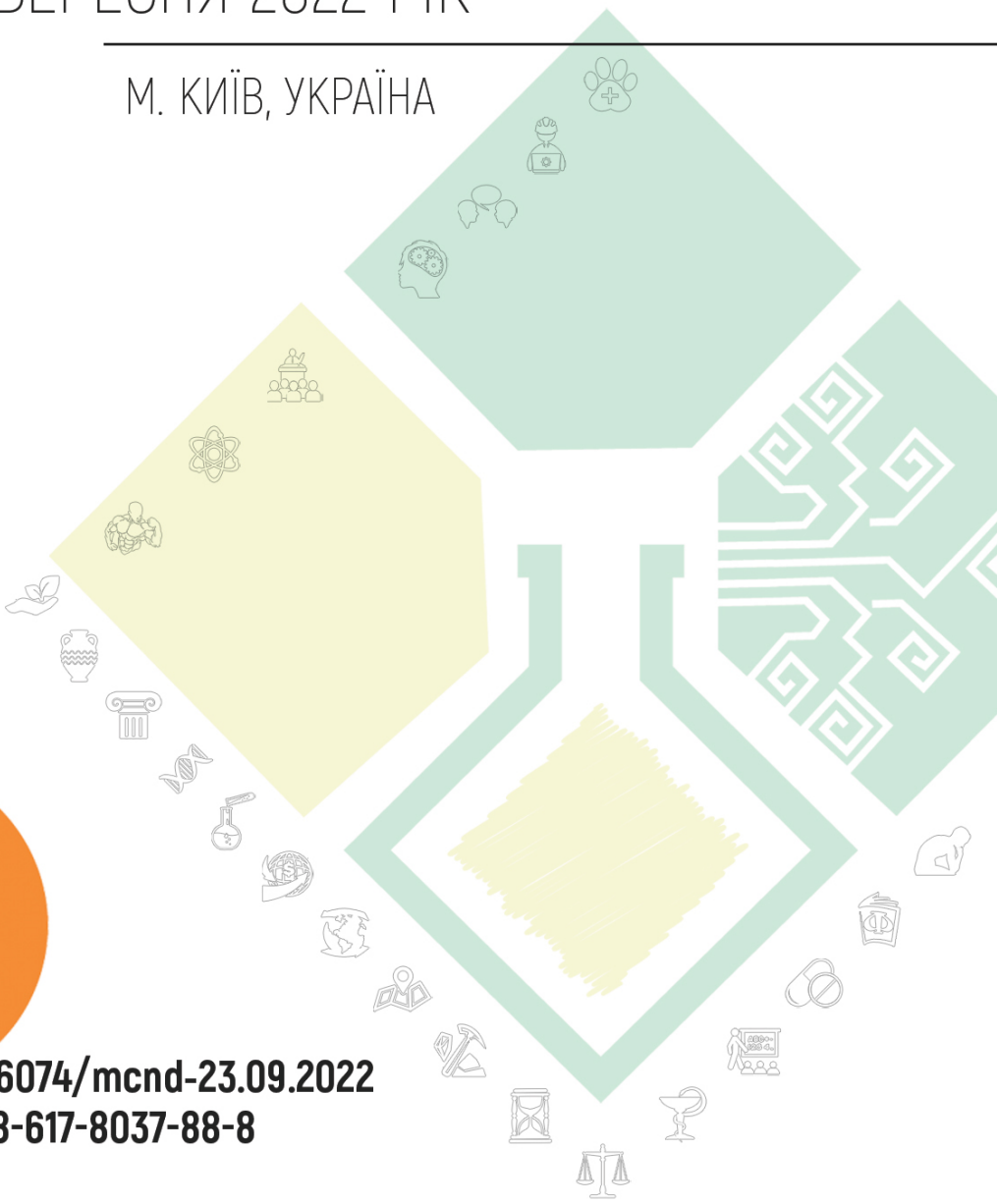

OPEN ACCESS

DOI 10.36074/mcnd-23.09.2022
ISBN 978-617-8037-88-8

МАТЕРІАЛИ
III МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Міжнародний Центр Наукових Досліджень

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

23 ВЕРЕСНЯ 2022 РІК
м. Київ, Україна

Вінниця, Україна
«Європейська наукова платформа»
2022

УДК 001 (08)
Т 65

https://doi.org/10.36074/mcnd-23.09.2022

Організація, від імені якої випущено видання:
ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Білоус Т.В.
Дизайн: Бондаренко І.В.

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

Т 65 **Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень**: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Київ, 23 вересня, 2022 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022. — 178 с.

ISBN 978-617-8037-88-8
DOI 10.36074/mcnd-23.09.2022

Викладено матеріали учасників III Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень», яка відбулася 23 вересня 2022 року у місті Київ.

УДК 001 (08)

© Колектив учасників конференції, 2022
© ГО «Європейська наукова платформа», 2022
© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2022

ISBN 978-617-8037-88-8

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І.
ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ
Руснак А.В. 9

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ
Погосян К.В. 11

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ
Бударін О.С. 14

СЕКЦІЯ ІІ.
ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ВЕДЕННЯ ІНТЕРНЕТ БЛОГУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ВИРОБНИЧОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПІДПРИЄМСТВА
Коник О.В. 17

ДІАГНОСТУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ
Ємельянов О.Ю. 19

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРИЗМУ: СИСТЕМНИЙ АСПЕКТ
Олещук В.Т. 22

ОСОБЛИВОСТІ УХВАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ОСНОВІ РЕЛЕВАНТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ТОРГІВЛІ ПАЛИВНО-МАСТИЛЬНИМИ МАТЕРІАЛАМИ
Ганусик А.І., Швець В.Є. 25

СЕКЦІЯ ІІІ.
ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА;
ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ВИКОРИСТАННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ДОХОДУ ДЛЯ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ
Сук П.Л. 30

СЕКЦІЯ ІV.
МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ДЕРЖАВНІ СЛУЖБОВЦІ: ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК
Музиченко О.Я., Радиш Я.Ф. 33

ЗМІНИ ОБСЯГІВ НАДХОДЖЕНЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ ДО БЮДЖЕТУ ЛЬВІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ
Дубровська М.М. 37

КЕРІВНИК МІЖ ОСМИСЛЕННЯМ І ОБЧИСЛЕННЯМ: ФІЛОСОФІЯ УНИКАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПАСТОК
Юшин С.О. 40

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Калініченко Л.Л., Рева М.Ю., Никитенко М.В. 42

СЕКЦІЯ V.
СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УРОКИ ВІЙНИ, (НЕ) ВИВЧЕНІ ВІТЧИЗНЯНОЮ СОЦІАЛЬНОЮ РОБОТОЮ
Семигіна Т. 47

СЕКЦІЯ VI.
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ
Белянська Ю.Є. 50

СЕКЦІЯ VII.
ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
Гулям У.Х., Бехруз Хашматулла 53

КУРАТОР СУДОВИЙ В ПОЛЬЩІ ТА ПРАЦІВНИК СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ТА ФУНКЦІЙ
Сотула О.С. 56

ЛОГІКА ЮРИДИЧНИХ МІРКУВАНЬ
Стрельцова О.І., Жадяєв Д.В. 59

ЛЮДИНА ТА ДЕРЖАВА В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ
Гришко О.М. 64

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ
Кучаковська Н.О. 67

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПОКАЗАНЬ СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ
Білієнко Є.Г. 70

РОЛЬ ҐЕНДЕРНОЇ СТАТИСТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ
Боброва Ю.Ю. 72

СЕКЦІЯ VIII.
ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ,
СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ
Гнідаш В.В. 74

ВІДКРИТІ ДЖЕРЕЛА ЯК МЕТОД РОЗВІДКИ. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ
Черевко В.В., Дуфенюк О.М. 77

ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСНАТІВ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МВС УКРАЇНИ
Петренко П.П. 80

СЕКЦІЯ IX.
ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА
ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Гбур З.В., Палагусинець Р.В. 82

ДОТРИМАННЯ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ ПРИ ПОВОДЖЕННІ ІЗ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ
Сокур К.В. 86

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕЦІЇ СТВОРЕННЯ РАКЕТНО-КОСМІЧНОЇ ТЕХНІКИ
Кошова С.П. 88

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ
Ткачова Ю.В., Плахотний А.П. 91

СЕКЦІЯ X.
АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ПРОДУКТИВНІСТЬ АГРОФІТОЦЕНОЗУ ЗАЛЕЖНО ВІД КОМПОНЕНТНОГО СКЛАДУ ТРАВОСУМІШЕЙ В УМОВАХ ПЕРЕДКАРПАТТЯ
Марцінко Т.І., Карасевич Н.В. 93

СЕКЦІЯ XI.
ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

ОЦІНКА БЕЗПЕЧНОСТІ ПРІСНОВОДНОЇ РИБИ ПРИ ПОСТОДИПЛОСТОМОЗІ
Петров Р.В., Петров В.В., Березовський А.В. **95**

СЕКЦІЯ XII.
ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ТЕХНОЛОГІЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ ВНАСЛІДОК ВИДОБУТКУ БУРШТИНУ
Стефанишин А.В. **99**

СЕКЦІЯ XIII.
ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

ENGLISH LANGUAGE IN THE ASPECT OF INTERNATIONAL COMMUNICATION
Leleka T.O. **101**

ОСОБЛИВОСТІ НАРАТИВНОЇ СТРУКТУРИ КУЛІНАРНОЇ ПРОЗИ
Кулиняк Ю.Р. **104**

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ В ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНА ГУЦАЛА
Чумак Т.М. **106**

СЕКЦІЯ XIV.
ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ НА ПОЛІТИЧНУ КУЛЬТУРУ КРАЇН (НА ПРИКЛАДІ ЯПОНІЇ, США ТА УКРАЇНИ)
Арсенюк М.С. **111**

«ПРОТОСЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ» ЯК КОМПОНЕНТ НЕЯВНОЇ КОГНІТИВНОЇ СИСТЕМИ
Старікова Г.Г. **115**

СЕКЦІЯ XV.
ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

SOME REMARKS ON THE IMPORTANCE OF RESEARCH STRATEGIES IN THE PERSPECTIVE OF EDUCATION RESEARCH
Gietka M. **118**

ВИКОРИСТАННЯ КОНСТРУКТОРА ТЕСТІВ НА НАЦІОНАЛЬНІЙ ОСВІТНІЙ ПЛАТФОРМІ «ВСЕОСВІТА» І ОСВІТНЬОГО СЕРВІСУ «GENIALY.LY» ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АРИФМЕТИЧНОЇ І ГЕОМЕТРИЧНОЇ ПРОГРЕСІЙ НА УРОКАХ З АЛГЕБРИ У 9 КЛАСІ
Солдаткін О.В. 120

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У ДОШКІЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ
Волювач В.О., Цуранова О.О. 125

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ БАГАТОПРОФІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
Мосякова І.Ю. 127

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
Булаткіна Г.І. 130

СЕКЦІЯ XVI.
ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ПРОБЛЕМА НАВЧАННЯ ТА АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Гнатюк О.В. 133

ТРАДИЦІЙНІ УКРАЇНСЬКІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЗДОРОВ'Я ТА БЛАГОПОЛУЧЧЯ
Царенко Л.Г. 139

СЕКЦІЯ XVII.
МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

METHODS OF SCORING ASSESSMENT OF PSYCHOPHYSIOLOGICAL AND MENTAL ADAPTATION OF STUDENTS OF MEDICAL EDUCATION INSTITUTIONS IN THE CONDITIONS OF ORGANIZING EDUCATIONAL ACTIVITIES IN REMOTE (ON-LINE) AND IN AUDITORIUM (OFF-LINE) FORMAT: APPLIED ASPECTS
Vergeles T.M., Serheta I.V. 145

ВАКЦИНАЦІЯ І РИЗИК РОЗВИТКУ «ДОВГОГО КОВІД»
Кучма І.Ю., Смілянська М.В. 147

КОМБІНОВАНА ІНДУКЦІЙНА ТЕРАПІЯ З ВВЕДЕННЯМ СТОВБУРОВИХ КЛІТИН ПЕРЕД ТРАНСПЛАНТАЦІЄЮ НИРКИ
Вороняк О.С. 149

МЕТЕОЧУТЛИВІСТЬ ТА ЗДОРОВ'Я
Науково-дослідна група:
Коц С.М., Коц В.П., Маракіна А.Г., Ткаченко Д.О. 152

ПОКАЗНИКИ АНГІОГЕНЕЗУ У ВАГІТНИХ З ХРОНІЧНОЮ АРТЕРІАЛЬНОЮ ГІПЕРТЕНЗІЄЮ В І ТРИМЕСТРІ
Науково-дослідна група:
Дейніченко О., Сюсюка В., Круть Ю., Гайдай Н., Павлюченко М., Пучков В., Богомолова О. 156

РІВЕНЬ ТРИВОЖНОСТІ В МОЛОДІ
Коц С.М., Коц В.П., Яценко В.В. 159

СОН ТА БІОРИТМИ
Науково-дослідна група:
Коц С.М., Коц В.П., Ткаченко Д.О., Бахнар Д.С. 163

СЕКЦІЯ XVIII.
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ ОЗДОРОВЧИМ ФІТНЕСОМ НА ФІЗИЧНИЙ СТАН ЖІНОК ПЕРШОГО ЗРІЛОГО ВІКУ
Середенко О.О. 166

МОТИВАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ ЕЛЕМЕНТІВ ПРИЩЕПЛЕННЯ ПРАГНЕННЯ ДО РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ТА ЗДІБНОСТЕЙ СЕРЕД КУРСАНТІВ
Гірський О.А. 168

ПРИЙОМИ САМОЗАХИСТУ ЯК СКЛАДОВА СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
Гірський О.А. 170

СЕКЦІЯ XIX.
ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

НАРОДНІ ЖІНОЧІ ГОЛОВНІ УБОРИ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ
Бондаренко М.І. 172

РЕАЛІТІ-ШОУ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ СУЧАСНОЇ МЕДІАТИЗОВАНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
Жуков В.В. 176

СЕКЦІЯ XX.
КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

ВІДЕОХОСТИНГ ЯК НОВІТНЄ ЯВИЩЕ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ
Мусієнко О.В. 177

СЕКЦІЯ І.
ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Руснак Алла Валентинівна
доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки
Херсонський навчально-науковий інститут
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, Україна

Формування національної інноваційної системи (НІС) відбувається індивідуально для кожної країни та визначається соціально-економічними відносинами, що склалися. Однак у кожному конкретному випадку можуть бути використані окремі підходи та інструменти, що довели свою ефективність у інших країнах.

Визначено основні закономірності розвитку НІС:

- держава відіграє активну роль при формуванні та функціонуванні НІС;
- у міру становлення НІС змінюється роль держави в управлінні економічними процесами;
- здійснюється перехід від прямого управління до індикативного;
- розвиток технологій, передусім, інформаційних і телекомунікаційних, сприяють створенню мережевих структур, основою управління якими є синергетичні принципи (самоорганізації);
- підвищується роль регіонів у розвитку інноваційних процесів, при цьому інноваційна система розглядається як інструмент розвитку територій;
- у міру розвитку національних інноваційних систем відбувається їх інтеграція до наднаціональних, що відповідає глобалізаційним процесам.

Більшість учених дотримуються загальних методологічних принципів розвитку НІС [1, с. 156]:

- особливу роль в економічному розвитку відіграє знання;
- головним фактором економічної динаміки є конкуренція між підприємцями, в основі якої лежать інновації;
- інституційний контекст інноваційної діяльності прямо впливає на її зміст та структуру.

З урахуванням виявлених закономірностей сформульовано низку базових принципів розвитку НІС:

1) знання є стратегічним ресурсом економіки постіндустріального суспільства, інноваційна діяльність стає визначальним чинником її розвитку, а національна інноваційна система – інституційною основою;

2) НІС формується та розвивається за етапами, що розрізняються за рівнем розвитку системи чинників;

3) НІС формується на основі збалансованого застосування державних та ринкових механізмів регулювання економіки з урахуванням, у тому числі, особливостей та рівня соціально-економічного розвитку конкретних територій.

Національна інноваційна система, як і її підсистеми, підпорядкована основним принципам системи: цілісності, оптимальності, ієрархічності елементів системи, підпорядкованості, координації, еволюційності розвитку [2, с. 26]

На підставі виявлених закономірностей розвитку НІС та з урахуванням базових принципів можна узагальнити основні вимоги до НІС:

- забезпечення зростання конкурентоспроможності наукомісткої продукції та економіки держави загалом;
- достатня стійкість, що забезпечує нормальне функціонування НІС в умовах зміни економічної ситуації;
- перетворення НІС на інструмент розвитку депресивних регіонів та зниження диференціації у їх соціально-економічному розвитку;
- здатність до інтеграції в інноваційні системи вищого рівня.

Стратегія розвитку НІС визначається державною макроекономічною політикою, нормативно-правовим забезпеченням, формами прямого та непрямого державного регулювання, станом науково-технологічного та промислового потенціалу, внутрішніх товарних ринків, ринків праці, а також історичними і культурними традиціями та особливостями.

Зазначені підходи до формування НІС мають загальний характер та можуть використовуватися при виробленні інноваційної політики, яка реалізує стратегічні цілі розвитку економіки країни. При цьому якщо стратегія держави спрямована на перехід до постіндустріального суспільства, то процес формування НІС може розглядатися як початкова стадія її реалізації. У цьому випадку буде потрібен перегляд поглядів на інноваційну діяльність, зокрема, поширення інноваційних підходів не тільки на сферу виробничих технологій, а й на галузі, які забезпечують життєдіяльність та задоволення потреб людини – освіту, охорону здоров'я, культуру.

Список використаних джерел:

1. Яремко Л. (2007). Національна інноваційна система та її формування в Україні*. Збірник наукових праць*. К.: НДЕІ Мінекономіки України, Вип 1, 54–57.
2. Руснак А.В., Ломоносова О.Е. (2021). Національна інноваційна система: сутність, чинники формування та принципи організації. *Вісник БУМІБ.* № 50(2), 23-29.

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ

Погосян Карен Варужанович
здобувач ступеню магістра
Одеський національний морський університет, Україна

На теперішній час вкрай важливого значення набуває збільшення рівня цифровізації економіки (діджиталізація), яка для електронної комерції активізується та змінює підхід до ведення бізнесу та вимоги до використовуваних інформаційних технологій у електронній комерції (e-Commerce).

Проведений оглядовий аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив визначити деякі принципові моменти. Необхідність збільшення рівня цифровізації економіки визначається міжнародними конференціями ООН та багатьма науковцями [1–6]. Для електронної комерції це означає нові можливості щодо прийомів ефективних комунікацій зі споживачем, поширення нестандартних форм взаємодії (унікальність title, створення мовних URL, відстеження запитів користувачів), здійснення розрахунків тощо. Особливо це актуально під час форс-мажорних обставин, таких як COVID-19 та введення воєнних дій.

У роботі Л. Шостак, І. Більо, Є. Микитюк визначено, що «Практичним прикладом цифрової економіки, яка орієнтована на споживача є можливість держави надавати різні послуги. Наприклад, це надання громадянам довідок, отримання та реєстрація запитів або заяв, відповіді на запити в електронному вигляді, здійснення електронних платежів з будь-якої точки тощо. Особливо це стосується діяльності інтернет-магазинів, онлайн-магазинів, використання соціальних мереж, інтернет-банкінг» [5, С. 247]. Роль держави у розвитку цифрових технологій та їх застосуванні є одним із ключових питань у протидії глобальним ризикам, таким як пандемія COVID-19. Також необхідно врахувати вимоги до України в умовах Східного партнерства з ЄС, а саме програми EU4Digital: підтримка цифрової економіки та суспільства в Східному партнерстві, яка спрямована на розширення єдиного ринку ЄС та сприяння бізнесу, розвиток цифрової економіки та суспільства для економічного зростання нашої країни, збільшення робочих місць та покращення життя людей (ініціатива EU4DIGITAL, 2020). Саме ця програма може стати одним із ключових механізмів, який допоможе Україні в найкоротші терміни подолати негативні економічні наслідки, спричинені пандемією COVID-19 [6, С. 299].

В умовах воєнних дій, для підтримки економічного потенціалу України, велике значення має відновлення економіки, що на даному етапі, на наш погляд, можливо за допомогою малого та середнього бізнесу, до якого відноситься торгівля через Інтернет-мережу. Крім того, «вітчизняні суб'єкти господарювання повинні бути готові до виходу на нові ринки, але умовою успіху є торгівля високоякісними інноваційно-орієнтованими продуктами, технічними товарами та послугами, які відповідають вимогам прогресивного європейського ринку» [3].

Враховуючи вищесказане, вважаємо за доцільним розвиток цифрової електронної торгівлі здійснювати за напрямами, наведеними на рис. 1.

Розвиток маркетингових інструментів можливо за рахунок контент-маркетингу (тексти – повідомлення в блозі, відео, аудіо – подкасти, інфографіка); пошукової оптимізації (SEO) з метою збільшення позицій у результатах пошуку (індексація контенту, внутрішнє налаштування веб-ресурсу, ключові запити); контекстної та

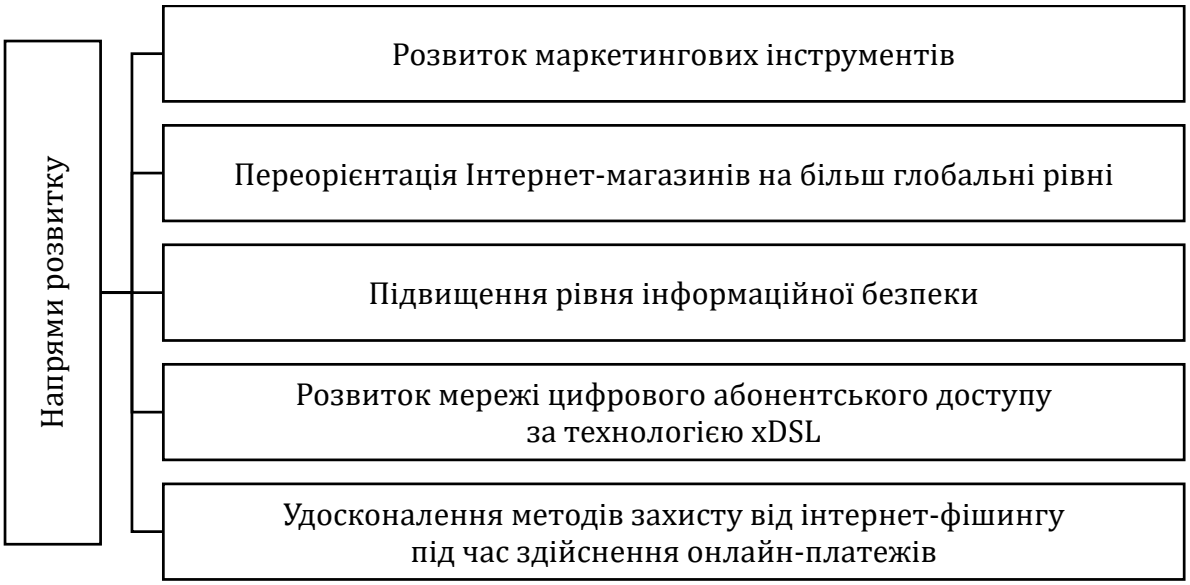

Рис. 1. **Напрями розвитку цифрової економіки електронної торгівлі** *(пропозиція автора)*

медійної реклами на основі оплати кліків з підтримкою принципу адаптивності (вибір регіону просування, аудиторії, соціально-демографічних характеристик, інтересів тощо); маркетинг у соціальних мережах (Instagram, Tik-Tok, Facebook); партнерський маркетинг для розвитку бізнесу та збільшення присутності бренду на різних платформах; SERM (Search Engine Reputation Management) для керування репутацією у видачі пошукових систем (Яндекс, Google тощо); FAQ (Frequently Asked Questions) завчасні відповіді на можливі запитання відвідувачів або зворотний дзвінок, за допомогою якого відвідувач замовляє дзвінок від фахівця для консультації з усіх питань з реальним представником компанії. Використання зазначених інструментів дозволяє залучити потенційних клієнтів та збільшити трафік на сайт, що є запорукою зростання продажів та прибутку.

Переорієнтація Інтернет-магазинів на більш глобальні міжнародні рівні дає можливість здійснювати операції продажу за рамками місцевих регіонів, виходячи на ринки та цільову аудиторію інших країн з порівняно невеликими витратами. Формування нового ринкового простору дозволяє створювати нові бази клієнтів та збільшувати обсяги продажів, що підвищує кінцевий фінансовий результат у вигляді прибутку. Отже існує високий потенціал світової цифрової економіки, яка на теперішній час стає основою ефективного конкурентоспроможного розвитку національних економік країн. При цьому необхідно враховувати фактор швидкого зростання конкурентів та різних ризиків (правові, фінансові, бізнес-ризики, технологічно-комп'ютерні тощо).

Підвищення рівня інформаційної безпеки повинно будуватися на принципах цілісності, конфіденційності та доступності. Загальні фактори впливу безпеки на комп'ютерні мережі включають: людські, технічні та природні катаклізми. На теперішній час досить серйозним бізнесом є кіберзлочинність, який здійснюється з використанням аутсорсерів-програмістів, які пропонують послуги по створенню програмних продуктів для порушення інформаційної безпеки, наприклад через Інтернет-платежі, Інтернетбанкінг.

Розвиток мережі цифрового абонентського доступу за технологіями xDSL (digital subscriber line, цифрова абонентська лінія), наприклад, ADSL (Asymmetric Digital Subscriber Line, асиметрична цифрова абонентська лінія), що дозволяє

високошвидкісний доступ до Інтернету, а також одночасно працювати в Інтернет і розмовляти телефоном.

Останнім часом «ризики конфіденційності особистих даних ускладнюють проблеми, які вже наразі існують в економічній сфері, як-то стурбованість споживачів проблемами онлайнового шахрайства, механізмів відновлення порушених прав внаслідок нього, якості онлайнової продукції, що обмежує довіру та може уповільнити зростання електронної торгівлі» [6, С. 304]. З урахуванням цього пропонуємо з метою захисту від інтернет-фішингу під час здійснення онлайн-платежів користуватися послугами Portmone, яка пройшла міжнародний аудит безпеки за стандартом PCI DSS, а захищеність транзакцій підтверджена сертифікатом SRC.

Впровадження перерахованих напрямів повинно супроводжуватися підтримкою держави на базі постійного діалогу влади, бізнесу та громадськості, наприклад, шляхом полегшенням усіх процесів цифровізації, сприяння діяльності операторів у сільської місцевості, як варіант, супроводження всіх кроків інструкцією. Така підтримка є запорукою підвищення та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в цілому.

Висновки. Отже, напрямами розвитку цифрової економіки електронної торгівлі мають стати: розвиток маркетингових інструментів, переорієнтація Інтернет-магазинів на більш глобальні міжнародні рівні, підвищення рівня інформаційної безпеки, розвиток мережі цифрового абонентського доступу за технологіями xDSL, удосконалення методів захисту від інтернет-фішингу під час здійснення онлай-платежів. Впровадження перерахованих напрямів повинно супроводжуватися підтримкою держави на базі постійного діалогу влади, бізнесу і громадськості. Реалізація запропонованих напрямів дозволить залучити потенційних клієнтів та збільшити трафік на сайт, що є запорукою зростання продажів та прибутку при дотриманні фінансово-економічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. UNCTAD: eCommerce Week 2019: From Digitalization to Development. 01-05 April 2019, Palais des Nations, Geneva, Switzerland. URL: https://unctad.org/meeting/ecommerce-week-2019-digitalization-development
2. Онешко С. В., Вітер С. А., Віремейчик А. М. Стратегія розвитку аудиту в умовах цифрової економіки. *Інвестиції: практика та досвід.* 2021. № 15. С. 64–69. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.15.64
3. Онешко, С., Башлай, С., & Короленко, О. (2022). Особливості збереження та підтримання економічного потенціалу України в умовах війни. *Економіка та суспільство*, (40). DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-4
4. Пищуліна О. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти : доповідь. 2020. Київ : Razumkov center. 274 с.
5. Шостак Л., Більо І., Микитюк Є. Потенціал цифровізації вітчизняного бізнес-середовища. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 1. С. 245–251. DOI: https://doi.org/10.35774/econa2021.01.245
6. Oneshko, S., Kustovska, O., Yatsykovskyy, B., Pashchuk, L., Bulkot, O. & Chynchyk, A. Digital transformation of public management of Ukraine's regional economy in the context of the COVID-19 pandemic: foreign experience, Ukrainian realities. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, *3*(44), 298–307. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3781

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Бударін Олексій Сергійович
аспірант кафедри вищої математики і економіко-математичних методів
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Проблеми ефективності були і залишаються актуальними в різних умовах діяльності підприємства. Особливості значущості у своєму вирішенні ці проблеми набувають в сучасних складних соціально-економічних, політичних умовах, які обмежують життєдіяльність промислових підприємств. За словами Міністра економіки України, вже розроблено проект Плану економічного відновлення та розвитку, який спрямований на досягнення цілей економічної стійкості та модернізації країни. Цей документ визначає галузеві напрямки, зокрема: оборонно-промисловий комплекс, металургія та металообробка, агропромисловий комплекс. Ці галузі мають призвести до розвитку багатьох інших секторів. В Міністерстві економіки стверджують, що серед важливих кроків, які мають забезпечити реалізацію наших амбітних завдань, слід відзначити створення Національного фонду структурної трансформації економіки, впровадження страхування воєнних ризиків, а також розвиток переробної промисловості та мережі індустріальних парків. А також вважають, що у складних форс-мажорних умовах єдиним можливим способом підтримки діяльності є тотальна дерегуляція, запровадження податкових пільг, лібералізація та посилення державної підтримки.

Слід зазначити, що в Україні запускається нова економічна стратегія, яка грунтується на шести програмах безповоротної грантової підтримки малого й середнього бізнесу, а саме: перша програма – це мікрогранти на створення власного бізнесу, в межах якої держава надасть безповоротні витрати для створення тисяч нових мікробізнесів; друга – це безповоротні гранти на розвиток аграрних переробних підприємств; третя – в агросекторі стосуватиметься часткової компенсації вартості теплиць; четверта – гранти на висадку нових фруктових і ягідних садів; п’ята – Український фонд стартапів буде викуповувати частку у новостворених ІТ-компаній, які орієнтуються на експорт; шоста – українці, які бажають здобути кваліфікацію junior developer або графічний дизайнер, або іншу технічну спеціальність, матимуть змогу отримати грант, який можна буде витратити на навчання на ІТ-курсах.

В форсмажорних умовах ефективність діяльності промислового підприємства набуває значення самої життєдіяльності як стану існування підприємства і це потрібно враховувати в її оцінці, тобто при вимірюванні ефективності діяльності слід враховувати умови, в яких здійснюється діяльність підприємства.

Аналіз концепцій та теорій ефективності на макрорівні відомих закордонних та вітчизняних вчених свідчить про те, що зазвичай для оцінки ефективності використовують показники рівня економічного розвитку країни, це – загальний обсяг національного виробництва на душу населення, галузева структура національної економіки, виробництво основних видів продукції на душу населення, рівень і якість життя населення, показник конкурентоспроможності економіки [1, 8, 10].

Серед сучасних найвідоміших концепцій вимірювання ефективності на мікрорівні, тобто на рівні підприємства відомі такі концепції: «комплексний аналіз даних», який передбачає велику інформаційну базу опису ефективності, а звідси

трудомісткість обчислення; «вимірювання досягнень підприємства сервісу», де більше уваги приділяє типам підприємств в сфері сервісу та послуг; концепція «бортове табло», в основі якої лежить аналог кабіни управління літаком, що з'єднує в собі всі показники; концепція «система покращення та вимірювання продуктивності», яка ґрунтується на принципах об'єднання цілей, оцінці дій по досягненню цілей, об'єднання та впровадження інформації минулих періодів; концепція «модель вимірювання досягнень», яка передбачає вибір основних показників для управління та процес постійного покращення діяльності підрозділів; концепція «збалансована система показників – модель Мейсела», яка відмінна від концепції Каплана і Нортона тим, що має четвертою складовою розвиток робітників, а три складові залишились традиційними, а саме: фінанси, клієнти, внутрішні бізнес-процеси; концепція «піраміди ефективності», основоположниками якої є К. МакНейр, Р. Ланч, К. Кросс і відмінністю якої є те, що цілі та показники зв'язують стратегію підприємства з його оперативною діяльністю; концепція «модель УР^{2}М», розробниками якої є К. Адамс та П. Робертс, які передбачили, що показники ефективності повинні забезпечити співробітників, які приймають рішення та відповідають за реалізацію стратегії, зворотнім зв'язком; концепція «квантове вимірювання досягнень», яку розробила консалтингова фірма «Артур Андерсен» з метою оптимізації продуктивності підприємства; концепція «вимірювання досягнень компанії «Ернст&Янг», яка більше звертає уваги на складі стратегії розвитку підприємства, його цілі, і за ними встановлює критичні фактори успіху; концепція «ДжАйКейс», яка спрямована на досягнення підприємством статусу виробника світового рівня; концепція «Катерпіллер», основоположником якої є однойменна корпорація, яка більше уваги приділяє проблемам «сьогодні-завтра» та менше аналізу минулих результатів; концепція внутрішнього ринку «Хьюлетт-Паккерд», яка передбачає здійснення технології оцінювання ефективності діяльності [2 – 7, 9, 11, 12]. Аналіз вказаних концепцій свідчить про те, що основними базовими категоріями ефективності діяльності підприємства є витрати, ефект, фактори, умови діяльності, результати, цілі, потреби, показники, критерії ефективності, економічність, доцільність, вигідність. А також слід відмітити, що майже у всіх означених концепціях ефективність це коефіцієнт, який характеризує ступінь віддачі від вкладених коштів. Іншими словами ефективність має кількісну, а якісна визначеність залишається поза увагою; рідше в концепціях ефективність сприймається як вектор, який вказує напрямок розвитку та зростання підприємства. Також загальним недоліком проаналізованих концепцій є те, що не достатньо уваги приділяється умовам отримання результатів, здійснення витрат, досягнення цілі, задоволення потреби. Якщо порівнювати величини і робити висновок без аналізу умов, за яких вони отримані, то це призводить до пріоритету кількісного вираження ефективності. Якщо ж при порівнянні величин враховувати умови за яких вони отримані, то це посилює об'єктивність, істинність у визначенні ефективності діяльності.

Наприклад, в сучасних воєнних умовах АТ «Укренергомашини», яке є стратегічним підприємством, що забезпечує енергетичну безпеку Держави, втратило крупних постачальників деталей за зовнішньою та внутрішньою кооперацією. Це зумовило пошук альтернативних постачальників в Європі та Азії та призвело до збільшення закупівельних цін. Оскільки до АТ «Укренергомашини» було приєднано підприємство АТ «Завод «Електроважмаш», то на початку війни була істотна заборгованість, яку підприємство погашає. В березні 2022 року згідно Розпорядження КМУ №244-р до державного бюджету перераховано 3,43 млн. грн. дивідендів на державну частку за результатами фінансово-господарської діяльності у 2021 р. У

таких складних умовах підприємство погасило заборгованість з податків перед Державою. Підприємство продовжує роботу по наповненню портфеля замовлень. За таким станом ефективність діяльності має бути визнаною ефективною. Кількісне визначення рівня ефективності слід скоригувати в напрямку збільшення на основі коефіцієнту, який враховує форс-мажорні умови отримання результатів діяльності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Друкер П. Ф. Практика менеджмента: пер. с англ. : учеб. пос. / П. Ф.Друкер. – М. : Изд. дом «Вильямс», 2000. – 398 с.
2. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: навч. посіб. – К.: Знанння, 2008. – 679 с.
3. Амосов О. Ю. & В. А. Головко (2012) Формування моделі управління ефективністю діяльності підприємства. *Проблеми економіки*, (4), 115–120.
4. Білошкурський М. В. Методологія оцінки ефективності господарської діяльності в антикризовому управління підприємствами : монографія / М. В. Білошкурський. – Умань: Видавець «Сочінський», 2010. – 180 с.
5. Діагностика стану підприємства: теорія і практика : монографія / За заг. ред. А. Е. Воронкової. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 448 с.
6. Кендюхов О. В. Теорія та практика управління економічним розвитком підприємства : монографія / О. В. Кендюхов. – Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2013. – 670 с.
7. 100 Best Scottish Books, Adam Smith Retrieved 31 January 2012.
8. Al-Najjar, Sabah M., Kalaf, Khawla H. (2012) Designing a Balanced Scorecard to Measure a Bank's Performance: A Case Study. *International Journal of Business Administration*, 3(4), 44 -53.
9. Chow P. C. Y. (1987) Causality between export growth and industrial development. *Journal of Development Economics*, 26(1), 55–63.
10. doi: https://doi.org/10.1016/0304-3878(87)90051-4
11. Harvard business review. On measuring corporate performance. Harvard Business Press; 1st Edition (September 1, 1998). P. 229.
12. Meyer, Marshall W. Rethinking Performance Measurement: Beyond the Balanced Scorecard. Cambridge University Press. 2003. P. 220.

СЕКЦІЯ ІІ.
ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ВЕДЕННЯ ІНТЕРНЕТ БЛОГУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ВИРОБНИЧОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПІДПРИЄМСТВА

Коник Оксана Вікторівна
Магістр «Фінанси»
Магістр «Прикладна статистика»
Донецький національний університет імені В.Стуса, Україна

Ведення Інтернет блогу набуває значної популярності у наші часи. Це є наслідком значної необхідності поширювати інформацію, мати зворотній обмін інформації з клієнтом, розповсюджувати рекламну інформацію.

Ведення Інтернет блогу з метою видобутку криптовалюти підприємства представлено на рис. 1.

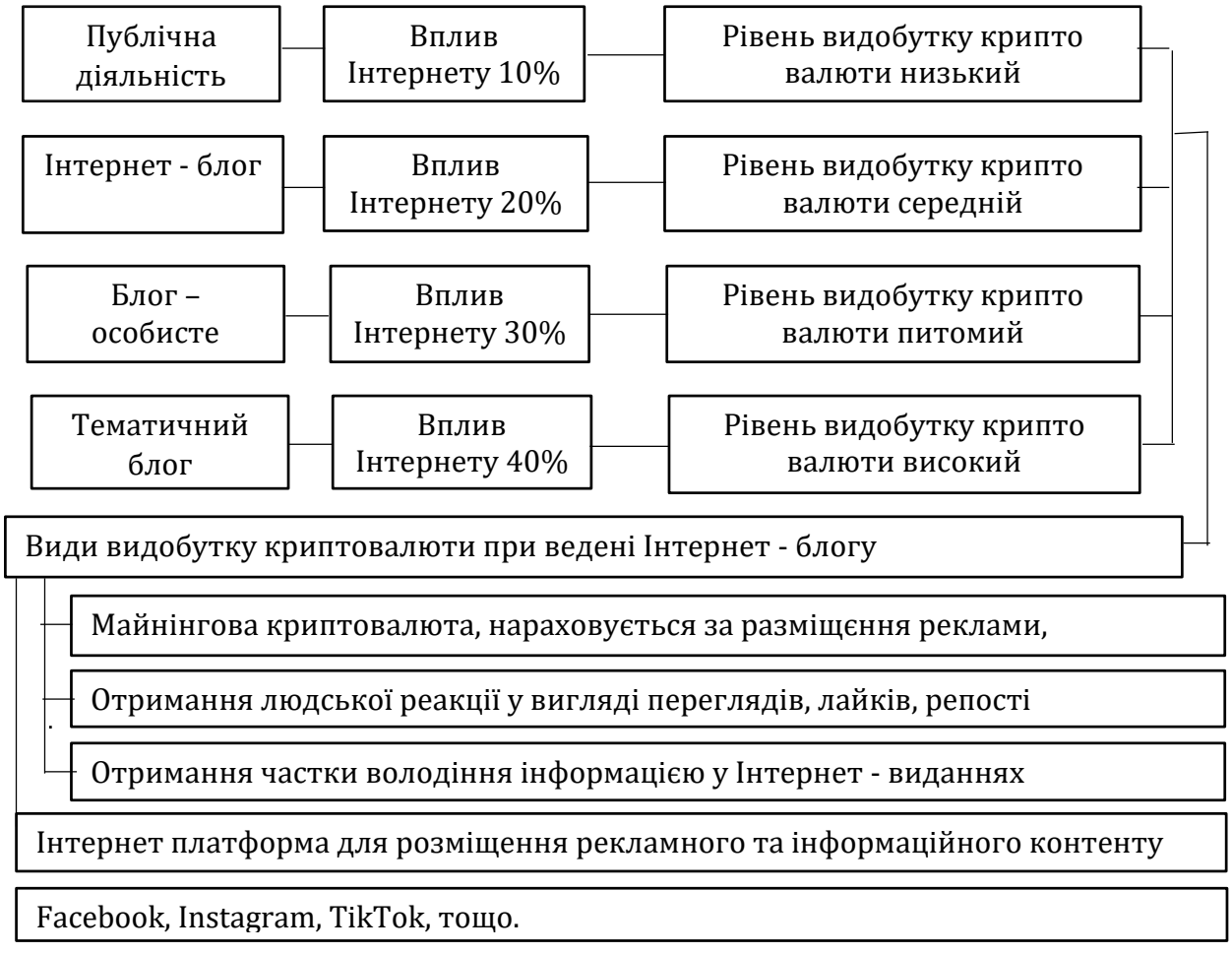

Рис. 1. **Ведення Інтернет блогу з метою видобутку криптовалюти підприємства**

В різних економічних знаннях термін «Взаємини з клієнтами» має свою інтерпретацію (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Трактування терміну «Взаємини з клієнтами» при ведені Інтернет блогу в різних економічних дисциплінах

Галузь економічної науки	Трактування терміну «Взаємини з клієнтами»
Економіка підприємства	Поділ і кооперація праці, що передбачають науково-обгрунтований розподіл працівників по об'єднаню в певну систему трудових функцій, машин, механізмів і робочих місць, а також відповідного угруповання і комбінування працівників в колективи
Економічний аналіз	Нормування праці, що передбачає ретельний розрахунок норм витрат праці на виробництво продукції і послуг як основу для організації праці і визначення ефективності виробництва
Менеджмент персоналу	Організація та обслуговування робочих місць, що охоплює їх раціональне планування і оснащення, ефективну систему обслуговування робочих місць, атестацію і раціоналізацію робочих місць
Безпека праці	Поліпшення умов праці, що передбачає усунення шкідливості виробництва, важких фізичних, психологічних і емоційних навантажень, впровадження естетики в виробничу середу, формування системи охорони і безпеки праці
Мікроекономіка	Раціоналізація трудових процесів, впровадження оптимальних прийомів і методів праці, що включають в себе вивчення трудових процесів із застосуванням різних способів і технічних засобів, відбір найбільш раціональних прийомів і методів праці, їх вдосконалення та впровадження шляхом організації виробничого інструктажу, навчання; розширення і оновлення науково-технічної інформації

Таким чином, взаємини з клієнтами в при ведені Інтернет блогу - це основні інноваційні практики просування маркетингової діяльності підприємства на ринок для досягнення найкращих результатів.

Список використаних джерел:

1. Сайт державного комітету статистики України, ukrstat.gov.ua
2. facebook.com
3. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 2021. – № 47. – Ст. 251.

ДІАГНОСТУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Ємельянов Олександр Юрійович
д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Провадження господарської діяльності потребує наявності різних видів ресурсів [1, 2], які можуть бути поділеними на виробничі, фінансові та інформаційні [3–5]. Зокрема щодо фінансових ресурсів, то вони необхідні для набуття інших видів економічних ресурсів [6–9] та, відповідно, досягнення поставлених підприємствами стратегічних цілей діяльності [10–13], зокрема підвищення величини їх ринкової вартості [14, 15]. Водночас, залучення підприємствами фінансових ресурсів може бути ускладнено високим рівнем ризикованості господарської діяльності [16–19], а також дією інших чинників, що визначають величину фінансового потенціалу фірм [20–23]. До таких чинників варто віднести і фінансову стійкість підприємств [24–26]. Тому діагностування цієї стійкості є важливою передумовою розроблення обґрунтованої стратегії формування фінансового потенціалу економічних суб'єктів.

Діагностування фінансової стійкості підприємства повинно відображатися, зокрема, у віднесенні його до певного класу підприємств залежно від значень показника (показників), що характеризує рівень цієї стійкості. Тому для виконання процедури діагностування фінансової стійкості підприємства потрібно, насамперед, виконати такі дії:

1) обрати показник або групу показників, за допомогою яких можливо достатньо повно охарактеризувати наявний рівень фінансової стійкості досліджуваного суб'єкта господарювання;

2) визначити мінімально припустиму величину цього показника (показників), за якої рівень фінансової стійкості підприємства слід вважати добрим (високим);

3) для значень обраного показника (показників) фінансової стійкості підприємств, що є меншими за мінімально припустимий його рівень, побудувати певну шкалу, розбивши ці значення на інтервали. Залежно від того, у який інтервал потраплятиме значення показника (показників) фінансової стійкості підприємств, її рівень буде мати відповідну якісну характеристику. Наприклад, може застосовуватися така якісна градація цього рівня: «помірний», «недостатній», «низький», «дуже низький», «кризовий»;

4) у разі, якщо рівень фінансової стійкості підприємства не виявився високим, з'ясувати причини цього явища та розробити заходи щодо його подолання. При цьому градацію рівня фінансової стійкості суб'єктів господарювання можливо здійснити, прив'язавши її безпосередньо до відповідних видів заходів з підвищення цього рівня, тобто без проведення попереднього розбиття значень його показника (показників) на інтервали.

Зокрема, можливо здійснити таку якісну градацію рівня фінансової стійкості підприємств: високий (реалізація заходів не потрібна); помірний (забезпечення високого рівня фінансової стійкості можна досягти завдяки продажу зайвого майна підприємства з одночасним скороченням його позикового капіталу); недостатній (забезпечення високого рівня фінансової стійкості можна досягти завдяки пришвидшенню оборотності обігових коштів підприємства з одночасним скороченням його позикового капіталу); недостатній (забезпечення високого рівня

фінансової стійкості можна досягти завдяки заміщенню короткострокових позик підприємства довгостроковими); низький (забезпечення високого рівня фінансової стійкості можна досягти завдяки заміщенню короткострокових позик підприємства довгостроковими); дуже низький (забезпечення високого рівня фінансової стійкості можна досягти завдяки заміщенню позикового капіталу підприємства його власним капіталом); кризовий (жоден засіб не забезпечить досягнення високого рівня фінансової стійкості підприємства).

З метою апробації запропонованого підходу до діагностування фінансової стійкості суб'єктів господарювання було утворено вибірку з 42 підприємств агропромислового комплексу економіки, що розташовані у західному регіоні України. Проведене дослідження показало, що найбільша кількість підприємств може забезпечити належний рівень своєї фінансової стійкості за рахунок пришвидшення обороту їх обігових коштів з одночасним скороченням позикового капіталу. Отже, наявний рівень фінансової стійкості таких підприємств є недостатнім. При цьому біля 15% досліджуваних сільськогосподарських та переробних підприємств характеризувалися кризовим рівнем фінансової стійкості, оскільки жоден із розглянутих заходів не забезпечить досягнення високого значення рівня фінансової стійкості цих суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Висоцький, А. Л. (2013). Діагностика ресурсного забезпечення як чинника формування виробничо-збутового потенціалу підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (23.4), 128–135.
2. Петрушка, Т. О. (2011). Діагностика ресурсного забезпечення та обґрунтування доцільності впровадження на підприємстві ресурсозберігаючих технологій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».*, (698), 255–261.
3. Ємельянов, О. Ю. (2019). *Потенціал економічного розвитку підприємств: інструментарій та моделі оцінювання: [монография]*. Львів: Національний університет «Львівська політехніка».
4. Ємельянов, О. Ю. & Курило, О. Б. (2009). Ефективність використання виробничих ресурсів підприємства та їх вплив на експлуатаційні витрати. *Схід. Аналітично-інформаційний журнал*, (8), 63-67.
5. Петрушка, Т. О. (2013). *Оцінювання економічної ефективності ресурсозберігаючого розвитку промислових підприємств* (дис. … канд. екон. наук). НУ «Львівська політехніка». Львів, Україна.
6. Висоцький, А. Л. (2014). Види, чинники та об'єкти управління збутовим потенціалом машинобудівного підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць*, (24.7), 315–323.
7. Ємельянов, О. Ю., Висоцький, А. Л., Симак, А. В. & Петрушка, Т. О. (2017). Методичні засади оцінювання попиту на продукцію машинобудівних підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, (3), 198–212.
8. Лорві, І. Ф. (2012). Стратегічні детермінанти збутової політики на ринку уніфікованої продукції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика»*, (749), 557–560.
9. Савельєв, В. В. (2011). Стратегія глобальної маркетингової діяльності та етапи формування. *Інвестиції: практика та досвід*, (9), 70–72.
10. Харченко, В. А. (2014). Механізм формування системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства. *Економіка промисловості*, (4 (68)), 97–104.
11. Баранович, А. М. (2014). Теоретико-методичні засади формування стратегій розвитку підприємства. *Вісник ХДУ*, (2), 77–81.
12. Македон, В. В. (2013). Розробка стратегії розвитку промислового підприємства. *Теоретичні і прикладні аспекти економіки та інтелектуальної власності*, (1(1)), 369–373.

13. Шавшин, О. С. (2017). Стратегія інноваційного розвитку підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Сер.: Економічні науки*, (3(25)), 167–171.
14. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Лесик, Л. І. (2020). Особливості оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємств з використанням показника їх ринкової вартості. *ΛΌГОΣ. Мистецтво наукової думки*, (10), 18–21.
15. Лесик, Л. І., Петрушка, Т. О. & Ємельянов, О. Ю. (2020). Ринкова вартість як один з індикаторів формування і оцінювання економічного потенціалу підприємств. *ΛΌГОΣ. ОНЛАЙН*.
16. Вербицька, Г. Л. (2004). Оцінка економічного ризику. *Актуальні проблеми економіки*, (4), 129–136.
17. Ємельянов, О. Ю. (2020). Оцінювання рівня ризикованості господарської діяльності підприємств агропромислового комплексу. *Агросвіт*, (19–20), 3–9.
18. Клименко, С. М. (2013). Формування стратегії розвитку підприємства з урахуванням ризиків. *Бізнес Інформ*, (8), 343–347.
19. Попова, Г. Ю. (2016). Формування стратегії ризикозахисту інжинірингової фірми. *Вісник економічної науки України*, (2), 157–161.
20. Кунцевич, В. О. (2005). Підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства. *Актуальні проблеми економіки*, (1(43)), 68–75.
21. Левченко, Н. М. (2012). Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики. *Інвестиції: практика та довід*, (2), 114–117.
22. Маринич, І. А. (2010). Сучасні підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*, (20.1), 105–108.
23. Турчак, В. В. (2014). Методика оцінки фінансового потенціалу підприємства в сучасних умовах господарювання. *Молодий вчений*, (8(11)), 49–52.
24. Гапак, Н. М. & Капштан, С. А. (2014). Особливості визначення фінансової стійкості підприємств. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*, (42). 191–196.
25. Ємельянов, О. Ю. (2020). Діагностування рівня фінансової стійкості підприємств агропромислового комплексу. *Агросвіт*, (21), 3–9.
26. Чепка, В. В. & Матяш, О. К. (2017). Фінансова стійкість підприємства: сутність та фактори впливу. *Економіка і суспільство*, (12), 649–655.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРИЗМУ: СИСТЕМНИЙ АСПЕКТ

Олещук Віталій Тарасович
аспірант кафедри міжнародного туризму і готельного бізнесу
Західноукраїнський національний університет, Україна

Одним із найважливіших аспектів сучасної економіки найбільш розвинених країн світу є інформаційний, про що свідчить його переважання в структурі капіталу, а також домінування сфери послуг над промисловим виробництвом. Характерною особливістю туристичної діяльності є велика кількість та різноманітність інформаційних потоків, що супроводжується їхньою постійною актуалізацією та високою швидкістю обмінних операцій.

Інформаційні взаємозв'язки існують між усіма учасниками туристичного ринку, при цьому вагому роль відіграє інформація, адресована кінцевим користувачам. Це зумовлено специфічними рисами туристичного продукту та необхідністю надання максимально вичерпної інформації для потенційних туристів. Рівень інформаційного забезпечення туризму є найважливішим чинником, який безпосередньо впливає на якість туристичних товарів і послуг. В зв'язку з цим імплементація новітніх інформаційних технологій в сферу туризму є ключовим елементом стратегії діяльності. Це дасть змогу економічним суб'єктам отримувати доступ до інформаційних ресурсів та трансформувати їх відповідно до своїх можливостей.

Туризм – комплексний, інформаційно насичений феномен. Це сфера діяльності, в якій збір, обробка, використання та трансфер інформації є рушійним фактором економічного зростання та прибутковості. Туристична послуга відрізняється від споживчих та виробничих товарів. Цю послугу зазвичай купують заздалегідь і реалізовують далеко від місця купівлі. Таким чином, туристична індустрія залежить від якісних зображень, детальних описових характеристик, засобів комунікацій та трансферу інформації.

Сьогодні інформаційні технології вважаються стратегічним ресурсом розвитку ділової активності та засобом підвищення конкурентоспроможності підприємства. Такий підхід передбачає вирішення комплексних питань: у чому виражається та як визначити дохід від впровадження інформаційних систем і послуг; які організаційні та кадрові перетворення слід зробити для повноцінної реалізації проекту впровадження інформаційних технологій. Логічним у цьому аспекті є проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи, яка передбачає висвітлення позитивних показників інформатизації туристичної діяльності.

Постачальники туристичних послуг використовують різноманітні комунікаційні технології, які здатні забезпечити пряме супутникове висвітлення міжнародних подій, ведення бізнесу за допомогою телеконференцій з будь-яких засобів сполучення (наприклад, можливість зробити дзвінок у будь-яку частину світу з борту літака). Крім того, для отримання інформації про місце перебування, його привабливі особливості також необхідні різні відео засоби. Внаслідок застосування сучасних інформаційних технологій зростають безпека та якість туристичних послуг. Наприклад, у процесі організації, управління та контролю авіа операцій значну роль відіграють електронні системи, що допомагають в процесі планування маршрутів та розкладу польотів, контролю та аналізу проходження польотів, управління персоналом і бухгалтерського обліку [1, с. 10]. Електронні системи передбачають

наявність системи передачі та направлення повідомлень, супутникової системи збору та передачі інформації для повітряного транспорту, інерційних навігаційних систем, системи контролю за повітряними перевезеннями, системи продажу авіаційних квитків тощо.

Варто зазначити, забезпечення високого рівня обслуговування в готелях неможливо досягнути без застосування прогресивних інформаційних технологій. Наприклад, модерні технології передбачають автоматизацію різновекторних готельних процесів: електронне резервування, управлінський та бухгалтерський облік, feedback з партнерами та клієнтами. Автоматизовані системи спрямовані на використання електронного документообігу та електронного підпису, в наслідок чого відбувається підвищення продуктивності праці й прибутковості, зростання рівня знань та компетентності працівників. Інформаційні та телекомунікаційні технології активно використовують у центральних інформаційно-обчислювальних центрах готелів. Технології дають змогу здійснювати управління резервуванням, облік відвідувачів, розподіл кімнат, облік інвентарю та контроль за постачанням харчування [2, с. 49].

Слід підкреслити, що мережеві інформаційні технології є актуальним і перспективним напрямом розвитку інформаційних технологій, мета яких полягає не тільки в забезпеченні обміну інформацією між окремими користувачами інформаційно-обчислювальних систем, але також і у створенні можливостей корпоративного використання розподілених інформаційних ресурсів, отримання довідкової, документальної та іншої інформації з різноманітних спеціалізованих інформаційних фондів. У сучасних умовах можливості розвитку індустрії туризму тісно пов'язані з можливостями мережі Internet. У всесвітній мережі існують та успішно функціонують тисячі представництв туроператорів, турагентств, готелів, авіакомпаній, сотні систем бронювання туристичних послуг. Мережа Internet надає безперечну інформаційну допомогу та додає до традиційних додатковий канал реалізації туристичних послуг – електронний.

В епоху інформаційної економіки змінюється схема економічних відносин між виробником та споживачем туристичних послуг: інформація – виробництво – туристичні послуги. У цій схемі інформація є, з одного боку, середовищем взаємодії всіх ресурсів, необхідних для створення туристичного продукту, з іншого, – є самостійним ресурсом, який формує споживчі переваги. Тому імплементація інформаційних систем у туристичну діяльність, вивчення основних сфер застосування, вироблення умінь та навичок щодо використання інформаційних технологій, а також формування компетенцій для обґрунтованих управлінських рішень на основі інформаційних технологій є актуальним та своєчасним. В умовах сучасної глобалізації суспільне життя значно технологізується, формуються нові засади інформаційного забезпечення та управління туризмом, що потребує осмислення ролі інформаційного забезпечення туризму як підсистеми інформаційного суспільства.

Доцільно наголосити, що інформаційне забезпечення туризму – це сукупність туристичної бази даних та спеціалізованих інформаційних технологій, призначених для її обробки, які забезпечують ефективне функціонування туристичної системи на різних рівнях управління туризмом. Сучасні інформаційні системи в туристичній сфері складаються з декількох видів підсистем, що забезпечують: технічне забезпечення; програмне забезпечення; інформаційне забезпечення; організаційне забезпечення; правове забезпечення; ергономічне забезпечення. Впровадження сучасних інформаційних технологій має забезпечувати виконання ряду вимог, у тому

числі наявність зручного інтерфейсу, забезпечення безпеки за допомогою різних методів контролю та розмежування доступу до інформаційних ресурсів, підтримку розподіленої обробки інформації, використання архітектури клієнт-серверу й модульного принципу побудови систем тощо.

Отже, враховуючи сказане вище, можна зробити висновок, що стратегічними факторами, які мають визначальне значення для ефективного функціонування туристичного бізнесу є: наявність розвинутих національних інформаційних систем, інтегрованих в глобальний інформаційний простір, що забезпечують конкурентні переваги суб'єктам туристичного бізнесу; синергетичні ефекти кооперaційних зв'язків у кластерних туристичних структурах; мотиваційні механізми для креативного сприйняття нових знань та навичок інформаційного забезпечення туристичної сфери.

Список використаних джерел:

1. Lui, J. & Var, T. (2019). The economic impact of tourism. *Journal of Travel Research,* 22(2), 8-15.
2. Munhurrun, P. R. & Naidoo, P. (2018). Residents' attitude toward perceived tourism benefits. *International Journal of Management and Marketing Research,* 4(3), 45-56.

ОСОБЛИВОСТІ УХВАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ОСНОВІ РЕЛЕВАНТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ТОРГІВЛІ ПАЛИВНО-МАСТИЛЬНИМИ МАТЕРІАЛАМИ

Ганусик Анастасія Ігорівна
здобувач вищої освіти економічного факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Швець Володимир Євгенович
канд. екон. наук, професор кафедри обліку і аудиту
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Провідну роль в управлінні підприємством відіграє прийняття управлінських рішень, ефективність яких є неодмінною умовою успішного функціонування підприємства.

Тому не дивно, що прийняття рішень займає центральне місце в теорії управління.

Потреба у прийнятті управлінського рішення виникає тоді, коли є декілька альтернатив.

Звідси, прийняття рішення – це вибір дій із великої кількості можливо здійснених альтернатив. Вибір оптимального курсу дій пов'язаний з обробкою значної кількості інформації про проблему, що вирішується.

Враховуючи, що рішення завжди повинно привести до конкретних дій, особа, що приймає рішення, повинна бути впевнена в обґрунтованості своїх дій.

Слід пам'ятати, що рішення в управлінні підприємством приймається, зазвичай, в умовах невизначеності, коли неможливо оцінити імовірність потенційних результатів. Втілення будь-яких рішень у реальність супроводжується різними непередбачуваними обставинами, насамперед, зовнішніми чинниками.

Тому прийняття управлінських рішень та їх втілення завжди пов'язані з ризиком. Ризик не тільки притаманний господарській діяльності, але і стає невід'ємною частиною будь-якої виробничо-комерційної діяльності. Усунути ризик не є метою управлінської діяльності, тому що здійснити це неможливо.

Метою управління є гарантія того, що взятий на себе ризик повинен бути обґрунтованим ризиком, що врешті-решт повинно забезпечити максимальну віддачу від затрачених ресурсів.

Звідси стає зрозумілим прагнення кожного керівника отримати в своє розпорядження якомога більше інформації, щоб максимально гарантувати себе від можливих невдач. Якість рішення значною мірою залежить від повноти і якості інформації.

Основою концепції релевантності облікової інформації є теоретична аксіома, суть якої зводиться до того, що для досягнення поставлених перед підприємством цілей його керівництву необхідно постійно приймати різноманітні управлінські рішення, які стосуються як поточної операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, так і майбутньої стратегії розвитку підприємства. При цьому процедура прийняття рішень визнається однією з функцій процесу управління.

Забезпечити прийняття правильного рішення може лише повна, своєчасна та неупереджена інформація, яка є корисною для конкретного випадку. Тому подальшій обробці й аналізу підлягають дані про релевантні доходи та витрати. Релевантними вважаються дані, які:

– мають різне значення для різних альтернатив;
– безпосередньо пов'язані з конкретною альтернативою;
– стосуються певного майбутнього рішення;
– можуть вплинути на рішення;
– враховуються;
– репрезентують майбутні грошові потоки, відмінні для різних альтернативних рішень;
– обмежені альтернативними рішеннями.

Раціональність управлінських рішень значною мірою залежить від технологічного процесу їх підготовки і прийняття (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи інтуїтивного та заснованого на судженнях процесу прийняття рішень

Процес	Етап
1	2
Підготовка і прийняття рішень	Діагноз проблеми
	Накопичення інформації з проблемами
	Розробка альтернативних варіантів вирішення проблеми
	Оцінка альтернативних варіантів
	Вибір кращої альтернативи та прийняття рішення
Реалізація рішення	Доведення прийнятого рішення до виконавців
	Планування узгодженості їх взаємодії
	Контроль процесу виконання рішень
Оцінка результатів	Аналіз результатів реалізації прийнятого рішення
	Оцінка ефективності прийнятого та реалізованого рішення

Етап діагноз проблеми та накопичення інформації про проблему спрямований на визнання або не визнання існуючої в організації проблеми. Процес буде йти по–різному для структурованих і неструктурованих проблем. У першому випадку визнання проблеми буде відбуватися досить прямолінійно. Якщо виробниче завдання виконане на 70%, то для її керівника зовсім очевидно, що проблема існує і проблему треба вирішити. В другому випадку визнання проблеми саме стає проблемою. Це трапляється тоді, коли мається неясна і неадекватна інформація про розвиток і тенденції в організації й у її зовнішньому середовищі. Прикладом такого рішення може бути введення нової продукції на ринок на основі інформації, отриманої з відділу маркетингу.

Розробка альтернативних варіантів вирішення проблеми починається із формування їх максимально можливої кількості. Це, з одного боку, дозволяє уникнути шаблонних рішень, а з другого – надає змогу клієнтові порівняти усі варіанти та обрати найкращий.

Формування переліку альтернатив має бути обумовлено стратегічними та фактичними цілями організації, станом зовнішнього та внутрішнього середовища, наявними та бажаними ресурсами, конкретними значеннями параметрів, що підлягають та не підлягають коригуванню. Пошук альтернатив є творчим процесом, що полягає у побудуванні нової комбінації з уже відомих прийомів і підходів.

Після обґрунтування альтернатив здійснюється їх порівняння за очікуваними ефектами від реалізації та вибір кращої альтернативи на підставі критеріїв, ідентифікованих на етапі діагнозу проблеми.

Наступна стадія в процесі прийняття рішень – реалізація рішення – складається з організації виконання рішення, аналізу і контролю виконання і здійснення зворотного зв'язку.

Процес реалізації управлінського рішення включає:

– доведення прийнятого рішення до виконавців;

– планування узгодженості та взаємодії виконавців;

– виконання рішення;

– контроль процесу виконання рішення;

– аналіз результатів та оцінка ефективності прийнятого та реалізованого рішення.

Організація виконання рішення як етап передбачає координацію зусиль багатьох людей. Менеджер має зацікавити і мотивувати людей в реалізації рішення, розташувати людей так, щоб щонайкраще використовувати їхні здатності. Даний етап складається з декількох кроків необхідних для того, щоб рішення виконувалося. Сюди відноситься складання плану заходів, що змушує менеджера думати про конкретні дії, що перетворюють рішення в реальність. Необхідно розподілити права і відповідальності серед учасників. Варто також побудувати комунікаційну мережу для обміну інформацією і відрегулювати відповідні відносини підпорядкування між учасниками.

Наступний етап – це вбудовування в рішення механізму одержання інформації про хід виконання рішення: повинна здійснюватися функція контролю – встановлення стандартів і вимірів показників у відношенні цих стандартів.

Прийняттю будь-якого рішення повинні передувати аналітичні розрахунки, тому кожен представник апарату управління повинен бути добре обізнаний в теорії і особливо в методології економічного аналізу.

Дійсно, якщо ґрунтовно проаналізувати функції управління, то можна зробити такий висновок: кожний управлінський акт складається із аналітичної і конструктивної частин. Аналітична частина обґрунтовує рішення, а конструктивна – це власна дія як результат рішення.

Узагальнивши існуючі розробки, як основні етапи прийняття управлінських рішень у торгівлі паливно-мастильними матеріалами, визначимо такі:

– оцінка виконання плану закупівлі та продажів;

– ідентифікації проблем комерційної діяльності у торгівлі паливно-мастильними матеріалами;

– обґрунтування та оцінка заходів за пріоритетністю реалізації;

– організація виконання рішення.

Для кожного з етапів розроблено методичні рекомендації з його реалізації.

1. Оцінка виконання плану закупівлі та продажів. Метою розрахунків, що здійснюються на цьому етапі, є визначення розміру відхилень фактичних результатів комерційної діяльності від планових показників. Для цього рекомендовано порівняти фактичні та планові значення за показниками закупівлі та продажів паливно-мастильних матеріалів за звітний період (t), а також із урахуванням інформації за попередній (t – 1) період. Також на цьому етапі доцільно спрогнозувати результати комерційної діяльності в разі виконання (або невиконання) планових завдань наступного (t + 1) періоду. До складу основних показників комерційної діяльності підприємства, яке займається торгівлею паливно-мастильними матеріалами рекомендовано включити ті, що відображають виконання бюджетів продажів і закупівлі (за обсягом і рівнем оплати). Під час розрахунків доцільно дотримуватися методу коефіцієнтів і визначати показники виконання плану закупівлі та продажів (за обсягом і рівнем оплати) за періодами часу.

2. Ідентифікації проблем комерційної діяльності у торгівлі паливно-мастильними матеріалами. Розрахунки, що здійснюються на цьому етапі, спрямовані на виявлення проблем комерційної діяльності підприємства, яке займається торгівлею паливно-мастильними матеріалами. Для цього рекомендовано використовувати показники-індикатори якості та поточного фінансування комерційної діяльності. Результати оцінювання є підґрунтям для виявлення проблем комерційної діяльності у торгівлі паливно-мастильними матеріалами. Зокрема високий рівень відповідності фактичного та цільового значень свідчитиме про низький рівень проблем у цьому напрямі, а низький, навпаки, – про високий рівень проблемності комерційної діяльності, середній, відповідно, – про середній.

Наступним кроком у загальному процесі ідентифікації проблем комерційної діяльності на торговельному підприємстві є їх ранжирування та виявлення причин виникнення. Групування проблем рекомендовано провести з використанням АВС-аналізу.

Це дозволить ранжирувати проблеми комерційної діяльності у торгівлі паливно-мастильними матеріалами за рівнем їх значущості на найбільш важливі (група А), проблеми, що у загальному їх переліку становлять не більше 20,0–25,0 % (група В) і найменш значущі (група С).

3. Обґрунтування та оцінювання заходів за пріоритетністю реалізації. Питання щодо обґрунтування та вибору заходів, спрямованих на покращення комерційної діяльності у торгівлі паливно-мастильними матеріалами, належать до малоструктурованих і неструктурованих проблем, що зумовлює доцільність використання експертних методів. У свою чергу, значна кількість, різноспрямованість та альтернативний характер заходів, які можуть бути реалізовані на підприємстві, створює передумови для застосування методу аналізу ієрархії (AHP). Використання цього методу дозволить впорядкувати заходи з цільовим спрямуванням оптимізації комерційної діяльності на підприємстві, яке займається торгівлею паливно-мастильними матеріалами з урахуванням критеріїв підприємства та їх значущості.

Під час обґрунтування портфеля заходів щодо комерційної діяльності на підприємстві, яке займається торгівлею паливно-мастильними матеріалами з використанням методу аналізу ієрархій послідовність розрахунків не змінюється та містить такі основні етапи, як визначення проблеми, побудова ієрархії «мета – критерії – альтернативи»; визначення пріоритетів критеріїв; визначення пріоритетів альтернатив із урахуванням критеріїв; синтез і аналіз глобальних пріоритетів альтернатив відносно встановленої мети. Водночас, ґрунтуючись на результатах дослідження суті й основних класифікаційних ознак комерційної діяльності, під час формування складу заходів для її покращення запропоновано дотримуватися процесного підходу та формувати перелік альтернатив за такими групами, як заходи, спрямовані на покращення основних, забезпечувальних та управлінських бізнес-процесів.

З метою формування портфеля заходів з удосконалення комерційної діяльності на підприємстві, яке займається торгівлею паливно-мастильними матеріалами обґрунтовано три групи критеріїв, а саме критерії відповідності позитивним змінам показників-індикаторів, що є початковою умовою обґрунтування альтернатив, а також відповідності стратегічним орієнтирам підприємства та внутрішнім можливостям реалізації цих заходів, що відображають основні фактори успішної реалізації розроблених заходів.

4. Організація виконання рішення. Реалізація цього етапу залежить від портфеля розроблених заходів і організаційної структури управління на

підприємстві, що займається торгівлею паливно-мастильними матеріалами. Суть цього етапу відображають дії з визначення виконавців, доведення до їх відома завдань і термінів виконання. Оскільки портфель заходів є реакцією підприємства на проблеми у сфері комерційної діяльності, то існує об'єктивна необхідність моніторингу та оцінювання наслідків їх реалізації, що також входить до переліку функцій, які реалізуються на етапі організації виконання рішення.

Процес прийняття рішення показує на значну роль економічного аналізу в його обґрунтованості, особливо на етапі оцінки і аналізу варіантів, який дозволяє відібрати найкращий варіант для подальшого порівняння результатів з поставленою задачею (метою). При цьому задачею аналізу є правильне обґрунтування мети і системи обмежень для кожного варіанта управлінських рішень, відбір оптимального варіанта.

Але роль економічного аналізу цим не обмежується. Економічний аналіз важливий на будь–якому етапі процесу управлінських рішень. Варто підкреслити, що інформація необхідна на всіх стадіях розробки, реалізації і виконання рішень, оскільки вона притаманна будь–якому етапу управлінського процесу і насамперед вона потрібна на стадії кінцевого регулювання.

Багатогранність економічних явищ (процесів), особливо в сучасних умовах, висуває нові вимоги до економічного аналізу. В ринкових умовах економічний аналіз повинен бути орієнтований не на пояснення фактичного стану підприємства за даними періодичної звітності, а служити джерелом обґрунтування управлінських рішень.

Водночас аналітик не повинен обмежуватися складанням аналітичних записок і звітів, а проводити повсякденну, кропітку і оперативну роботу над проектами управлінських рішень.

Слід пам'ятати, що в умовах ринку додаються нові вимоги щодо рівня обґрунтованості рішень, ігнорування яких може призвести до сумних наслідків, наприклад, до банкрутства, від якого не застраховане жодне підприємство.

З огляду на вищевикладене, для адаптації управління до безперервних змін в умовах ринку спеціалісти економічного профілю (бухгалтери, фінансисти, економісти, аудитори) повинні досконало володіти методикою економічного аналізу, умінням робити узагальнення і висновки на основі проведених досліджень.

Віддаючи належне прагненню керівників мати якомога більше аналітичної інформації, слід стверджувати, що отримати всю бажану інформацію в реальних умовах практично неможливо. Отримання такої інформації вимагає значних витрат часу і засобів, що знижує, а інколи і позбавляє цінність інформації для прийняття рішень.

Список використаних джерел:

1. Власова Н. О. Управління дебіторською та кредиторською заборгованостями в підприємствах оптової торгівлі: монографія. Харків: ХДУХТ, 2011. 229 с.
2. Власова Н. О., Круглова О. А., Шуміло О. С. Формування ефективної системи обслуговування споживачів на підприємствах роздрібної торгівлі: монографія. Харків : АдваАтм, 2011. 132 с.
3. Лисак Г. Г. Обґрунтування управлінських рішень у сфері комерційної діяльності на підприємстві оптової торгівлі. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі, 1 (69), ч. 1,* 2015. С. 55-60

СЕКЦІЯ ІІІ.
ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ВИКОРИСТАННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ДОХОДУ ДЛЯ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ

Сук Петро Леонідович
ORCID ID: 0000-0002-8556-7123
д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут", Україна

Особливим видом витрат, що підприємство здійснює у своїй діяльності, є витрати майбутніх періодів (далі – ВМП). ВМП – це витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса; оплата торгового патенту; передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо.

Облік ВМП ведеться на рахунку 39 "Витрати майбутніх періодів". За дебетом рахунку 39 відображається накопичення витрат майбутніх періодів, за кредитом – їх списання (розподіл) та включення до складу витрат звітного періоду.

Аналітичний облік витрат майбутніх періодів ведеться за їх видами [1; 2].

Витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів відображаються у статті "Витрати майбутніх періодів" (код рядка 1170) розділу ІІ "Оборотні активи" активу Балансу (Звіту про фінансовий стан) (форма № 1) [3; 4].

ВМП розподіляють між наступними періодами. Для цього можна використовувати методи амортизації необоротних активів. ВМП можна розподіляти як звичайними методами на основі доходів, так і оберненими методами. Зокрема, можна застосовувати обернений метод на основі доходу.

Щоб розподілити ВМП за цим методом спочатку необхідно розподілити ВМП за методом на основі доходу і суми переставити навпаки: останній рік в перший, передостанній рік в другий і т.д.

За методом на основі доходу річна сума ВМП визначається як добуток суми ВМП, що розподіляються, та коефіцієнта розподілу ВМП, який обчислюється діленням фактичного обсягу доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на плановий обсяг доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Для розподілу ВМП за методом на основі доходу використовують формули:

$$РСРВМП = СРВМП \times КРВМП,$$

де РСРВМП – річна сума розподілу ВМП; СРВМП – сума розподілу ВМП; КРВМП – коефіцієнт розподілу ВМП.

КРВМП = ФОД : ПОД,

де ФОД – фактичний обсяг доходу від реалізації продукції (робіт, послуг); ПОД – плановий обсяг доходу від реалізації продукції (робіт, послуг).

Показник планового обсягу доходу від реалізації продукції береться сумарний за весь період, тобто сума очікуваного доходу за всі місяці використання необоротного активу, а показник фактичного обсягу доходу за кожен місяць.

Можна розподілити ВМП за методом на основі доходу за іншим варіантом:

РСРВМП = ФОД х КРВМП,

КРВМП = СРВМП : ПОД.

Для розподілу ВМП за оберненим методом на основі доходу можна застосовувати два способи: 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП.

За допомогою прикладу здійснимо розрахунок розподілу ВМП з використанням 2-х способів за оберненим методом на основі доходу.

Приклад. Сума ВМП, яку треба розподілити дорівнює 70000 грн. Термін розподілу ВМП – 5 років. За період розподілу ВМП очікується одержати 230000 грн доходу (виручки) від реалізації продукції (робіт, послуг), в тому числі: за 1-й рік – 80000 грн, за 2-й рік – 70000 грн, за 3-й рік – 40000 грн, за 4-й рік – 30000 грн, за 5-й рік – 10000 грн.

Розрахуємо коефіцієнт розподілу ВМП: за 1-й рік – 0,3478 (80000 : 230000 = 0,3478), за 2-й рік – 0,3043 (70000 : 230000 = 0,3043), за 3-й рік – 0,1739 (40000 : 230000 = 0,1739), за 4-й рік – 0,1305 (30000 : 230000 = 0,1305), за 5-й рік – 0,0435 (10000 : 230000 = 0,0435).

Проведемо розподіл ВМП від їх початкової суми (1-й спосіб) за методом на основі доходу (табл. 1) і за оберненим методом на основі доходу (табл. 2).

Таблиця 1

Розрахунок розподілу ВМП за методом на основі доходу за 1-м способом (від початкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Дохід (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг), грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	70000	80000	0,3478	24346
2	70000	70000	0,3043	21301
3	70000	40000	0,1739	12173
4	70000	30000	0,1305	9135
5	70000	10000	0,0435	3045
х	Разом	230000	1	70000

[авторська розробка]

Таблиця 2

Розрахунок розподілу ВМП за оберненим методом на основі доходу за 1-м способом (від початкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Дохід (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг), грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	70000	10000	0,0435	3045
2	70000	30000	0,1305	9135
3	70000	40000	0,1739	12173
4	70000	70000	0,3043	21301
5	70000	80000	0,3478	24346
х	Разом	230000	1	70000

[авторська розробка]

Здійснимо розподіл ВМП від їх залишкової суми (2-й спосіб) за методом на основі доходу (табл. 3) і за оберненим методом на основі доходу (табл. 4).

Таблиця 3

Розрахунок розподілу ВМП за методом на основі доходу за 2-м способом (від залишкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Дохід (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг), грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	70000	80000	0,3478	24346
2	45654	70000	0,3043	13893
3	31761	40000	0,1739	5523
4	26238	30000	0,1305	3424
5	22814	10000	0,0435	22814
х	Разом	230000	1	70000

[авторська розробка]

Таблиця 4

Розрахунок розподілу ВМП за оберненим методом на основі доходу за 2-м способом (від залишкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Дохід (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг), грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	70000	10000	0,0435	22814
2	45654	30000	0,1305	3424
3	31761	40000	0,1739	5523
4	26238	70000	0,3043	13893
5	22814	80000	0,3478	24346
х	Разом	230000	1	70000

[авторська розробка]

Висновки. Обернений метод розподілу ВМП на основі доходу залежить від доходу, отриманого підприємством по періодах і розраховується у зворотному порядку до методу на основі доходу.

Щоб розподілити ВМП за оберненим методом на основі доходу, спочатку потрібно зробити розподіл ВМП за методом на основі доходу і суми переставити навпаки: останній рік у перший, передостанній у другий і т.д.

Використовуються два способи для розподілу ВМП за оберненим методом на основі доходу: 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП.

Список використаних джерел:

1. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text.
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" (Наказ Міністерства фінансів України). № 73. (2013). Вилучено з : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text.
4. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text.

СЕКЦІЯ IV.
МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ДЕРЖАВНІ СЛУЖБОВЦІ: ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК

Музиченко О.Я.
здобувачка магістратури
кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика, Україна

Радиш Я.Ф.
ORCID ID: 0000-0002-8374-5424
д-р.наук держ.упр., професор,
професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика, Україна

Більш загально поняття «професійного розвитку» трактує О.Турчинов «це процес зміни професійних якостей персоналу, структури його професійного досвіду за допомогою відповідних принципів, правових основ, методів, технологій, процедур».

В. Олуйко вважає, що професійний розвиток державних службовців пов'язаний із безперевним збагаченням знань та умінь, що є необхідними для ефективного виконання обов'язків та функцій. На його думку, «…професійний розвиток державних службовців є вираженням взаємодії управлінських службових потреб апарату (і створення в ньому умов для їх реалізації) та інтересів, потреб, здібностей кожного службовця» [1].

І. Поліщук пов'язує професійний розвиток із самим процесом управління. На його думку, професійний розвиток – це процес розкриття та реалізації професійного потенціалу особи, яка отримує новий статус – статус державного службовця [3]. Така думка є досить логічною, так як в незалежності від зовнішнього впливу, державний слубовець безперевно проходить процес самовдосконалення. Розглядаючи питання самої структури професійного розвитку, то в загальному вигляді вона предсталена сукупність методів та форм підготовки, навчання, самонавчання та підвищення кваліфікації, що включає наявність елементів організаційного характеру, координації тощо.

Так, О. Оболенський вважає, що структура професійного розвитку включає такі складові: «професійно-кваліфікаційний розвиток, який в основному пов'язаний з підготовкою, перепідготовкою й підвищенням кваліфікації, набуттям нових умінь, навичок та досвіду; професійно-посадовий розвиток, який здебільшого позначається заходами раціонального добору й розстановки кадрів на основі використання здібностей та особистих можливостей кожного працівника, оптимального використання в межах колективу працівників різного фаху, досвіду, віку, складу розуму та особистих якостей» [4].

Доповнює цю структуру А. Рачинський такими компонентами: розвиток операційної сфери професійної діяльності, тобто технологічне забезпечення

професіоналізму, усвідомлення його рис та ознак, професійної діяльності на рівні високих показників і стандартів, особистого творчого внеску в професійне середовище, відповідності результатів своєї праці інтересам суспільства; розвиток мотиваційної сфери у професійній діяльності (мотивації високих рівнів досягнень у праці, позитивної динаміки професійного зростання, усвідомлення важливості своєї професії для держави й суспільства) [5].

На думку І. Олійника основним компонентом структури професійного розвитку є професійне навчання: «Передусім необхідно, створити ефективну систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців шляхом створення системи та розробка механізмів запровадження безперервного навчання державних службовців, а також переорієнтація змісту навчальних програм на основі функціонального, особистісного і компетентнісного підходів». На противагу цьому Л. Котик зазначає, що «модель професійної компетентності сучасного державного службовця мають доповнювати самоактуалізація, стан професійного самопочуття, адаптивність, динаміка й напрям професійної самоідентифікації, навчання з теорії прийняття рішень для найбільш професійно придатних працівників» [6]. Тобто, навчання є не більш важливим елементом, ніж самонавчання та саморозвиток.

Враховуючи критичний аналіз літературних підходів до професійного розвитку, можемо зробити висновок, що система професійного розвитку включає комплекс методів, форм та організаційно-правових заходів щодо відбору, розстановки, безперервного навчання, самонавчання та підвищення кваліфікації державних службовців, а також формування кадрового резерву, що має на меті набуття та розширення відповідних професійних знань, умінь та компетентностей для отримання максимально ефективного результату виконання обов'язків.

В. Кремінь наголошує на важливості особистісного розвитку в сучасних умовах ринкової економіки. На його думку, в суспільстві науково-інформаційних технологій саме рівень розвитку особистості виступає головним фактором їх ефективного використання. Також від зазначеного рівня залежатиме наскільки особистість буде ефективно функціонувати безпосередньо в умовах науково-інформаційних технологій, глобалізації [2].

Вперше проблему особистісного розвитку було згадано у гуманістичній концепції А. Маслоу і К. Роджерса, згідно якій внутрішня природа особистості дорослої людини розкривається через самоактуалізацію, що біологічно обумовлена, забезпечується "ростом зсередини", і важливо, щоб соціальні умови суспільства не заважали цьому розвитку. Креативні сторони проявляються яскравіше, якщо особистість перебуває у сприятливому оточенні та докладає активних зусиль у напрямі реалізації власної природи.

Основоположником андрагогіки вважають американського вченого М. Ноулза. Теорія М. Ноулза акцентує увагу на учні як вільній, автономній особистості, яка контролює своє навчання, що створює можливості реалізації такої особистості дорослої людини у будь-яких умовах і формах.

М. Міропольська вважає, особистісний аспект розвитку пов'язаний із професійним самовизначенням, в якому першочергову роль відіграє психічний розвиток та емоційні особливості. Важливим психологічний супровід процесу формування та реалізації кар'єри людини [7].

Н. Козлов узагальнює поняття «особистіного розвитку». На його думку – це загальне поняття, що описує всі позитивні зміни в особистості як результат внутрішніх процесів і зовнішніх впливів. Це все те, що в особистості розгортається з

віком саме, що формується під впливом ззовні, що розвивається в спільній діяльності з оточуючими і розвивається в собі самим людиною.

Поведінка є одним із результатів особистісного розвитку. Соціалізація та самостійність є основним показником. Конкретними показниками особистісного розвитку є інтелектуальні показники, рівень культури, емоційний контроль, ініціативність та відповідальність, вмотивованість. Інтраперсональні критерії особистісного розвитку – набуття досвіду та вміння його використовувати, самосприйняття, розуміння себе, цілісність, відповідальність. Інтерперсональними критеріями особистісного розвитку є: соціалізованість, розуміння та прийняття оточуючих, прийняття інших, розуміння інших, творча адаптивність. Узгодженість таких критеріїв має прямий вплив на особистісний розвиток.

За Ф. Наумовим основними орієнтирами поведінки людини є такі критерії особистісного розвитку як життєві плани – проектування та планування майбутнього, визначення сфери особисісних пріоритетів; установки – особисті явлення та, виходячи з них, самостійне регулювання поведінки; цінності – основа для вибору дій, визначення напрямків, особистих меж; культурні та суспільні норми – стереотипні рішення та вчинки, що економлять індивідуальні розумові та психологічні ресурси людини.

Професійний розвиток та кваліфікація можуть коригувати поведінку в необхідному напрямку. Людина може опиратись на на свої цілі та цінності, а може змінюватись під впливом оточення та керівництва. Час, необхідний для особистісного розвитку, для кожної людини має різну тривалість, більшість людей удосконалюються впродовж усього життя. Період часу, необхідний для розвитку, у кожного має ту чи іншу тривалість. Проте, особистісний розвиток може гальмуватися через ряд причин, таких як: думка оточуючих, відсутність дій та постійного руху, сумніви та страхи, відсутність мети та плану подальших дій, недостатній рівень наполегливості, недостатній рівень знань тощо.

Отже, особистісний розвиток – це одна з найважливіших умов успішної професійної діяльності, що розгортається з віком самою людиною та формується під впливом зовнішніх чинників у якості поведінки. Постійне підвищення власної кваліфікації є важливим для будь-якої професії, у тому числі для державних службовців, так як основною метою державної служби повинно бути служіння народові України та надання громадянам якісних державних послуг.

Професійний та особистісний розвиток державних службовців можна визначити, як комплекс методів, форм та організаційно-правових заходів щодо відбору, розстановки, безперервного навчання, підвищення кваліфікації та формування кадрового резерву, котрі паралельно із процесами самонавчання та саморозвитку, що розгортаються з віком та формуються в спільній діяльності з оточуючими і розвиваються особою, котра обіймає посаду в державному органі та організації, мають на меті набуття та розширення відповідних професійних знань, умінь та компетентностей для отримання максимально ефективного результату виконання обов'язків.

Результатом професійного розвитку державного службовця є ефективність роботи, а особистісного – його поведінкові аспекти діяльності, котрі можуть коригуватись та змінюватись в ході навчання впродовж життя.

Список використаних джерел:

1. Олуйко, В.М. (2001). Кадри в регіоні України: становлення та розвиток : монографія. Київ: Науковий світ.

2. Кремінь, В.Г. (2005). Формування особистості професіонала в контексті вимог XXI століття. *Педагогічний процес: Теорія і практика педагогічної психології*, 3, 10–20.
3. Поліщук, І.В. (2018). *Механізми забезпечення розвитку професійного потенціалу державних службовців в Україні*. Автореферат дисертації кандидата наук державного управління: 25.00.0-2. Київ : НАДУ, 8–12.
4. Оболенський, О. (2006). Державна служба : навчальний посібник. Київ : КНЕУ.
5. Рачинський, А.П. (1999). Професіоналізм - як основа діяльності державних службовців. *Вісник УАДУ*, 2, 22–30.
6. Котик, Л. (2016). Формування професійної компетентності державних службовців у контексті розвитку персонального капіталу. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 2, 147–154.
7. Міропольська, М.А. (2005). Професійне самовизначення як основа професійної орієнтації. *Педагогічний процес: теорія і практика педагогічної психології*, 3, 177–182

ЗМІНИ ОБСЯГІВ НАДХОДЖЕНЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ ДО БЮДЖЕТУ ЛЬВІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Дубровська Марія Миронівна
ORCID ID: 0000-0003-3772-0397
аспірантка Інституту державного управління
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Матвіїшин Євген Григорович
ORCID ID: 0000-0001-9522-4645
д-р. екон. наук, завідувач кафедри регіонального та місцевого розвитку
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Реформа децентралізації державної влади в Україні зумовила зміни не лише в повноваженнях органів місцевого самоврядування, але й у джерелах ресурсів, необхідних для належного врядування на місцевому рівні. Дослідники звертають увагу на невід'ємну складову цієї реформи – фіскальну децентралізацію – як збільшення доходів або фіскальної автономії органів місцевого самоврядування (це може бути як збільшення державної фінансової підтримки, так і встановлення нових місцевих податків) [1]. Доцільно проаналізувати структуру і зміни обсягів надходжень до бюджету конкретної територіальної громади з погляду стимулювання належного поводження з відходами.

Податкові надходження наповнюють, в основному, загальний фонд бюджету територіальної громади. Проте два види податків є серед джерел, які формують спеціальний фонд цього бюджету: «податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин та механізмів» і «екологічний податок». Зокрема 55 відсотків екологічного податку (крім екологічного податку, визначеного пунктом 16-1 частини другої статті 29 Бюджетного кодексу України), скеровуються до бюджетів місцевого самоврядування (крім бюджетів міст Києва та Севастополя) – 25 відсотків, обласних бюджетів і бюджету Автономної Республіки Крим – 30 відсотків, бюджетів міст Києва та Севастополя – 55 відсотків [2]. Кошти спеціальних фондів державного та місцевого бюджетів повинні використовуватися за цільовим призначенням, зокрема ті, що отримані з екологічного податку, повинні спрямовуватися на фінансування природоохоронних заходів.

Згідно із Законом України № 2142-IX від 24.03.2022 [3], тимчасово, з 1 січня 2022 року по 31 грудня року, в якому припинено чи скасовано воєнний стан, екологічний податок не нараховується та не сплачується платниками цього податку, зареєстрованими (взятими на облік) за місцем розміщення стаціонарних джерел забруднення, за утворення радіоактивних відходів та тимчасове зберігання радіоактивних відходів на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, та на тимчасово окупованих територіях. У підрозділі 5 перехідних положень Податкового кодексу України встановлено, що за податковими зобов'язаннями з екологічного податку, що виникли з 1 січня 2022 року до 31 грудня 2022 року включно, ставки податку становлять 30 відсотків ставок; з 1 січня 2023 року до 31 грудня 2023 року включно – 60 відсотків; з 1 січня 2024 року до 31 грудня 2024 року включно – 90 відсотків; з 1 січня 2025 року – 100 відсотків. Водночас збільшено ставки екологічного податку, які застосовуються при обчисленні податкових зобов'язань за результатами

господарської діяльності у 2022 році: ставка податку за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення збільшилися на 5 відсотків; ставка податку за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю становить 30 гривень за тонну; ставка податку за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти збільшилася на 800 відсотків; ставка податку за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах збільшилася на 10 відсотків; ставка податку за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) становить 0,0133 гривні у розрахунку на 1 кВт-год виробленої електричної енергії; ставка податку за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк збільшилися на 5 відсотків [4]. Отже, екологічний податок є суттєвим джерелом фінансових ресурсів для реалізації різноманітних природоохоронних заходів на рівні регіонів і територіальних громад.

Аналіз структури надходжень до бюджету Львівської міської територіальної громади (далі – МТГ) виконано на основі даних сайту міської ради, а саме рубрики «Бюджет». Там наведено інформацію про виконання дохідної та видаткової частин бюджету Львівської МТГ за 2021 і 2022 роки та бюджету міста Львова за попередні роки. За даними цього сайту побудовано графіки (рис. 1), що відображають зміни обсягів надходжень (ліва шкала) до спеціального фонду бюджету, зокрема екологічного податку, та його частки (права шкала) у цьому фонді.

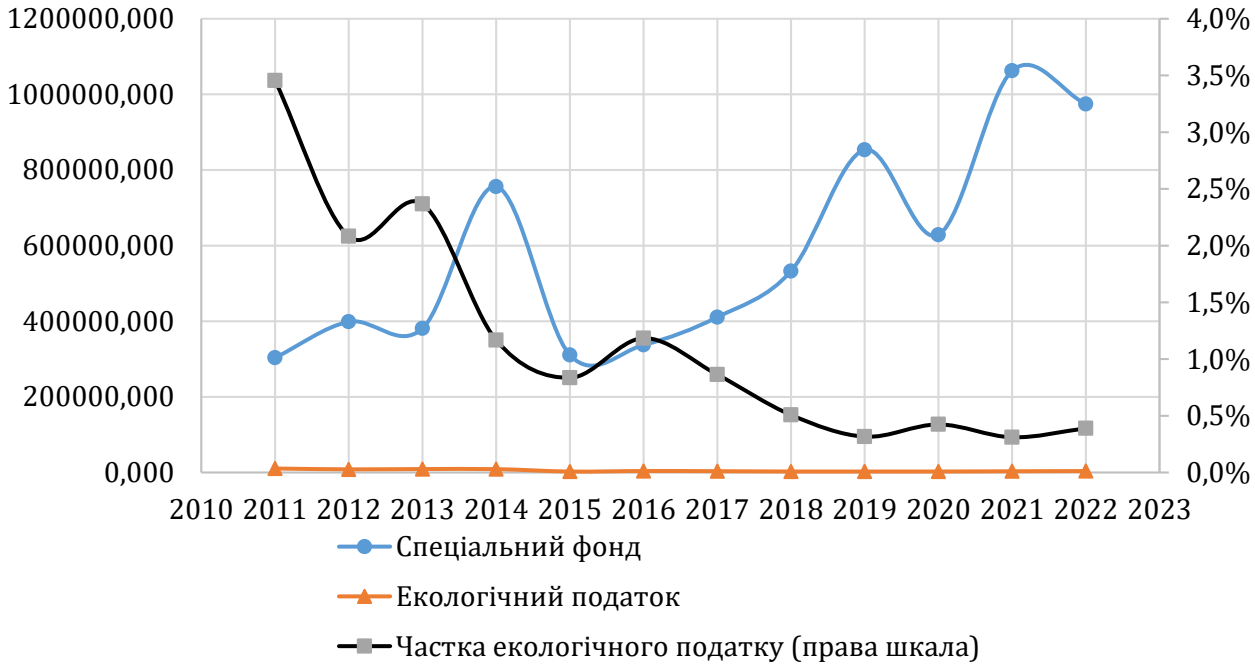

Рис. 1. **Зміни надходжень (тис. грн) до спеціального фонду бюджету міста Львова (до 2020 року) і Львівської МТГ (після 2021 року) та частки екологічного податку в спеціальному фонді (%) за 2011-2022 рік**

Очевидною є загальна тенденція зростання обсягу спеціального фонду Львівської МТГ. Після її утворення через включення до складу Львівської МТГ населених пунктів, прилеглих до міста Львова, обсяг екологічного податку дещо зріс: від 2700 тис. грн у 2018-2020 роках до 3300 тис. грн. у 2021 році. Проте надходження екологічного податку впродовж досліджуваного періоду мали загалом спадну тенденцію: від 10491 тис. грн у 2011 році до 3800 тис. грн у 2022 році (за планом) [5].

Відповідно, його частка у спеціальному фонді бюджету громади мала спадну тенденцію: від 3,5% у 2011 році до 0,4% у 2022 році. Це може бути зумовлено зменшенням кількості шкідливих виробництв, джерел і обсягів забруднень, за які справляється екологічний податок.

Реальне зменшення величини екологічного податку насправді ще суттєвіше (наведені цифри є номінальними) – потрібно брати до уваги інфляційні процеси, які відбувалися впродовж того часу. Такий стан є певним викликом для Львівської МТГ, оскільки зменшилася важлива частина ресурсної база для реалізації природоохоронних заходів у громаді. В подальшому повинна бути приділена увага пошуку додаткових ресурсів на ці заходи.

Список використаних джерел:

1. Романова В. & Умланд А. (2021) Реформа децентралізації в Україні: перші результати та виклики. *Політичні дослідження*, (1), 41–51.
2. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 року № 2142-IX. Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#n45
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень: Закон України від 30 листопада 2021 року № 1914-IX. Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1914-20#n758
5. Бюджет Львівської міської територіальної громади. Вилучено з: https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv

КЕРІВНИК МІЖ ОСМИСЛЕННЯМ І ОБЧИСЛЕННЯМ: ФІЛОСОФІЯ УНИКАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПАСТОК

Юшин Сергій Олександрович
доктор екон. наук, професор, головн. наук. співробітник
ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААНУ, Україна

Людство на початковому етапі своєї історії у значній мірі виживало за рахунок полювання, одним із засобів якого є використання *пасток*. На більш високих цивілізаційних рівнях *пастки* знайшли своє застосування і у сферах комунікації, на що вказували Платон (треба уникати *пастки*, що розставляється один одному за допомогою імен) [1, с. 221] та Аристотель (софісти такими доказами ставлять *пастку* навіть знаючому) [2, с. 549]. Але ж чи сучасне людство позбавилося таких пасток у своїх комунікаціях? Якщо вірити Г.Г. Почепцову, люди часто говорять не так, щоб бути зрозумілими а переговорники можуть намагатися зловити співрозмовника в *пастку* [3, с. 577]. Усі громадяни розраховують на те, що принаймі у державних правових актах пастки відсутні. Та, наприклад, Рекомендація Ради 2002/549/ЄС "Про загальні керівні принципи економічних політик держав-членів та Співтовариства" від 21 червня 2002 року говорить про необхідність *знизити* пастк*и безробіття і про те, що* кумулятивний ефект допомоги продовжує створювати пастки для бездіяльності. Звичайно, як вказано у документі Конституційного Суду України (nL02d710-20): Доктрина vacatio legis в конституційному праві: "Згідно з цим правилом законодавець зобов'язаний поводитися з громадянами на підставі основних правил чесності, без спроб створення для них законодавчих *пасток*". Проте, якщо зважити на світовий досвід, далеко тне завжди недоречності у правових актах є проявом нечесності, у багатьох випадках це було проявом нездатності системи долати інформаційні бар'єри, обумовлені масштабом складності керованого об'єкту.

За даними Вікіпедії, обсяг інформації в світі зростає щорічно на 30 %; за п'ять попередніх років людством було вироблено інформації більше, ніж за всю попередню історію. Прихильники цифровізації і "штучного інтелекту" (далі – *ШІ*) очікують настання Ери Мережевого Інтелекту [4, с. XV]. Але, наприклад, Б. Гейтс стверджував, що у найближчій перспективі комп'ютери перетворяться не більше ніж на інструмент людського інтелекту, і що усі прогнози стосовно створення ШІ – надмірно оптимістичні [5, с. 293]. Безумовно, "інформаційний вибух" посилює ризик того, що М. Хайдеггер визначив як втечу від мислення осмислюючого до мислення обчислюючого [6, с. 103]. Це саме ми знаходимо і у К.Н. Хейлза: "інформація в технічному сенсі не має нічого спільного зі смислом, а тому "розум" стає радше властивістю формального маніпулювання символами, аніж умовою у світі життя людини" [7, с.15, 59]. По суті, про це попереджав Н. Вінер: "обчислювальна машина цінна рівно настільки, наскільки цінна людина, що її використовує; вона може дозволити йому просунутися далі за той самий час, але він повинен мати ідеї" [8, с. 322]. М. Кастельс чітко означив ризики переоцінки застосування комп'ютерів у бюрократичній системі СРСР, яке збільшило жорсткість контролю, підтверджуючи гіпотезу, згідно з якою технологічна раціоналізація соціальної ірраціональності лише збільшує безладдя (*пастка* технологічної системи, яка дедалі більше віддалялася від порівнянних індустріальних суспільств) [9, с. 541]. Недаремно Курс для вищого управлінського персоналу застерігає: Уникайте *пасток* спеціалізації (технічні знання можуть стати фетишем і загнати вас у глухий кут); уникайте *пасток*, що криються у

простих словах (тільки небагато простих слів має однозначний характер, значення переважної більшості слів залежить від сенсу інших слів або інших словесних комбінацій, які завдяки своїй виразності здатні більш-менш точно передавати вам реальний образ, який існує у свідомості того, хто говорить; концентруйте свою увагу на основних питаннях політики та управління у сфері своєї діяльності (перехід від таких елементів інформації, як *де*, *хто* і *як* до *що*, *чому* і *коли* [10, с. 21, 142]. К. Шваб, як один з лідерів цифровізації, визнав важливу роль "ідей" (практичних, придатних для розуміння, створення і адаптації нових технологій), та актуальність "поширення філософії постійного розвитку" та пошуку відповіді на "філософське питання: як усім нам зберігати свою індивідуальність у цифрову епоху?" [11, с. 74, 119].

Прислухаємося й до Сенеки, який наголошував, що саме "філософія керує вчинками, вказує, що слід робити і від чого утриматися, сидить біля керма і дозволяє уникнути пастки та відновлюючи у правах заморочених" [12, с. 68].

Висновки. Наведений вище матеріал дає підстави стверджувати, що:

1) прискорене входження сучасної цивілізації до стану інформаційного суспільство призводить до стрибкоподібного зростання складності керуючих та керованих систем, що також створює ризик виникнення інформаційних пасток;

2) вирішення проблеми інформаційних пасток потребує переосмислення ролі філософсько-методологічного інструментарію (гармонії загального знання та знання одиничного) у процесі формування систем управління різних рівнів.

Список використаних джерел:

1. Платон Собр. соч в 4 т. Т. 2 / Пер. с древнегреч. М.: Мысль, 1993.
2. Аристотель. Соч. в 4-х т. Т. 2 / Пер. с древнегреч. М.: Мысль, 1978.
3. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации / К.: «Ваклер», 2001. – 656 с.
4. Тапскотт Дон. Электронно-цифровое общество / Пер. с англ. К.: INT-press, 1999. 432 с.
5. Гейтс Б. Дорога в будущее / Пер. с англ. М.: РР, 1996. 312 с.
6. Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге / Пер. с нем. М.: ВШ, 1991. 192 с.
7. Хейлз К.Н. Як ми стали постлюдством: віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці. / Пер. з англ. К.: Ніка-Центр, 2002. 430 с.
8. Винер Н. Кибернетика, или управление и связь в животном и машине. – 2-е издание. / Пер. с англ. М.: Наука, 1983. 344 с.
9. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ. М.: ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.
10. Курс для высшего управленческого персонала / Сокр. пер. амер. изд., представленного Прентис-Холлом. – М.: Экономика, 1970. – 807 с.
11. Шваб Клаус. Четвертая промышленная революция / К. Шваб ; Пер. с англ. – М.: Форм, 2016. – 208 с.
12. Сенека С.-А. Нравственные письма к Луциллию / М.: Мир книги, 2006. 628

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Калініченко Людмила Леонідівна
ORCID ID: 0000-0001-9847-8448
д-р екон.наук,професор, професор кафедри економіки та менеджменту
Харківський національний університет ім.В.Н.Каразіна, м. Харків, Україна

Рева Максим Юрійович
здобувач вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет ім.В.Н.Каразіна, м. Харків, Україна

Никитенко Марина Віталіївна
здобувач вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет ім.В.Н.Каразіна, м. Харків, Україна

Вступ. Мотивація праці займає центральне місце в управлінні персоналом. При цьому актуальність вивчення системи мотивації на підприємствах обґрунтована особливою проблемою невизначених умов зайнятості в екстремальній обстановці пов'язаною зі збройною агресією РФ проти України і побудови системи мотивації фактично наново, щоб налагоджувати процеси релокації бізнесу та відновити роботу на нових майданчиках в безпечних регіонах, працювати в умовах війни і створювати нові можливості для розвитку економіки.

Метою роботи є визначення основних методів та інструментів мотивації персоналу, які допомагають менеджменту підтримувати команду в період найсильнішої турбулентності.

Материали і методи. В дослідженні використано метод аргументації в обґрунтованості важливості впровадження системи мотивації персоналу в управлінні бізнесом; методи повторного (елементарно-теоретичного) аналізу і синтезу, що дає змогу на основі припущення, причинно наслідкових зв'язків, закономірностей досягти сутності методів та інструментів мотивації персоналу.

Результати та обговорення. Мотивація розглядається як процес активізації мотивів працівників (внутрішня мотивація) і створення стимулів (зовнішня мотивація) для їх спонукання до ефективної праці. Метою мотивації є формування комплексу умов, що спонукають людину до дій, направлених на досягнення мети з максимальним ефектом. В сьогоднішній час воєнного стану, коли люди знаходяться в стресовій ситуації, постійно відчувають тривогу за рідних та загалом за країну, мотивація є особливо ускладненим процесом. Тому одне з головних завдань менеджменту в цей складний час — морально підтримати співробітників, мотивувати команду, щоб допомогти їм успішно адаптуватись до релаксаційних змін та продовжувати працювати й розвиватися в реаліях воєнного часу.

Мотиваційна система персоналу є досить складним механізмом, який вимагає детального вивчення і спостереження для подальшого впровадження нововведень і поліпшення системи. Елементами мотиваційної системи управління є: організація праці й робоче середовище; економічні заохочення та стимули; соціальні заохочення й винагорода; розвиток персоналу; оцінка персоналу відповідно займаній посаді.

У час воєнного стану організація праці й робоче середовище має вирішальне значення. Для ефективної організації трудового процесу та створенню сприятливих умов праці необхідно:

По перше - визначити соціальні і фінансові проблем працівників компанії:

1) проведення соціальної діагностики шляхом опитувань, інтерв'ю, анкетування;

2) за результатами проведеної діагностики визначити ключові фінансові та нефінансові стимули, в яких має потребу колектив, і кожен співробітник зокрема. Для визначення ключових потреб персоналу потрібна постійна відкрита комунікація завдяки:

а) проведенню особистих зустрічей ТОП менеджерів компаній із колективом;

б) створення атмосфери довіри та впевненості. Взаємна довіра - основа взаєморозуміння і згоди між керівниками і співробітниками, створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі. Побудові довірчих відносин в колективі сприяє чесність і відкритість в наданні інформації і обговоренні проблем, надання і отримання допомоги і порад інших співробітників, готовність йти на компроміс, прийняття на себе відповідальності за доручену справу, врахування психологічного настрою колег [1];

в) регулярного анкетування з метою відстеження безпеки і допомоги працівникам;

г) систематичного зворотного зв’язку команди і керівництва. Зворотний зв'язок полягає в умінні активно слухати, приділяти час аналізу, а потім продумати найкращі можливі рішення. Співробітникам зворотний зв'язок допомагає оптимізувати робочий процес, підвищити ефективність праці та мотивацію, сприяє координації між відділами, та відчуття власної цінності;

д) створенню «скриньки довіри», для розміщення побажань, пропозицій та запитань, що турбують працівника.

По друге - складання списку ключових завдань, на основі першого пункту: підняття психологічного духу, формування згуртованої команди, підвищення продуктивності праці.

По третє - вибір конкретних методів та інструментів мотивації та встановлення їх послідовності й періодичності.

Пропонуємо такі методи фінансової мотивації працівників під час воєнного стану:

- впровадити замість фактичної заробітної плати зафіксовану планову, щоби працівники не мали приводу для стресу;
- впровадити систему мотивації з урахуванням введення додаткових премії за: добровільну роботу під час сирен працівників, які підтримують безперервний технологічний процес; роботу на території, де немає активних бойових дій, але є певна напруга; робітникам, які працюють замість відсутнього колеги у період воєнних дій [2];
- з метою швидшого переміщення колективу працівників до безпечного міста праці впровадити релокаційний бонус;
- розробити систему додаткових виплат за: суміщення професій; збільшення обсягу робіт; виконання обов’язків тимчасово відсутнього працівника; роботу у особливо важких умовах праці; інтенсивність праці; високу професійну майстерність [3];
- визначити критерії та авансові терміни призначення річних премій не чекаючи оцінки результатів праці за рік.
- впроваджувати нові типи відпустки на робочому місці, наприклад такі як оплачувана «Екстрена відпустка», що спрямована на непередбачені особисті обставини – лиха. Для співробітників, які захищають країну в Збройних силах України

та Силах територіальної оборони, гарантовано надавати «Військову відпустку» з відновленням на колишній посаді, з компенсацію та пільгами після повернення зі служби.

Найважливішим соціальним мотіватором успішної трудової діяльності є надання людині такої роботи, яка відповідає його особистим інтересам, схильностям і сприяє максимальному розкриттю його трудового і творчого потенціалів. У цьому випадку наступає задоволеність роботою, людина дістає можливість використати свої знання і здібності, досягти високого професіоналізму, «культивувати» власну роботу, додаючи до неї нові функції відповідно до майбутніх потреб [4]. Розподіл соціальних виплат та пільг (компенсаційний та соціальний пакет) може проводиться:

- адресно: в залежності від трудового вкладу; за результатами атестації; за рівнем посади;
- безадресно - незалежно від вкладу та посади;
- за індивідуальною потребою. Співробітник звертається до керівництва з проханням про надання деяких компенсацій, а роботодавець вирішує, яку цінність співробітник представляє для компанії.

Компонентами соціального та компенсаційного пакету у воєнний час може бути:

- виплати на релокацію;
- компенсація за оренду житла;
- матеріальна підтримка фахівців та їхніх сімей, які постраждали через військові дії;
- безкоштовне харчування в робочий час;
- компенсація за навчання, стажування, підвищення кваліфікації, перепідготовку;
- навчання суміжним професіям;
- різдвяні подарунки;
- можливість купувати продукцію фірми зі знижкою;
- запровадження профілактичних медичних оглядів з метою підтримки здоров'я працівників;
- страхування життя та здоров'я працівника;
- медичне страхування.

Психологічні методи не мають фінансового забезпечення, але є не менш важливими за високу заробітну плату і кар'єрне зростання. Сьогодні як ніколи потрібно йти назустріч працівникам, завчасно передбачувати їхні запити, бути ініціативними, чутливими до потреб, почуттів та готовими допомагати як в робочих так і в особистих питаннях. У час воєнного стану вважаємо, що створення сприятливої психологічної атмосфери допомагає підвищувати працездатність, ініціативність і взаємопідтримку в колективі, а це один із головних аспектів успішного бізнесу. Психологічні інструментарії мотивації:

- спостереження (у вигляді опитувальника, бесід та ін.) емоційного стану працівника, ступень його задоволеності, рівень стресу та фактори, які можуть заважати продуктивній роботі і за потреби визначити відповідні заходи допомоги;
- запровадження гарячої лінії сфокусованої та орієнтованої насамперед на психологічну допомогу співробітникам;
- систематичне надання актуальної інформації про корисні контакти державних та громадських організацій для отримання юридичної, медичної, гуманітарної, фінансової та психологічної допомоги під час війни;
- програми допомоги працівникам, що мають дітей раннього та дошкільного віку, у тому числі й з особливими освітніми потребами;

- організація роботи кімнати фізичної реабілітації спрямованої на підтримання здоров’я, функціонального стану і працездатності персоналу;
- проведення лекцій та вебінарів (можливе також в онлайн-режимі) з питань особистої фінансової безпеки та планування в умовах війни;
- запровадження лекцій (можливе також в онлайн-режимі) із запрошенням експертів із військовим досвідом з метою оволодіння інструментарієм саморегуляції та навичкам опору кризі;
- запровадження лекцій із запрошенням психологів (можливе також в онлайн-режимі) Щоб допомогти співробітникам знизити рівень стресу, впоратися з емоційним навантаженням та піклуватись про здоров'я, безпеку та розвиток під час війни;
- проведення інструктажів щодо поводження в різних критичних ситуаціях, зокрема: навчання з питань охорони праці в умовах війні; тренінг з надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків; інструктаж щодо правил поведінки у випадку аварії чи проголошення повітряної тривоги;
- інформація про необхідність піти в безпечне укриття під час повітряної тривоги, навіть якщо для цього потрібно зробити паузу в роботі чи зустрічі;
- проведення менеджером зустрічей неформального характеру Tea Time, що слугують приводом поділитися будь-якими запитами чи переживаннями працівника;
- створення доброзичливого позитивного мікроклімату в колективі та зниження напруги у спілкуванні, яка часто є основою майбутнього конфлікту. Знизити напругу можна за допомогою наступних прийомів:
  - надання співробітнику можливості виговоритися;
  - вербалізація емоційного стану обох сторін потенційного конфлікту, що призводить до вивільнення негативних емоцій, що підживлюють напругу;
  - підкреслення подібності, а не протилежності з партнером на основі виявлення спільних інтересів, думок, цілей та становища;
  - прояв інтересу до проблем партнера;
  - підкреслення та демонстрація партнеру його значущості;
  - пропозиція шукати вихід із становища разом, спільно або пропозицію конкретного виходу та вирішення проблеми;
  - демонстрація співчуття та психологічної підтримки.
- організація дитячого центру для дітей співробітників де відбуваються майстер-класи та заняття з психологами адаптовуваних до віку й статті дитини.

В умовах воєнного стану досить ефективним інструментом підвищення мотивації працівника, щодо продуктивної праці, є зручна форма організації робочого часу. Роботодавець згідно Кодексу законів про працю може застосовувати такі форми організації робочого часу:

- впровадження роботи за гнучким графіком, який можна підлаштовувати під особисті потреби працівника (напр. немає з ким залишити дитину, догляд за старенькими батьками та ін.). Організація такого режиму роботи сприяє більш ефективному використанню робочого часу та засобів виробництва і є об'єктивною необхідністю під час воєнного стану. Під поняттям «гнучкий графік» розуміється форма організації праці, якою допускається встановлення режиму роботи, що є відмінним від визначеного правилами внутрішнього трудового розпорядку, за умови дотримання встановленої денної, тижневої чи на певний обліковий період (два тижні, місяць тощо) норми тривалості робочого часу [5. ст. 60]. Робота працівника в умовах гнучкого графіку за підсумованого обліку робочого часу передбачає повне відпрацювання працівником встановленої законодавством кількості робочих годин в

обліковому періоді, тому такий режим роботи вважається повною зайнятістю. Застосування гнучкого режиму робочого часу не тягне за собою змін у нормуванні, оплаті праці та не впливає на обсяг трудових прав працівників;

- організація надомної роботи, за якої працівник виконує роботу за місцем його проживання або в інших визначених ним приміщеннях, що характеризуються наявністю закріпленої зони, технічних засобів (основних виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності, необхідних для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або функцій, передбачених установчими документами, але поза виробничими чи робочими приміщеннями власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу [5. ст. 60]. (ст.60^{-1} КЗпП України);

- організація дистанційної форми праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [5. ст. 60] Робоче місце при дистанційній роботі працівник може змінювати без інформування роботодавця. Може поєднуватися з роботою на території чи в приміщенні роботодавця. Водночас робітник має бути на зв'язку з роботодавцем за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. При такій формі роботи працівник самостійно забезпечує собі безпечні та нешкідливі умови праці при дистанційній роботі. Роботодавець відповідає за безпечність і належний технічний стан обладнання та засобів виробництва, що передаються працівнику;

Висновок. Мотивація персоналу в Україні під час воєнного стану має бути комплексною, адже мотивація працівників це не тільки матеріальне заохочення, а й суто людські нематеріальні заходи, покликані зберегти трудовий колектив та допомагає підвищити працездатність забезпечивши безпеку робочого місця, підтримати емоційний стан працівника.

Список використаних джерел:

1. Калініченко Л., Шуміло О., & Кулімякін Я. (2019). Кадрова складова економічної безпеки підприємства роздрібної торгівлі *Проблеми економіки* (Харків),(1), 138-143.
2. Мироненко Т. (2022). Як підтримувати команду у час війни Спеціальний воєнний випуск FORBES. Вилучено з https://forbes.ua/ru/inside/hr-pid-chas-viyni-yak-pidtrimuvati-ta-spryamovuvati-tisyachi-spivrobitnikiv-pid-chas-krizi-keys-trokh-velikikh-ukrainskikh-kompaniy-21042022-5566
3. Ткаченко О. (2020) Організація системи доплат, надбавок, премій на підприємстві *Школа бухгалтера с/г галузі* 16.12. Вилучено з https://uteka.ua/ua/publication/agro-4-shkola-bughaltera-selkokhozyastvenoy-otrasli-69-organizaciya-sistemy-doplat-nadbavok-premij-na-predpriyatii
4. Соціальна мотивація робітників Вилучено з https://studfile.net/preview/5166366/page:28/
5. Кодекс законів про працю України N 322-VIII (1971) Вилучено з https://ips.ligazakon.net/document/KD0001

СЕКЦІЯ V.
СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УРОКИ ВІЙНИ, (НЕ) ВИВЧЕНІ ВІТЧИЗНЯНОЮ СОЦІАЛЬНОЮ РОБОТОЮ

Тетяна Семигіна
ORCID ID: 0000-0001-5677-1785
доктор політичних наук, професор
Україна

У закордонній соціальній роботі значну увагу приділяють специфіці надання підтримки в умовах надзвичайних ситуацій. До таких ситуацій відносять і збройні конфлікти, і епідемії, і природні катаклізми [6; 9]. Від соціальних працівників очікують, як індивідуальної допомоги тим, хто постраждав, так і участі в організації подолання наслідків певної ситуації, а в деяких випадках, коли йдеться про повторювані природні катаклізми – і роботи з підготовки до критичної ситуації, побудови адекватної системи соціальних послуг на рівні громади, здатної до швидких реагувальних стратегій [1; 8].

У цій роботі окреслено суспільний запит на трансформацію соціальної роботи до надання послуг в умовах надзвичайних ситуацій та визначено нові ключові напрями соціальної роботи з тими, кого зачепила повномасштабна війна на території України.

Насамперед слід відзначити, що потреба в соціальній допомозі, яка має надаватися в умовах надзвичайних ситуацій та катастроф, виникла в нашій країні давно. В Україні наявні регіони, де регулярно відбуваються повені, що зумовлюють значні соціально-економічні проблеми [14]. Як і багато інших країн, Україна мусила швидко реагувати на пандемію COVID-19 шляхом впровадження досить жорстких карантинних заходів. Ці кроки мали неабияке значення для користувачів соціальних послуг, а також для соціальних працівників, яким довелось надавати соціальні послуги в незвичному для них форматі та скоротити деякі соціальні програми [13].

Від 2014 року в Україні триває неоголошена російсько-українська війна. Вона мала кілька фаз перебігу, їй властивий гібридний характер, оскільки вона ведеться не тільки у форматі відкритого військовогого конфлікту [11]. Реакція вітчизняної соціальної роботи на активну фазу війни 2014-2015 року виявила слабкості вітчизняної моделі надання психосоціальної допомоги, неготовність до роботи з внутрішніми переселенцями, до соціально-психологічної реабілітації жертв війни та ефективної роботи з екскомбатантами [4; 12]. Ці проблеми підтвердили, що соціальна робота в Україні – все ще незавершений професійний проєкт, розвиток якого переривався кілька разів [3].

Повномасштабне вторгнення військ Російської Федерації на територію України в лютому 2022 р. – це не лише окупація територій та руйнування інфраструктури. Воно зумовило гуманітарну кризу в країні, зокрема, переселення значної кількості людей в інші регіони та за кордон, колективну травму й потребу в адаптації до наслідків конфлікту.

Перші місяці вторгнення російських військ засвідчили, що в Україні колективні та індивідуальні стратегії прилаштування до несприятливих або змінених умов життєдіяльності застосовувались більш спрямовано, аніж в 2014-2015 роках. Чимало не окупованих громад змогли самомобілізуватись у відповідь на кризову ситуацію, що засвідчило набуття позитивного досвіду, вироблення певної стресостійкості. Завдяки цифровим технологіям розв'язання деяких адміністративних питань (оформлення допомоги, статусу внутрішньо переміщеної особи тощо) відбувається простіше.

При цьому, за даними всеукраїнського дослідження психологічного стану населення в умовах повномасштабної війни, Суб'єктивна оцінка психологічного благополуччя серед вимушено переміщених осіб, які продовжують перебувати в евакуації, є нижчою, ніж серед тих, хто не був переміщений, або вже повернувся додому [2].

Водночас залишились актуальними ті питання, що постали ще у 2014 році: не налагоджена система швидкої та довготривалої соціально-психологічної підтримки учасників війни та її жертв. Соціальні працівники не мають належної підготовки до роботи в умовах надзвичайних ситуацій, не мають вироблених протоколів та інструкцій дій у таких ситуаціях, не володіють уміннями та навичками, які потрібні для убезпечення себе та клієнтів соціальних закладів.

З урахуванням міжнародного досвіду та власних уроків і досвіду України як напрями соціальної роботи в умовах нинішньої фази повномасштабної російсько-української війни можна виокремити наступні:

1) робота з військовими або військова соціальна робота (робота в Збройних Силах України та інших силових структурах), впровадження програм на кшталт «Battlemind» - як у США, Ізраїлі тощо, для тих, хто бере участь у бойових діях:

2) робота з тими, хто повернувся із зони бойових дій, зокрема, з тими, хто набув інвалідність;

3) робота із сім'ями загиблих та важко поранених військових;

4) соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб, особливо тих, які належать до соціально вразливих груп (участь в організації евакуації; перша матеріальна та психосоціальна підтримка, адаптивна соціалізація до нових умов життя);

5) соціально-психологічна підтримка жертв насильства (на жаль, в Україні не розвинена система роботи з жертвами насильства, як і раніше, цим займаються нечисленні організації, щодо фаховості яких виникають питання [5]);

6) соціально-психологічна робота на звільнених територіях (зокрема, робота з колективною травмою, адже це не тільки справа психологів);

7) робота з громадами, які приймають біженців, в які повертаються комбатанти, в яких мешкають члени сімей загиблих (забезпечення розвитку комплексних соціальних служб та підтримка місцевих ініціатив, зокрема спрямованих на соціальну інтеграцію).

Зміна вектора соціальних програм із суто соціального забезпечення (виплати, пільги) внутрішньо переміщених осіб та учасників бойових дій на підтримку реалізації економічного потенціалу, сприяння піднесенню економічної спроможності та соціально-психологічну адаптацію до нових умов, розвиток згуртованості громад та соціального підприємництва, яка набула актуальності у 2014 р. [4], все ще на часі і потребує не тільки політичних рішень, а й проактивної позиції соціальних працівників.

Продовження повномасштабного збройного конфлікту актуалізує питання підготовки вітчизняних соціальних працівників до роботи в умовах надзвичайних

ситуацій. Наразі в багатьох країнах така підготовка активно ведеться [7; 10]. Але чи вчать відповідних стратегій і навичок українські заклади вищої освіти, заклади тієї країни, де йде війна з 2014 року? Чи було трансформовано освітні програми? Як відображено в них зміни суспільних реалій і нові запити? Як планується готувати далі соціальних працівників до індивідуальної роботи з жертвами війни та до організації соціальних послуг на рівні місцевих громад з урахуванням уроків війни, яка ще іде, але на які потрібно реагувати вже зараз?

Список використаних джерел:

1. Гусак, Н. та ін. (2017). *Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс*. Київ: НаУКМА.
2. Інститут соціальної та політичної психології (2022). *Прес-реліз – Дослідження психологічного стану населення в умовах повномасштабної війни.* Доступно на: https://ispp.org.ua/2022/09/13/doslidzhennya-psixologichnogo-stanu-naselennya-v-umovax-povnomasshtabnoii-vijni
3. Семигіна, Т. (2007). Професіоналізація соціальної роботи: перерваний політ? *Соціальний захист*, 5, 41–44.
4. Семигіна, Т. В. (2016). Військовий конфлікт в України: виклики та можливості для соціальної роботи. *Україна в сучасному світі: виклики і можливості.* Зб. тез міжнар. наук. конф. викладачів, аспірантів і студентів (т.1, с.10-12). Київ: АПСВТ.
5. Семигіна, Т.В., Романова Н.Ф., Левченко В.М. (2008). Вивчення вітчизняної практики надання послуг потерпілим від насильства у сім'ї. *Соціальна робота в Україні: теорія та практика*, 4, 70-84.
6. Alston, M., Hazeleger, T., & Hargreaves, D. (2019). *Social Work and Disasters: A Handbook for Practice.* Routledge.
7. Baikady, R., Shengli, C. & Channaveer, R. M. (2018). Integrating Disaster Management Content into Social Work Curriculum-Voices of Social Work Students. In: B. Zutshi et al. (eds.), *Disaster Risk Reduction: Community Resilience and Responses* (pp. 37-57). Singapore: Palgrave Macmillan.
8. Bauwens, J., & Naturale, A. (2017). The Role of Social Work in the Aftermath of Disasters and Traumatic Events. *Clinical Social Work Journal*, 45(2): 99-101.
9. Dominelli, L. (2015). The Opportunities and Challenges of Social Work Interventions in Disaster Situations. *International Social Work,* 58(5): 659– 672.
10. Findley, P. A., Pottick, K. J., & Giordano, S. (2015). Educating Graduate Social Work Students in Disaster Response: A Real-Time Case Study. *Clinical Social Work Journal*, 45(2), 159–167.
11. Semigina, T. (2019). Frustrations or moving forward? Ukrainian social work within the 'hybrid war' context. *European Social Work Journal, 22(3),* 446-457.
12. Semigina, T. & Gusak, N. (2015). Armed conflict in Ukraine and social work responseto it: What strategies should be used for internally displaced persons *Social, Health, and Communication Studies Journal*, 1(2), 1-23.
13. Semigina, T., Karagodina, O., Baidarova, O. (2022). Global "Corona Crisis" as a Further Challenge for Social Equity. In: Baikady, R. et al. (eds). *The Palgrave Handbook of Global Social Problems.* Cham: Palgrave Macmillan. Retrieved from: https://doi.org/10.1007/978-3-030-68127-2_220-1
14. Semigina, T. & Kokoiachuk, Y. (2022). Floods in Ukrainian Carpathians: Lessons for Social Work Practice and Education. In: Madhanagopal, D. & Nikku, B.R. *Climate Justice and Social Work: International Perspectives*. Routledge. Retrieved from: https://bit.ly/3w3jcSv

СЕКЦІЯ VI.
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Белянська Юлія Євгенівна
Викладач
Відокремлений структурний підрозділ
Костянтинівського індустріального фахового коледжу ДВНЗ ДонНТУ, Україна

Актуальність проблеми. Політика є складовою життя будь-якої країни. Але щоб політика була вдалою потрібні спеціально навчені люди, які б вирішували всі питання в політичній сфері.

Сьогодні ми не можемо уявити жодну сучасну країну в світі де не існує меншина населення, яка ухвалює найважливіші рішення суспільства і править більшістю. Ця людина, що здійснює функції управління, володіє специфічними особовими особливостями і професіональними якостями, що допомагають перебувати при владі і утримувати її. Цей особливий прошарок людей називають політичною елітою.

Відомо, що політичні еліти завжди відігравали значну роль в історії та долі будь-якої держави. Як найбільш активна, компетентна і впливова частина суспільства вона бере участь у розробці і прийнятті стратегічних рішень і керує їх реалізацією, визначає напрямки суспільного розвитку, формує оборонну політику країни, представляє країну на міжнародній арені. Еліти також відіграють основну роль у виробленні тієї або іншої ідеології чи політичної течії, у формуванні громадської думки і у мобілізації мас для участі в політичних акціях. Особливо велике значення політична еліта надає в перехідні і кризові для країни періоди.

Формування політичної еліти в Україні розпочалося лише зі здобуття Україною незалежності. На думку багатьох політологів формування політичної еліти в Україні перебуває на початковому етапі і є складним та суперечливим суспільним феноменом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти політичної еліти в сучасній Україні досліджують В. Скуратівський, М. Михальченко, В. Андрущенко, Б. Кухта, Д. Видрін, А. Пахарєв, М. Шульга, М. Пірен, М. Головатий, М. Обушний, О. Корнієвський, Н. Кононенко, В. Пилипенко, Ю. Привалов, В. Ніколаєвський та ін.

Для сучасної України, що стала на шлях демократизації політичної системи, особливого значення набуває проблема якості політичної еліти адже в подальшому саме обрана політична еліта керуватиме суспільним розвитком та визначатиме подальші орієнтири соціального, економічного, культурного, військового та інших видів розвитку держави.

Відтак професор А. Пахарєв стверджував, що процес формування політичних еліт є досить довгим і вимірюється десятками років [6]. Також він зазначає, що в 1991 році в Україні склалися всі передумови для створення нової політичної еліти. Було ухвалено багато демократичних законів, створювалися політичні партії та об'єднання. Проте управлінська структура радянської доби, змінивши начебто ідеологічні орієнтири, швидко пристосувалася до нових реалій та очолила нові демократичні інституції. Таким чином склалася двояка тенденція рекрутування

політичної еліти. З одного боку, управлінська еліта колишньої радянської номенклатури і нова еліта, яка формувалась в надрах партійних і парламентських структур [6].

Український політик та суспільствознавець М. Шульга виділив чотири етапи становлення еліт в Україні:

- Перший етап (1989 – 1994 р. р.) – формування нової еліти поряд з колишньою радянською;
- Другий етап (1994 – 2000 р. р.) – формуються владно-економічні клани, які об'єднують у собі кримінальні елементи, стару і нову еліти. Клани вступають у протистояння один з одним за контроль над центральною владою;
- Третій етап (2000 – 2004 р. р.) виникають олігархічні клани, побудовані за принципом зрощення влади і власності;
- Четвертий етап – розпочався з 2004 року та характеризується розколом владної еліти, протистояння великих власників з центральною владою за звільнення від патронату великих державних діячів [7].

О. Корнієвський характеризує сучасну політичну еліту України як «негромадянську», що зумовлює нездатність цієї еліти ставити суспільні інтереси вище приватних. Також він вказує на самоізоляцію політичної еліти від народу та його нагальних потреб, відсутність діалогу між владою та громадянським суспільством. Це і спричинило на його думку, протистояння між народом і владою наприкінці 2013 року. У суспільстві визрів запит на контроль над владною елітою та її підзвітність громадян. Проте колишня опозиція здобувши з перемогою Революції Гідності владу, знову зачинила двері перед громадянським суспільством, закривши соціальні ліфти та дистанціювавшись від народу, розпочала гру за старими правилами [3].

Відомий український політолог, доктор політичних наук М. Головатий вважає, що «важливою запорукою прогресивного демократичного розвитку новітньої України є не лише формування власної нової, національно зорієнтованої еліти, але й узгодження дій еліти загальнонаціональної і місцевої (регіональної). Власне , від такої узгодженості суттєво залежить не лише результат державотворення, але і єдність, цілісність України як унітарної держави» [2].

Але про яку б політичну еліту, регіональну чи загальнонаціональну, не йшлося б, вона має бути якісною. Багато в чому така якість залежить від принципів її рекрутування, тобто залучення людей у активне політичне життя.

Висновок. Політичні еліти України часу становлення незалежності формувалися у різний історичний час, який характеризувався різним рівнем економіки, політичної ситуації та суспільної напруги, виходячи з цих факторів можна констатувати, що процес становлення і формування нової політичної еліти України проходить болісно і суперечливо. За ці всі роки в Україні не була сформована певна «аристократія», яка прагнула б стати провідником для суспільного об'єднання та відродження України. Тому політична еліта сучасної України не є, як того потребує забезпечення суспільного розвитку країни, позакласовою соціальною групою, що виражає інтерес суспільства в цілому. Це верхівка панівного класу, що здійснює керівництво суспільством в ім'я підтримки соціальної системи, яка і ставить цей клас у привілейований стан.

Список використаних джерел:

1. Бойко С. Політичне лідерство в Україні: генезис і динаміка розвитку /С. Бойко// Політичний менеджмент. – 2011. - №4 – с. 3-6.

2. Головатий М. Політична еліта сучасної України: регіональний і національний контекст // Політичний менеджмент. – 2006. – Спеціальний випуск. – С. 42.
3. Корнієвський О. Громадянське суспільство та правляча еліта: проблеми взаємовідносин у сучасній Україні /О. Корнієвський// Стратегічні пріоритети. – НІСД. – 2014. – Вип 3(32) – с. 120
4. Кухта Б. Політичні еліти і лідери /Б. Кухта, Н. Теплоухова. – Львів.: Кальварія, 1997. С. 216
5. Лой А. Пострадянський синдром української еліти /А. Лой// Філософська думка. – Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди, - 2016. – Вип. №1 – с. 10.
6. Пахарєв А.Д. Політичне лідерство та лідери. Монографія. – К.: ІПіЕНД, 2001. – 270 с.
7. Шульга М. Етапи становлення політичної еліти в Україні в роки незалежності / М. Шульга// Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – Вип. 4. – 2006, - с.34

СЕКЦІЯ VII.
ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ

Гулям Умід Хазратович
аспірант кафедри міжнародного та європейського права
Національний університет «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

Бехруз Хашматулла
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародного та європейського права
Національний університет «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

Одним з проблемних аспектів діяльності Верховного Суду України є коректність імплементації ним практики Європейського суду з прав людини. Про складність ситуації свідчить те, що в окремих випадках українські суди роблять помилки при застосуванні навіть рішень ЄСПЛ, що містять прямі вказівки та рекомендації саме для України. Це помітно проявляється при перегляді справ за виключними обставинами за наслідками рішень ЄСПЛ. Така підстава перегляду справ за виключними обставинами встановлена процесуальними кодексами (ст. 423 ЦПК України, ст. 459 КПК України, ст. 361 КУпАП), і такий перегляд регулярно здійснюється Верховним Судом. Правова підстава для перегляду рішення за виключними обставинами після визнання ЄСПЛ порушення Україною своїх зобов'язань міститься у ст. 10 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», згідно з якою повторний розгляд у суді визнається одним із додаткових, індивідуальних заходів, поряд із відшкодуванням шкоди, що може відновити попередній правовий статус, який заявник мав до порушення ЄКПЛ (restitutio in integrum).

Проблемність інституту перегляду за винятковими обставинами за наслідками рішення ЄСПЛ проти України полягає вже в його обов'язковості. Проте з точки зору самого ЄСПЛ, перегляд справи на національному рівні далеко не є необхідною умовою для виконання та імплементації рішення. Це підтверджується Рекомендацією № R (2000) 2 Комітету міністрів державам-членам щодо повторного розгляду або повторного відкриття певних справ на національному рівні за рішеннями ЄСПЛ, в якій Комітет міністрів закликав держави-учасниці Конвенції забезпечити «адекватні можливості повторного розгляду справи» лише в окремих випадках, таких як триваючий негативний вплив рішення на національному рівні на жертву порушення, або наявність в національному рішенні таких процедурних недоліків, що ставлять під сумнів його легітимність [8].

Яскравим прикладом невірного застосування рішення ЄСПЛ під час перегляду національного судового рішення, що власне і призвело до винесення цього рішення ЄСПЛ, стала відома справа «Бочан проти України» (№ 2). В цій справі ЄСПЛ

проаналізував ефективність перегляду справи за виключними обставинами на підставі рішення ЄСПЛ. Цей перегляд виник через рішення ЄСПЛ у справі «Бочан проти України» (№ 1), в якій ЄСПЛ встановив порушення ч. 1 статті 6 ЄКПЛ щодо права на справедливий суд в аспекті порушення принципу правової визначеності через те, що Верховний Суд України безпідставно змінив територіальну підсудність справи [5, с. 144].

Отримавши на руки рішення ЄСПЛ, заявниця звернулася до Верховного Суду за переглядом справи за виключними обставинами [4, с. 300]. Однак, їй було відмовлено, оскільки, на думу Верховного Суду, обставини справи не вимагали перегляду заяви. Водночас, в ситуації заявниці перегляд очевидно був необхідним, оскільки без такого перегляду її майнові права не могли бути відновлені, тобто йшлося про ситуацію, згадану у вищезгаданій Рекомендації Комітету міністрів. Тож заявниця повторно звернулася до ЄСПЛ, що призвело до рішення у справі «Бочан проти України» (№ 2).

В цьому рішенні ЄСПЛ відзначив, що Верховний Суд України «грубо викривив» висновки ЄСПЛ, зокрема щодо того, що «Суд встановив, що рішення національних судів у справі заявниці були законними та обґрунтованими і що їй було присуджено відшкодування у зв'язку з порушенням гарантії щодо «розумного строку», а ці твердження є явно некоректними». Щодо цього ЄСПЛ зазначив, що «обґрунтування Верховного Суду України становило не просто інше розуміння правового документу. Суд вважає, що обґрунтування Верховного Суду України можна тлумачити лише як «грубе свавілля» або «відмову у правосудді» у тому розумінні, що викривлений виклад рішення 2007 року у першій справі «Бочан проти України» (Bochan v. Ukraine) призвів до руйнування намагань заявниці домогтися розгляду у рамках передбаченої національним законодавством процедури касаційного типу її майнових вимог на підставі рішення Суду у попередній справі» [9]. Через це ЄСПЛ встановив порушення частини 1 статті 6 ЄКПЛ щодо гарантій справедливого судочинства.

Слід відзначити, що наразі більшу частину навантаження Великої Палати Верховного Суду України становить саме перегляд справ за нововиявленими обставинами після ухвалення рішення ЄСПЛ. Так, в 2021 році з 238 справ про перегляд за нововиявленими або виключними обставинами, що перебували на розгляді ЄСПЛ, 185 справ розглядалися саме в порядку перегляду рішення ЄСПЛ [3], тобто 77%. Ця цифра лишається незмінно високою. Так, в 2020 році це було 57 справ, що складали 63% навантаження Палати [2], а в 2019 – 88% [1].

Такий значний відсоток переглядів сумнівний, щонайменше, з точки зору процесуальної економії, але також і з точки зору забезпечення ефективної імплементації практики ЄСПЛ до українського законодавства, адже що більшим стає навантаження, то вищою стає ймовірність помилок, від яких, як ми бачили, не застрахована навіть Велика Палата Верховного Суду. Тож доцільним уявляється концентрувати зусилля не на кількості а на якості переглядів [6, с . 149].

Зрештою, здається, що подібну точку зору починає поділяти та підтримувати і сам ВСУ. Так, в постанові Великої Палати від 28 березня 2018 року № 2-428/11 зазначається, що «не може застосовуватися як захід індивідуального характеру на виконання рішення ЄСПЛ перегляд судових рішень у зв'язку з виключними обставинами за пунктом 2 частини третьої статті 423 ЦПК України у випадках, якщо встановлені ЄСПЛ порушення Україною міжнародних зобов'язань:

1. Повинні бути усунуті лише шляхом вжиття заходів загального характеру;
2. Не стосуються особи, яка подала заяву про перегляд судових рішень;
3. Стосуються лише тривалості розгляду даної справи чи тривалості невиконання ухвалених у ній судових рішень» [7].

Можна зауважити, що у великій кількості справ саме присудження справедливої сатисфакції ЄСПЛ забезпечує відновлення порушених прав, і, отже, новий судовий розгляд на національному рівні є непотрібним. Наприклад, після визнання ЄСПЛ порушення розумного строку судового розгляду чи гласності судового розгляду відновлення провадження на національному рівні не вимагається. Водночас практика ЄСПЛ проти України та подальші рішення Верховного Суду свідчать, що у разі порушення таких гарантій, як право на справедливий суд, рівність сторін, незалежність та неупередженість суду, доступ до суду, або такі основні права, як право на приватне та сімейне життя або право на мирне володіння майном, перегляд за винятковими обставинами може бути необхідним для забезпечення restitutio in integrum.

Список використаних джерел:

1. Верховний Суд. Аналіз стану здійснення правосуддя Великою Палатою Верховного Суду у 2021 році. Київ, 2022. С. 20.
2. Верховний Суд. Аналіз стану здійснення правосуддя Великою Палатою Верховного Суду у 2020 році. Київ, 2021. С. 18.
3. Верховний Суд. Аналіз стану здійснення правосуддя Великою Палатою Верховного Суду у 2019 році. Київ, 2020 С. 17.
4. Доступ до правосуддя в умовах сталого розвитку: до 30-річчя незалежності України : Колективна монографія / за заг. ред. Юрія Притики та Ірини Ізарової. Київ: ВД «Дакор», 2021.478 с. С. 300.
5. Машевська О. П. Межі судової дискреції у практиці Європейського суду з прав людини. *Право і суспільство*. 2018, № 3 (2 частина). С. 140-148. С. 144.
6. Машевська О. П. Погляд на Верховний Суд у ретроспективі. *Актуальні проблеми публічного права: Збірник тез Всеукраїнської наукової інтернет-конференції присвяченої 120-річчю університету* (24-26 квітня 2018 р., м. Київ, України). Київ, 2018. 146-161. С. 149.
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28.03.2018 по справі № 2-428/11. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/73304966 (Дата звернення: 15.05.2022).
8. Рекомендація N R(2000)2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини».
9. Справа «Бочан проти України (№ 2)» (Заява № 22251/08).

КУРАТОР СУДОВИЙ В ПОЛЬЩІ ТА ПРАЦІВНИК СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ТА ФУНКЦІЙ

Сотула Олександр Сергійович
ORCID ID: 0000-0003-4633-4500
д-р. юрид. наук, професор
професор кафедра національного та міжнародного права
Херсонський державний університет, Україна

В Україні Закон України «Про пробацію» від 05 лютого 2015 року, розроблений з урахуванням міжнародного та європейського досвіду пробації, став правовою основою для впровадження міжнародних стандартів та запровадження нової системи кримінально-правових заходів [1].

Закон України «Про пробацію» визначає пробацію як систему наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання окремих видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та надання суду характеризуючих відомостей обвинуваченого [1].

Статтею 6 Закону України «Про пробацію» визначено, що уповноважений орган з питань пробації в межах своїх повноважень забезпечує:

– нагляд за засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням, вагітними жінками, звільненими від відбування покарання, та жінками, які мають дітей віком до трьох років;

– виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, громадські та виправні роботи;

– реалізація пробаційних програм для осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;

– проведення соціально-виховної роботи із засудженими, які підлягають пробації;

– здійснення заходів щодо підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення;

– направлення засуджених до місць обмеження волі для відбування покарання у виправних колоніях у порядку, встановленому статтею 57 цього Кодексу;

– здійснення інших визначених законом заходів, спрямованих на виправлення засуджених та попередження вчинення ними повторних кримінальних правопорушень [1].

З дванадцяти функцій служб пробації, визначених Правилами пробації Ради Європи, на орган пробації України покладено вісім (за винятком програм відновного правосуддя, роботи з жертвами злочинів, засудженими іноземцями та умовно-достроково звільненими з місць позбавлення волі). Відсутність цих функцій зумовлена насамперед невизначеністю таких відносин у правовій системі України [2, с. 9].

Система пробації в Україні передбачає три умовні напрями діяльності: досудову пробацію, наглядову пробацію та пенітенціарну пробацію.

Офіцери пробації в польському управлінні правосуддя виконують різноманітні завдання від імені кримінальних і сімейних судів. Так, Закон «Про систему судів загальної юрисдикції» (ст. 147 § 2) [3] та Закон про пробацію (ст. 1) [4] визначили характер таких завдань, як освітньо-реабілітаційні, діагностичні, профілактичні. і

контроль. Це, з одного боку, дає суду знання про особу, її оточення та порушення її соціального функціонування, необхідні для прийняття адекватного рішення, з іншого боку, допомагає обвинуваченню суду, тобто особам кого це стосується [5, с. 95].

Відповідно до ст. 2, параграф 6, Кримінального виконавчого кодексу Польщі [6], покладає завдання офіцерів пробації лише на виконавчу стадію судового розгляду. Тобто працівники пробації виконують визначені законом завдання виховного, профілактичного та контрольного характеру у зв'язку з виконанням судових рішень, а також інші, визначені окремими положеннями. Тип виконуваних завдань є критерієм, який визначає спеціалізацію офіцера пробації. Офіцери пробації, які виконують кримінальні вироки, є офіцерами пробації для дорослих, а офіцери пробації, які виконують вироки щодо сімей та неповнолітніх, є офіцерами з пробації в сім'ї. Завдання кожної з цих спеціальностей ґрунтуються на різних засадах: служби пробації дорослих – на основі кримінального права, а служби пробації – на основі цивільного, сімейного та ювенального права [5, с. 98].

Законодавець також визначив місце виконання кураторських завдань. Це місце – середовище підопічних, місце їхнього проживання. Також це може бути установа чи установа закритого типу, наприклад, установа виконання покарань, навчальний заклад, лікувально-реабілітаційний заклад.

Наразі перелік завдань для дорослих офіцерів пробації такий:

1) нагляд у випадках:

– умовне відстрочення виконання покарання у виді позбавлення волі (ст. 73 КК Польщі, ст. 41a КК Польщі) [7; 8],

– умовно-дострокове звільнення від відбування решти покарання у вигляді позбавлення волі (ст. 159 КК Польщі у поєднанні зі ст. 77 КК Польщі; ст. 42 КК Польщі) [7; 8],

– умовне закриття кримінальної справи (ст. 67 § 2 Кримінального кодексу Польщі, ст. 41 Кримінального фіскального кодексу Польщі) [7; 8],

– звільнення з психіатричного закладу, застосоване як запобіжний захід у справі за ст. 93c п. 2 Кримінального кодексу Польщі (ст. 202a Кримінального виконавчого кодексу Польщі) [6],

– звільнення з психіатричного закладу чи виправної установи щодо засудженого, зазначеного у ст. 93c п. 5, щодо якого застосовано запобіжний захід (ст. 202b Кримінального виконавчого кодексу Польщі) [6];

2) організація та контроль за виконанням покарання у виді обмеження волі та обов'язків, покладених на засудженого, який відбуває це покарання (ст. 55 § 2 Кримінального виконавчого кодексу Польщі), а також організація та контроль за виконанням громадські роботи в обмін на штраф (ст. 45 Кримінального виконавчого кодексу Польщі) [6];

3) контроль за виконанням обов'язків, покладених на засудженого або винного протягом іспитового терміну (ст. 173 § 2 Кримінального виконавчого кодексу Польщі) [6];

4) підготовка засудженого до життя після звільнення з місць позбавлення волі (ст. 165 § 3 КК Польщі у зв'язку зі ст. 164 Кримінального виконавчого кодексу Польщі) [6; 7];

5) здійснення нагляду за забороною перебування в певному середовищі чи місці, контактування з певними особами, наближення до певних осіб або залишення певного місця перебування без згоди суду, а також видача періодичного виходу з приміщення, в якому перебуває потерпілий (ст.181a § 2 Кримінального виконавчого кодексу Польщі) [6];

6) діяльність з організації та контролю за виконанням покарань, стягнень і заходів безпеки в системі електронного спостереження (ст. 173b Кримінального виконавчого кодексу Польщі) [6] тощо.

Переважна більшість перерахованих вище завдань належить до компетенції професійних офіцерів пробації. Працівникам служби соціальної пробації може бути доручено лише здійснення нагляду як у рамках підготовчого, так і виконавчого провадження [5, с. 100].

Висновки. Викладене дає змогу стверджувати, що інститут пробації в Україні та Польщі, за певних відмінностей у підходах, досить схожий. Проте суттєвим недоліком української системи пробації є відсутність пробаційних заходів для засуджених, звільнених умовно-достроково, тоді як Польща активно та ефективно використовує пробацію для цієї категорії засуджених. У свою чергу, в польській системі пробації відсутня досудова пробація у формі досудової доповіді, щоб надати суду формалізовану інформацію, що характеризує обвинуваченого, і щоб суд вирішив визначити ступінь його відповідальності. Такий звіт також міг би бути корисним для польського суду для індивідуалізації призначеного обвинуваченому покарання.

Список використаних джерел:

1. Про пробацію : Закон України від 05 лют . 2015 р. № 160-VIII. URL : http://zakon.rada.gov.ua/go/160-19 (дата звернення: 10.09.2022) .
2. Кримінально-виконавче право України : підручник : у 2 т. / ред. / Музика А. А. та ін. ; за заг . ред. Є. ю. Бараша . Київ : нац . акад. внутр . справ, ФОП Кандиба Т. п. 2018. Т. 2. 622 с.
3. Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-o-ustroju-sadow-powszechnych-16909701 (Дата звернення: 11.09.2022).
4. O kuratorach sądowych. Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010981071. (Дата звернення: 11.09.2022).
5. Stasiak K. Zarys metodyki pracy kuratora sądowego. Warszawa : Wolters Kluwer, 2018. 897 s.
6. Kodeks karny wykonawczy. Ustawa z 6.06.1997 r. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970900557. (Дата звернення: 11.09.2022).
7. Kodeks karny. Ustawa z 6.06.1997 r. URL: Akt prawny (sejm.gov.pl). (Дата звернення: 11.09.2022).
8. Kodeks karny skarbowy. Ustawa z 10.09.1999 r. URL: Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy. (sejm.gov.pl) (Дата звернення: 11.09.2022).

ЛОГІКА ЮРИДИЧНИХ МІРКУВАНЬ

Стрельцова Ольга Ігорівна
студентка 3го курсу
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровський національний університет внутрішніх справ, Україна

Жадяєв Денис Володимирович
канд.філос. наук,
доцент кафедри міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровський національний університет внутрішніх справ, Україна

Анотація. *У статті досліджена проблема зв'язку юридичних міркувань, юридичної аргументації та логіки. З огляду на те, що цей зв'язок є майже очевидним, його точна природа становить предмет нетривіальних дискусій. Мета роботи полягає у тому, щоб дослідити чи визначає загальна, або формальна логіка релевантну форму міркувань і аргументації юриста повністю та безумовно. Для досягнення цієї мети використаний метод компаративного аналізу, зроблені аргументовні висновки.*

Постановка проблеми та її актуальність. Міркування наповнює факти і поняття змістом і є предметом логіки, яка вказує на правила, закони, норми, яким повинне підкорятися наше мислення для набуття істини.

Для сучасного фахівця-правника важливим є вміння логічно та (або) критично мислити. І це питання не може бути вирішене суто знанням правознавчих дисциплін - необхідним є вивчення спеціального навчального курсу «Логіка правника» з вивчення теорії, методів, прийомів логічної науки і їх практичне застосування в юридичній практиці.

В діяльності юристів логіка має особливе значення. Ще Цицерон, говорячи про судові справи, радив "ретельно і ґрунтовно в них розібратися". Він підкреслював, що документи, свідчення, договори, угоди, зобов'язання, властивість, висновки правознавців і життя, тих, чия справа розбирається, повинне бути розібрано.

Кращі юристи відрізняються не тільки глибоким знанням всіх обставин справи і яскравістю ораторства, але і строгою логічністю у викладі й аналізі матеріалу і незаперечною аргументацією висновків. І навпаки, слід зауважити, що мова, яка містить логічні помилки, плутанину, утрудняє з'ясування справи, а в деяких випадках може стати причиною винесення необ'єктивного вироку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми логіки юридичних міркувань висвітленні в наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Слід зазначити, що значний внесок у дослідження цього питання зробили такі вчені, як Готфрід Вільгельм фон Ляйбниць, Олівер Вендел Холмс (мол.), Ільмар Таммело, Ганс Кельзен, Руджеро Дж. Алдісерта, Хаїм Перельман, Стівен Тулмін та інші дослідники.

Викладення основного матеріалу дослідження. Логіка є найдавнішою галуззю наукового знання і бере початок з епохи Античності. Роль логіки в сучасному світі науки і практики дуже важлива і багопланова.

Юридична діяльність у всіх своїх проявах пов'язана із вирішенням питань права, які мають обов'язкову силу, якщо відповідають закону. Тому необхідно чітко зазначити місце, значення і закони логіки, без якої не можлива юридична діяльность

і пам'ятати, що порушення законів логіки веде до юридичних помилок і відповідно до негативних юридичних наслідків.

Забезпечення функціонування ефективної системи правового забезпечення різних сфер суспільного життя, підвищення якості нормотворчої, правоохоронної та правозастосовної діяльності ставить якісно нові вимоги до рівня підготовки юристів. Невід'ємним елементом адаптації юридичної освіти до вимог практики є знання та вміння застосовувати закони логіки у повсякденній фаховій діяльності.

Термін «логіка» у перекладі з давньогрецької мови означає «закономірність», «розум», «думка». У процесі спілкування люди часто використовують терміни: "логіка подій", "логіка речей", оцінюють вчинки і думки людей як логічні або нелогічні. Цей процес свідчить про намагання охарактеризувати певну закономірну послідовність подій і явищ об'єктивної дійсності або надати оцінку мисленню тієї чи іншої людини. Також термін "логіка», окрім наведених значень, використовується для позначення науки, яка вивчає закони і форми мислення, способи побудови правильних міркувань.

Логіка є теоретичною і практичною наукою, тому що поєднує вивчення мисленнєвої діяльності людини із застосуванням отриманих знань на практиці, зокрема, в сфері практичної юриспруденції.

Варто розібратися у питанні – «у чому проявляється специфіка дослідження мислення логікою?» Її цікавить абстрактне, раціональне мислення як засіб пізнання світу. А саме, логіка бере ту чи іншу думку або сукупність думок і вивчає їх структуру, не беручи при цьому до уваги процес їх формування і розвитку. Тобто мета логіки - розкрити закони, яким підпорядковуються міркування, сформувати схеми, правила та принципи, які допоможуть уникнути помилок у міркуванні, забезпечать правильність мислення.

Юридичне міркування й аргументація повинні бути коректними і за юридичним змістом і за логікою. Та чи визначає формальна логіка цю форму повністю і безумовно? Який зв'язок існує між юридичним міркуванням, юридичною аргументацією та логікою, зокрема формальною логікою? Безліч питань! Хоча, цей зв'язок видається майже очевидним, його точна природа дотепер становить предмет нетривіальних дискусій: у цьому напрямку і пропоновано дослідження. Розпочнемо огляд з твердження Готфріда Вільгельма фон Ляйбниця, який мав юридичну освіту і був добре обізнаний у правничий практиці XVII століття. Ляйбниц високо цінував вправне застосування логіки юристами Давнього Риму, їх манеру викладу, фундаментально – логічну форму мислення. Поряд з цим, не можна не звернути уваги на ще одне дотепер актуальне зауваження Ляйбниця щодо логіки юридичних міркувань. Навіть коли йдеться тільки про ймовірності, ми в змозі завжди визначити те, що є найбільш імовірним за наявних засновків. Вірно, ця частина корисної логіки дотепер ще ніде не викладена, однак вона знаходить чудове практичне застосування в усіх тих випадках, коли мають справу з припущеннями, показаннями і здогадками, залученими у встановлення міри ймовірності за умови присутності в якомусь важливому обговоренні певної низки доводів «за» і «проти» [1, с.38]. Ляйбниц не тільки констатував істотну складову практичного застосування логіки юристами, а і визначив важливу перспективну розвитку науки логіки. Вона, по-перше, повинна теоретично осягнути, як у доказовий спосіб оперувати не тільки точно істинними, а й більш-менш імовірними засновками, вихідними даними. По-друге, якщо традиційна логіка монологічна, для правильної побудови міркування достатньо однієї вченої особи, то корисна логіка у дусі Ляйбница принципово полілогічна, щонайменше діалогічна, оскільки у нетривіальному обговоренні наявна як теза з доводами та їх носієм, так і антитеза зі своєю сукупністю доводів та особою-опонентом.

Але маємо для розгляду і інший підхід, який два століття потому розвинув відомий суддя і дослідник права зі США Олівер Вендел Холмс (мол.) – «Буття права не є логіка, воно є досвід. Відчутні потреби часу, панівні моральні й політичні теорії, звичаї публічної діяльності, навіть упередження професійної спільноти, які поділяє суддя – усе це, сприймане свідомо чи підсвідомо, має значно більший вплив у визначенні правил, за якими він діятиме, аніж силогізм. Право містить у собі історію розвитку нації протягом багатьох століть, з ним не можна поводитися тільки як з низкою аксіом і висновків у книзі з математики [2, с.5]». Ідея Холмса полягала у тому, що реальне право, правила професійних міркувань, аргументації чи рішення юристів не визначаються логікою.

Та вже у 1955 році австралійський логік Ільмар Таммело наполягав на корисності юридичної логіки, тобто формальної логіки, застосованої у юридичних міркуваннях. Він вважав, що логіка є не особливою галуззю, а одним з особливих застосувань формальної логіки [3, с.278]. Даний підхід був підтриманий і філософом права Ганс Кельзен [4, с.216].

Як аналізувати і оцінювати це сьогодні? Який підхід є більш прийнятним для сучасних юристів? Чи достатня формальна логіка для визначення форми юридичного міркування? За визначенням, формальна логіка достатня для того, щоб визначити форму юридичного міркування, якщо будь-яка юридична проблема і аргументація одержує релевантну форму, тобто усі належні елементи і структура, цілком завдяки сукупності базових норм та стандартів цієї логіки. Погляди Холмса відповідають правовому реалізму, а погляди Кельзена – правовому позитивізму. За Кельзеном, принципова відмінність означених відходів ґрунтується на акцентуванні уваги або на тому, що реально є, або на тому, що повинно бути [5, с. 44-45].

Як би короткі виклади фактів були написані, аргументи складені й рішення справ знайдені виключно на підставі канонів логіки, то професійна діяльність юристів перетворилась би на комп'ютерний аналіз, адже у функціонуванні комп'ютера утілена парадигма формальної логіки. Ціннісні судження адвокатів, суддів важливі у вирішенні судових справ. Правила логіки не дають потрібного вирішення, вони – лише інструменти його імплементації. Коли ціннісні судження обрані, запускається процес формальних міркувань з тим, аби перевірити валідність аргументації [6, с. 3].

Тепер розглянемо неформальну логіку – галузь логіки, задача якої полягає у розробці неформальних стандартів, критеріїв, процедур задля аналізу, інтерпретації, оцінки, критики чи конструювання аргументації повсякденного дискурсу [7, с.94], [8, с.32-33]. Задля обговорення обмеженості формальної логіки розглянемо наступні міркування з ключовим поняттям валідності. За Тулміном, валідність є внутрішньо-польовим, а не між-польовим поняттям. Аргументи у тому чи іншому полі мають бути оцінені на підставі прийнятних у його межах стандартів, і деякі з них будуть відкинуті; однак слід очікувати, що стандарти залежатимуть від поля їх прийняття. Достоїнства, котрих вимагають від аргументів у одному полі, виявляться такими, що підлягають виключенню (за природою речей) для цілком достойних аргументів у іншому [9, с.255]. З наведеного можна зробити висновок, що у різних полях соціального простору мають місце особливі валідності, вони передбачають різні норми і стандарти міркування, аргументації. А за визначенням Таммела - проблема валідності ширша за проблему матеріальної або формальної істини остільки, ми можемо казати також про відношення до інших цінностей, ніж цінність істинного (наприклад, відношення до блага, права, прекрасного) [3, с.280]. Таким чином, по-перше, валідність істотно залежить від базової для того чи іншого

поля цінності, системи цінностей, а по-друге, формально-логічна валідність не є унікальною, безумовно й усюди пріоритетною і по-третє, у полі права існує особлива юридична валідність, яка визначається головно і насамперед цінністю права, а не цінностями формальної чи матеріальної істини. Ці висновки, ґрунтовані на аналізі досліджень середини минулого століття, цілком підтверджуються визначеним з часом розумінням валідності. У англо-українському філософському словнику валідність перекладається як «дійсність, чинність, підставність, обґрунтованість, логічна коректність». За приклад наведене твердження, що у логіці валідність є формальна правильність [10, с.254]. За юридичним словником Блека, валідне має юридичну міць чи силу, воно виконане з дотриманням усіх належних формальностей і не може бути у законний спосіб відкинуте або проігнороване. А валідність – це юридична достатність на відміну від простої правильності [11, с.1550]. Тобто, поняття валідності є загальним, його актуальними наразі видами є логічна валідність і юридична валідність. Акцентуємо, що валідне мусить відповідати поєднанню вимог: необхідного зв'язку засновків-доказів і висновку та істинності засновків. Виконання цих вимог є необхідним для обґрунтованого визнання формально-логічного доведення коректним. Звертаючись далі до розгляду юридичного доведення, звернемо увагу на ч. 3 ст. 17 Кримінального процесуального кодексу України: «Підозра, обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом» [12]. У ст. 86 КПК наведене роз'яснення: 1. Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом. 2. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення. З наведеного зрозуміло, що стандарт юридичного доведення порівняно зі стандартом формально-логічного доведення додатково включає необхідну вимогу допустимості засновків-доказів. Обґрунтування підозри, обвинувачення, судового рішення не буде юридично валідним без виконання цієї вимоги. Ситуація розбіжності формально-логічної та юридичної валідності якісно підсилюється ще і тим, що поняття стандарту юридичного доведення виявляється не одиничним, а загальним. Так, у домені загального права визнані три головних стандарти, використовувані у точній залежності од юридичного контексту: стандарт доведення поза розумним сумнівом, стандарт доведення через ясні й переконливі докази, стандарт доведення через перевагу у доказах [11, с. 1215, 1405], [13, с. 20-24]. Навіть перший з них, що відповідає кримінальним провадженням і є найсильнішим, не досягає абсолютної сили стандарту доведення поза будь-яким сумнівом, погоджуючись на відсутність у судді, присяжного і т. д. лише розумних сумнівів, за своєю природою доволі суб'єктивних і не позбавлених залежності од риторичного впливу. Отже, юридичне доведення не є суто формально-логічним, застосованим у полі права; поняття стандарту формально-логічного доведення і юридичного доведення не тотожні; юридична валідність не зводиться до формально-логічної валідності.

Постає ще одне питання - чи є формальна логіка необхідною у юридичному міркуванні? Формальної логіки не достатньо для визначення релевантної форми міркувань у полі права. А чи є вона тут необхідною? – витікає наступне питання. За визначенням вона є необхідною і якщо будь-якесь порушення її норм і стандартів тягне неприпустиме порушення юридичних міркувань чи аргументації, тобто логічна помилка тут неприпустима. Чи є це насправді? Компаративне дослідження еволюції розуміння юридичного доведення за матеріалами низки видань юридичного словника Блека дозволяє дійти висновку, що в загальному випадку юридичне доведення втратило необхідні ознаки логічного доведення, а саме

беззаперечну істинність засновків-доказів і необхідний логічний зв'язок між системою доказів та висновком [13, с.24-25]. Базуючись на сказаному, логічний стандарт доведення поза будь-яким сумнівом, формально-логічна валідність загалом, виявляється у юридичних міркуваннях надмірною, а тому – не необхідною для виконання.

Висновки. На мою думку, не можна стверджувати, що формальна логіка у полі права не працює зовсім, однак сама по собі вона не визначає релевантну форму юридичних міркувань чи аргументації повністю і безумовно, бо, між формально-логічною валідністю і юридичною валідністю наявна суттєва різниця, яка ґрунтується на визнанні базової цінності права, тих чи інших особливих юридично-значущих цінностей поряд з цінністю матеріальної чи формальної істини. Формальна логіка не є ані достатньою, ані необхідною для того, щоб міркувати та аргументувати як юрист. Успішний юрист повинен засвоїти особливу юридичну логіку, що належить до домена сучасної неформальної логіки, і постійно нею керуватися.

Список використаних джерел:

1. Leibniz, G. W. von. (1951). Monadology and Other Philosophical Essays. Translated and edited by Paul Schrecker and Anne Martin Schrecker. Indianapolis, New York: The Bobbs-Merrill Company, Inc.
2. Holmes, O. W., Jr. (2011). The Common Law. Edited by Paulo J. S. Pereira & Diego M. Beltran. Toronto: University of Toronto Law School Typographical Society.
3. Tammelo, I. (1955). Sketch for a Symbolic Juristic Logic. Journal of Legal Education, 8(3), 277-306.
4. Kelsen, H. (1979). Allgemeine Theorie der Normen. Wien: Manz Verlag.
5. Абашник, В. О. (2014). Особливості праці «Про межі між юридичним та соціологічним методом» (1911) Ганса Кельзена. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право, 1137(18), 43-46.
6. Aldisert, R. J. (1997). Logic for Lawyers. A Guide Clear Thinking. 3rd ed. South Bend, IN: NITA.
7. Johnson, R. H., Blair, J. A. (2000). Informal Logic: An Overview. Informal Logic, 20(2), 93-107.
8. Тягло, О. В. (2011). Про становлення нової логіко-філософської парадигми. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Філософія. Філософські перипетії, 984 (44), 30-36.
9. Toulmin, S. E. (1958). The Uses of Argument. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Поліщук, Н. П., Лісовий, В. С. (1996). Англо-український філософський словник. Київ: Либідь.
11. Black H. C. (1990). Black's Law Dictionary. 6-th ed. Joseph R. Nolan (ed.).
12. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України. (2013). Відомості Верховної Ради України, 9-10, 11-12, 13, ст. 88.
13. Тягло, О. В. (2018). Про розуміння доведення в англо-американському праві. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ, 2(81), 13-27.

ЛЮДИНА ТА ДЕРЖАВА В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Гришко Оксана Миколаївна
ORCID ID: 0000-0002-2579-0884
канд. юрид. наук, доцент, професорка кафедри теорії та історії права
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Україна

Людина й держава та їх взаємовідносини є предметом дослідження багатьох науковців, ідеї яких сформувалися ще в стародавньому світі та набули подальшого аналізу мислителями середньовічного суспільства, Нового та Новітнього часу. Уявлення про впорядкування взаємин людини та держави обґрунтовані Солоном, Сократом, Платоном, М. Падуанським, Б. Спінозою, Дж. Локком, Д. Дідро, П.А. Гольбахом, Г. В. Ф. Геґелем, І. Кантом, Б. Констаном, Дж. С. Міллем та іншими вченими, які апелювали до взаємної відповідальності особи та держави. Наприклад, за період правління Солона уявлення про взаємини людини та держави ґрунтувалися на відповідальності громадян за стан справ у державі через закріплення в законі наступного положення «Хто під час смути в державі не стане зі зброєю в руках ні за тих, ні за інших, той піддається безчестю і позбавляється громадянських прав». Акцентував увагу на взаєминах людини та держави й Сократ, який був прихильником концепції договірних відносин між державою та її членами. Будь-який громадянин, на переконання Сократа, може, відповідно до закону, залишити державу, якщо її порядки йому не до вподоби. Особи, які залишилися в полісі як його члени (громадяни), фактично зобов'язуються виконувати всі веління держави та її органів. Цікавим твердженням філософа є те, що свобода людини можлива лише у випадку панування в державі (полісі) законів, що відповідають вимогам розуму та справедливості [6, с. 25-31]. Платон також вважав, що особи, які добровільно перебувають в межах держави зобов'язані виконувати веління останньої, оскільки людина самотужки не може себе забезпечити вкрай необхідними речами, тому вона згуртовується з іншими в об'єднане поселення, яке філософ визначив державою, а передумовою побудови останньої вважав потреби людини [4, с. 54]. Платон сформував принцип рівності всіх перед могутньою державою, яка через законодавство повинна сприяти силі та мудрості кожного.

Подальший розвиток уявлень щодо впорядкування відносин людини та держави в Середньовіччі були пов'язані з релігією, тому людина розглядалася Божим творінням. М. Падуанський визначав, що держава є інститутом політичної влади, а її джерелом вважається народ, який є визначальним й у владі духовній. Втім, філософ до категорії «народ» відносив не всіх людей, а лише кращих представників, таких як військові, державні службовці, священнослужителі, оскільки їх діяльність була спрямована на загальне благо, а не на забезпечення власних інтересів, як, наприклад, у ремісників та осіб, які займалися торгівлею [6, с. 65].

Питання щодо впорядкування відносин людини та держави в Новий час ґрунтувалися на необхідності забезпечення прав людини державою у відповідності до вимог природного права. Зокрема Б. Спіноза вважав, що держава виникає на основі суспільного договору, де кожна людина зобов'язана виконувати всі приписи, що встановлені згодою сторін та визначаються могутністю народу, де держава не повинна втручатися в особисте життя людей. На його думку, права людини забезпечуються через свободу [5].

Обґрунтовуючи ідею взаємовідносин людини та держави в природній необхідності збереження всього людства Дж. Локк визначив, що встановлюючи закони держава має забезпечити їх відповідність вимогам природного права, бо люди переходячи до громадянського стану залишають за собою право на життя, рівність та свободу [3, с. 265]. Про необхідність забезпечення прав людини державою визначали Д. Дідро та П.А. Гольбах. Так, Д. Дідро вважав, що після виникнення приватної власності відносини людей ускладнюються, що спричиняють необхідність в управлінні та встановленні порядку. Це зумовлює створення держави, метою якої є забезпечення невід'ємних прав громадян та їх добробуту. Особисті інтереси людей, зазначав уже П.А. Гольбах, мають визначальне значення в державі. На ранніх етапах життєдіяльності люди живуть за природними законами, які зумовлені людською природою і встановлюють принципи суспільних відносин. Природні права людини не змінюються і переважають над писаними законами держави. Серед основних природних прав людини має бути свобода, право на власність, безпеку тощо [6, с. 142-143].

В основі концепції щодо впорядкування відносин людини та держави, І. Кант визначав, що кожна особа є абсолютною цінністю, а тому вона самостійно може визначати свою поведінку. Проте, у деяких випадках така поведінка може призводити до свавілля, а тому держава використовує право, що має загальнообов'язковий характер та забезпечується примусом. Необхідно зазначити, що носієм такого примусу може бути лише держава, яка на думку філософа є об'єднанням людей, що підпорядковуються правовим законам, та виникає з метою взаємної вигоди суб'єктів через відповідний акт договору, що передбачає обмеження частини свободи людини задля гарантії її забезпечення [2]. З метою належної життєдіяльності осіб у державі, на переконання Г. В. Ф. Геґеля, люди мають сприймати останню як вищу моральну необхідність, яка забезпечує їх права і свободи. Держава є основою та результатом світового розуму. Втім філософ апелює до зверхності держави над людиною, оскільки лише в державі можливе визнання людини розумною істотою [1].

У XIX ст. домінувала концепція першочерговості інтересів людини над державою. Так, Б. Констан був переконаний, що лише особиста свобода може стати життєвою необхідністю, умовою формування основ правової держави. Він визначив низку чинників, які сприяли появі особистої свободи, зокрема, ліквідування рабства, що зумовили виникненню особистої зацікавленості осіб в якості праці, а відтак – розвитку підприємництва, зацікавленості людей у мирі, створені умов особистої та майнової безпеки. Подібної позиції щодо взаємин людини та держави дотримувався Дж. С. Мілл, який охарактеризував їх на основі принципу користі. Права людини він розглядав, як сферу вільну від впливу держави та звужував випадки втручання останньої в справи індивідів. Людина може бути піддана примусу лише у випадку попередження шкідливих дій відносно інших людей, а особисте благо самого індивіда – фізичне чи моральне – не є достатньою підставою для будь-якого втручання в його дії. Слід зазначити, що Дж. С. Мілл не обмежував сферу діяльності держави гарантуванням безпеки і правопорядку. Будучи прихильником невтручання держави у сферу особистого життя, мислитель визначив винятки сфер, які держава може та повинна регулювати: захист певної категорії осіб, гарантія договорів, державна соціальна допомога, державна організація певних заходів тощо. Завдання держави – самовдосконалення народу [6, с. 168-181].

На основі зазначеного дійшли висновку, що модель взаємовідносин людини та держави формується, перш за все, на основі особливостей правової системи, зокрема законодавства, державно-політичного режиму, правової доктрини, ідеології, культури, інших правових засобів та знаходить своє відображення у механізмі

забезпечення прав людини. Необхідно зазначити, що у наш час впорядкування відносин людини та держави в країнах, які обрали демократичний вектор розвитку, здійснюється в напрямку розширення правових можливостей особи з метою забезпечення її прав та свобод. В Україні, як у більшості інших державах світу, права людини та їх гарантії визначають не лише зміст, але й спрямованість діяльності держави, яка задекларувала утвердження й забезпечення прав і свобод людини її головним обов'язком. Юридична визначеність людини найвищою соціальною цінністю в Україні покладає обов'язок на державу забезпечити правовими засобами права і свободи людини в особі державних органів та посадових осіб, які здійснюють свої повноваження відповідно до норм чинного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Гегель Г.В.Ф. (1990) Философия права. Пер. с нем.; ред. и сост. Д.А. Керимов & В.С. Нерсесянц. Москва: Мысль. 534 с.
2. Кант И. (1965) Сочинения в 6 т. Т.4. Ч. 2. Москва: Мысль. 478 с.
3. Локк Дж. (1988) Сочинения: В 3 т. Пер. с англ. и лат. Т. 3. /Ред. и сост., авт. примеч. А.Л. Субботин. Москва: Мысль. 668 с.
4. Платон (2000) Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ: Основи. 355 с.
5. Спиноза Б. (1957) Избранные произведения в 2 т. Т.2. Москва: ГИПЛ. 728 с.
6. Шульженко Ф.П. (2004) Історія політичних і правових вчень: підручник. Київ: Юрінком Інтер. 464 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

Кучаковська Наталія Олександрівна
ORCID ID: 0000-0002-3542-0238
кандидат юридичних наук, адвокат
Україна

Конституція України від 28 червня 1996 року [1] гарантує кожному право на професійну правничу допомогу (ст. 59). Виключно адвокат може здійснювати представництво іншої особи в суді, а також бути захисником від кримінального обвинувачення (ст. 131-2). Правовий статус адвоката та засади його професійної діяльності регулюються Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року [2].

Конституція Польщі від 2 квітня 1997 року [3] також гарантує кожному право на захист від кримінального обвинувачення (ч. 2 ст. 42), а Закон Польщі про адвокатуру від 26 травня 1982 року [4] встановлює виключне право адвоката бути захисником (ст. 94).

Організаційно-правові форми здійснення адвокатської діяльності визначені вищезгаданими законами, проте в Україні та Польщі вони мають суттєві відмінності.

Так, згідно з ч. 3 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально (самозайнята особа), створити адвокатське бюро чи об'єднатися з одним чи декількома адвокатами (учасниками) в адвокатське об'єднання.

Адвокатське бюро і адвокатське об'єднання є юридичними особами. Вони виступають сторонами договору про надання правової допомоги клієнту. При цьому, від імені адвокатського бюро договір підписує адвокат, який його створив, а від імені адвокатського об'єднання – учасник адвокатського об'єднання, уповноважений на це довіреністю або статутом адвокатського об'єднання. Адвокатське бюро і адвокатське об'єднання можуть залучати до виконання укладених ними договорів про надання правової допомоги інших адвокатів на договірних засадах, за умови забезпечення дотримання професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності (ст.ст. 14, 15 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Законодавство прямо не врегульовує питання розмежування цивільно-правової відповідності за дії, вчинені адвокатом – членом адвокатського об'єднання, при виконанні своїх обов'язків, та самим адвокатським об'єднанням. Але в постанові від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19 [5] Верховний Суд зробив висновок про те, що саме адвокат несе відповідальність за дії, вчинені при здійсненні адвокатської діяльності.

Адвокатське бюро і адвокатське об'єднання підлягають реєстрації в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, є самозайнятою особою (ст. 13 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») і реєстрації в зазначеному реєстрі не підлягає.

У Польщі організаційно-правовими формами здійснення адвокатської діяльності є: індивідуальна діяльність адвоката (kancelaria adwokacka); адвокатське об'єднання (zespół adwokacki); цивільне товариство (spółka cywilna), створене відповідно до Кодексу цивільного від 23 квітня 1964 року [6], чи комерційне

товариство, створене відповідно до Кодексу комерційних товариств від 15 вересня 2000 року [7], а саме: повне товариство (spółka jawna), партнерське товариство (spółka partnerska), командитне товариство (spółka komandytowa), командитно-акціонерне товариство (spółka komandytowo-akcyjna).

У ст. 4а Закону про адвокатуру встановлені вимоги до таких товариств:

– учасниками (для цивільного товариства та повного товариства), засновниками (для партнерського товариства), повними учасниками (для командитного товариства та акціонерно-командитного товариства) є адвокати, юридичні радники, патентні повірені, податкові радники або іноземні юристи, які практикують на постійній основі відповідно до положень Закону про надання правової допомоги іноземними адвокатами в Республіці Польща від 5 липня 2002 року [8];

– виключним видом діяльності таких товариств є надання правової допомоги.

Спільним для цих товариств є відсутність статусу юридичної особи та повна відповідальність учасників, повних учасників чи засновників (партнерів), за винятком того, що партнер не несе відповідальності за зобов'язаннями товариства, що виникають у зв'язку з виконанням вільної професії іншими партнерами, а також за зобов'язаннями товариства, що виникли внаслідок дій або бездіяльності осіб, які працюють у товаристві (в тому числі за цивільно-правовим договором), і перебували в підпорядкуванні іншого партнера. Згадані товариства підлягають внесенню до реєстру підприємців [9, с. 26].

Цивільне товариство також не має статусу юридичної особи, всю відповідальність за зобов'язаннями товариства солідарно несуть його учасники. При цьому, адвокат, який здійснює діяльність в адвокатській конторі або в цивільному товаристві, несе повну відповідальність за зобов'язаннями, що виникають у зв'язку із веденням ведення його професійної діяльності. Здійснення професійної діяльності в адвокатській конторі чи цивільному товаристві вимагає внесення запису до реєстру господарської діяльності, який ведеться органом відповідної громади за місцем знаходження адвокатської контори чи цивільного товариства. При цьому, до реєстру вноситься запис не про цивільне товариство, а про його учасників. У реєстрі лише зазначається, що діяльність з надання правової допомоги здійснюється спільно з іншими особами у цивільному товаристві [9, с. 26].

Відповідно до ст.ст. 10, 18 Закону про адвокатуру, до складу адвокатського об'єднання можуть входити лише адвокати, внесені до реєстру адвокатів адвокатської палати за місцем знаходження об'єднання. Адвокатське об'єднання є юридичною особою. Договір з клієнтом про надання правової допомоги укладає керівник адвокатського об'єднання від імені об'єднання; а доручення клієнт надає адвокату (ч. 1 ст. 25). Отже, і відповідальність перед клієнтом за невиконання професійних обов'язків несе адвокат, а не адвокатське об'єднання.

Таким чином, законодавством України та Польщі імперативно визначено види форм професійної діяльності адвокатів, встановлено вимоги до них, проте адвокатам надано право самостійно вирішувати, яку форму серед запропонованих обрати. Незалежно від обраної форми діяльності, адвокат несе повну відповідальність за зобов'язаннями, що виникають у зв'язку із здійсненням ним професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text.

3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Вилучено з: https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm.
4. Prawo o adwokaturze: Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Вилучено з: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19820160124/U/D19820124Lj.pdf.
5. Постанова Верховного Суду від 13 жовтня 2021 року у справі № 923/1379/20. Вилучено з: https://reyestr.court.gov.ua/Review/100523282.
6. Kodeks cywilny z dnia 23 kwietnia 1964 r. Вилучено з: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf.
7. Kodeks spółek handlowych z dnia 15 września 2000 r. Вилучено з: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20000941037/U/D20001037Lj.pdf.
8. O świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej: Ustawa z dnia 5 lipca 2002 r. Вилучено з: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20021261069/T/D20021069L.pdf.
9. Prawo o adwokaturze: komentarz / Katarzyna Ceglarska-Piłat, Jacek Trela, Monika Zbrojewska; redakcja naukowa Piotr Kruszyński. Warszawa: Wolters Kluwer, 2016.

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПОКАЗАНЬ СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Білієнко Єлисей Геннадійович
Курсант 4 курсу ННІП ПФПНП
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Солдатенко Олена Анатоліївна
канд.юрид.наук,
доцент кафедри «Кримінального процесу та стратегічних розслідувань»
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Актуальність теми обумовлена складністю використання відомостей, отриманих від свідка на досудовому розслідуванні, в подальших судових стадіях кримінального процесу. Передбачене ст. 65 КПК України поняття свідка, як особи, якій можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, дає можливість правоохоронцям викликати до себе й допитати будь-яку особу, крім тих, які не підлягають допиту згідно з законом (священнослужителі, нотаріуси, адвокати тощо). При цьому, слідчий чи прокурор перед допитом свідка зобов'язані роз'яснити особі її права, а також порядок проведення допиту, про що зазначається в протоколі. Недодержання цієї вимоги закону є підставою для визнання отриманих від свідка показань недопустимим доказом (п. 4 ч. 2 ст. 87 КПК України). Тому допит починається з витривалої процедури роз'яснення свідку на трьох аркушах його прав, з обов'язковим проставленням підпису свідка.

Подібна процедура допиту свідка існувала за старим КПК УРСР 1960 року. Але на відміну від радянського КПК, чинне процесуальне законодавство забороняє суду обґрунтовувати свої рішення на показаннях свідка, наданих слідчому чи прокурору, або посилатися на них (ч. 4 ст. 95 КПК України). У цьому вбачається відхід законодавця від континентальної моделі досудового розслідування та захоплення англосаксонськими традиціями, згідно з якими повідомлені свідком фактичні дані стають доказом лише в результаті їх перевірки судом у змагальній процедурі. Науковці відмічають, що Україна повторює приклад країн Європи, які сьогодні вже відмовились від досудового слідства в його класичному розумінні. Як зазначає Фаринник В.І., специфікою кримінального процесу цих держав є те, що досудове провадження за кримінально-процесуальним законодавством в основному проводиться у формі поліцейсько-прокурорського дізнання, а головна роль у встановленні обставин вчинення кримінального діяння відводиться судовому слідству [1].

Проблема полягає лише в тому, що ухвалюючи новий КПК України, реформатори залишили стару, розшукову модель допиту свідків, у чому вбачається непослідовність. Дійсно: навіщо органам розслідування складати письмовий і детальний протокол допиту свідка, якщо його потім не можна використовувати в суді як доказ? Поки науковці розмірковували над цією проблемою, практика підштовхувала слідчих до винайдення способів «перетворення» показань свідків на судові докази. Так, захисникам відомі численні випадки, коли прокурор в суді намагається долучити до матеріалів справи протоколи допитів свідків, посилаючись на те, що вони є документами в розумінні ст. 99 КПК України, оскільки містять

зафіксовані за допомогою письмових знаків відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин. Інколи судді, в порушення принципів законності та безпосередності дослідження доказів, дійсно приєднують протоколи допитів свідків і, навіть, посилаються на них у судових рішеннях, як на документи [2].

У свою чергу, я рішуче заперечую проти подібних незаконних засобів доказування, адже оголошення в суді складених без участі сторони захисту протоколів допитів чинить невиправданий тиск на свідків, змушуючи їх лише відтворювати записані органами розслідування показання. За таких обставин в суді не залишається місця неупередженому дослідженню показань свідків, а слід констатувати порушення принципів змагальності та права обвинуваченого на захист. Інший варіант перетворення допроцесуальної інформації на судовий доказ слідчі знайшли у передбаченій ст. 225 КПК України можливості допиту свідка у слідчого судді. У такий спосіб можна без участі сторони захисту в суді допитати свідка, а під час розгляду справи по суті лише оголосити його показання, які містяться у складеному слідчим суддею протоколі допиту. Сама ідея проведення у виняткових випадках допиту свідка в судовому засіданні під час досудового розслідування, заслуговує на підтримку.

Висновок. Повернення до КПК 1960 року є неможливим, як би про це не мріяли окремі правозастосовники. Головна роль у встановленні обставин вчинення кримінального правопорушення має належати судовому слідству, де відбувається перетворення фактичних даних на докази. Процесуальна форма отримання показань від свідка на досудовому розслідуванні має бути максимально спрощена, що дозволить органам розслідування оперативно вживати заходи для швидкого розкриття злочинів. Виключні випадки допиту свідків під час досудового розслідування повинні чітко й жорстко контролюватись слідчими суддями, а не перетворюватись на формальну процедуру документування суддями розшукової діяльності слідчих.

Список використаних джерел:

1. Фаринник В., Ромашок Б. Чи е майбутнє у Слідчого комітету/ /Юрид. вісн. України. – 2011. – №38. – С.6–7.
2. Вирок Котовського міськрайонного суду Одеської області від 29.05.2013 р. по справі №505/2037/13-к – Електронні дані. – Режим доступу до документа: http://reyestr.court.gov.ua/Review/31602468 (дата звернення 15.10.2019).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. – Електронні дані. – Режим доступу до документа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004/print1476821628337308 (дата звернення 15.10.2019).
4. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 15.08.2019 р. по справі №760/23990/17 – Електронні дані. – Режим доступу до документа: http://reyestr.court.gov.ua/Review/83817451 дата звернення 15.10.2019)

РОЛЬ ҐЕНДЕРНОЇ СТАТИСТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Боброва Юлія Юріївна
докторка юридичних наук,
старша викладачка кафедри правового забезпечення
Військового інституту
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Статистика відіграє свою особливу роль у адекватній оцінці наявності чи відсутності того чи іншого факту, явища у суспільстві. Саме необхідна інформація щодо кількісних характеристик правових категорій отримується шляхом збирання та аналізу статистичних даних.

Ґендерна статистика – засіб збору інформації з розподілом її за статтю. Диференційовані за статтю статистичні дані є кількісною інформацією про відмінності та нерівність між жінками і чоловіками, яка дозволяє відобразити ґендерну картину того чи іншого досліджуваного питання, однак не дає пояснень, чому ґендерна ситуація є саме такою.

Наслідком збору статистичної інформації під час вивчення певної проблематики, на наш погляд, є наочне отримання реального нового знання про сучасний стан досліджуваного питання крізь ґендерну призму, яке виключає будь-які сформовані до того припущення, оскільки цифри зазвичай є чіткими вихідними даними.

Ґендерно диференційована статистика є найбільш помітною і, на перший погляд найменш суперечливою інформацією, яку тільки можливо отримати про ґендерні взаємовідносини. Вона виявляє рівності та нерівності поміж жінками та чоловіками у цілій низці сфер. Її використання дозволяє зробити мапу ґендерного розподілу та задокументувати його, однак вона не надає пояснень, чому ґендерна картина є саме такою. Перевага підготовки власних статистичних матеріалів полягає у тому, що в результаті можна отримати задокументоване знання про реалії щодо обох ґендерів з огляду на конкретну проблему, з якою ведеться робота. Таким чином, є змога переконатися, що знання не ґрунтується на (некоректних) уявленнях про реальність. Досвід також демонструє, що статистична інформація стосовно ґендерної нерівності може відкрити очі тим людям, які не вважають, що ґендер і ґендерна рівність є тими речами, над якими варто працювати. Дуже важко наполягати на тому, що «у нас тут ґендерна рівність», якщо цифри говорять про інше. Крім того, статистична інформація є наочним шляхом оцінки того, чи призводить робота у сфері ґендерного інтегрування до бажаних результатів. У роботі у сфері ґендерної рівності та ґендерного інтегрування ґендерно диференційовані статистичні дані часто є легкозрозумілим інструментом. Цифри говорять чіткою мовою. Втім це не завжди означає, що статистика є об'єктивною та однозначною. Статистику варто використовувати обережно, розуміючи, що існує можливість на підставі цифр зробити неправильні висновки. Наприклад, слід звертати увагу на те, чи є розбіжність між назвою статистичних даних та інформацією, яку статистика показує насправді. Це може здаватися банальним, але багато непорозумінь виникає саме через це. Потрібно також усвідомлювати, що статистикою можна маніпулювати переважно для того, щоб вона показувала те, що потрібно [1].

Аналіз нормативно-правових документів, які регулюють діяльність з обліку та донесення Збройних Сил України, зокрема, Наказу Міністерства оборони України «Про

затвердження Інструкції з організації обліку особового складу Збройних Сил України» від 26 травня 2014 № 333 [2] засвідчив, що станом на сьогодні не проводиться узагальнення показників ґендерної статистики, що дали б змогу оцінити становище жінок і чоловіків в українській армії, за винятком загальної їх чисельності.

Ґендерна статистика відіграє свою особливу роль у адекватній оцінці забезпечення та реалізації ґендерної рівності, зокрема і в українській армії, адже необхідна інформація щодо кількісних характеристик тих чи інших проблемних питань, порушень чи навпаки досягнень статевого паритету отримується шляхом збирання та аналізу статистичних даних, які в достатній мірі на сьогодні відсутні.

Отож, для отримання диференційованих за статтю статистичних даних у Збройних Силах України необхідно:

– удосконалити механізми реєстрації та формування показників, необхідних для подальшої обробки інформації;

– сформувати перелік відомостей, які підлягають обліку під час реєстрації документів в системі електронного документообігу (СЕДО) та проведення певних аналітичних висновків чи дій з ними;

– здійснити кадрове забезпечення спеціалістами із відповідною освітою та навичками роботи, які б займалися веденням ґендерної статистики;

– провести комплекс необхідних заходів (навчання, семінари, стажування, тренінги) з навчання, удосконалення знань, умінь, підвищення кваліфікації працівників, які відповідають за ведення кадрової роботи на місцях, які будуть здійснювати збір та обробку диференційованих за статтю статистичних даних.

Збройним Силам України найближчим часом необхідно забезпечити збір, аналіз інформації, розподіленої за статтями, зокрема:

• щодо загальної кількості осіб, призваних на військову службу, з розбивкою на чоловіків та жінок;

• щодо загальної кількості військовослужбовців ЗС України, звільнених з військової служби з розбивкою на чоловіків та жінок;

• щодо загальної кількості військовослужбовців ЗС України, які перебувають в декретній відпустці з розбивкою на чоловіків та жінок;

• щодо загальної кількості жінок та чоловіків, котрі перебувають на керівних посадах у ЗС України;

• щодо загальної кількості жінок та чоловіків, котрі проходять військову службу у ЗС України у відповідності до військових звань;

• щодо загальної кількості жінок та чоловіків, які вступили на навчання до Центрів підготовки, військових коледжів, вищих військових навчальних закладів Сухопутних військ ЗС України та успішно завершили їх;

• фактів ґендерно-зумовленого насильства та дискримінації за статевою ознакою тощо.

Наскільки б дієвим способом реального відображення ґендерної рівності у тій чи іншій сфері суспільних відносин не видавалася ґендерна статистика – завжди варто зважати на те, що статистичні дані не завжди є об’єктивними та однозначними, ними часто маніпулюють задля висвітлення у потрібному ракурсі.

Список використаних джерел:

1. Карбовська Н., Литвинова Т., Магдюк Л. Інструменти інтегрування концепції соціально-ґендерної рівності в роботу органів місцевої влади. 2010. URL: https://www.uwf.org.ua/files/gender_manual.pdf (дата звернення: 11.09.2022).
2. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції з організації обліку особового складу Збройних Сил України» від 26 травня 2014 № 333. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0611-14#Text (дата звернення: 10.09.2022).

СЕКЦІЯ VIII.
ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Гнідаш В.В.
курсант 3го курсу Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Журавель О.А.
викладач кафедри спеціально-фізичної підготовки,
кандидат юридичних наук
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

У даній статті розглядаються проблемні питання підготовки працівників правоохоронних органів, як на етапі підготовки в навчальних закладах МВС України, так і в рамках підготовки в практичних підрозділах поліції. Розкрито основні аспекти підготовки до застосування вогнепальної зброї працівниками поліції в екстремальних умовах. Відзначено важливу роль і місце професійно-психологічної підготовки працівників щодо реагування на стресові фактори в умовах надзвичайної ситуації, що вимагає застосування вогнепальної зброї.

Завдання, покладені на правоохоронні органи, вимагають від працівників високого професіоналізму, необхідних знань, умінь і навичок, які набуваються в процесі навчання у відомчих освітніх організаціях. Професія поліцейського, поряд із гідною оплатою праці та низкою соціальних гарантій, є однією з найнебезпечніших. Тому завданням викладачів навчальних закладів МВС України є не лише передача знань і навичок з теоретичної частини майбутньої професії, а й прищеплення навичок особистої безпеки, таких як безпечне поводження зі зброєю, тактичні основи затримання правопорушників, огляд приміщень, у яких можуть переховуватися підозрювані. у вчиненні злочинів і правопорушень, перевірці документів під час патрулювання за визначеними маршрутами та обслуговування території.

Згідно зі статистикою, більшість поліцейських намагаються звести до мінімуму ймовірність використання вогнепальної зброї у своїй професійній діяльності, іноді безпідставно. Перед закріпленням табельної зброї кожен працівник повинен скласти заліки на знання матеріальної частини зброї, заходів безпеки при поводженні з нею, а також виконати практичну вправу зі стрільби. Важливим аспектом у цій процедурі є знання правових підстав застосування вогнепальної зброї. Не всім поліцейським вдається з першого разу отримати дозвіл на зберігання табельної зброї. Не можна оминути й психологічну підготовку працівників, яка займає дуже важливе місце в готовності до застосування вогнепальної зброї, особливо в екстремальних умовах. Поліцейський повинен володіти рядом якостей, необхідних для швидкого і

правильного реагування в екстремальних умовах. До таких якостей відносяться: - Стресостійкість і самоконтроль (дозволяють зберігати спокій при впливі стресових факторів); - вміння своєчасно виконувати всі необхідні дії; - готовність до розумних дій у складній оперативній обстановці та здатність йти на вимушений і виправданий ризик в екстремальних умовах; - уважність і зосередженість (при застосуванні вогнепальної зброї в екстремальних умовах, коли дії повинні бути максимально швидкими, але в той же час точними і доцільними); - рішучість (дозволяє здійснювати точні дії при застосуванні зброї).

Для підвищення психологічної стійкості працівників правоохоронних органів необхідно відпрацьовувати різні психологічні прийоми (до них відносяться ідеомоторна та аутогенна тренування, комплекс дихальних вправ, психологічний тренінг тощо). [1]. Деякі дихальні вправи можна виконувати в будь-який час, щоб зняти непотрібну напругу і знизити рівень стресу як під час стрільб, так і під час виконання службових завдань.

Не можна не відзначити важливість формування практичних навичок стрільби з вогнепальної зброї в екстремальних умовах. Серед найбільш важливих і продуктивних методів варто виділити розвиток практичних знань у ході вирішення ситуаційних задач. У таких завданнях повинні бути максимально наближені до реальності ситуації, які можуть статися в екстремальних умовах. Також необхідно моделювати різні ситуації, які дозволять «занурити» стрільця в середовище, наближене до екстремальних, щоб виробити ряд звичних дій навіть у стані високого нервового напруження. Серед методів розвитку практичних навичок можна також виділити практичні заняття з різним освітленням, при дії відволікаючих шумів, або за допомогою стробоскопа тощо. Таке моделювання допомагає уникнути звикання працівника до однотипних ситуацій і розвиває готовність для екстремальних умов.

Щороку поліцейські гинуть під час виконання службових обов'язків. Часто проблема полягає в тому, що більша частина часу в оволодінні навичками вогневої підготовки йде саме на момент стрільби, прицілювання, а не на протидію правопорушнику під час затримання. Важливо вміти реагувати на будь-які дії правопорушника під час його затримання, доставки та інших процесуальних дій. Особливу увагу слід звернути на спробу правопорушника заволодіти зброєю поліцейського. [4].

Необхідно вчасно діяти та уникати зайвих дій, крім того, важливо звернути увагу на реакцію правопорушника на дії поліцейського. Необхідно ввести в навчальний процес вправи, що вдосконалюють ці навички, щоб мінімізувати небезпечні наслідки для працівників при застосуванні вогнепальної зброї. Також варто звернути увагу на необхідність використання сучасного обладнання, яке оптимізує маніпуляції при поводженні зі зброєю.

В умовах сучасної протидії злочинності кожна дія поліцейського при поводженні зі зброєю має бути вивіреною, чіткою та максимально швидкою. Адже кожна секунда може бути вирішальною як у вогневому контакті на близьких дистанціях, так і у протидії з обшукуваною чи затриманою особою. Здатність поліцейського швидко вилучати та приносити табельну вогнепальну зброю є сильним психологічним стримуючим фактором для припинення незаконних чи потенційно небезпечних дій з боку противника.

Під час навчання курсантів і слухачів у відомчих навчальних організаціях необхідно більше уваги приділяти відпрацюванню тактичних прийомів затримання озброєного противника та реагування на спробу заволодіння табельною зброєю.

Одним із важливих елементів готовності поліцейського до застосування вогнепальної зброї є високий рівень стресостійкості, що дозволяє йому впевнено діяти в різних екстремальних ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Чмиль М.А. Особенности психологической подготовки работников ОВД к стрельбе в экстремальных условиях. Право і безпека. 2004. Т. 3. № 2.
2. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 50 від 26 січня 2016 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/z0260-16#n17.
3. Солодков А.С., Сологуб Е.Б. Физиология человека. Общая. Спортивная. Возрастная : учебник. 8-е изд: Спорт, 2018.
4. Лапутина Ю.А. Огневая подготовка сотрудников спецподразделений по борьбе с терроризмом: метод. пособие. Киев, 1997.

ВІДКРИТІ ДЖЕРЕЛА ЯК МЕТОД РОЗВІДКИ. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Черевко Вікторія Вікторівна
курсант 4-го курсу, факультету № 1 ІПФПНП
Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Дуфенюк Оксана Михайлівна
канд.юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

В останні роки всі користувачі Інтернету використовують різні технології OSINT під час пошуку даних в Інтернеті. Вони збирають дані OSINT у тій чи іншій формі, незалежно від того, чи є вони компаніями, школами, університетами чи приватними особами.

OSINT – це найбільш базовий метод збору інформації, який є формою збору даних через відкриті джерела (інтернет, мовлення, папери тощо) та їх обробки [1]. Оскільки використовується відкрита інформація, є переваги, наприклад, інформація збирається в режимі реального часу, а доступ до даних здійснюється легко і за низькою ціною. Одним із найважливіших і важливих кроків OSINT є пошук і збір публічної інформації, причому збір публічної інформації пов'язаний насамперед з пошуком та отриманням відповідних спеціалізованих даних. Для ефективного збору даних в Інтернеті важливо визначити відповідні веб-сайти, що відповідають невидимому чи глибокому Інтернету, і забезпечення та упорядкування списку цих веб-сайтів відіграє ключову роль. Оскільки їх не шукають звичайними методами, їхні веб-адреси отримують з офлайнових джерел, таких як пошук у бібліотеці, посилання у відповідних книгах, звіти експертів та інтерв'ю.

Розвідувальні та слідчі служби великих країн, у тому числі Великобританії та США, на ранньому етапі усвідомили важливість OSINT і систематично й активно інвестують у розбудову цих систем. Споріднені компанії також розробляють кілька типів OSINT-рішень. У Південній Кореї проводяться різноманітні дослідження та навчання з використанням OSINT [2]. З точки зору правоохоронних органів, поліція використовує OSINT-джерела для захисту громадян від насильства, сексуального насильства, крадіжки особистих даних та інших злочинів. Це робиться шляхом моніторингу каналів соціальних мереж на наявність ключових слів і фотографій, які допомагають запобігти злочинам до їх збільшення. Правоохоронні органи використовують OSINT для моніторингу та відстеження злочинних мереж у багатьох країнах. Наприклад, використовуючи тактику OSINT, вони збирають інформацію про злочинців (зацікавлених осіб) і створюють повний профіль кожного злочинця. Крім того, вони використовують джерела OSINT для відстеження онлайн-підробок і порушень авторських прав і використовують їх як інструменти для боротьби з різними загрозами кібербезпеці.

Варто зауважити, що до початку збройної агресії проти України практики OSINT публічно використовувались лише під час антикорупційних розслідувань журналістів. Але початок військових дій на теренах України сформував спілку OSINT розслідувачів, які займаються аналізом військової інформації. Такими спілками є InformNapalm, центр «Миротворець».

Однією з перших спілок, які почали працювати з використанням методології OSINT, є InformNapalm . За час існування цієї спілки було проведено багато ґрунтовних розслідувань стосовно поповнення списку військовослужбовців РФ, які приймали участь у війні проти України, розслідувань стосовно збиття боїнгу МН-17. У своїй роботі спілка послуговувалася аналізом облікових записів у соціальних мережах місцевих жителів Донбасу та військовослужбовців РФ. Приклад подібних розслідувань: установлення даних 3 військових частин приймаючих участь у агресії проти України [3]; докази перегрупувань танків з РФ до України [4].

Не менш відомою організацією є центр «Миротворець». У своїй діяльності вони публікують особисті дані бойовиків незаконних збройних формувань та військовослужбовців РФ. Зокрема, велика кількість інформації було отримано з соціальних мереж та психологічних навичок волонтерів, які спілкувались з військовими [5].

Та окрім переваг існують й недоліки, адже оскільки інформація є загальнодоступною, то кожен може отримати до неї доступ, включно з кіберзлочинцями. Серед найпоширеніших прикладів:

- пошук у соціальних мережах особистої інформації співробітників та даних щодо їх роботи, які можуть використовуватись для вибору цілей фішингових атак. LinkedIn добре підходить для дослідження на основі відкритих джерел. Хоча інші соціальні мережі також містять дати народження, імена дітей та домашніх тварин, які часто використовуються у паролях користувачів.
- сканування невиправленого програмного забезпечення, відкритих портів та неправильно налаштованих хмарних сховищ стало порівняно дешевим та простим завдяки потужності хмарних обчислень. Зловмисники можуть також використовувати такі веб-сайти, як GitHub, для отримання облікових даних та іншої інформації, яка могла стати доступною у випадку витоку. Іноді паролі та ключі шифрування вбудовуються в код, саме так було скомпрометовано мережу компанії Uber через витік на GitHub [6].

У теперішній час жахливих звірств РФ на території України, не можемо не згадати, що OSINT допоміг викрити вбивства у Бучі. Вищезгадана InformNapalm – від початку війни займається підготовкою ґрунтовних досліджень російської збройної агресії проти України. 31 березня українські військові звільнили місто Буча Київської області від російських окупантів. Наслідки звірств щодо мирного населення Бучі сколихнули світ. Натомість росіяни свої злочини намагаються всіляко приховати. Наприклад, Міноборони РФ оприлюднені фото- та відеодокази називає провокацією та інсценізацією для західних ЗМІ. Спростувати фейки російської пропаганди взялися саме фахівці з OSINT. Так, американська компанія Maxar Technologies, яка займається супутниковим зніманням Землі, надала знімки тіл, знайдених у Бучі після того, як із неї пішли окупанти. На знімках зображені темні об’єкти, схожі за розміром на людські тіла, які з’явилися на вулиці Яблонській в Бучі у період з 9 до 11 березня. Вони знаходяться в тих самих місцях, де українська армія виявила мертвих після того, як повернула під свій контроль місто 31 березня [6].

Підсумовуючи вищесказане розуміємо, що люди використовують Інтернет для різних цілей, включаючи збір даних, аналіз і спілкування. Використання даних OSINT є важливим, оскільки результати можуть бути як позитивними, так і негативними, залежно від аспекту використання даних, зібраних OSINT. Разом з іншими формами збору розвідданих, OSINT надає інформацію про супротивників і ворогів. При правильному інтерпретації OSINT може бути таким же просвітницьким, як добре

поінформований секретний агент або зображення з безпілотного шпигунського літака.

Список використаних джерел:

1. W. H. Lee, M. W. Yun, and J. S. Park, “Intelligence in the internet Era: understanding OSINTand case analysis,” Korean Security Journal, vol. 34, pp. 259–278, 2013.
2. L. Benes, “OSINT, new technologies, education: expanding opportunities and threats, a new paradigm,” Journal of Strategic Security, vol. 6, no. 3, pp. 22–37, 2013.
3. Встановлено нові дані стосовно 3 військових частин Росії, які брали участь в агресії проти України. URL: https://informnapalm.org/49281-novye-dannye3-v-ch-okkupantov
4. Танки для війни на Донбасі поставляли солдати 76-го РВБ Росії (ФОТОДОКАЗИ) URL: https://informnapalm.org/46493-tanki-dlya-vojny-na-donbasspostavlyali
5. Центр «Миротворець». URL: https://myrotvorets.center
6. Дослідження на основі відкритих джерел або OSINT: де використовується та в чому небезпека. URL: https://eset.ua/ua/blog/view/117/issledovaniye-na-osnove-otkrytykh-istochnikov-ili-osint-gde-ispolzuyetsya-i-v-chem-opasnost

ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСНАТІВ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МВС УКРАЇНИ

Петренко П. П.
курсант 3го курсу Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Журавель О.А.
викладач кафедри спеціально-фізичної підготовки,
кандидат юридичних наук
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Спеціальна фізична підготовка, як один із напрямів системи фізичного виховання, покликана формувати певні прикладні знання, рухові якості, уміння та навички, що сприяють об’єктивній підготовленості курсантів навчальних закладів МВС України до ефективного виконання службових обов'язків як працівників органів внутрішніх справ.

На даний час процес фізичної підготовки курсантів під час навчального року організовано за блочним принципом, який виходить із відомих загальних закономірностей адаптації організму до фізичних навантажень. Структурною одиницею програми фізичної підготовки є макроцикл тривалістю 5-6 місяців, тобто один семестр. Такий макроцикл дає змогу сформувати цілісну готовність до професійної діяльності на заданому рівні. У зв'язку з цим у кожному році навчання виділяють два самостійних макроцикли навчання, що відповідають за тривалістю навчальним семестрам [1].

Макроцикли, у свою чергу, поділяються на три мезоцикли односпрямованого тренувального навантаження, кожен із цих мезоциклів передбачає формування певних професійно важливих фізичних якостей.

Зокрема, перший мезоцикл спрямований на розвиток швидкості, вибухової та абсолютної сили, другий мезоцикл – на розвиток загальної та силової витривалості, третій мезоцикл на підвищення спеціальної працездатності, яка характеризується комплексним одноразовим проявом усіх професійно значущих фізичних якостей і забезпечує ефективність службових дій в цілому за схемою: «розшук – затримання правопорушника - притягнення до відповідальності » [2].

Другий і третій мезоцикл – це високоінтенсивні активні дії тривалістю від кількох секунд до 3-5 хвилин. На підставі цього робиться висновок, що найбільш важливими є алактичні та анаеробні здібності. Тренування ціх здібностей починається від подолання спеціалізованих смуг перешкод до проведення поєдинків з повною психофізичною мобілізацією. Не применшуючи значення такого роду засобів навчання, хотілося б відзначити наступне. на практиці при моделюванні ситуацій виконання вчителі часто стикаються з ситуацією, коли після високої інтенсивності переслідування «кривдника» на спеціалізованій смузі перешкод, курсанти майже повністю втрачають здатність застосовувати силу затримання. Мабуть, це пов'язано з тим, що використання великого обсягу тренувальних поєдинків у третьому мезоциклі з повною психофізичною мобілізацією призводить до значного виснаженя організму. У свою чергу, це може призвести до структурних пошкоджень в м'язових волокнах. Отже, аеробні можливості організму залишаються

на низькому рівні. Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що для успішного виконання занять за вказаною схемою надзвичайно важливим є високий рівень аеробної підготовленості м'язів.

Принципова зміна напрямку навчання дозволить за досить короткий термін (один семестр) змінити ситуацію. Про це переконливо свідчить покращення показників виконання комплексного кваліфікаційного завдання в курсантів як підсумковий контроль.

Список використаних джерел:

1. Бутов, С. Є. (2003) Основи спеціальної фізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ. Я. Ю. Кондратьєва та Є. М. Моісеєва (ред). Київ Національна академія внутрішніх справ України.
2. Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України (наказ МВС України). No 50. (2016). Вилучено з http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70260-16.
3. Линець, М. М. (1997). Основи методики розвитку рухових якостей. Львів Штабар,

СЕКЦІЯ ІХ.
ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гбур З.В.
ORCID ID: 0000-0003-4536-2438
професор, доктор наук з державного управління,
професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика

Палагусинець Р.В.
д-р.наук держ.упр., канд.екон.наук, заступник керівника відділу
Управління забезпечення міжпарламентських
зв'язків Апарату Верховної ради України, Україна

Загалом економічна безпека – це найважливіший елемент національної безпеки, який забезпечує суверенність економіки. Суверенна економіка держави характеризується високим рівнем захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз, формування національних пріоритетів та заходів щодо їх реалізації, високим рівнем життя громадян, розвинутою соціальною сферою, сприятливими умовами для інвестицій та розвиненою економікою країни. Разом з тим, кожна держава схильна до ризиків впливу загроз, які бувають внутрішніми та зовнішніми.

На сьогоднішній день виникла гостра необхідність у забезпеченні економічної безпеки, викликана зовнішньою загрозою, а саме, повномасштабним вторгненням російських військ на територію України.

Розглянемо більш детально ключові індикатори економічної безпеки, що зазначені вище.

1. Стан ВВП. До 2022 року економіка України йшла вгору. За прогнозами, до 2026 року ВВП мало б досягти 290 мільярдів доларів [1]. Незважаючи на війну на сході України, рівень життя українців також мав покращитися. Згідно з прогнозами Національного Банку України до кінця 2022 року українська економіка скоротиться на 33,4%, і це при тому, що в 2021 ВВП в Україні досяг історичного максимуму та становив близько 200 млрд доларів [2] (Рис. 1).

2. Рівень і якість життя населення. В умовах війни рівень і якість життя населення значно знизилися, при цьому фінансові та майнові втрати фіксуються не тільки в регіонах із активними бойовими діями, однак і у інших відносно спокійних регіонах країни. Втративши все своє майно, 11 мільйонів людей стало вимушеними біженцями [3]. Більшість із них перебувають в Польщі (Рис. 2). Люди з окупованих територій продовжують виїжджати з України, тому ця цифра постійно збільшується. Разом з тим, значна частина біженців повертається додому. Слід зазначити, що сотні тисяч українців примусово депортовані до РФ.

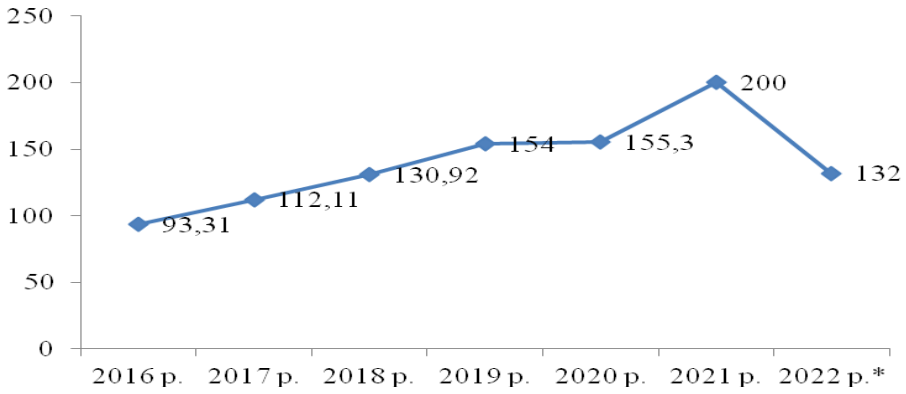

Рис. 1. **Рівень економічного зростання з 2016 по 2021 р. та прогноз на 2022 р., млрд дол. США**

Примітка: систематизовано автором

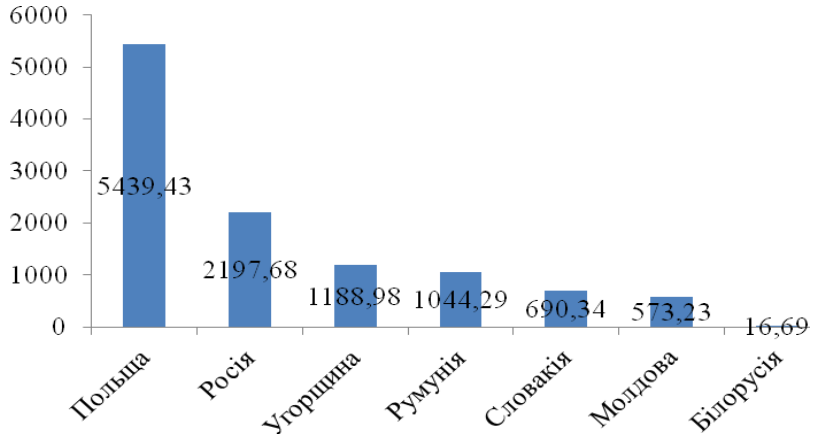

Рис. 2. **Кількість біженців з України з 24 лютого по 16 серпня 2022 року в різних країнах світу, млн осіб** *[3]*

Примітка: систематизовано автором

Середня мінімальна місячна заробітна плата за останні роки зросла і, як очікувалося, мала б зберегти тенденцію до зростання (Рис. 3).

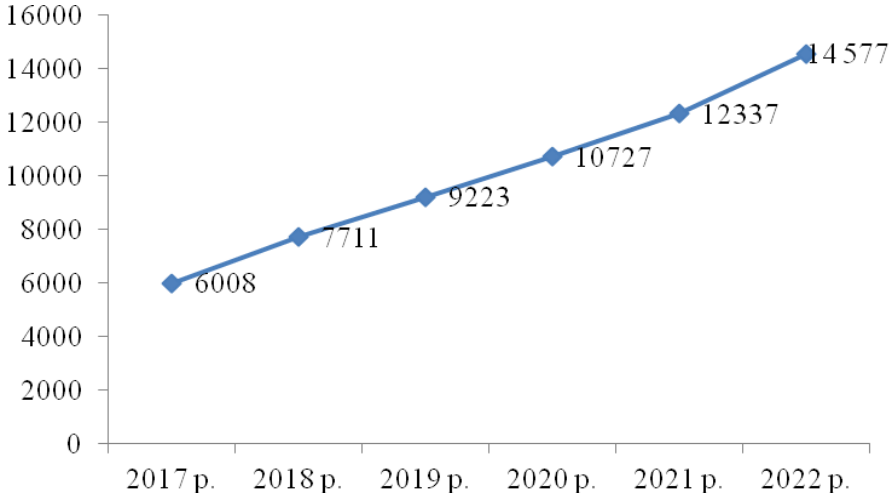

Рис. 3. **Середня заробітна плата в Україні з 2017 по 2022 р., грн.** *[4]*

Примітка: систематизовано автором

3. Інфляція. Згідно з даними, опублікованими Державною службою статистики України, в липні 2022 року пришвидшилася споживча інфляція. В липні вона становила 22,2%, що на 0,7% більше, ніж в попередньому місяці [5]. Відповідно до прогнозу Національного банку України, у 2022 році рівень інфляції перевищить 30%, але вже в наступному році інфляційна динаміка почне знижуватися [6].

4. Безробіття. На кінець липня 2022 року в Україні було зареєстровано 296, 7 тис безробітних. Йдеться про тих громадян, які офіційно зареєстровані. Реальний рівень безробіття в Україні набагато вищий [7]. Однак Нацбанк прогнозує, що до кінця року кількість безробітних скоротиться завдяки поступовому відновленню економіки та підвищенню попиту на робочу силу.

5. Структура економіки. Суттєвих змін зазнала економічна інфраструктура. Станом на 1 серпня 2022 року збитки України становили 108,3 млрд доларів через пошкодження та руйнування інфраструктури, будівель житлового та нежитлового призначення. Дану інформацію оприлюднив KSE Institute, який займається підрахунками збитків разом з урядовими органами. Порівняно з даними станом на 13 червня 2022 року, збитки зросли на 12,8 млрд доларів [8]. Збитки зростають практично щоденно, разом зі збільшенням кількості пошкоджених та повністю зруйнованих житлових, нежитлових будівель та інфраструктурних об'єктів.

Зіштовхнувшись з серйозними проблемами найбільш важливий сектор економіки - агропромисловість. Під час відступу росіяни замінували поля. Сільськогосподарські угіддя також постраждали від постійних обстрілів і бомбардувань, що погіршило стан ґрунту та поставило під загрозу життя та здоров'я фермерів. Крім того, це зашкодить майбутнім посівним кампаніям, від яких значною мірою залежить світове постачання продовольства та економіка України.

Стан економічної безпеки значно погіршився. Разом з тим українська влада робить все можливе для підтримання економіки: знижує податки для підприємств та звільняє від них всіх дрібних підприємців, допомагає бізнесу з окупованих територій налагодити роботу в більш безпечних регіонів, пропонує різні програми фінансування бізнесу тощо. Важливе значення для України має допомога іноземних держав та міжнародних організацій. Однак війна в Україні продовжується і, відповідно, втрати економіки збільшуються. Для підтримання економіки держави та забезпечення її безпеки рекомендуються наступні антикризові заходи: створення національного структурного фонду відбудови країни, боротьба з корупцією, модернізація інфраструктури, збереження людського капіталу та вирішення проблем з логістикою.

Список використаних джерел:

1. Aaron O'Neill. Gross domestic product (GDP) of Ukraine 2021. statista.com, 2022. URL: https://www.statista.com/statistics/296140/ukraine-gross-domestic-product/
2. Білоус О. НБУ дав прогноз падіння економіки України під час війни і відновлення в 2022-2023 роках. rbc.ua, 2022. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/nbu-dal-prognoz-padeniya-ekonomiki-ukrainy-1658403126.html
3. Number of refugees from war-stricken Ukraine in CEE 2022, by country. statista.com, 2022. URL: https://www.statista.com/statistics/1293403/cee-ukrainian-refugees-by-country/
4. Середня зарплата в Україні: як змінювалась останні десять років. slovoidilo.ua, 2021. URL: https://www.slovoidilo.ua/2021/03/10/infografika/suspilstvo/serednya-zarplata-ukrayini-yak-zminyuvalasya-ostanni-8-rokiv

5. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції в липні 2022 року. bank.gov.ua, 2022. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-v-lipni-2022-roku
6. У 2023 році інфляція почне знижуватися, а економіка повернеться до зростання – Інфляційний звіт. bank.gov.ua, 2022. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-2023-rotsi-inflyatsiya-pochne-znijuvatisya-a-ekonomika-povernetsya-do-zrostannya--inflyatsiyniy-zvit
7. Кількість зареєстрованих безробітних. index.minfin.com.ua, 2022. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2022/
8. Павлиш О. Прямі збитки економіки України перевищили 108 мільярдів доларів – KSE. epravda.com.ua, 2022. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/2/689923/

ДОТРИМАННЯ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ ПРИ ПОВОДЖЕННІ ІЗ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

Сокур Карина Василівна
курсантка факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Зеленський Євген Сергійович
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Кожного дня поліцейські ризикують власним життям задля захисту життя та здоров'я людей, а також, відповідним чином вчиняють певні заходи, які б унеможливлювали вчинення будь-яких противоправних дій відносно них самих та оточуючих. В чинному законодавстві нашої країни, а саме в Законі України «Про Національну поліцію», безпосереднім чином висвітлені всі права та професійні обов'язки поліцейських, а також визначені певні заходи впливу, які вони мають право застосовувати у невідкладних випадках чи за підстав, які визначаються даним законом. Як зазначається в даному нормативно-правовому акті, то всі працівники поліції мають право застосовувати превентивні та примусові заходи, які відповідним чином направленні на протидію та зупинення вчинення будь-яких дій, які порушують чинне законодавство України.[1]

Необхідним є зазначити той факт, що поліцейський може відповідним чином застосовувати вогнепальну зброю лише після попередження особи (правопорушника) про свій намір застосувати даний вид примусових заходів, але існують і певні виключення, коли працівник правоохоронних органів може застосовувати її і без попередження (дані випадки визначаються вищезазначеним Законом України).

Важливим питанням на сьогодні, безпосередньо виступає правильність застосування поліцейськими одного із видів примусових заходів, який полягає у застосуванні чи використанні вогнепальної зброї, а також дотримання заходів безпеки при поводженні з нею. Зазначимо той факт, що поліцейські мають право застосовувати вогнепальну зброю задля забезпечення особистої безпеки, запобігання загибелі, поранення чи травмування їх та будь-яких інших осіб і саме через це вони, в обов'язковому порядку, повинні досконало володіти знаннями, що стосуються дотримання заходів безпеки при поводженні із зброєю.

Основним нормативно-правовим актом, який відповідним чином в змісті своїх положень визначає всі правила дотримання заходів безпеки при поводженні із зброєю та боєприпасами, а також чіткий перелік того, що категорично забороняється здійснювати поліцейському, як при несенні служби, так і в період тренувань чи окремих ситуацій – є Наказ Міністерства внутрішніх справ України №70 від 01.02.2016 року «Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю». [2] Кожен працівник поліції повинен безпосереднім чином дотримуватися вимог вищезазначеної Інструкції, а також інших нормативно-правових актів, що в своєму змісті висвітлюють застосування вогнепальної зброї та певним чином визначають відповідний порядок, умови та підстави її застосування.

Особа, яка обрала професію правоохоронця, повинна була розуміти те, що необхідною умовою захисту людей від злочинних посягань, займає володіння

навичками використання та застосування вогнепальної зброї. Саме тому, головним, при проходження відповідного навчання стосовно поводження зі зброєю – є засвоєння знань про її особливості, будову, а також досконале вивчення всіх заходів безпеки при поводженні з нею. Зазначимо, що не менш важливим фактором при безпосередній підготовці майбутніх працівників поліції виступає саме впевненість в собі, адже особа, яка не буде такою, не зможе ефективно виконувати поставлені на неї професійні обов'язки, що при певні стресовій ситуації в подальшому може призвести до настання незворотних, негативних наслідків.

При відповідному навчанні поліцейських, а саме на заняттях із вогневої підготовки, викладачі (тобто керівники стрільб) вимагають досконалого вивчення, а також, в обов'язковому порядку, дотримання заходів безпеки при поводженні зі вогнепальною зброєю, адже це виступає головним в діяльності працівників поліції. Головним виступає не те, що особа може тримати зброю та влучно стріляти, найголовнішими виступає саме вміння особи зберегти себе та оточуючих від травм та інших негативних наслідків. І саме тому дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю виступає головним фактором, що забезпечує ефективність вчинення будь-яких дій із вогнепальною зброєю, що в подальшому надає можливість унеможливити настання кризових ситуацій в майбутньому.

Отже, можна зробити висновок, що дотримання заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю займає важливе місце в професійній діяльності працівників правоохоронних органів, адже завдяки даним знанням та впровадженням їх у життя, певним чином унеможливлюється варіант загибелі людей. Будь-яка помилка, що безпосереднім чином буде полягати у порушенні правил застосування чи використання вогнепальної зброї може обернутися відповідної катастрофою і саме тому, необхідним є пам'ятати про обережність та законність її застосування.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року №580-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (Дата звернення 15.06.2022 року)
2. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю: Наказ Міністерства внутрішніх справ України №70 від 01.02.2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16#Text (Дата звернення 15.06.2022 року)

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕЦІЇ СТВОРЕННЯ РАКЕТНО-КОСМІЧНОЇ ТЕХНІКИ

Кошова С.П.
ORCID ID: 0000-0002-7637-4311
канд.держ.упр., доцент. старший викладач кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика, Україна

У сучасних умовах космічна діяльність та її науково-виробнича база вже перетворились на природно функціонуючу галузь світової економіки, що керується універсальними закономірностями та загальними тенденціями розвитку.

Світовий економічний сектор є потужним сегментом глобального ринку, який стрімко розвивається. У той же час, однією із основних рушійних сил економічного прогресу є інноваційні технології, зокрема у сфері інформаційно-комунікаційного програмного забезпечення, цифрових систем та зв'язку. Ці розробки є результатом діяльності різних сфер космічної індустрії і в подальшому впливають на всі інші галузі життєдіяльності. Статистичні дослідження у більшості країн, які активно розвивають космічну галузь, показують, що вона є однією із найбільш конкурентоздатних та провідних напрямків у економіці. Так, саме космічні технології виступають гарантією технологічних, військових, наукових, політичних та економічних переваг, забезпечують можливість віддаленого зондування Землі, дозволяють діяти на випередження у надзвичайних ситуаціях, підвищують результативність розвідувальної діяльності, видобування природних ресурсів, є джерелом інновацій у сільське господарство, забезпечують комунікацію та навігацію, охорону навколишнього середовища та моніторинг кліматичних змін. Тому, беззаперечно, відстеження всіх інноваційних змін у космічній галузі є запорукою високотехнологічного розвитку цього сегменту, який в умовах глобалізації є джерелом забезпечення передумов для стратегічного зростання та технологічного лідерства у довгостроковій перспективі [2, с.82].

За останнє десятиліття було відроджено інтерес до космічних подорожей та технологічних інновацій, які їх супроводжують. Більше того, Ілон Маск анонсував колонізацію Марсу [3]. І це далеко не межа. У 2022 році планується розпочати запуск ракет багаторазового використання. Це так званий «святий Грааль» космічних для набуття поширення космічних подорожей, так як використання багаторазових систем запуску для орбітальних транспортних засобів дозволить значно знизити вартість вильоту з атмосфери Землі, відкриє двері для багатьох захоплюючих космічних ініціатив, які в теоретичному контексті є можливими, проте не реалізовуються через високу вартість. Окрім того, ця система дозволить здешевити вартість стандартних космічних місії, таких як запуск супутників та підтримка Міжнародних Космічних Станцій. SpaceX планував запустити перший орбітальний рейс із використання ракети багаторазового запуску SN20 на початку поточного року, через очікування схвалення від Федерального управління цивільної авіації США. Розробники зазначають, що SN20 найпотужніша ракета, з поміж всіх коли-небудь побудованих. Проте, компанія SpaceX зіткнулась із технічними складнощами у створенні ракети, а також із складною процедурою ліцензування, тому запуск було перенесено на липень 2022 року.

Зокрема, Федеральне управління цивільної авіації США, яке відповідає за оцінку екологічності та безпечності запуску для навколишнього середовища, оприлюднило

список вимог до компанії SpaceX для подання нею заявки на отримання ліцензії для першого польоту, який включає 75 пунктів. В оприлюдненій заяві відомства, після оцінки ступеня виконання умов SpaceX, зазначили, що анонсовані компанією заходи не спричинять значних наслідків для довкілля, проте управління продовжуватиме спостереження для повного виконання компанією умов, і лише суцільне їх впровадження дозволить завершити процес ліцензування. Згідно інформації, опублікованої SpaceX багаторазова ракетна система складатиметься із космічного корабля SN20 та носія Super Heavy. Повна її висота складатиме 120 метрів, що робить її найвищою із усіх коли-небуть створених ракет. Ракетний Носій Super Heavy вдвічі потужніший, ніж створювана NASA для пілотованих польотів на Місяць важка ракета Space Launch System. Перший запуск планується здійснити із стартового майданчика компанії у Бока-Чіка на південному сході штату Техас. Під час першого польоту планується, що ракета виконає один орбітальний облік Землі, після чого SN20 здійснить посадку у Тихому океані біля Гавайських островів [4].

Пізніше, в цьому році, також планується запуск двоступеневої ракети New Glenn компанією Blue Origin, на низьку Орбіту Землі. Ця ракета призначена для використання до 25 разів, і в підсумку планується переміщення на ній не лише людей, а й вантажів [3].

Багаторазове використання ракет дозволить компаніям економічно ефективно запускати тисячі супутників на низьку навколоземну орбіту (Low Earth Orbital (LEO), яка розташовується на висоті від 160 до 2000 км, на відміну від ракет, які запускались на геостаційну орбіту (GEO) на висоту близько 35000 км. Основна перевага LEO супутників полягає в тому, що вона мають найнижчу затримку в мілісекундах, на відміну від GEO супутників. Недоліком LEO є те, що кожен супутник має можливість охопити набагато меншу площу Землі. Нівелюється цей недолік тим, що формується можливість запускати велику кількість таких супутників за відносно низьку вартість. Дослідимо динаміку зміни вартості запуску ракет під впливом інноваційних технологій на основі табл. 1.

Таблиця 1

Зміна вартості ракетних запусків під впливом інновацій

Ракета	Виробник	Вартість (дол./кг)
2016 Atlas V	United Launch Alliance (ULA)*	14100
2014 Ariane 5	Airbus	6900
2015 Falcon 9	SpaceX	4700
2020 Багаторазовий Falcon 9	SpaceX	1800
Швидкий багаторазовий корабель Starship	Теоретична модель на основі оцінок ARK	200

Джерело: розроблено авторами на основі [5].

Як бачимо із табл.1, вартість запуску багаторазових ракет значно нижча ніж стаціонарних, що дозволить найближчим часом здійснити значний прорив як у дослідженні космосу так і в використанні даних з нього для земних потреб.

У той же час, зменшення вартості ракетних запусків стане поштовхом для зростання повітряної мобільності, підвищення якості супутникових зображень та зв'язку, що в подальшому втілиться у розробку автономних дронів, які якраз і керуватимуться супутниковими даними GPS. Ці безпілотні літаючі апарати можуть стати цінністю для компаній сфери електронної комерції, зменшивши вартість доставки. З іншого боку, планується актуалізація подорожей на Місяць. Хоча протягом останніх десятиліть подорожі на Місяць не були на порядку денному у

дослідженнях космосу, це змінилось через визначення ряду стратегічних причин для відновлення посадки на цю зірку за останні декілька років. Проте, на відміну від подорожей на Марс, висадка на Місяць проводитиметься окремими землянами та розвідувальними транспортними засобами. Ключовим фактором, який спонукає оновлення інтересу є те, що це стане хорошим тестовим фактором для багатьох технологій, які у підсумку допоможуть швидше дістатися Марсу.

Основна увага місій на Місяць буде зосереджена на пересиланні «невеликих корисних навантажень» у вигляді автономних інструментів, призначених для пошуку, витягування та оброки елементів з поверхні Місяця. Такі подорожі будуть відбуватися під керівництвом США. Окрім того, у результаті тісної співпраці між NASA та Astrobotice Technology, росією, Японією та Індією планується доставити робото технічні земельні ділянки на місячну поверхню протягом 2022 року. Перший запуск планується на серпень 2022 року. Проте, фахівці NASA зазначають, що вони продовжують ремонтні роботи космічного корабля Orion і вже добились значного успіху по підготовці його до повноцінного запуску. Блок для навігації та управління вже замінено з урахуванням результатів тестування. На поточний момент відбувається перевірка тимчасової стадії кріогенного руху космічного корабля для забезпечення його успішного виходу на орбіту Місяця [6].

Підсумовуючи вищенаведене, можемо стверджувати, що використання інноваційних досягнень стало рушійною силою для активного розвитку космічної сфери за минулі декілька років і на найближчу перспективу. Статистичні дослідження у більшості країн, які активно розвивають космічну галузь, показують, що вона є однією із найбільш конкурентоздатних та провідних напрямків у економіці. З урахуванням цього, відбувається активний приріст інвестицій у розвиток космічних технологій. Так, очільником компанії SpaceX анонсовано колонізацію Марсу в найближчі десятиліття. Це стане можливим за рахунок використання багаторазових систем запуску для орбітальних транспортних засобів, які значно знизять вартість подорожей у космос. SpaceX є першою компанією, яка планує запустити в космос багаторазову ракету. Проте, технічна складність її розробки та складність процедури ліцензування, яка включає більше 70 вимог, є стримуючим фактором для запуску. Компанія наголосила, що всі перепони практично подолано і вже в цьому році запуск багаторазової ракети таки відбудеться.

Список використаних джерел:

1. Bhavya L. Reshaping Space Policies to Meet Global Trends. *National Academies of Sciences, Engineering and Medicine, Arizona State University.* Vol. 32 №4. 2016. URL: https://issues.org/reshaping-space-policies-to-meet-global-trends
2. Кошова С. Розвиток космічної галузі в Україні. *Державне управління. Інвестиції: практика та досвід.* 2022. №3. С. 82–87.
3. Marr B. Trends for 2022. *Bernard Marr & Co. Future-Business-Success.* 2022. URL: https://bernardmarr.com/the-five-biggest-space-technology-trends
4. Ракета Starship буде готова до першого запуску в липні. *Interfax-Україна.* 2022. URL: https://ua.interfax.com.ua/general/839148.html
5. Lu M., Jamshed P. Three Emerging Trends in the Space Industry. Visual Capitalist. 2022. URL: https://www.visualcapitalist.com/trends-in-the-space-industr
6. Guilfoil K. NASA prepares return to the moon with new mission set for August launch. *ABC News.* 2022. URL: https://abcnews.go.com/Technology/nasa-prepares-return-moon

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ткачова Ю.В.
здобувач вищої освіти навчальної групи СР-142
ІІ курсу ННІПФППН
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Плахотний А.П.
викладач кафедри ТСП
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Воєнний стан в Україні ввели через збройну агресії Росії, адже тепер державній незалежності та територіальній цілісності загрожує небезпека. Воєнний стан, Згідно з ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», це особливий правовий режив, що передбачає надання органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози [1].

На мою думку, в умовах воєнного стану потрібна фізична підготовка для поліцейських, загальна фізична підготовка - це система занять фізичними вправами, спрямовану розвиток всіх фізичних якостей (сила, витривалість, швидкість, спритність, гнучкість) у тому гармонійному поєднанні. В основі загальної фізичної підготовки може бути будь-який вид спорту або окремий комплекс вправ [2].

Фізична підготовка в органах внутрішніх справ є складовою частиною системи відомчої професійної освіти, нерозривно пов'язаною з процесами, що відбуваються в суспільно-політичному та соціально-економічному житті держави. Принципові зміни базисних характеристик сучасного суспільства, зростання обсягу та ускладнення завдань, які вирішуються органами внутрішніх справ, зміна якісних параметрів злочинності зумовлюють потребу у високому рівні фізичної готовності працівників до ефективної правоохоронної діяльності [3]. Вимоги до функціонального стану співробітників, які визначаються застосуванням примусових заходів для забезпечення правопорядку, як основним елементом службово-бойової діяльності, дослідниками виявлено, що, удосконалюючи фізичну підготовленість особового складу, необхідно не лише підвищувати рівень розвитку окремих професійно важливих фізичних якостей та навичок, а й спеціально працювати над їх комплексним проявом обмежений відрізок часу, що притаманно ситуацій переслідування та єдиноборства (типу рукопашної сутички) з правопорушниками. Виявилося, що ці ситуації, як і різні службово-ужиткові єдиноборства, висувають підвищені вимоги до силової витривалості, стійкості організму до продуктів анаеробного обміну, оскільки це здійснюється 170-190 уд/хв протягом 2-6 хв. В зв'язку з цим рекомендуються вправи, які ефективно тренуватимуть у анаеробних гліколітичних механізмів енергозабезпечення. та специфічну витривалість. Насамперед, це силове єдиноборство у вигляді спарингів за правилами різних видів єдиноборств.

Залежно від виду підготовки (спеціальна, посилена чи базова) визначатиметься нормативи освоєння перерахованих дисциплін. Так, наприклад, посилена фізична підготовка передбачає наступний приблизний розподіл навчального годинника на рік: бойові прийоми боротьби – 60 годин, тактика застосування бойових прийомів

боротьби – вісім годин, навчально-бойова практика – чотири години. На загальну фізичну підготовку (у тому числі прикладну гімнастику, атлетичну підготовку, легку атлетику та прискорене пересування) пропонується виділяти 26 годин, а на спортивні ігри (волейбол, футбол та інші) – вісім годин [4].

Отже, фізична підготовка під час воєнного стану – є дуже важливим компонентом для співробітника Національної поліції. Перший рівень – це спеціальна фізична підготовка (для співробітників, які забезпечують безпеку осіб, які підлягають державному захисту). Другий рівень – посилена фізична підготовка, вона торкнеться решти співробітників поліції.

Список використаних джерел:

1. Фізична підготовка працівників Національної поліції України [Текст] : навч. посіб. / В. А. Дідковський, В. В. Бондаренко, О. В.Кузенков. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т. П. 2019. – 98 с.
2. Бондаренко В. В. Вимоги до фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. 2017. Вип. 147. Т. 2. С. 279–282.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
4. Бондаренко В. В. Модель фізичної підготовленості працівників підрозділів патрульної поліції. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2017. Вип. 12 (94) 17. С. 8–11. (Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»)

СЕКЦІЯ X.
АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ПРОДУКТИВНІСТЬ АГРОФІТОЦЕНОЗУ ЗАЛЕЖНО ВІД КОМПОНЕНТНОГО СКЛАДУ ТРАВОСУМІШЕЙ В УМОВАХ ПЕРЕДКАРПАТТЯ

Марцінко Тарас Іванович
ORCID ID: 0000-0002-6912-420X
кандидат сільськогосподарських наук
Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН, Україна

Карасевич Наталія Владиславівна
ORCID ID: 0000-0002-1416-559X
науковий співробітник
Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН, Україна

Відомо, що для створення високопродуктивних сіножатей потрібно брати травосумішку з багаторічних трав, яка забезпечить вищу й стабільнішу врожайність порівняно з одновидовими посівами бобових чи злакових трав. У результаті вдалого добору травосумішок є можливість зберегти високу якість та продуктивність кормових угідь протягом багатьох років.

Дослідження спрямовані на вивчення особливостей формування продуктивності багаторічних трав у травосумішках сінокісного типу залежно від їх компонентного складу в умовах Передкарпаття.

Дослід закладено в 2020 році літнім безпокривним способом сівби на дерново–підзолистих поверхнево–оглеєних середньокислих суглинкових ґрунтах. З багаторічних трав висівали: тимофіївку лучну – Підгірянка, конюшину лучну – Передкарпатська 33, люцерну посівну – Синюха, лядвенець рогатий – Аякс, пажитницю багаторічну – сорт Дрогобицький 16, кострицю очеретяну – Смерічка.

В досліді в сумі за два укоси було зібрано від 4,44 до 9,55 т/га сухої маси. Одновидовий посів тимофіївки лучної дав змогу отримати лише 4,44 т/га сухого корму, і це лише в першому укосі. Включення додатково в склад конюшини лучної (9,6 кг/га) збільшило врожай до 8,42 т/га. Вихід сухої маси на варіанті з тимофіївки лучної та люцерни посівної становив 7,67 т/га. Дещо нижчий показник на варіанті з тимофіївкою лучною та лядвенцем рогатим – 5,86 т/га сухого корму. В цілому по досліді вищу врожайність отримали на варіанті 6 з багатокомпонентною сумішкою (9,55 т/га сухого корму), серед двокомпонентних можна виділити варіант з тимофіївки лучної (14,4 кг/га) та конюшини лучної (9,6 кг/га) де отримали 8,42 т/га сухої речовини. На варіанті з одновидовим посівом тимофіївки лучної її вміст в травостої склав 89,2 % в зеленій масі. Серед двокомпонентних сумішок найвищий вміст бобових відмічено на варіантах з конюшиною лучною та лядвенцем рогатим 79,9 та 52,0% відповідно і лише 34,3% на варіанті з люцерною посівною. Найвищий відсоток сіяних бобових трав (86,8%) отримали на варіанті з багатокомпонентною сумішкою.

Таблиця 1

Збір сухої речовини, т/га (другий рік використання травостою)

№	Травосумішки (види трав і норми висіву насіння кг/га)	І укіс	ІІ укіс	Сума
1	Тимофіївка лучна (12кг/га)	4,44	-	4,44
2	Тимофіївка лучна (14,4кг/га) + конюшина лучна (9,6 кг/га)	6,11	2,31	8,42
3	Тимофіївка лучна (14,4 кг/га) + люцерна посівна (9,6 кг/га)	5,50	2,17	7,67
4	Тимофіївка лучна (14,4 кг/га) + лядвенець рогатий (9,6 кг/га)	4,61	1,25	5,86
5	Тимофіївка лучна (14,4 кг/га) + конюшина лучна (3,2 кг/га) + люцерна посівна (3,2 кг/га)+ лядвенець рогатий (3,2 кг/га)	5,90	2,27	8,17
6	Тимофіївка лучна (4,8 кг/га) + пажитниця багаторічна (4,8кг/га) + костриця очеретяна (4,8 кг/га) + конюшина лучна (3,2кг/га)+ лядвенець рогатий (3,2кг/га) + люцерна посівна (3,2кг/га)	6,12	3,43	9,55

Висновки. Отже, в сумі за два укоси, серед усіх варіантів досліду більш продуктивним виявився варіант з багатокомпонентною травосумішкою. Поміж двокомпонентних травосумішей (вар. 2-3) вищий вихід сухої маси отримали на варіанті з тимофіївки лучної та конюшини лучної. Одновидовий посів тимофіївки лучної забезпечив найменший вихід корму.

СЕКЦІЯ XI.
ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

ОЦІНКА БЕЗПЕЧНОСТІ ПРІСНОВОДНОЇ РИБИ ПРИ ПОСТОДИПЛОСТОМОЗІ

Петров Роман Вікторович
ORCID ID: 0000-0001-6252-7965
д-р. вет. наук, професор, завідувач кафедри вірусології, патанатомії та хвороб птиці
Сумський національний агарний університет, Україна

Петров Володимир Вікторович
ORCID ID: 0000-0002-1594-1431
аспірант* кафедри ветсанекспертизи, мікробіології, зоогігієни
та безпеки і якості продуктів тваринництва
Сумський національний агарний університет, Україна

***Березовський Андрій Володимирович**
ORCID ID: 0000-0002-5825-9504
д-р. вет. наук, професор кафедри ветсанекспертизи, мікробіології,
зоогігієни та безпеки і якості продуктів тваринництва
Сумський національний агарний університет, Україна

Вступ. Аквакультура є однією з найперспективніших галузей агропромислового комплексу, яка здатна за короткий час забезпечити населення країни якісною продукцією, багатою на жири, білки, мінерали, тощо. На території України є велика площа водоймищ різного направлення (ставки, річки, озера, водосховища), в яких можливо розводити рибу та інші об'єкти аквакультури. Водні об'єкти України вкривають 24,2 тис.кв.км, що становить 4,0% від її загальної території (603,7 тис. кв. км) [1]. Одна з головних вимог, яка висувається до продукції аквакультури – вона повинна бути якісною та безпечною [2, 3].

В останній час набули поширення хвороби риби і втому числі бактеріальної та паразитарної етіології, збудники яких можуть бути небезпечні для людини при вживанні незнезараженої продукції і викликати захворювання спільні для людей і тварин – зоонози. Продукція аквакультури також може нести небезпеку для споживача при перехресній контамінації, коли при неправильному сумісному зберігання продуктів, відбувається контакт ураженої риби та інших продуктів, які вживаються без додаткової термічної обробки. Особливої актуальності набуває контроль показників якості та безпеки прісноводної риби в умовах державних лабораторій ветеринарно-санітарної експертизи на агропродовольчих ринках. Ветеринарно-санітарна оцінка рибопродукції здійснюється згідно діючого документа «Обов'язковий мінімальний перелік досліджень сировини, продукції тваринного та рослинного походження, які слід проводити у державних лабораторіях ветеринарної медицини і за результатами яких видається ветеринарне свідоцтво» [3]. Зазначений комплекс досліджень спрямований на контроль різних показників

безпеки для споживача, де серед них питому вагу займають санітарно-мікробіологічні показники, які сприяють виявленню у продукції рибництва збудників харчових токсикоінфекцій і токсикозів.

Серед паразитарних хвороб прісноводної риби на території України виявляється таке захворювання як постодиплостомоз або чорно-плямиста хвороба. Ряд дослідників зазначили, що постодиплостомоз реєструється в Україні [4, 5], Чеській Республіці [6, 7], Сербії [8], Російській Федерації [9]. Постодиплостомоз реєструється як у природних водоймах, так і в ставкових і нерестово-виростних рибогосподарствах. Воно характеризується ураженням шкіри, появою характерних плям чорного кольору, супроводжується ураженням м'язів, викривленням хребта. Уражена риба відстає в рості. Збудником даного захворювання є *Posthodiplostomum cuticola* з родини *Diplostomatidae.* В рибі паразитують метацеркарії цього збудника [10].

Матеріали та методи. Дослідження проводили на кафедрі ветсанекспертизи, мікробіології, зоогігієни та безпеки і якості продуктів тваринництва. Досліджували рибу виловлену в різних водоймищах Сумщини протягом весни-літа 2022 року. В подальшому проводили повне паразитологічне дослідження риби з метою виявлення усіх паразитів на тілі риби та була проведена ветеринарно-санітарна оцінка риби згідно «Обов'язкового мінімального переліку досліджень сировини, продукції тваринного та рослинного походження, які слід проводити у державних лабораторіях ветеринарної медицини і за результатами яких видається ветеринарне свідоцтво» [3].

Результати досліджень. В результаті досліджень виловленої риби з водоймищ Сумщини була виявлена риба з ураженнями характерними для постодиплостомозу, що характеризувався наявністю чорних цяток по тілу риби (Рис. 1).

Рис. 1. **Риба уражена *Posthodiplostomum cuticola***

Результати досліджень прісноводної риби щодо виявлення збудника постодиплостомозу наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Кількість дослідженої риби по видам та екстенсивність інвазії постодиплостомозом

Вид дослідженої риби	Кількість досліджених екземплярів	Кількість позитивних результатів на постодиплостомоз	Екстенсивність інвазії, %
Червонопірка	53	7	13,20
Плітка	27	3	15,50
Лящ	14	1	7,14
Окунь	41	3	7,31
Йорж	6	0	0
Всього	141	14	9,93

В результаті досліджень встановлено, що найбільшу екстенсивність інвазії мають плітка (15,50 %), червонопірка (13,20 %), а найменшу – окунь (7,31 %) та лящ (7,14 %). У йоржів в нашому дослідженні збудника постодиплостомозу не виявили.

При проведенні ветеринарно-санітарної оцінки риб уражених *Posthodiplostomum cuticola* встановлені результати, що наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Результати органолептичних та лабораторних досліджень риби

№	Показник	1 група
3	Бактеріоскопія глибоких шарів м'язів (середня кількість м/о в одному полі зору)	Поодинокі коки
4	Бактеріоскопія поверхневих шарів м'язів (середня кількість м/о в одному полі зору)	9-10 коків і паличок
2	Проба варки	Бульйон прозорий, ароматний з приємним, характерним запахом
6	Реакція з реактивом Неслера (число Неслера)	0,8
5	Реакція на пероксидазу	"+" утворення синьо-зеленого забарвлення, що поступово переходить у коричневе
1	Стан зовнішніх поверхонь риби	Наявність на поверхні окремих чорних цяточок, крім цього показника усі інші відповідають вимогам доброякісної риби

В результаті аналізу результатів органолептичних і лабораторних показників дослідженої риби, встановлено, що показники, крім наявності чорних плям відповідали показникам доброякісної риби.

Риба, що має ураження *Posthodiplostomum cuticola*, та має добрий товарний вигляд, згідно правил ветеринарно-санітарної експертизи направляється в заклади громадського харчування, де уражені ділянки зачищаються, а риба оброблюється по підвищеному термічному режиму.

Висновки. 1.В результаті досліджень 141 екземпляра риби виловлених в водоймах Сумщини у 14 свтановлений діагноз постодиплостомоз. Середня екстенсивніть інвазії склала9,93 %. 2. В результаті аналізу результатів органолептичних і лабораторних показників вставлено, що риба уражена постодиплостомозом відповідає показникам для доброякісної риби. Така риба була відправлена на термічне знезараження.

Список використаних джерел:

1. Водні ресурси України – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/node/3972
2. Яценко І.В., Богатко Н.М., Булгакова Н.В., Бібен І.А., Бінкевич В.Я., Труш А.М., Петров Р.В. Гігієна і експертиза харчових гідробіонтів та продуктів їх переробки. Частина 1. Гігієна і експертиза рибопромислової продукції: Підручник. Харків: «Диса Плюс», 2017. 680 с.
3. Обов'язковий мінімальний перелік досліджень сировини, продукції тваринного та рослинного походження, комбікормової сировини, комбікормів, вітамінних препаратів та ін., які слід проводити в державних лабораторіях ветеринарної медицини і за результатами яких видається ветеринарне свідоцтво (Ф-2) К., 2004. С. 29-30.
4. Катюха С.М., Вознюк І.О. Поширення інвазійних хвороб риб у водоймах Рівненської області. *Ветеринарна біотехнологія*. 2016. № 28. С.94-101.

5. Панасенко О. С., Петров Р. В. Розповсюдження постодиплостомозу риби в басейнах річок Сумської області. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2010. Вип. 3 (26). С. 112–116.
6. Ondrackova M., Jurajda P., Gelnar M. The distribution of Posthodiplostomum cuticola metacercariar in young-of-the-year cyprinid fishes. *J. Fish Biol.* 2002. Vol. 60, № 11. P. 1355–1357.
7. Ondrackova M., Davidova M., Gelnar M., Jurajda P. Susceptibility of Prussian carp infected by metacercariae of Posthodiplostomum cuticola (v. Nordmann, 1832) to first predation. *Ecol. Res.* 2006. Vol 21, № 5. P. 526–529.
8. Marcovic M., Circovic M., Aleksic N. Posthodiplostomatosis in a fishpond in Serbia. *Acta Veterinaria (Beograd)*. 2012. Vol. 62, № 1. P. 101–109.
9. Шинкаренко А.Н., Федоткина С.Н.. Постодиплостомоз в популяциях промысловых рыб Волгоградской области. *Российский паразитологический журнал,* 2011. №2. С. 17-20.
10. Давыдов О.Н., Темниханов Ю.Д. Болезни пресноводных рыб. К.: Вет-информ, 2004. 544 с.

СЕКЦІЯ XII.
ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ТЕХНОЛОГІЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ ВНАСЛІДОК ВИДОБУТКУ БУРШТИНУ

Стефанишин Ангеліна Василівна
здобувач вищої освіти спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій»
ВСП «Рівненський фаховий коледж
Національного університету біоресурсів і природокористування України», Україна

Науковий керівник: Качановський Олег Ігорович
Заступник директора
ВСП «Рівненський фаховий коледж
Національного університету біоресурсів і природокористування України», Україна

Щороку внаслідок незаконного видобутку бурштину знищуються десятки гектарів лісових масивів та земельних угідь, відбуваються процеси негативного антропогенного впливу на природні ландшафти, поверхневі та підземні води, також порушується структура рельєфу, погіршується екологічний стан ґрунтів [1].

Переважна більшість територій незаконного видобування розміщена на важкодоступних заліснених та заболочених масивах, віддалених від населених пунктів і без наявності доріг [2]. Тому, для виявлення місць незаконного видобутку на думку науковців є застосування багатозонального космічного знімання різноманітних супутникових систем для визначення локацій порушених земель унаслідок видобування бурштину [2].

Пошук і замовлення необхідних космічних знімків можна здійснювати засобами Інтернет. За останні роки в мережі Інтернет створено технології накопичення, систематизації матеріалів космічних зйомок Землі та забезпечення користувачів, зацікавлених в їх практичному застосуванні [3].

Для практичної реалізації проекту було досліджено землі лісового кварталу ДП «Клесівське лісове господарство» Рівненської області. Аналіз космічних знімків дав змогу за вищезгаданими дешифрувальними ознаками ідентифікувати місця незаконного видобутку бурштину на території досліджуваного об’єкта та векторизувати масиви порушених земель в програмному середовищі QGIS 3.20.3.

Для аналізу змін ґрунтово-рослинного покриву був створений цифровий архів космічних знімків у програмному середовищі EO Browser з часовим проміжком 2010-2020 рр. EO Browser – сервіс доступних онлайн знімків Європейського космічного агентства, який містить знімки супутників Sentinel 1, Sentinel 2, Sentinel 3, Landsat та ін. Процес отримання тематичної інформації здійснювався за допомогою автоматичної класифікації [3].

В результаті проведених робіт були створені картографічні моделі класифікації ґрунтово-рослинного покриву території лісового кварталу ДП «Клесівське лісове господарство». Загалом у період з 2010-2020 роки площа хвойних лісів зменшилася більше ніж на 50%.

Динаміка змін, яких зазнали ландшафти лісових угідь досліджено методом ДЗЗ поверхні з використанням багатоспектральних космічних знімків. За результатами аналізу космічних знімків можна зробити висновок, що статистичні дані не демонструють повну картину ураження лісів. Додатковий аналіз локалізації знеліснених ділянок привів до висновку, що на певних ділянках кварталу відбувається поновлення лісового покриву, але в той самий час виникають нові уражені ділянки лісу. Результати класифікації свідчать про розширення осередків знеліснення хвойних лісів [3].

Отже, ефективну технологію ідентифікації порушених земель та інформаційного забезпечення управління екологічними наслідками видобутку бурштину доцільно базувати на методах дистанційного зондування Землі та створеної геоінформаційної системи.

Список використаних джерел:

1. Качановський О. (2020). ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка, (4), 140-147. DOI:https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.4.17
2. Качановський О.І., Мартин А.Г., Булакевич С.В. (2022) Методика геоінформаційного моделювання ділянок, порушених внаслідок видобування бурштину. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель №1, 123-132. http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2022.01.12
3. Качановський О.І., (2020). МЕТОДИКА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ ВНАСЛІДОК ВИДОБУВАННЯ БУРШТИНУ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЛЬТИСПЕКТРАЛЬНИХ СУПУТНИКОВИХ ЗНІМКІВ LANDSAT. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: технічні науки. Том 31 (70) Ч. 2 № 1, 153-159. DOI https://doi.org/10.32838/2663-5941/2020.1-2/28
4. Качановський О.І. (2020) Економічні передумови відшкодування збитків, спричинених непроведенням рекультивації земель. Збірник наукових праць Українського державного університету залізничного транспорту. Випуск 190. С.46-54. DOI: https://doi.org/10.18664/1994-7852.190.2020.214166
5. Качановський О.І. (2020) Методичні засади визначення шкоди завданої земельним ресурсам внаслідок видобутку бурштину. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. Том 31 (70). N 6. DOI: DOI:https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-6-30
6. Качановський О.І. (2021) Економічні передумови відшкодування збитків спричинених непроведенням рекультивації земель. Проблеми системного підходу в економіці. Національний авіаційний університет. Випуск 1(81)/2021. DOI: https://doi.org/10.32782/2520-2200/2021-1-10
7. Качановський, О. (2021) КЛАСИФІКАЦІЯ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка, (5), 90-96. https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.5.11

СЕКЦІЯ XIII.
ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

ENGLISH LANGUAGE IN THE ASPECT OF INTERNATIONAL COMMUNICATION

Leleka Tetiana Oleksandrivna
ORCID ID: 0000-0002-6134-4435
Candidate of Philological Sciences/PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Translation, Applied and General Linguistics
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

Social communication is the most important type of human activity, being the main one aimed at regulating all other activities of society and the individual. Today the processes of globalization and integration have brought intercultural communication to a new level. Studies in this field, the acquisition and improvement of intercultural communication skills between representatives of different cultures are becoming increasingly important.

Nowadays we can state the fact that English has become the dominant language in all the fields of our life. The 21st century should be seen as a continuous revolution in language communication. It is a transformation both in the technology of language communication and in the area of intercultural communication [2, p. 28]. This process was developed by the widespread of the Internet, the invention of the digital gadgets and the means of easily accessible mass reproduction of the texts.

The transformation in the technology of language communication coincided with the emergence of a new leader in international communication in the last quarter of the 20th century - English. For the first time in its history, humanity has acquired not just a language of international communication, limited to a single region, but in fact a language of the global scale [4, p. 17]. For the first time there is a language on the planet that is used by all.

The total volume of all the messages transmitted in English exceeds the total volume of all the messages in other languages of the world today [3, p. 25].

Not only the process of globalization is taking place, but also the digitalization of the modern society, and English plays a certain role here.

Intercultural competence is a set of knowledge, skills, abilities, common to all the participants of the dialogue, necessary for their mutual understanding, in the process of intercultural communication. [1, p. 89]

In this aspect, language is the primary means of conveying information and achieving mutual understanding between speakers. It is a lingua franca used for the successful communication

While the importance of language and culture in understanding communication is analyzed, little agreement has been reached on how to characterise the relationship between language and culture or how it relates to competent communication [5, p. 930]. This aspect is investigated according to the convergences of different fields of studies based on applied linguistics research in intercultural communication taking into account the perspectives on language and culture..

A distinction is drawn between the approaches and more recent dynamic characteristics of the intercultural communication. The interaction between different cultures and intercultural communication have been conceptualised is presented, highlighting similar features and the number of the points of difference.

When studying the problems of intercultural communication, the peculiarities of the interaction of two cultures are traditionally considered, with increased interest in their dissimilarity, as the knowledge about the differences in cultural systems that helps overcome the barriers and make the interaction between people effective [7, p. 45].

In the 21st century there may be a new linguistic phenomenon - the international English language, which will embody the features of all the national variants of English. [3, p. 29].

It seems that the reason for such phenomenon is the synergetic effect of the following factors [4, p. 118]:

- the existence of a large number of former British colonies that have chosen English as an official language (Australia, Canada, USA);
- the use of English as an official language by influential international organizations (UN, UNESCO, etc.);
- the significant role of English-speaking countries in geopolitics;
- the rapid spread of English through the Internet.

In the modern business world it is impossible to do without knowledge of English. As practice shows, English for a business person today is of extremely necessary [7, p. 169].

According to D. Crystal, English has become the language of world communication because it has simplified the exchange of messages between the ever-growing number of communicators around the world [1, p. 158].

It is noteworthy that in English-speaking countries it is becoming increasingly popular in companies to teach employees the linguistic features of communication with foreign partners in order to improve the efficiency of business contacts.

Speaking of the special role that English plays in international communication, it is worth mentioning that English has been declared the official language of international and multinational corporations. Many companies in Europe communicate with each other in English.

At present almost everyone in the world can observe how cultures are becoming more and more intertwined, the lines between nations and peoples are disappearing, and the circle of human interaction is widening [2, p. 76]. Therefore, in order to be able to clearly and distinctly reflect the views, thoughts, and desires an individual, society, and countries must have intercultural competence. English is always ready to help with this. It, because of the large number of English-speaking people, gives the opportunity to be heard by the whole world.

Every year different media more and more talk about the need to know at least one foreign language. It helps not only in intellectual development (for example, memory training), but also in personal (learning new material requires a lot of effort) and cultural (language is a reflection of the history of its native speaker) ones.

Intercultural competence is something that should be possessed by everyone who wants to communicate productively with the people from other countries. Language is a means of transmitting information [5, p. 932]. That is why it is necessary for any communication.

According to the poll conducted among 100 students of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, 89% of the respondents consider English to be the universal language; 95% would like to improve their level of proficiency.

Motivations for learning English were also offered for consideration, and according to the answers of the respondents we can see such results: 41% were motivated by the communication with English speakers (it is a challenge to themselves, an increase in career opportunities); 12% by expanding their information circle; 14% by access to a large number of movies, TV shows, literature; 18% by familiarity with foreign cultures; 10% by developing memory; 5% by understanding participants while playing computer games.

Thus, we can conclude that today English has become a truly global language of intercultural communication. The world communication depends on English, which indicates its special role of a new lingua franca.

References:

1. Crystal D. (2012). English as a Global Language. Second edition. Cambridge University Press
2. Baker W. (2012). Using online learning objects to develop intercultural awareness in ELT: a critical examination in a Thai higher education setting. British Council Teacher Development Research Papers. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/271834475_Using_online_learning_objects_to_develop_intercultural_awareness_in_ELT_a_critical_examination_in_a_Thai_higher_education_setting
3. Bjorkman B. (2013). English as an Academic Lingua Franca. Berlin: De Gruyter Mouton.
4. Blommaert J. (2010). The sociolinguistics of globalization. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Canagarajah A. S. (2007). Lingua Franca English, Multilingual Communities, and Language Acquisition. The Modern Language Journal, 91(5), 923-939. Retrieved from: https://www.academia.edu/22699588/Lingua_Franca_English_Multilingual_Communities_and_Language_Acquisition
6. Taguchi N., & Ishihara, N. (2018). The pragmatics of English as a lingua franca. Annual Review of Applied Linguistics, 38, 80-101. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/323769182_The_Pragmatics_of_English_as_a_Lingua_Franca_Research_and_Pedagogy_in_the_Era_of_Globalization
7. Weaver G. R. (2000). Culture, communication and conflict: Readings in intercultural relations. Pearson Publishing.

ОСОБЛИВОСТІ НАРАТИВНОЇ СТРУКТУРИ КУЛІНАРНОЇ ПРОЗИ

Кулиняк Юлія Романівна
здобувач вищої освіти факультету прикладної лінгвістики
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Бехта Іван Антонович
доктор філологічних наук, професор прикладної лінгвістики
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

У XX ст. відбулася зміна наукової парадигми дослідження сучасних літературних творів. Як стверджує французький вчений, лінгвіст, семіотик, основоположник наратології Ц. Тодоров «зникли не жанри «взагалі», а жанри минулого, і їх замінили інші. Говорять вже більше не про поезію та прозу, свідчення і вимисел, а про роман і оповідання, *наративне і дискурсивне*, діалог і щоденник» [1, 24].

У колі сучасних досліджень різних дискурсивних, літературознавчих та наратологічних практик чільне місце посідає вивчення дискурсів, що безпосередньо пов'язані з концептосферою «Їжа». Проблема вивчення гастрономічних практик формує галузевий напрям соціокультурних досліджень, які отримали назву ***food studies*** і об'єднують істориків, етнографів, антропологів, соціологів, які розглядають їжу як соціокультурне явище, симбіоз історичних, соціальних і культурних контекстів. Художні твори, які вміщують кулінарну тематику відносяться до кулінарної прози.

Наратологія поєднує в собі риси структурної лінгвістики та літературознавства, тому вона оперує термінами цих наук. Багатогранність та багатоаспектність наративу визначає наявність різних підходів до визначення цього терміну. Так, Ж Женетт та А. Левонас вказують на те, що наратив – це «репрезентація реальної чи фіктивної події чи низки подій» [3, 45]. В такому визначенні акцент робиться на подвійну наповненість наративу, на те, що подія є його стрижнем. Д. Бордвелл та К. Томпсон зазначають, що ці події утворюють ланцюжок і знаходяться в каузальних відносинах один з одним [2]. Продовжуючи тему каузальності, М. Ян вважає наратив не просто репрезентацією подій, ай формою комунікації, в якій події та їх послідовність «обумовлені та проживаються персонажами» [5, 34]. Таким чином, у наративі як формі комунікації має бути присутня репрезентація каузально пов'язаних подій, що відбуваються із персонажами.

Серед вчених немає єдності думок щодо того, який саме вид творів можна вважати наративом. Ж. Женетт та А. Левонас вказують на те, що наративом називається лише та репрезентація подій, яка відбувається за допомогою мови [3]. М. Л. Райан, у свою чергу, пропонує розглядати наратив як знак, який володіє «означаючим (дискурс) і означуваним (історія, ментальна картинка, семантична репрезентація)» [5, 17]. Таким чином, на сучасному етапі розвитку наратології наративом можуть виступати: роман, повість, оповідання, п'єса, фільм, пісня, балет, пантоміма, картина, скульптура тощо.

Спираючись на праці вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема французького дослідника Ц. Тодорова, можна стверджувати, що наратив – це структурований текст, в основі якого лежить деяка історія, що складається з упорядкованого, логічно побудованого набору подій; такий текст завжди містить емоційну складову та пропонує читачеві множинний вибір інтерпретацій.

Головним з критеріїв віднесення твору до наративу є наявність такого виду мовної діяльності як опис. Розмірковуючи про протиставлення опису та оповідання, Ж. Женетт приходить до висновку про те, що «жодне дієслово не є цілком вільне від дескриптивних відзвуків», тобто «описувати, не розповідаючи, простіше, ніж розповідати, не описуючи». Він пов'язує це з тим, що предмети можуть існувати без руху, а рух без предметів – ні [3, 169 – 170]. Ц.Тодоров стверджує, що «наративний аналіз буде слушним для дослідження певних типів тексту, а для інших – ні. Адже те, що я розглядаю тут, це – не текст з його власними різновидами, а оповідь, яка може відігравати важливу роль – або не відігравати жодної – у структурі тексту і яка, з іншого боку, присутня як вл літературних текстах, так і в інших символічних системах».[1, 55].

Слідом за М. Яном [4], критеріями віднесення тексту до наративних ми вважаємо наявність у ній: оповідача (автора/виконавця); слухача/читача; персонажів; послідовності подій, що переживаються персонажами; казуальних відносин між ними; завершеності сюжету; відносини оповідача до того, про що йдеться; вигаданого зображуваного світу та естетичного змісту.

Дослідження наративу як багаторівневої системи дозволяє виявити взаємодію на цих рівнях та логіку вибудови ланцюжка подій у творах.

Одним із перших вчених, хто зробив спроби сформувати модель наративу, був Ц. Тодоров, який у своїй знаменитій роботі «Граматика Декамерона» виділив п'ять стадій наративу:

1) equilibrium – стадія рівноваги (коли все, що відбувається, знаходиться в стані порядку);

2) disruption – стадія дестабілізації (коли рівновагу та порядок порушуються); 3) resolution – стадія вирішення проблеми;

4) restored order – стадія відновлення порядку;

5) new equilibrium – нова стадія рівноваги [1, 144].

Досліджуючи кулінарну прозу, вважаємо цілком релевантною теорію побудови наративу, розроблену Ц. Тодоровим для того, щоб виявити синтаксичну специфіку наративу художніх творів.

Безсумнівно, кулінарний наратив заслуговує на належну увагу так само, і може розглядатися за наведеними вище моделями, оскільки харчування має важливе значення в житті кожної людини а кулінарна проза повністю відповідає критеріям виділення наративу.

Список використаних джерел:

1. Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе / Цвєтан Тодоров; перекл. з франц. Є. Марічева. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 162 с.
2. Bordwell, D., Thompson, K. Film Art: An Introduction / D. Bordwell, K. Thompson. – Boston : McGraw-Hill, 2004. – 519 p.
3. Genette, G. Narrative Discourse. / G. Genette // G. Genette, J. E. Lewin. – Trans. Lewin, J. E. – Oxford : Blackwell, 1980. – 285 p.
4. Jahn, M. Narratology : A Guide to the Theory of Narrative [Электронный ресурс] / M. Jahn. – University of Cologne, 2005. – Режим доступу: http://www.uni-koeln.de/.
5. Ryan, M.-L. Beyond Myth and Metaphor: Narrative in Digital Media [Электронный ресурс] / M.-L. Ryan // Gamestudies, 2001. – № 1. – Режим доступу: http://www.gamestudies.org/0101/ryan/.

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ В ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНА ГУЦАЛА

Чумак Тетяна Миколаївна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри журналістики та мовної комунікації
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Досвід вітчизняної історії свідчить, що українське суспільство досить мало знає та вивчає свою літературу, яка, на жаль, тривалий час вважалась непопулярною. Особливо це явище спостерігається серед молоді, яка лише зараз починає активно звертатися до літературної спадщини українського народу та намагається знайти відповіді на кричущі питання сьогодення. Водночас, саме у творчості таких митців, як Євген Гуцало, можна віднайти ті істини, які зараз шукає наш народ та які мають важливе значення для усвідомлення причин та передумов тієї ситуації, в якій перебуває Україна. Ці істини стосуються як минулого, так і сучасності нашої держави. Тим часом проблема національної самоідентичності, зокрема у творчості Є. Гуцала, належить до найменш досліджених у сучасному українському літературознавстві.

Українську прозу другої половини ХХ ст. найвиразніше репрезентують шістдесятники В. Близнець, В. Дрозд, Г. Тютюнник, В. Шевчук, Ю. Щербак, серед них Є. Гуцалу належить одне з найпочесніших місць. Євген Гуцало випередив свій час на багато років вперед. Соціалістична думка тодішніх літературознавців не була здатна збагнути та зрозуміти глибину його творчості. Митець вкладав у свої твори власну душу, він абсолютно не прагнув того, щоб його вивчали у школах чи відзначали державними нагородами. Не визнавав жодних рамок чи правил у літературі, а творив та писав так, як розумів, так, як відчував серцем. «Євгена Гуцала неможливо було вкласти в те чи інше проблемно-тематичне «прокрустове ложе…», – зазначає М. Жулинський [1, С. 5], а його «психологічний аналіз у системі зображувальних засобів творення характеру є провідним» [2, С. 100].

Українцям, як багатьом іншим народам у світі, довелося творити націю у бездержавному стані, могутніми засобами культури, мови, традицій впродовж майже тисячоліття і змагатися за свою політичну свободу і політично організоване життя у формі самостійної держави. Ці та інші проблеми знайшли своє втілення на сторінках публіцистичного циклу Євгена Гуцала «Ментальність орди», присвяченого україно-російським стосункам. Окремою збіркою книжка вийшла 1996 року [3]. Збірку складають статті: «Пектораль» (1993), «Буслаєвщина, або ж не вздовж, а впоперек каменя» (1994), «Безодня, або ж Іван Грозний: «Все воры» (1994), «Ментальність орди, або ж Творення «євроазійського простору» (1994), «Оргія, або ж Ефект мухомора» (1994), «Гусячі багнети, або ж Г.Державін: «Поля и грады – стали гробы» (1994), «Знак Чечні», «Знак Хіви» (1995), «Раби рабів, або ж «Какую Россию мы потеряли?» (1995).

Національні орієнтири, образи і символи проглядаються у збірці не лише у способі мислення самого письменника, а й у особливих поглядах на світобудову, що знайшли своє вираження у проведених аналогіях, поясненнях, пророцтвах. Як зазначає сам автор: «Мабуть, я сам – такий, як є, – не зміг би раніше написати

«Ментальність орди». Але ж гріх було не задуматися над співжиттям, з дозволу сказати, російського та українського народів на українській таки землі, гріх було не задуматися над російською ментальністю, яка не є такою сама в собі чи сама по собі, а яка силоміць заклала в свою дуже специфічну структуру, нашу українську

ментальність, нашу по-своєму дуже специфічну структуру української вдачі. Силою агресії, силою зброї, силою патологічної брутальності й патологічного розбою нам постійно нав'язувався культ російського народу, нам постійно нав'язували цивілізацію брехні, пияцтва, ненависті до праці, нав'язувалася цивілізація безгосподарності, хаосу, безперспективності, цивілізація мародерства. Зрештою, ота війна в Чечні, яку бачимо сьогодні. Така сама чеченська війна велася в Україні завжди. Тут завжди вистачало тих контрактників, які прибували на заробітки, як нині приїжджають контрактники з усієї Росії на заробітки – вбивати! – в Чечню. І хіба Україну не закладено в цю страхітливу цивілізацію постійного пограбування й мародерства, геноциду, хіба сьогодні, як і завжди, Україна не є отією шевченківською покриткою? Україна була і є «рабою рабів», бо такою «рабою рабів» є Росія, іншою вона бути не здатна, але чи можемо ми змиритися й сьогодні з роллю «раби рабів» – України? І чи може тут наша література грати пасивну роль?» [4, С. 5].

І є своя глибока закономірність в тому, що публіцистичний цикл письменника в зазначеному виданні починається з «Пекторалі». Цю статтю, чи, швидше, есей, написаний раніше, в 1993 році, надихає віра у відродження України, її творчої потуги, втіленої в слові, пам’ятках культури, історії. «З глини, з пороху, з небуття-буття відновлюється Україна, її душа, її слово». Проте повернення до себе, до своїх джерел вимагає величезних зусиль. Адже українське суспільство пережило кілька століть жахливих руйнацій, коли були дискредитовані всі християнські заповіді, коли обман, брехня, ошуканство стали нормами моралі. «І невже це суспільство зміниться, переродиться, постане в іншій іпостасі?» – запитує письменник. І відповідає твердим: «А повинне. І повинні відродитися українська душа, українське слово. І багатостраждальна література. Важкі ці пологи, але інших метаморфоз нам не дано, бо умови – вкрай жорстокі, нелюдські» [5, С. 427].

За переконанням письменника, саме тривала залежність України від Росії в межах створеної російським етносом імперії і спричинила жорстокі нелюдські умови життя «на нашій не своїй землі». Взаємини українського і російського народів письменник розглядає в контексті протиставлення двох типів цивілізацій – осілого, землеробського, з одного боку, і кочового, загарбницького, з другого. У цьому зіткненні народ-кочівник, якого веде невситиме прагнення територіальної експансії, захоплення все нових і нових земель, якого не зупиняє жоден досягнутий рубіж, неминуче перемагає землероба. Поширившись на величезному просторі, не закорінений в питомий ґрунт, призвичаєний до грабіжництва, існування коштом чужої праці, народ-завойовник руйнує усталений, органічно вписаний в довкілля господарчий лад поневолених народів, їх звичаї, культуру, ідентичність.

Багате фактично-документальне підґрунтя збірки для пересічного українського читача виявилось принципово новим і незвичним. З метою роз’яснення багатьох «невідомих» Гуцало спробував виявити і схарактеризувати утвердження основних аспектів національно-екзистенціальної домінанти в україно-російському метадискурсі. Оскільки український народ постійно підлягав духовній нівеляції, національному знекровленню: «Тебе вирізають на твоїй же території, а потім ще й беруть на себе клопіт зберігати тебе на твоїй же території» [5, С. 408], нав’язуванню ворожих догм «класовості», «пролетарського інтернаціоналізму», «комуністичної ідеології», в першу чергу постраждала етнічна самототожність нації. Постійний тиск з боку всемогутньої політичної сили Імперської держави, призвів до абсурдного відчуття «виламаних владою рук», заплутаності вибору життєвого шляху: «Якщо особа зрікалась українства, світ ставав до неї відносно терпимішим і толерантнішим. Кожному довелось пройти через екзистенціальний вибір – відмежуватися від своєї

національності і здобути абсурдне полегшення чи залишитися в ній і зазнати фізичного та психологічного нищення» [6, С. 64]. Тож не такою вже нелогічною видається пропозиція автора занести український народ до Червоної книги народів ООН, як народ, який зникає з лиця землі.

Основний зміст збірки «Ментальність орди» окреслює політичний світогляд митця щодо «санкціонування насильства проти неросіян, головних особливостей колоніальної риторики: Гуцало зосереджував свою увагу здебільшого на мовчазному схваленні, бо навіть уславленні в російській літературі грабунків і безвідповідального оргіастичного насильства» [7, С. 396]. Автор не переконує у правильності своїх тверджень, а вмотивовано підводить читача до формування власної точки зору.

Письменникові болить доля країни, моральне здоров'я нації, духовна спорідненість історії і сучасного світу: «Адже тільки подумати, як довго в нас було дискредитовано заповіді християнської моралі – сказано «не вбий», а суспільство стояло на вбивствах, сказано «не вкради», а суспільство стояло на злодійстві; обман, брехня, ошуканство стали нормами моралі» [5, С. 399].

Принагідно слід зазначити, що згідно зі спостереженнями автора поступово змінилось і саме усвідомлення моральності. Виходить, що моральні проблеми поступово специфікуються. Якщо раніше дотримання десяти заповідей було достатньою умовою для визнання моральності поведінки, то нині виникає більш складна формула моральності як такої. Стало значно важче розрізнити моральність чи аморальність засобів, які виправдовують досягнення великої загальнонаціональної, загальнодержавної мети.

Є.Гуцала не покидала ідея національної самототожності: «А як же ми, силоміць прив'язані до колісниці імперського народу? Чому й ми разом з ним приречені бути «исключением среди народов», бо ж не можемо вибудувати свою долю відповідно до свого менталітету, а повинні мавпувати долю імперського народу?» [5, С. 427].

Варто сказати, що національна ідея, як сутнісний стрижень ідеологічної системи, за своїм історико-суспільним змістом, повинна цілковито розкрити квінтесенцію цивілізаційного і духовно-культурного феномену українськості, його творця-українця і український народ. За цим підходом, національна ідея концентрує увагу на центральній позиції державної ідеології, яка полягає у конструюванні найвищої цінності українського суспільства – людину-українця, яка впродовж тисячоліття, безперервно освоюючи свій етнічний простір, створила в ньому культурно-історичну унікальність, як вагому частку світової цивілізації. Українці впродовж століть створили затишок для представників інших народів на обжитій території, розраховуючи на взаємність, злагодженість і пошанування національних цінностей. Окупаційні режими створювали умови для суспільного дискомфорту, зумисне фальсифікуючи історичні події, культурні явища, спотворюючи доброзичливість українців, нав'язуючи розуміння ущербності, і що найбільш несправедливо і дошкульно – периферійності культури [8, С. 21].

Публіцистичний доробок митця може стати закликом до самозаглибленого споглядання, бути надбанням духовності нового тисячоліття [9, С. 85-89].

Можна, звичайно, закинути Гуцалові занадто прямолінійну категоричність, ба навіть упередженість, яку визнавав він сам, в оцінці неспроможності росіян до сприйняття ідеї верховенства права («правового сприйняття буття російська ментальність не допускала, не допускає і не допустить. Чи я помиляюсь, надто категоричний? Хотілося б помилитись») [5, С. 564].

Було б дуже добре, якби Гуцало помилився. Було б дуже добре і для України, і для інших країн пострадянського простору, якби в Росії почались нарешті реальні

процеси демократизації й лібералізації суспільства. А проте політичний розвиток Росії іде в іншому напрямі – напрямі посилення неоімперських амбіцій її провідників, наступу на права людини й свободу слова, посилення авторитарного стилю управління державою.

За ті півтора десятки років, що минули з часу публікації «Ментальності орди», жодна із загроз з боку Росії, які й спонукали письменника до публіцистичного висвітлення історії російських завоювань, не зникла. Російська окупація Донбасу є складовою так званої «гібридної» війни проти України, що розпочалася у лютому 2014 р. з незаконної анексії Криму. Водночас експансію Кремля на «українському напрямі» слід розглядати в контексті загальної неоімперської агресивної політики РФ на світовій арені. Країна-агресор не визнає себе стороною конфлікту на Сході України, блокує мирні ініціативи.

Зараз безпосередньо Росія управляє всім: економікою, придушене будь-яке політичне життя. Тому ми чітко розцінюємо, що це війна Росії проти України. Це так звана війна четвертого покоління, де невійськові чинники, не пряме військове втручання, а економічне, політичне, інформаційне, релігійне. Це світоглядна війна, метою якої є не завоювати країну, а підірвати життєздатність цієї країни.

Отже, час показав, що велика тривога письменника за долю батьківщини, здобута державність якої лишається хисткою і непевною, була не марною.

Як зауважує журналіст Микола Рябчук, Росія, безумовно, ще довго буде проблемою і для України, і для світу, і для самої себе. Проблема націєтворення стоїть перед росіянами не менш гостро, ніж перед українцями. З тією лише різницею, що одним доводиться творити модерну націю з імперської спільноти, а другим – зі спільноти пост-імперської, себто з різноетнічної, різномовної, різноментальної «совєтської» маси, що опинилася збігом обставин на етнічно українському уламку імперії. Росіянам – долати «ментальність орди», українцям – «ментальність ясиру», а заразом і «ментальність яничара». Книжка Гуцала, за великим рахунком, – це полеміка не з «ордою», а з «яничарством», тобто з тією частиною «ясиру», яка стала на бік завойовника, прийняла його цінності і його, зрештою, ставлення до колишніх одноплемінників-«одноясирників».

За роки незалежності, таким чином, українці зовсім не «перестали жити російському контексті». Це підтверджує геополітика, економіка, а найдужче – культура. Вистачить емпіричного погляду на те, чия церква є панівною в «українській» державі і чиє телебачення, чиї книги й газети, чия, зрештою, мова домінує у вузах і війську, в установах і просто на вулицях [10].

Нацизм людство засудило – більшовизм досі не засуджений, і в цьому основа трагізму суспільних перипетій ХХ ст. Історична помилка Заходу полягає у тому, що він до кінця не усвідомив механіки кривавого експериментування представників однієї нації («старшого брата») над іншою нацією («молодшим братом»). Адже більшовицький експеримент бумерангом торкнув також долі мільйонів людей на Заході, вплинув трагічно на розвиток історії після Другої світової війни [11, С. 78].

Слід сказати, що автор «Ментальності орди» не відриває останню комуністичну стадію історичного розвитку Російської імперії від попередньої самодержавної, а вважає комуністичну Росію її закономірним продовженням.

Таким чином, можна дійти висновку, що автор мав на меті реконструювати національну ідентичність, зміцнити національно-духовний стрижень, займаючи органічну позицію завжди відкриту до дискутування та множинності інтерпретацій. Письменник засуджує нездатність витворення фундаментальної основи національно-духовного буття. Нині перед народом України постає завдання

становлення й розвитку державності, особливої ваги набуває формування духовного світу її громадян.

Національна свідомість мусить вийти з індиферентного стану і реалізувати свій потенціал, тільки таким чином з'явиться змога уникнути тотальної всепланетарної катастрофи. Тож сучасник має більше ніж вдосталь тем для міркування, для вибору своєї світоглядної позиції.

Список використаних джерел:

1. Жулинський М. Г. Відкрився птахам, людям і рослинам… Десять років без Євгена Гуцала. *Слово і Час.* 2005. № 8.
2. Жулинський М. Г. Наближення: Літературні діалоги. Київ: Дніпро, 1986. 278 с.
3. Гуцало Є. П. Ментальність орди: статті. Київ: Просвіта, 1996. 173 с.
4. Гуцало Є. Чому весь час до Бога знімається рука? *Слово і час.* 1995. № 8.
5. Гуцало Є.П. Твори: В 5 т. Київ: Дніпро, 1997. Т. 5. 576 с.
6. Бондаренко Ю. Національна парадигма українського екзистенціалізму. *Слово і час.* 2003. № 6.
7. Зборовська Н.В. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури: Монографія. Київ: Академвидав, 2006. 504 с.
8. Павлюк С. Драматичність процесу самоідентифікації українців у сучасних умовах: влада і суспільство. *Конференція українських випускників програм наукового стажування у США*. Львів, 18 – 21 вересня 2003 р.
9. Глотова І.В. Публіцистичний пафос збірки Євгена Гуцала «Ментальність орди». *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія*. 2017. № 1. Т.1.
10. Рябчук Микола. НА ЗАХИСТ «ЯСИРУ»: денаціоналізація як психологічна проблема. *http://exlibris.org.ua/riabczuk/r14.html.*
11. Федорук О.К. Московитія проти України: політика, кульура. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2016. 152 с.

СЕКЦІЯ XIV.
ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ НА ПОЛІТИЧНУ КУЛЬТУРУ КРАЇН (НА ПРИКЛАДІ ЯПОНІЇ, США ТА УКРАЇНИ)

Арсенюк Маргарита Сергіївна
здобувач вищої освіти факультету соціології та управління
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Горло Наталя Віталіївна
ORCID ID: 0000-0003-0872-9333
доктор політ. наук, доцент, професор кафедри політології
Запорізький національний університет, Україна

Політична культура як важливий елемент політичної системи має значний вплив на політичний простір. Політичні традиції виступають елементом політичної культури, за допомогою їх вивчення ми можемо дослідити та проаналізувати різні сфери політичного життя, а також спрогнозувати майбутній розвиток політичних явищ. Політичні традиції є важливим соціокультурним інститутом розвитку сучасного суспільства.

Мета роботи полягає у визначенні впливу політичних традицій різних народів на формування політичної культури.

Тема політичних традицій була розкрита в працях багатьох мислителів. Серед них «батько історії» Геродот, перша праця якого «Історія» включала в себе опис життя та традицій різних народів, у тому числі й політичних традицій. Давньогрецькі філософи також розглядали явище політичної культури та політичних традицій як її елемента, прийшовши до висновку, що різні народи, які діють в одній політичній системі, ведуть себе по-різному в залежності саме від сформованих у суспільстві політичних традицій. Ш.Л. Монтеск'є в політико-правовому трактаті «Про дух законів» розглядає питання релігії, права, економіки та законів і їх формування в залежності від основних рис народу, що виникли під впливом різних факторів, наприклад, клімату чи релігії. Німецький філософ Й. Гердер у праці «Ідеї до філософії й історії людства» вперше ввів поняття політичної культури, пізніше її концепції доповнили такі дослідники, як Г. Файнер, який у роботі «Системи правління великих європейських держав» розглянув європейську культуру та традиції народів, що її населяють. Г. Алмонд та С. Верба проаналізували й порівняли політичну культуру США, Великобританії, Італії, ФРН та Мексики, а також запропонували її класифікацію, яка включала і політичні традиції. Є. Вятр у дослідженні «Соціологія політичних відносин» розглянув ідеологічні засади в класифікації політичної культури та проблему влади в ній, український політолог О. Рудакевич розглядав феномен політичної культури, проблеми формування модерної української нації та її політичних традицій. Таким чином можна зробити висновок, що явище політичної культури та політичних традицій як елементу в ній цікавило багатьох вчених та філософів.

Політична культура населення є багатоаспектним явищем, яке має складну структуру та багато елементів. Таким чином її зображено як ієрархічну піраміду, в якій одна галузь підпорядкована іншій [7]. Варто зазначити, що всі компоненти політичної культури зароджувалися й міцнішали протягом історичного процесу. Під впливом різних обставин кожен народ виробляв свою політичну культуру. Наприклад, як зазначав Монтеск'є, люди, які проживали в суворому природному середовищі, передали своїм нащадкам дисциплінованість, організованість, силу духа. Саме тому у їхніх нащадків, які також здатні витримати суворі умови життя, формується республіканська форма правління. Більш сприятливий клімат, навпаки, розбещує людей, і їм потрібна «сильна рука» та більш суворі закони. Такі держави схильні до монархічної форми правління [4]. Тобто, в залежності від обставин, народ формує політичну культуру, що передається із покоління в покоління за допомогою політичних традицій, як зазначає Франс де Вааль: «Навіть найстійкіший атеїст, вихований у західному суспільстві, не може не ввібрати базові настанови християнства» [7]. Кожен елемент політичної культури був залежний від політичних традицій. Наприклад, політичні уявлення, до яких входять політичні знання, внутрішні почуття та настрої, беруть свій початок в міфах та легендах [4]. У багатьох народів правитель вважався Богом, намісником чи сином бога. Прикладом цього слугують Стародавній Єгипет, Китай, цивілізації доколумбової Америки та багато інших. Стародавні греки хоч і не наділяли правителя таким статусом, але також вірили у богів, які не тільки створили людство, але й надали йому закони для існування. З часом міфи змінювалися, в деяких країнах релігійна складова відійшла на другий план, однак не слід виключати її вплив на формування політичної культури, у свою чергу бачимо, що вона є послідовним наслідком культури народів, які формувалися за допомогою традицій [8].

Як було зазначено, політичні традиції розвивалися та закріплювалися під впливом різних історичних обставин. Для дослідження їх розвитку у часі візьмемо приклади Японії, США та України.

Японія. Варто зазначити, що багато рис до Японії прийшло саме з Стародавнього Китаю. На початку історії Японія була роздробленою державою, на території якої знаходилася численна кількість племен на чолі з вождями, які сповідували схожі звичаї та традиції. Китайські посли, які активно відвідували державу Ва, це назва стародавньої Японії, в своїх літописах описали не тільки політичний устрій, а й соціальну та культурну сферу життя [5]. Політичну владу характеризували словом «Мацурігото», що в дослівному перекладі означає «управління», яке вказувало, що правитель здійснював не тільки політичну владу, а й релігійні церемонії [2]. Згодом влада переходить в одні руки династії Ямато й починається об'єднання племен. У VII ст. з'являється перша конституція. Це був документ в 17 статтях, який відображав як засади буддизму, так і місцеві традиції управління, вони базувалися на важливості переговорів в політиці, вірності державі, згуртованості суспільства [5]. Середньовіччя в Японії характеризувалося підйомом та розквітом стану воїнів. Через деякий час формується і культ самураїв, які впродовж віків стають не тільки важливою оборонною силою, а й політичними гравцями [2]. Поступово до політичних традицій Японії долучається сфера мистецтва. Через культуру населення передавало ставлення до влади, формувало знання про політичну сферу життя.

У XIX ст. сегуни зіткнулися з незадоволенням населення. В цей період зростає грамотність серед простих людей, вони вимагають від влади покращення економічної ситуації. З цього часу політичні традиції набувають нових рис, серед них заборона чиновникам демонструвати свої доходи та далі збагачуватися за рахунок

простого населення [5]. До цих фактів можна додати і негласні правила – це взаємоповага народу і влади. Вже наступне XX ст. ознаменувалося значними змінами, це і приголомшлива поразка у Другій світовій війні, відкриття японських кордонів та стрімкий розвиток економіки. З мілітаристського напрямку Японія переходить до демократичного [8]. Після 1950-х років японці активно запозичують західну модель життя. З'являється «середній клас», який бере участь у політиці, прославляючи демократичні засади, суспільство прямує до рівноправ'я. Таким чином виокремлюємо такі політичні традиції: певна постійність у політичних переконаннях, що витікає з минулих рис, а саме згуртованості нації, взаємоконтроль та взаємоповага влади і народу, консерватизм, прагнення до стабільності. Хоч японці і зберігають певну пасивність в політичному житті, адже вважають, що влада повинна зберігатися у руках найкращих представників народу, однак державні службовці та політики чітко дотримуються закону, в той час як звичайні люди є її гарантом [2].

США. Історія цієї країни починається з відкриття та початку заселення континенту Північної Америки в XVI ст. Поступово різні держави засновують на території континенту свої колонії, варто зазначити, що, на відміну від Японії, яка зовсім не мала ресурсів, надра Північної Америки були багаті на корисні копалини, а клімат є сприятливим для життя. Саме через це у період XVIII ст. починається боротьба за незалежність, яка закінчується перемогою 4 липня 1776 року. Вже в 1787 році була ухвалена Конституція і створено національний уряд, в 1791 видано Білль про права, який значно обмежив повноваження уряду, започаткувавши демократичні традиції. Першим президентом США став Джордж Вашингтон, до його заслуг відносять започаткування багатьох державних закладів та першого банку США. В XIX ст. відбувається низка революційних подій, які безпосередньо вплинули на формування нових політичних традицій. Серед них: громадянська війна, яка завершилася скасуванням рабства, формування конфедерації, індустріалізація, швидке розгортання якої привело країну на рівень світового лідера, та процес концентрації виробництва та монополізації. Початок XX ст. характеризувався низкою реформ, в яких держава стала гарантом демократії, це відбулося через регулювання економічних та трудових відносин між капіталом та працею. Після Першої світової війни США активно розвивають свої позиції в світовій політиці. Однак після епохи процвітання настає криза – Велика депресія, яка спричинила значні зміни в економіці та культурі країни. Деякі дослідники вважають, що її кінцем став початок Другої світової війни. Після її закінчення США стають наддержавою, сконцентрувавши як економічне, так і військово-політичне лідерство. Сьогодення характеризувалося боротьбою з тероризмом, культурними реформами [3]. Таким чином, за три століття в США сформувалися такі політичні традиції, як: лібералізм, спадковість виборів, тобто американці голосують так, як голосували їх предки, спадкоємність цінностей демократії, свободи та рівності, широкі повноваження штатів, традиція громадянського контролю та свобода слова. В Америці ніколи не було культу правителя, оскільки закони, які концентруються на демократичності, запобігали утриманню влади більше ніж на два строки. Із рис американців також можна виділити активну політичну участь та патріотизм.

Україна. Історія України має такі періоди: Київської Русі, Галицько-Волинської держави, Нового часу, Імперської доби, Новітнього часу, Радянської доби та Незалежності. Основним чинником, який сформував політичні традиції раннього періоду, була релігія [1]. Варто зазначити, що церква довгий період зберігала вплив на політичну сферу суспільства, сформувавши такі політичні традиції, як підданську позицію та терпимість до влади. Згодом вони зазнають змін. Довгий період

бездержавності та боротьби за незалежність сформували лідерські позиції українського населення, демократичні тенденції (тут велику роль відіграла Гетьманщина). У період XX ст. відбуваються рушійні зміни, це і поява перших політичних партій, спроба заснування УНР, радянські репресивні часи, Перша та Друга світові війни. Таким чином перші політичні партії відстоювали інтереси українського народу, сформувавши політичну традицію орієнтації на громадянське суспільство. Боротьба дисидентів з тоталітарним режимом СРСР згодом утвердила ідею поваги до людини як найвищої цінності. Вже в 1990-х роках формується нова політична традиція – плюралізму [6]. А в XXI ст. Україна, отримавши незалежність та контакти з світовою спільнотою, переймає й її політичні традиції. Пройшовши довгий шлях від монархії до республіки, держава сформувала низку політичних традицій, які вплинули на політичні переконання та цінності народу. На сьогодні можна виокремити такі політичні традиції: першочергова значимість парламентаризму як демократичного чинника, емоційне сприйняття влади українським народом, наявність регіональних політичних культур Заходу та Сходу країни, які сформувалися через постійний ціннісний розкол територій, що стосується мови, політичних орієнтацій та політичної поведінки через їх історичне знаходження під впливом інших держав, орієнтація на західні цінності, толерантність та плюралізм [6].

Таким чином, на прикладі Японії, США та України вдалося довести, що політичні традиції сформували політичну культуру, здійснивши вплив на такі її аспекти, як політична свідомість, культура політичної участі та діяльності, культура функціонування політичних інститутів. Політичні традиції є одним із найдавніших елементів політичної культури, вони формувалися під впливом багатьох факторів, основними з них є релігія, клімат, територія та ресурси, історичні події та видатні особистості.

Список використаних джерел:

1. Грицак Я. Подолати минуле. Глобальна історія України. Вилучено з: https://www.goodreads.com/book/show/59643256
2. Мейсон Р. Краткая история Японии. Вилучено з: https://mybook.ru/author/richard-g-p-mejson/kratkaya-istoriya-yaponii/
3. Римини Р. Краткая история США. Вилучено з: https://mybook.ru/author/robert-rimini/kratkaya-istoriya-ssha/
4. Рукавишников В. О. & Халман Л. & Эстер П. Политические культуры и социальные изменения. Вилучено з: https://www.nkbooksellers.com/books/?rid=141930&lang=cyr
5. Сталкер Н. Япония. История и культура: от самураев до манги. Вилучено з: https://mybook.ru/author/nensi-stalker/yaponiya-istoriya-i-kultura-ot-samuraev-do-mangi/
6. Федорин В. Четвертая республика: Почему Европе нужна Украина, а Украине Европа. Вилучено з: https://mybook.ru/author/vladimir-fedorin/chetvertaya-respublika-pochemu-evrope-nuzhna-ukr-1/
7. Франс де Ваааль. В поисках человеческого у приматов. Вилучено з: https://mybook.ru/author/frans-de-vaal/istoki-morali-v-poiskah-chelovecheskogo-u-primatov/
8. Political Traditions and the Role of the State WOLFGANG C. MÜLLER. Вилучено з: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315037479-3/political-traditions-role-state-wolfgang-m%25C3%25BCller&ved=2ahUKEwi2hfLM_7T3AhWZ_6QKHftXA6kQFnoECAMQAQ&usg=AOvVaw2qrfu5lh_5iGnbNLu5Oy1c

«ПРОТОСЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ» ЯК КОМПОНЕНТ НЕЯВНОЇ КОГНІТИВНОЇ СИСТЕМИ

Старікова Галина Геньївна
ORCID ID: 0000-0002-3229-1442
канд.філос.наук, доцент, доцент кафедри філософії
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Вступ. У сучасних дослідженнях когнітивної системи людини досить значне місце займає аналіз неявних, імпліцитних складових цієї системи. При цьому необхідно враховувати, що когнітивна система – це цілісний феномен у єдності багатьох різноманітних компонентів. Зокрема, важливими складовими цієї системи є усвідомлена, явна її частина та неявна, імпліцитна. Очевидно, що явні та неявні компоненти тісно взаємодіють між собою, і цей зв'язок ми пропонуємо розглянути на прикладі взаємодії семантичного поля людини та його ймовірного аналога в імпліцитній когнітивній сфері. Для дослідження цього аналогу ми пропонуємо використовувати робочий термін «образно-семантичне поле» або «протосемантичне поле», оскільки подібна структурна одиниця пізнавальної діяльності людини ще не вивчалася науковцями, й тому не існує сталої й загальноприйнятої термінології для позначення подібного феномену. Цим терміном ми будемо позначати елемент когнітивної структури, який генетично передує і змістовно визначає семантичне поле. У роботі ми доведемо, що образно-семантичне поле можна вважати структурно-функціональним аналогом смислового поля людини.

Основна частина. Для проведення лінгво-філософського аналізу даного феномену необхідно провести певні термінологічні уточнення. Термін «семантичне поле» частіш за все використовується у сучасній лінгвістиці для позначення сукупності мовних одиниць, які об’єднані загальним семантичною ознакою або мають загальний компонент значення. Ми вважаємо можливим використовувати це поняття як інтегративний термін для позначення усієї сукупності подібних одиниць. Таким чином, у подальшому тексті поняття «семантичне поле» буде позначати інформаційний простір, який включає до себе усю сукупність семантичних паттернів і семем індивідуального суб’єкту пізнання. Одна з важливих задач, яку виконує семантичне поле людини, – бути носієм інформації про предмети й процеси навколишнього світу для найбільш адекватного і оптимального реагування на зміни, що виникають у зовнішньому середовищі. Очевидно, що інформація у семантичному полі зберігається у понятійному, вербальному вигляді, а тому легко піддається усвідомленню

Щоб досягти поставленої у роботі мети, необхідно відповісти на два питання. По-перше, яким є походження семантичного поля індивіда, яким чином і на базі якої саме інформації воно формується. По-друге, яким чином індивідуальне семантичне поле пов’язано з навколишньою реальністю, за рахунок чого забезпечується відповідність його змісту реальним об’єктам/процесам. Далі ми побачимо, як відповідь на перше питання про генезис семантичного поля автоматично надає відповідь й на друге питання.

Як було сказано, семантичне поле включає до себе інформацію перш за все про предмети і процеси у навколишньому середовищі, тобто його зміст повинен забезпечити людині оптимальну орієнтацію у цьому середовищі для найбільш адекватної та ефективної поведінки і прийняття рішень. Тому очевидно, що усі

біологічні попередники людини також повинні мати подібний «набір» інформації, на якому базується виживання і пристосування живих істот. Будь-якій істоті необхідна інформація про значущі для даного типу істот об'єкти й процеси, які відбуваються у навколишньому середовищі, для вірної й максимально точної ідентифікації зовнішнього впливу/подразника, а також наступного вибору оптимальної реакції на цей подразник. Це – один з найважливіших механізмів виживання, який притаманний усім живим істотам на нашій планеті. Зрозуміло, що ця інформація не може мати понятійний вигляд, отже, на «долюдському» рівні еволюції неможливо існування семантичного поля як такого. Тем не менш, ми бачимо, що у всіх без винятку живих істот, на всіх рівнях організації живого, існує певний аналог семантичного поля, який містить подібну інформацію в іншому, невербальному вигляді, який робить її доступною для обробки на біологічному, тваринному рівні. Можна припустити, що, принаймні у вищих ссавців, ця інформація «зберігається» у формі образів певних класів предметів та їх типових характеристик (наприклад, запах різних типів їжі або різних небезпечних для індивіда хижаків; особливості способу пересування потенційної жертви тощо), тобто не кожного окремого предмету даного типу, а саме узагальненого образу, який включає до себе лише базові, суттєві його характеристики.

Таким чином, вже на «долюдському» рівні здійснюється низка формально-логічних операцій – аналіз, порівняння, синтез, узагальнення, – результатом яких і стає образ-уявлення, що зберігається в досемантичному, протосемантичному полі. Що для нас є найважливішим – усі ці операції здійснюються виключно на неусвідомленому рівні (хоча б тому, що свідомості у тварин ще немає), й отримані результати також зберігаються в імпліцитній формі. Подібні аналітичні дії можуть здійснюватися як біологічним видом у цілому на протязі достатньо тривалого періоду існування виду – у цьому разі формуються безумовні рефлекси. Однак можливою є і реалізація цього механізму на індивідуальному рівні, в процесі життя окремого індивіду даного виду – у цьому випадку подібна інформація лягає в основу умовних рефлексів, які є надбанням окремого індивіда.

Ми бачимо, що до представленого нами протосемантичного поля входять образи-уявлення предметів, об'єктів, ситуацій навколишньої реальності, які у подальшому знайдуть своє втілення у поняттях/формах майбутнього семантичного поля. Слід підкреслити, що образно-семантичне поле є важливим елементом у здійсненні традиційної біхевіористської схеми S – R (стимул – реакція), у якій між стимулом (впливом збоку об'єктивної реальності) і реакцією організму обов'язково повинен знаходитися певний «посередник», який і забезпечує правильну ідентифікацію стимулу для наступного вибору адекватної реакції на нього. Таким чином, образно-семантичне поле відіграє важливу роль у забезпеченні виживання організму, він допомагає правильно орієнтуватися у навколишньому середовищі й обирати оптимальні засоби реагування на процеси, які в ній відбуваються. Зрозуміло, що об'єм цього образного поля значно відрізняється на різних рівнях організації живого на планеті, від найпростіших організмів до вищих ссавців. Здається вірогідним, що у людини цей об'єм зростає в багато разів – у зв'язку зі значним зростанням варіативності поведінки хомо сапієнса. Тому здається природним висновок про те, що людина як результат біологічної еволюції отримала від своїх тваринних предків певний набір достатньо ефективних механізмів, які необхідні будь-якій живій істоті для виживання, у тому числі й даний комплекс узагальненої образної інформації. З іншого боку, саме протосемантичне поле стає інструментом і основою для формування семантичного, смислового поля людини. Дійсно,

формування первинного, початкового семантичного поля людського індивіду починається у ранньому дитинстві й природним шляхом повністю базується на чуттєвих враженнях. Інакше говорячи, спочатку дитина отримує і опановує виключно чуттєву інформацію, яка доповнює зміст того образно-семантичного поля, яке дісталося йому від предків. І лише згодом ці образи отримують вербальне, понятійне оформлення.

Спираючись на наведені міркування, ми вважаємо, що образно-семантичне поле на «долюдському» рівні розвитку забезпечує для тварин можливість робити висновки й приймати вірне рішення щодо цілісного об'єкту навколишнього світу, спираючись лише на одну, окрему його ознаку. Таким чином, забезпечується робота першої сигнальної системи. Особливу, фундаментальну роль образно-семантичне поле отримує в процесі формування й забезпечення функціонування другої сигнальної системи – мовного, понятійного опису світу і можливості «відірватися», абстрагуватися від необхідності безпосереднього контакту з навколишнім середовищем для розуміння тих процесів і явищ, які в ньому відбуваються й прийняття відповідного рішення. Отже, образно-семантичне поле стає спочатку і потім продовжує виконувати функцію «посередника» (за аналогією з біхевіористською схемою) між навколишнім середовищем і семантичним полем індивіда, яке, як ми бачили, і формується на основі образної інформації, яку забезпечує образно-семантичне поле.

Запропоновану нами концепцію не слід вважати чимось новим, подібні ідеї присутні, наприклад, у Декарта в теорії вроджених ідей або у Кантівській концепції апріоризму. Можна сказати, що апріорні форми відчуття – це ї є образно-семантичне поле, яке ми аналізуємо у даній роботі, поле, яке дісталося людині від її тваринних попередників. Компоненти, які складають це образне поле, як і семеми смислового поля, досить часто мають емоційний окрас, а отже, поруч з початковою суто когнітивною задачею можуть виконувати також й ціннісно-оцінювальну, аксіологічну функцію

Висновки. Проведений аналіз дає можливість зробити висновок про те, що, поруч із семантичним, смисловим полем як важливим елементом когнітивної системи, у людини існує також певний комплекс інформації про навколишній світ, який має виключно невербальний, неусвідомлений характер. У дослідженні продемонстровано, що саме цей набір образної інформації, так зване образно-семантичне поле, і стає основою, базисом для подальшого формування семантичного поля людського індивіду. При цьому стає очевидною необхідність подальшого глибокого дослідження цього компоненту когнітивної системи людини з використанням даних різних наук про людину, оскільки розглянутий феномен є складною цілісною системою, яка об'єднує особливості людини і як біологічного індивіда, і як представника людського роду з його специфічними особливостями.

СЕКЦІЯ XV.
ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

SOME REMARKS ON THE IMPORTANCE OF RESEARCH STRATEGIES IN THE PERSPECTIVE OF EDUCATION RESEARCH

Magdalena Gietka
student, Faculty of Sociology and Pedagogy
Warsaw University of Life Sciences, Poland

Scientific cognition involves choosing one of the possible paths – deductive or inductive. The first has the purpose of verifying, in fact, some general statements; there are detailed facts at the point of reaching, thanks to which the researcher can verify the existing theory. In inductive cognition, the researcher builds general theorems only as a result of scrupulous observations; there are therefore some facts at the starting point. However, regardless of the path taken, the aim of scientific research is to explain (Rubacha, 2008: 14-15).

Due to the differences in cognition, two types of research methods should be distinguished – quantitative and qualitative. Through quantitative research, figures are provided; thanks to them, general conclusions are formulated that can be related to the population and on their basis scientific laws are built. Qualitative research, on the other hand, allows for the formulation of regularities relating only to the individual experiences of the surveyed people – conclusions flowing from the process of qualitative research cannot be generalized to explain phenomena that go beyond the time and place of the survey. However, they allow for a detailed, group-specific explanation (Rubacha, 2008: 20-22).

Perhaps it is the fact that qualitative research does not allow for generalization of conclusions that contributed to their lower popularity. However, recent years have shown a paradigm shift; qualitative research methods are more and more often used, and researchers in their positions refer to the claim that understanding the dynamics of the world requires going beyond the limitations of already existing hypotheses. In their opinion, the surrounding reality is not unambiguous; It may therefore be impossible to use only theories already present in science. Qualitative research, although more and more popular, is still not recognized by many environments as as valuable as quantitative research; the promotion of qualitative research is also hampered by numerous stereotypes related to it (Glinka, 2021: 9-10).

Qualitative methods can be of particular benefit to educators; contact with a child requires empathy, paying attention to its autonomy. Going beyond the framework is very important in working with people. Qualitative research will be invaluable wherever the results of research with standardized diagnostic tools characteristic for quantitative research turn out to be insufficient to meet the purpose of the research – to explain the phenomenon. Moreover, it is also worth considering supplementing quantitative research with qualitative research (Stemplewska-Żakowicz, 2010: 91). The criticism of the use of quantitative research in social sciences is also linked to the argument that the reduction of human life to sets of numbers even distorts what a person experiences. On the contrary, there is the thesis that qualitative research techniques, such as e.g. experiment, are not always fully ethical (Paluchowski, 2010: 10).

It is worth considering what premises determine the choice of research methodology conducted by students of pedagogy. The dominant strategy seems to be quantitative.

Researchers try to find out about the motivation of pedagogy students. In the considerations of Jolanta Baran and Ewa Dyduch, there is a severe criticism of contemporary students of [special] education. The authors believe that students lack creative initiative. They argue that during creative activities, students too often decide to rewrite ready-made formulas, sometimes even plagiarize, thus harming themselves and distancing themselves from formulating new conclusions (Baran & Dyduch, 2021). This perspective is alarming in the context of the issue of occupational burnout, which is discussed more and more often. Pedagogy students display burnout behavior even before they start working in the profession. Reluctance to discover what is new can also influence the choice of research strategy; the motivation is the willingness to go through the research process as simply as possible, without putting any effort into scientific work.

However, the results of research conducted in various universities in Poland are inconclusive. A study conducted five years earlier, and on a group of 300 students of pedagogy at the Warsaw Academy of Special Education, showed that students were highly reflective - the higher they were, the higher their seniority was. This may prove about the effectiveness of the work of educators who deepen with the time of academic study in students the ability to critically analyze reality. Graduates have a much higher ability to think outside the box, they develop with age. According to Anna Perkowska-Klejman, future educators may be more and more reflective, and they approach their own education in a conscious manner (Perkowska-Klejman, 2016: 152-153).

It is indicated that there is a growing need to develop social skills among students of pedagogy. The progressive digitization of interpersonal contacts has a negative impact on the social competences of future educators as well. Social contacts are constantly reduced to a minimum or move to the virtual world. There is a concern among some researchers that difficulties in interpersonal contacts will occur more and more often among students - hence the need to develop the ability to establish and maintaining relationships, cooperation and self-presentation. According to Jarosław Bąbka, it is important that students experience cooperation with the community during apprenticeships, and establish all contacts with pedagogical institutions on their own (Bąbka, 2020: 71-72). Pushing students towards independent activities related to professional self-development seems to be an effective solution that influences internal motivation.

It is difficult to clearly indicate what causes the passivity of students in the area of education research. Perhaps the leading choice of quantitative strategies is due to preference; However, it is difficult to accept such a thesis as sure, when researchers more and more often point to low internal motivation of students and constantly decreasing social skills. The challenge of academic educators is not only the effective transfer of knowledge, but also inspiration to search for previously undiscovered issues.

References:

1. Baran J., Dyduch E. (2021) Pedagog specjalny jako refleksyjny praktyk i innowator w kontekście aktualnych wyzwań cywilizacyjnych, kształcenia akademickiego oraz pracy pedagogicznej, *Konteksty Pedagogiczne*, (2), 11-25.
2. Bąbka J. (2020) O potrzebie zmian w zakresie kształtowania kompetencji społecznych studentów pedagogiki, *Rocznik Lubuski,* (1), 63-74.
3. Glinka B., Czakon W. (2021) Podstawy badań jakościowych, Warszawa 2021.
4. Paluchowski W. J. (2010) Spór metodologiczny czy spór koncepcji – badania ilościowe vs jakościowe, *Roczniki Psychologiczne*, (1), 7-22.
5. Perkowska-Klejman A. (2016) Refleksyjność studentów pedagogiki, *Studia Edukacyjne*, (39), 141-153.
6. Rubacha K. (2008) Metodologia badań nad edukacją, Warszawa.
7. Stemplewska-Żakowicz K. (2010) Metody jakościowe metody ilościowe: hamletowski dylemat czy różnorodność do wyboru?, *Roczniki Psychologiczne*, (1), 87-96.

ВИКОРИСТАННЯ КОНСТРУКТОРА ТЕСТІВ НА НАЦІОНАЛЬНІЙ ОСВІТНІЙ ПЛАТФОРМІ «ВСЕОСВІТА» І ОСВІТНЬОГО СЕРВІСУ «GENIALY.LY» ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АРИФМЕТИЧНОЇ І ГЕОМЕТРИЧНОЇ ПРОГРЕСІЙ НА УРОКАХ З АЛГЕБРИ У 9 КЛАСІ

Солдаткін Олег Віталійович
здобувач вищої освіти факультету природничої і фізико-математичної освіти
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна

Науковий керівник: Заїка Оксана Володимирівна
ORCID ID: 0000-0002-8479-9408
канд. пед. наук, доцент,
старший викладач кафедри фізико-математичної освіти та інформатики
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна

Починаючи з 2020 року навчально-виховний процес у закладах освіти почав стрімко трансформуватися. Причому, на жаль, це сталося через доволі такі непрості умови. Уже звичне всім шкільне середовище було замінено віртуальним світом. Постало просте, але досить серйозне питання, як навчати і як навчатися? Однак, одне стало точно очевидним: освітній процес має бути безперервним.

На законодавчому рівні однією з основних стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні визначена наступна: «забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості» [1].

Низка вітчизняних і зарубіжних вчених, розробників створюють та узагальнюють теоретичні і практичні аспекти застосування ІКТ під час вивчення математики у закладах освіти різних рівнів. Наприклад, питанням розгляду й удосконалення змішаного та дистанційного навчання займаються Бонк К., Галверсон Л., Ґрубер М., Маєр Г., Бугайчук К., Ткачук Г., Колгатіна О., Тріус Ю., Морзе Н., Семеріков С., Спірін О. та інші.

Станом на початок 2020-2021 навчального року вчителі вже засвоїли можливості використання безкоштовних платформ для проведення онлайн-занять таких, як Zoom, Google Meet, Microsoft Teams.

Зараз же, педагогічні працівники вже опанували низку ресурсів, які спрямовані на урізноманітнення освітнього процесу. Серед яких:

- Програмні засоби для створення інтерактивних плакатів Glogster, ThingLink, Genialy.ly;
- Національні платформи, на яких наявна можливість створення тестів і квестів – «Всеосвіта», «На Урок»;
- Ресурси для розробки інтерактивних завдань – LearningApps, Quizziz, Wizer.

Серед значної кількості Web-ресурсів, на яких можна створювати різноманітні тести вартує уваги Національна освітня платформа (освітній проєкт) «Всеосвіта», бо це сучасна платформа, яка допомагає вчителям професійно зростати та підвищувати педагогічну майстерність. Тут є всі необхідні інструменти для організації

дистанційного навчання, безкоштовна онлайн-бібліотека методичних матеріалів, розробки для розвитку й навчання учнів будь-якого віку [2].

Відповідно до цього, розглянемо приклад тесту на тему «Арифметична та геометрична прогресія.» [3].

Тест – коротке стандартне завдання, метод випробування, що застосовується в різних галузях науки для одержання кількісної характеристики певних явищ [4]. Для вчителів же, тест – один із найвідоміших та найзручніших способів оцінювання знань та навчальних досягнень учнів. До того ж, кращого інструменту для швидкої перевірки рівня засвоєння знань та визначення прогалин у навчанні годі й шукати! Однак, варто пам'ятати, що тест – це не просто щось про аналіз отриманих знань здобувачів освіти, але й елемент урізноманітнення навчання.

Під час створення тесту на «Всеосвіті», безперечним бонусом є те, що ми можемо обрати різнопланові варіанти подачі завдання. Серед яких: завдання з однією правильною відповіддю, з кількома правильними відповідями, з полем для вводу відповіді, на встановлення відповідності, із заповненням пропусків у тексті, з вибором правильної відповіді у тексті, на встановлення послідовності, пошук на зображенні (рис.1).

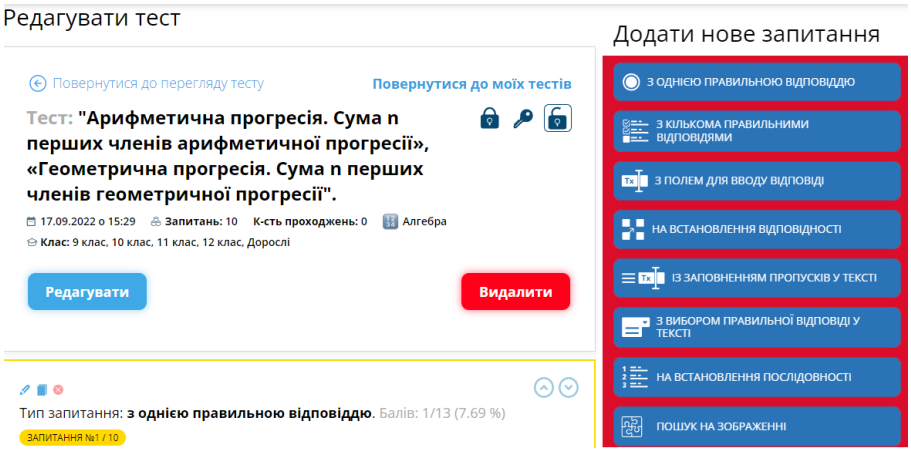

Рис. 1. **Види тестів на «Всеосвіта»**

Так, наприклад, для поточного контролю знань, умінь і навичок з тем «Арифметична прогресія. Сума n перших членів арифметичної прогресії», «Геометрична прогресія. Сума n перших членів геометричної прогресії» нами було розроблено наступні тестові завдання (рис.2, 3).

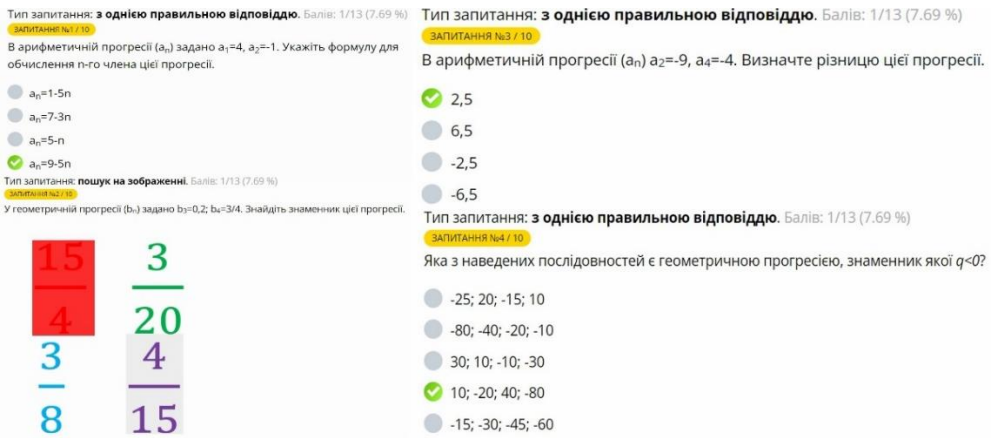

Рис. 2. **Приклади завдань з однією правильною відповіддю і пошуком відповіді на зображенні**

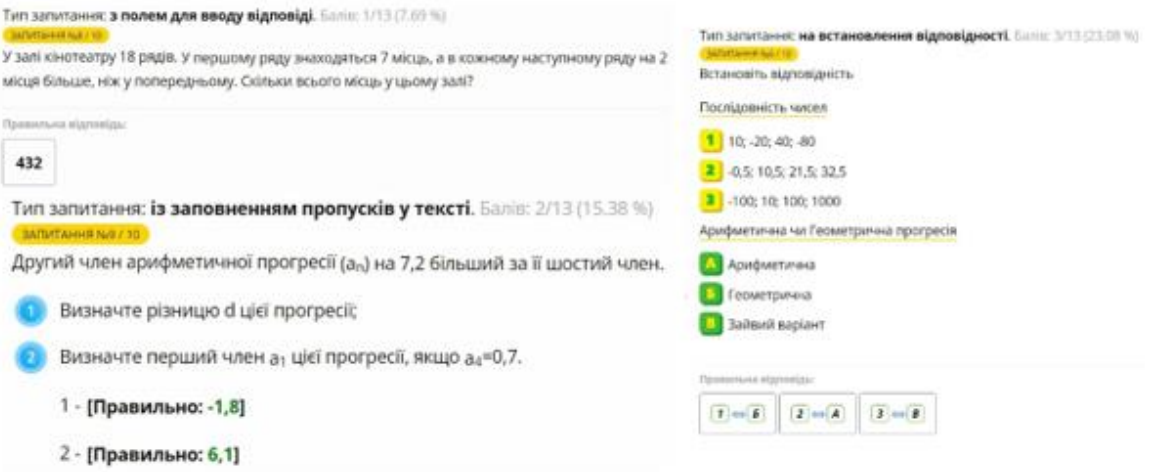

Рис. 3. **Приклади завдань на встановлення відповідності та із полем для вводу відповіді й із заповненням пропусків у тексті**

До того ж, варто зазначити, що тест доцільно використовувати як під час уроку, так і як один із видів домашнього завдання. Наприклад, вищенаведений тест може бути використаний під час проведення самостійної або контрольної роботи, або ж, відредагувавши його (зробити меншу кількість запитань), можна задати учням пройти його наприкінці уроку. Для цього Національна освітня платформа надає можливість згенерувати QR-код або використати звичайне посилання (рис.4).

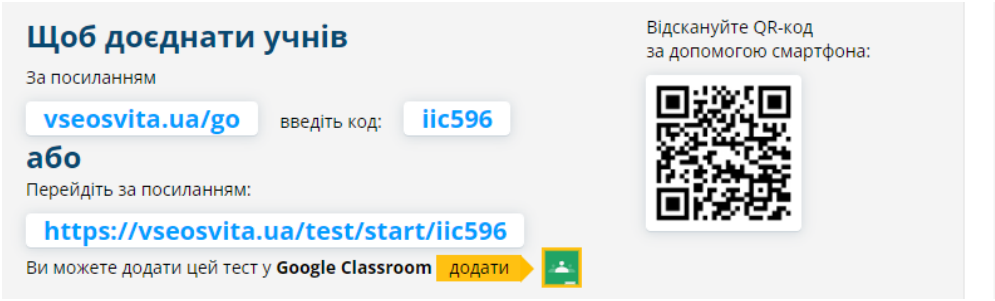

Рис. 4. **Посилання та QR-код**

За допомогою вищенаведеної інформації, можна зрозуміти, що важко переоцінити роль і важливість тесту в освітньому процесі. Однак, є ще один досить цікавий і нестандартний інструмент – інтерактивний плакат.

Інтерактивний плакат – це спосіб візуалізувати інформацію на основі одного зображення, до якого інтерактивними точками прикріплюються різні документи, посилання (на вебресурси, інтернет-документи, мультимедійні об'єкти: відео, аудіо, презентації, слайд-шоу, ігри, опитування) тощо [5].

Чудовим варіантом для створення інтерактивних плакатів є онлайн-сервіс Genialy.ly, яким послуговуються для створення чудового інтерактивного контенту: презентацій, мультимедійних плакатів, ігор, інфографік тощо.

Варто зазначити, що інтерактивний плакат – один із елементів запровадження проєктного навчання в освітньому середовищі. За визначенням «Buck Institute for Education», проєктне навчання – це метод, навчаючись за яким, учні, певний час досліджуючи і реагуючи на справжні, цікаві та складні питання, отримують потрібні знання та навички.

Основні цілі проєктного навчання: підвищення рівня відповідальності учнів; робота здобувачів освіти у парах або групах – покращення комунікаційних якостей;

учні застосовують знання та навички для вирішення реалістичних проблем у реальному світі.

Як відомо, Нова Українська Школа вміщує в собі 11 основних компетентностей. Серед яких: вільне володіння державною мовою; математична компетентність; компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність [6].

Відповідно до цього можна зрозуміти, що проєктна діяльність здобувачів освіти може охоплювати в собі відразу декілька основних компетентностей.

Для прикладу наведемо один із варіантів впровадження проєктної діяльності на уроках з алгебри в 9 класі під час вивчення тем «Прогресії».

Тема проєкту «Арифметична прогресія. Сума n перших членів арифметичної прогресії».

1. Учасники проєкту: 1 група учнів 9-Б класу;
2. Терміни реалізації проєкту: 1 тиждень;
3. Результат: захист проєктів, надання консультації однокласникам, які мають певні труднощі з даного навчального матеріалу.

Завдання для групи 1:

- збір інформації по темі «Арифметична прогресія. Сума n перших членів арифметичної прогресії» (використання підручника з алгебри 9 класу, довідників, електронних ресурсів);
- підбір завдань з даної теми;
- оформлення звіту про виконану роботу: створення інтерактивного плакату в онлайн-сервісі Genialy.ly;
- підготовка до захисту проєкту;
- захист проєкту (презентація + інтерактивний плакат).

Для прикладу наведемо розроблений інтерактивний плакат [7] (рис.5).

Рис. 5 **Інтерактивний плакат**

Для 2-ої групи можна задати проєкт на тему «Геометрична прогресія. Сума n перших членів геометричної прогресії».

Підсумовуючи, варто зауважити, що з початку впровадження дистанційного навчання українські педагоги, як і більшість вчителів у світі, намагаються робити все можливе задля урізноманітнення і удосконалення освітнього процесу для здобувачів освіти. Тести, як й інтерактивні плакати, покликані в першу чергу допомогти учневі якомога краще зрозуміти навчальний матеріал, а вчителеві – зробити так, щоб дітям було цікавіше і простіше сприймати даний матеріал.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 12, ст.102). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text (дата звернення 02.09.2022).
2. «Відкрийте нові можливості на «Всеосвіті»: ділимося секретами успішного користування сайтом». URL: http://surl.li/dbeud (дата звернення 02.09.2022).
3. Тест на тему ««Арифметична прогресія. Сума n перших членів арифметичної прогресії», «Геометрична прогресія. Сума n перших членів геометричної прогресії»». URL: http://surl.li/dbevd
4. Словник української мови у 20 томах (або СУМ-20): Академія наук України, 2010 рік. URL: https://1677.slovaronline.com/139276-%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82 (дата звернення 12.09.2022)
5. Сервіси для створення інтерактивних плакатів: наочність нового покоління. URL: http://surl.li/dbevp (дата звернення 02.09.2022)
6. https://dobryanske.school.org.ua/nova-ukrainska-shkola-20-02-56-21-05-2018/
7. Interactive image «Арифметична прогресія. Сума n перших членів арифметичної прогресії»: Genial.ly. URL: https://view.genial.ly/6325e968bd2618001812a1e2/interactive-image-interactive-image

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У ДОШКІЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Волювач Віталіна Олександрівна
здобувачка вищої освіти
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна

Цуранова Оксана Олексіївна
кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри фортепіано
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна

Упровадження інклюзивної освіти у практику роботи закладів дошкільної освіти – один із ключових напрямів вітчизняної освітньої системи. Діти, що потребують корекції розвитку, наразі мають можливість навчатися у звичних умовах. Педагоги спрямовують свою роботу на розробку адекватних і ефективних програм мистецького розвитку цих дітей, відповідних методик і форм роботи з ними.

Сучасні дослідження підтверджують позитивний вплив мистецтва на дітей, які мають різноманітні проблеми соціально-психологічного розвитку. На важливу роль мистецтва у роботі з дітьми з особливими потребами вказують роботи Т. Добровольської, І. Левченко, Л. Назарової, Е. Сурно. Наукові дослідження Т. Науменко, Л. Масол, О. Отич розкривають поліфункціональність та всебічність впливу мистецтва на особистість дитини з притаманними йому можливостями формувати свідомість і підсвідомість, інтелектуальну, вольову сфери, моральне і навіть фізичне здоров'я. Аналіз наукових джерел дає змогу констатувати, що мистецтво є важливим засобом розвитку особистості і його варто застосовувати з терапевтичною метою.

Наразі існує декілька напрямів використання мистецтва в роботі з дітьми з особливими потребами. Один із них, соціально-педагогічний, пов'язаний із естетичними потребами, розширенням загального і художньо-естетичного світогляду, активізацією потенційних можливостей дитини в практичній художньо-творчій діяльності. Реалізація цього напряму здійснюється через корекційно-розвивальні та психокорекційні методики, що застосовуються в рамках арт-педагогіки й (метод лікування засобами художньої творчості), яка є досить ефективним способом психологічної допомоги, що базується на творчості та грі. Її мета полягає у гармонізації розвитку особистості через самовираження та самопізнання.

У практиці реабілітації дітей із порушеннями розвитку та поведінки застосовуються такі види арт-терапії: музикотерапія (інструментальна та вокальна), танцювальна терапія, фольклоротерапія, ляльковотерапія, казкотерапія.

Арт-терапія має позитивний вплив на пізнавальну активність, творчі та комунікативні здібності, розвиток уяви, дрібну моторику кольоросприймання, практичні навички образотворчої діяльності, вчить працювати з різноманітними матеріалами, сприяє зняттю дитячих страхів, творчому самовираженню, розвиває впевненість у своїх силах, ефективно коригує різні відхилення і порушення особистісного розвитку.

Музична терапія, наприклад, відноситься до арт-методик роботи з дітьми аутистами (за О. Гарбовською). Упровадження її елементів у освітній процес ЗДО дозволить матиме не стільки лікувальний, скільки психогігієнічний (профілактичний) і корекційний характер.

Дослідження сучасних науковців і педагогів-практиків, показали, що ефективною формою є лялькотерапія – використання ляльковоїдраматизації, яка дозволяє в ігровій формі безпечно для дитини програти різні життєві ситуації, зняти, зокрема, травматичний чинник. Дієвим методом є казкотерапія, яка допомагає зняти психічну напругу.

Різноманітність видів художньо-творчої діяльності надає можливість їх варіювати, що також є ефективним засобом активізації навчання. Переключення з одного виду діяльності на інший захищає дитину від перевтоми і водночас стимулює її увагу, самостійну діяльність, забезпечує різнобічне сприйняття навчального матеріалу, підвищує пізнавальну активність, розвиває творчі здібності, активно залучає до освітнього процесу. Це стосується й дітей з обмеженими освітніми можливостями. Як відомо, в інклюзивній освіті використовуються саме поєднувальні види діяльності, які сприяють згуртуванню колективу, активізації мислення, формуванню сталої уваги. Особливо актуальною в умовах інклюзивної освіти є музично-мовленнєва діяльність, яка має бути залученою до роботи з дітьми з особливими потребами.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ БАГАТОПРОФІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Мосякова Ірина Юліївна
кандидат педагогічних наук
директор
Центр творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва, Україна

У складній сьогоднішній ситуації питання освітнього менеджменту багатопрофільних закладів позашкільної освіти набувають особливого значення. Основне питання для адміністративного персоналу звучить так: як підтримувати всі напрями позашкільної освіти та як розвивати освітній простір? Дане питання сьогодні знаходить своїх прихильників, адже суспільство налаштовано на покращання освітніх послуг, гармонізацію стандартів позашкільної освіти. Адміністративний персонал багатопрофільних закладів позашкільної освіти прагне до збереження освітніх традицій, що склалися через успішні освітні практики, із одного боку, а із іншого – набути позитивного досвіду у впровадженні управлінських інновацій.

Серед основних напрямів роботи адміністративного персоналу важливе значення має бути приділено новим технологіям управління, адже сьогодні саме життя ставить більш високі вимоги перед керівниками як лідерами, що мають бути ініціативними, мобільними, відкритими до прийняття нестандартних, творчих рішень. На це зважають вчені, які опікуються проблемами формування нових концепцій управління, нових підходів та технологій освітнього менеджменту (З. Рябова [1], О. Стрижак [2], Є.Хриков [3] та ін.).

Сучасні запити суспільства на освіту вимагають нових рішень, і саме тому важливим є розвиток вміння керівників аналізувати, рефлексувати та впроваджувати у життя такі рішення.

Одним із важливих у роботі директора багатопрофільного закладу позашкільної освіти є розбудова системи професійного спілкування із педагогами закладу.

При розробці програми супроводу освітнього менеджменту у багатопрофільних закладах позашкільної освіти ми вважали важливим спиратися на основні принципи, серед яких: цілеспрямованість, конкретне цілепокладання, доцільність, оптимальність, перспективність, комплексність, взаємодовіра і діалогічність. Надамо їх характеристику у роботі директора із педагогами для покращання системи професійного спілкування.

1. Цілеспрямованість як принцип у системі професійного спілкування директора і педагогів закладу позашкільної освіти відображає цілі, які відображені для перспективного розвитку закладу, які є реалістичними, соціально значущими та досяжними. Такі цілі мають бути взаємоузгодженими між собою і відображатися через основні напрями роботи, які скеровуються на особистісний та професійний розвиток директора і педагогів. Цілеспрямованість у професійному спілкуванні – принцип, який не дозволяє марно витрачати час, спрямовує на більш якісне надання освітніх послуг всього багатопрофільного закладу позашкільної освіти.

2. Конкретне цілепокладання – принцип, який допомагає у системі професійного спілкування як директору, так і педагогам взаємодіяти для зведення «дерева цілей»,

в яких відображено цілі освітньої діяльності багатопрофільного закладу позашкільної освіти, цільові кроки для планування роботи кожного напряму, що у сукупності зреалізує мету позашкільної освіти.

3. Доцільність – принцип, що у професійному спілкуванні допомагає рухатися відповідно сучасних вимог, що мають бути актуалізованими для всіх учасників освітнього процесу. При цьому зазначимо, що постійні зміни внутрішніх і зовнішніх умов розвитку закладу позашкільної освіти спричиняють необхідність гнучкої адаптації процесу спілкування між директором і педагогом відповідно до соціальних, економічних ситуацій, кожна із яких може бути непередбачуваною, і, відповідно, вимагати для цього нестандартних, але потрібних рішень.

4. Оптимальність як принцип професійного спілкування між директором і педагогами є важливим, оскільки має забезпечувати достатню та необхідну кількість вимог, що висуваються перед закладом позашкільної освіти. Відповідно, для того, щоб зреалізувати освітню програму, директор у процесі професійного спілкування висуває перед педагогом вимоги для її реалізації, що й забезпечать її якість.

5. Перспективність у професійному спілкуванні директора і педагогів – один з найнеобхідніших принципів, що забезпечує неперервність взаємовідносин, що надають можливість ставити нові цілі, забезпечувати якісне виконання професійних завдань для педагогічної роботи із здобувачами багатопрофільних закладах позашкільної освіти. У такому плані змістом спілкування є бачення, як саме будуть розвиватися освітні програми, якими може бути експериментальна робота із різних напрямів, що буде новим і значущим для нового покоління через декілька років. Даний принцип передбачає оновлення, конкретизацію бачення майбутнього відповідно певних професійних кроків, які мають бути закріплені не лише через спілкування, а й у відповідних протоколах, що згодом надасть фундаментальну базу для корекції освітнього процесу.

6. Комплексність як принцип професійного спілкування передбачає, відповідно до сучасних умов розгортання освітньо-культурного простору, послідовність і цілісність у вирішенні питань, що реалізуються через професійні відносини у багатопрофільному закладі позашкільної освіти. Відповідно, комплексність має певні напрями для спілкування, що зводяться у відповідну систему та послідовно вирішуються. У цьому плані показовим є початок освітнього процесу у багатопрофільному закладі позашкільної освіти, коли відбувається комплексна робота не лише директора із педагогом, а й робота всього адміністративного персоналу із педагогами, здобувачами позашкільних освітніх послуг та їх батьками або особами, що їх замінюють.

7. Взаємодовіра – як принцип професійного спілкування, тісно пов'язаний із всіма попередньо вказаними нами принципами, адже без даного принципу неможливо досягти мети у роботі системи «людина-людина». У тому разі, коли відбувається переорієнтація на емпатичність, допомогу, наставництво – враховуються ціннісні домінанти професійного спілкування директора і педагогів. У цьому плані доцільним є використання коучингових технологій, які на сьогодні мають достатньо обґрунтовану науково-практичну базу [4]. У концептуальному вимірі професійне спілкування має відповідати запитам як самого директора, так і педагогів, а отже, – даний принцип постає широкомасштабним у процесі створення організаційно-педагогічних умов, що спрямовує кожного учасника професійного спілкування на інтелектуальне, професійне, етичне зростання.

8. Діалогічність – один із фундаментальних принципів професійного спілкування. Даний принцип передбачає поступову оптимізацію різних стилів

управління і взаємодії, адже реалізація діалогу відбувається через вміння говорити і вміння чути, і лише на основі цього можливим є досягнення консенсусу. Включення до професійного дискурсу, удосконалення професійної аргументації – імплементує принцип діалогічності в професійні відносини між директором і педагогами багатопрофільного закладу позашкільної освіти.

9. Одним із засадничих принципів професійного спілкування можна назвати принцип розвитку гуманних стосунків. Цей принцип має, як на нашу думку, бути конкретизованим у основних положеннях, а саме: зведення стосунків між директором багатопрофільного закладу позашкільної освіти і педагогами на основі рівного партнерства; організація творчої співпраці директора і педагогів для розробки нових освітніх програм; врахування індивідуального підходу, особистісних рис і якостей кожного учасника професійного спілкування; емоційна підтримка учасників професійного спілкування; розуміння і прийняття інновацій, що створюються для кожного напряму позашкільної освіти тощо.

Список використаних джерел:

1. Рябова З. В. Маркетинг і логістика освітніх послуг. Адаптивне управління: теорія і практика: електронне наук. фахове вид. 2017. Вип. 3(5). (Серія «Педагогіка»). URL: http://am.eor.by/index.php/gallery/124-vipusk-3-2017.
2. Стрижак О. О. Теорія людського капіталу: формування наукової концепції. Вісник Харківського національного економічного ун-ту. 2012. № 4. С. 56–59.
3. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом: навч. посіб. Київ: Знання, 2006. 365 с.
4. Чернова Т. Ю., Голіяд І. С. Коучингові технології в освіті: теоретично-практичні аспекти і наукові підходи. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. 2017. Вип. 14. С. 255–261.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Булаткіна Галина Іванівна
ORCID ID: 0000-0003-4091-1768
викладач кафедри мовної підготовки
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Україна

Модернізація сучасної освіти в Україні в контексті європейських вимог орієнтується на пошуки підходів до розв'язання нових освітньо-виховних завдань, активне впровадження в теорію та практику педагогічних нововведень. В інноваційних освітніх перетвореннях особливо високими є вимоги до рівня теоретичних знань і практичної підготовки викладача вищої школи.

У кінці ХХ століття розпочався якісно новий етап розвитку цивілізації – перехід від постіндустріального до інформаційного суспільства. Стрімкий технологічний розвиток, інтеграційні соціально-економічні процеси зумовили появу низки соціальних проблем глобального характеру. Є всі підстави стверджувати про наявність загальної кризи системи освіти, що охопила практично всі країни світу, в тому числі і Україну. Головною причиною такої кризи є неадекватність змісту освіти, рівня розвитку освітніх систем інформаційному вектору цивілізаційного розвитку.

Існуючі традиційні системи освіти не повністю задовольняють сучасні суспільні вимоги, недостатньо орієнтовані на перспективні потреби суспільного життя, що не дозволяє належно та своєчасно підготувати людину до майбутнього, яке ставить перед людством нові глобальні проблеми. Саме такі проблеми ХХІ сторіччя мають визначати зміст перспективних систем освіти та стратегію їх розвитку.

Викладач як суб'єкт педагогічного процесу є головною діючою особою будь-яких перетворень у системі освіти. Процеси кардинальних перетворень вишу та суспільства потребують від викладача переорієнтації його свідомості на гуманістичні цінності, адекватні характеру творчої (інноваційної) педагогічної діяльності. У зв'язку з цим виявилися протиріччя між традиційним рівнем реалізації діяльності викладача та сучасними потребами вищої школи і суспільства у викладача-новатора.

Інноваційна діяльність у галузі освіти регламентована відповідними нормативними документами: Законом України «Про інноваційну діяльність», Положенням «Про порядок здійснення інноваційної діяльності в системі освіти України».

Інноваційна діяльність в галузі освіти досліджується педагогічною інноватикою – окремою галуззю педагогіки. Над проблемами інноватики працюють сучасні вітчизняні педагоги, вчені (І. Бех, Л. Буркова, І.Дичківська, О. Киричук, О. Козлова, В. Кремень, В. Пінчук, О. Савченко, А. Сологуб, М. Фітцула та ін.).

Попри значну увагу дослідників до проблем інноваційної діяльності обґрунтування теоретичних засад інноватики в галузі освіти триває. Актуальність оволодіння педагогами інноваційною діяльністю зумовлена насамперед модернізацією педагогічною освіти в цілому.

Серед напрямів інноваційного розвитку освіти необхідно виокремити: удосконалення моделі державно-громадського управляння освітою; оновлення системи професійної підготовки педагога; якісне оновлення змісту, форм, методів навчання і виховання; розробка на їх основі інноваційних освітніх технологій; інформатизація усіх рівнів освіти, повне забезпечення навчальних закладів

комп'ютерами, розширення доступу до освітніх ресурсів мережі Інтернет; створення умов для розвитку системи безперервної освіти та навчання протягом життя; розширення участі навчальних закладів у міжнародних інтеграційних освітніх проектах тощо. Модернізація педагогічної освіти повинна відбуватися з урахуванням вимог європейської системи стандартів та сертифікації.

Реформування педагогічної освіти слід розглядати в контексті зростання наукового потенціалу викладачів фахових кафедр, запровадження кредитно-модульної системи навчання, створення навчально-методичних комплексів, запровадження інформаційно-комунікативних технологій тощо.

За результатами наукових розвідок українських вчених, сьогодні в освітньому просторі Україні співіснують і взаємодіють, визначаючи напрями реформування освіти, найбільше визнання отримали такі наукові підходи, що ґрунтуються на особистісно-орієнтованій, культурологічній і компетентнісний освітніх парадигмах.

Зазначимо, що готовність педагога до інноваційної діяльності – це не просто освітня стратегія що декларується, вона є вимогою часу та вираженням світових освітніх тенденцій. Володіння інноваціями є як умовою, так і наслідком інтеграційних процесів, що відбуваються в освіті.

Вивчення точок зору різних авторів щодо сутності поняття "інновація" та «педагогічна інновація» унаочнило низку суперечностей у розумінні їх сутності. Інтегрування наявних підходів у цілісному тлумаченні поняття «інновація» можливе шляхом використання системного підходу. Під педагогічною інновацією ми розуміємо результат інноваційної діяльності (нові цілі, зміст, методи, технології, форми, засоби навчання і виховання, нові способи організації спільної діяльності суб'єктів навчання), що оновлює педагогічну теорію і практику, оптимізуючи досягнення окресленої перед суспільством освітньої мети.

Результати аналізу наукових джерел щодо визначення сутності поняття «інноваційна діяльність» доводять, що більшість авторів погоджуються в одному: первинною функцією інноваційної діяльності є внесення змін у навчально-виховний процес шляхом пошуку, розробки та запровадження педагогічних нововведень, але погляди не співпадають щодо питання про джерела виникнення інноваційної діяльності: креативність і творчий пошук учителя, соціальне замовлення суспільства, експериментальні педагогічні дослідження.

Інноваційна діяльність викладача є системною, спрямованою на реалізацію нововведень на основі використання та запровадження нових наукових ідей, знань, підходів або трансформації відомих результатів наукових досліджень і практичних розробок у новий або вдосконалений продукт. Вона носить комплексний, багатоплановий характер, втілюючи у собі єдність наукових, технологічних, організаційних заходів. Потенціал педагога-інноватора, його внутрішня структура та форми прояву представляють собою складний феномен, комплексне дослідження якого можливе лише за врахування всієї палітри наукових ідей і уявлень. Етимологічно потенціал являє собою сукупність взаємодіючих сил, актуальних або може бути актуалізована за певних умов, укладених в тій чи іншій матеріально-духовній системі, вектор дії яких може бути спрямований як на саму систему, так і ззовні. Основою для формування та розвитку особистісного потенціалу педагога-інноватора є людський потенціал, який ґрунтується на таких базових парадигмах як продуктивність, рівність, сталість, розширення можливостей, співробітництво, справедливість, безпека. Згідно з основними підходами до поняття особистісного потенціалу педагога-інноватора можна розглядати як інтегративну особистісну властивість, що виражається у відношенні (позиції, установки, спрямованості)

людини до світу, а також як систему знань, переконань, на основі яких будується, регулюється діяльність людини, розвинене почуття нового, здатність швидко змінювати прийоми дії відповідно до нових умов діяльності. Такому педагогу характерна властивість індивіда, що визначає міру його можливостей у творчому самоздійсненні і самореалізації та система особистісних здібностей, що дозволяють оптимально змінювати прийоми дій відповідно до нових умов, і знань, умінь, переконань, що визначають результати інноваційної діяльності і спонукають особистість до творчої самореалізації і саморозвитку.

Не викликає сумніву той факт, що творчий потенціал є важливою характеристикою особистості педагога-мовника. Творчість – це діяльність, що породжує щось нове, раніше не відоме, на основі реорганізації наявного досвіду і формування нових комбінацій знань, умінь, продуктів. Сутність та особливості його творчого потенціалу в сфері освіти слід розглядати як динамічну структури особистості, що включає комплекс творчих задатків, які проявляються і розвиваються у педагогічній діяльності.

З розвитком творчого потенціалу особистості тісно пов'язаний розвиток її інноваційного потенціалу. Креативність, безумовно, є необхідною умовою формування професіонала, але в той же час ця якість особистості повинна мати певну спрямованість, пов'язану з професійною діяльністю. Інноваційний потенціал проявляється в опануванні нових ефективних педагогічних технологій, у інноваційному вирішенні педагогічних задач.

Наукові засади формування особистісного потенціалу педагога-інноватора слід розглядати через змістовну характеристику людського потенціалу, розвиток особистісного потенціалу, дослідження особливостей творчого потенціалу та його професійної мобільності.

Творчий потенціал є важливою характеристикою особистості педагога-музиканта. Творчість – це діяльність, що породжує щось нове, раніше не відоме, на основі реорганізації наявного досвіду і формування нових комбінацій знань, умінь, продуктів. Сутність та особливості творчого потенціалу педагога-інноватора в сфері освіти слід розглядати як динамічну структури особистості, що включає комплекс творчих задатків, які проявляються і розвиваються у педагогічній діяльності.

З розвитком творчого потенціалу особистості тісно пов'язаний розвиток її інноваційного потенціалу. Креативність, безумовно, є необхідною умовою формування професіонала, але в той же час ця якість особистості повинна мати певну спрямованість, пов'язану з професійною діяльністю. Інноваційний потенціал проявляється в опануванні нових ефективних педагогічних технологій, у інноваційному вирішенні педагогічних задач.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод.посібник. –К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. – К.: Академвидав, 2004. – 352с.
3. Фітцула М.М. Педагогіка. – К. : Вища школа. – 2011. – 192с.

СЕКЦІЯ XVI.
ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ПРОБЛЕМА НАВЧАННЯ ТА АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гнатюк Ольга Владиславівна
ORCID ID: 0000-0003-2445-6283
кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник
Інститут психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України, Україна

Воєнний стан в країні позначився на усіх сферах нашого життя, значних змін зазнала й освітня галузь. В складних умовах педагоги мають надавати якісні освітні послуги, організувати ефективну взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу задля успішного виконання поставлених завдань.

В умовах воєнного стану наша країна докладає максимум зусиль для забезпечення сталості навчання та викладання, створення безпечних умов для учнів і студентів, вчителів і викладачів, підтримки тих, хто був змушений виїхати за кордон або до безпечніших регіонів України, для продовження системних реформ на всіх рівнях освіти. Так, МОН України ухвалило ряд документів стосовно навчання в закладах загальної середньої освіти, зокрема таких: наказ МОН від 28.02.2022 № 232 щодо звільнення від проходження державної підсумкової атестації учнів, які завершували здобуття початкової та базової середньої освіти у 2021/2022 н. р., наказ МОН «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» від 28.03.2022 № 274, спрямований на створення правових підстав для продовження навчання у безпечному середовищі дітей і працевлаштування педагогів, які вимушені змінити місце проживання/навчання через окупацію та активні бойові дії. Загальні питання організації освітнього процесу в закладах освіти регламентовано листом МОН «Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій» від 06.03.2022 № 1/3371-22 та ін.

У закладах загальної середньої освіти для забезпечення безпекової ситуації на деякий час було призупинено освітній процес через загрозу життю та здоров'ю учасників освітнього процесу, масштабні руйнування освітньої інфраструктури (пошкодження приміщень закладів освіти, навчальної матеріально-технічної бази тощо), вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордон, що призвело до значних втрат контингенту здобувачів освіти та педагогічного складу.

Відповідно до Закону України «Про освіту» статті 57^1 щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану, зазначено, що здобувачам освіти, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях, оголошених у встановленому порядку (особливий період) були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від

місця їх проживання (перебування) на час особливого періоду гарантується організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників [3]. Після вимушеної перерви освітній процес продовжився з використанням усіх доступних форм: онлайн (дистанційної форми навчання), офлайн (традиційної очної форми освіти) або у змішаному режимі (поєднання традиційної очної форми освіти з дистанційною). Дистанційна форма освіти – це організація освітнього процесу із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій у зручний для здобувачів освіти спосіб і час [5].

Виклики сучасного суспільства, зокрема воєнний стан в Україні, вносять свої корективи в систему дистанційної освіти. Вона стає більш затребуваною, зростає актуальність проблем, пов'язаних з організацією навчання різних вікових груп здобувачів освіти, з вибором інтернет-платформ для організації освітньої діяльності учнів, поєднанням традиційних методів навчання зі специфічними для дистанційної освіти. Методика проведення дистанційних занять знаходиться у процесі становлення, а принципи дистанційного навчання та його особливості стали серйозними викликами для системи освіти в цілому.

Дистанційне навчання учитель може здійснювати в синхронному та асинхронному режимах з використанням електронних освітніх платформ (Google Workspace, Google Classroom, Нові Знання, HUMAN.UA) і комунікаційних онлайн сервісів та інструментів (Zoom, Skype, Team, базові сервіси Google: Gmail, Календар, Meet, Jamboard, Chat, Hangouts, YouTube та інші).

Асинхронний режим – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники взаємодіють між собою із затримкою у часі, застосовуючи при цьому інтерактивні освітні платформи, електронну пошту, форуми, соціальні мережі тощо [5].

Синхронний режим – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники одночасно перебувають в електронному освітньому середовищі або спілкуються за допомогою засобів аудіо-, відео конференції [5].

Під час організації дистанційного навчання в закладах освіти доцільно поєднувати синхронний та асинхронний режими навчання.

Дистанційне навчання передбачає доступ до інтернету, технічне забезпечення (комп'ютер, ноутбук, планшет, смартфон тощо) усіх учасників освітнього процесу. Виникає проблема – доступ до якісного інтернету, і відповідно, відсутність рівних умов для усіх учасників навчального процесу. Інша проблема – це не володіння деякими педагогами різними технологіями дистанційної освіти. Сучасні учні, навіть учні початкової школи, швидко опановують електронні засоби навчання. Для учителів ця проблема ускладнюється тим, що їм потрібно не просто опанувати новий засіб, а й змінити власну відпрацьовану роками методику навчання, знайти та застосувати нові методи і форми так, щоб досягти обов'язкових результатів навчання.

Також важливою проблемою, що виникла в період дистанційного навчання, є неможливість комунікації у звичному режимі: між учителем і учнями, учнів між собою. Адже, за умов традиційного очного навчання у школі відбувається постійна комунікація (вербальна й невербальна), під час дистанційного навчання соціальна комунікація зменшується, її невербальна частина майже зникає. І виникає проблема: як організувати комунікацію між учителем і школярами, учнів між собою під час синхронної онлайн-зустрічі, а також якою має бути віртуальна навчальна комунікація в асинхронному режимі, щоб вона не займала весь вільний час педагога і учнів.

В умовах воєнного часу особливістю дистанційного навчання, перш за все, є ймовірність під час онлайн-зустрічей ситуацій, коли вмикається сигнал «Увага всім!

Повітряна тривога». У таких випадках слід під час онлайн уроку учителю зробити наступне:

- спокійно, без паніки повідомити учням, що оголошено сигнал повітряної тривоги;
- зазначити, що після сигналу «Відбій повітряної тривоги!» заняття продовжаться за розкладом і учням необхідно знову доєднатись до них;
- закцентувати увагу учнів фразою: «Зараз швидко йдіть в безпечне місце (укриття), яке встановлено вашою родиною»;
- запропонувати учням натиснули кнопку «вийти з конференції» та кнопку «вимкнення комп'ютера»;
- дочекатись, щоб усі учні вийшли з онлайн уроку.

При цьому викладачу необхідно зберігати спокій і бути переконливим.

В умовах воєнного часу для освітньої галузі виникло ряд серйозних проблем, зокрема:

- забезпечення повноцінного доступу до освіти українським школярам та студентам, порушення безперервності освітнього процесу;
- втрата управлінського освітнього контролю на територіях, що потрапили під тимчасову окупацію або перебувають у зоні активних військових дій,
- насильницька переорієнтація українських здобувачів освіти на російські навчальні програми, підручники, примусовий перехід на російську мову навчання тощо.

Навчальна діяльність через воєнний стан має об'єктивну складність, оскільки значна кількість школярів перебуває в нових умовах навчання, стикаючись при цьому з багатьма труднощами: новий режим життя, незнайомі люди, обстановка, нові речі, іноді відсутність нормальних побутових умов, стосунки з новими учителями та однолітками, (можливе перебування в інших країнах, нерозуміння іноземної мови), засвоєння великої кількості нової інформації, а також для частини дітей ще й перебування під час тривоги в укриттях, бомбосховищах.

Актуальною також є проблема адаптації молодших школярів до навчання.

Це питання є одним із найважливіших і складних питань, які мають розв'язати педагогічні працівники. Допомогти дитині інтегруватися в новий колектив, включити її в освітній процес, зменшити рівень стресу, не виділяти з-поміж інших учнів як «жертву», мотивувати вчитися – це лише частина роботи, яку учителі повинні виконати.

Під час будь-якого конфлікту найбільше страждає найуразливіша категорія населення – це діти, і вони зазнають значних труднощів соціального та психоемоційного характеру, пов'язаних зі зміною середовища проживання та звичного кола спілкування тощо, особливо якщо така міграція спричинена війною. Ці складні і незвичні обставини впливають на емоційну, соціальну і особистісну сфери дитини і на кожному рівні проявляються по-різному:

- на емоційному рівні дитина може відчувати підвищену тривожність, занепокоєння, страх, невпевненість, напругу, гнів чи агресію;
- на соціальному рівні – проблеми у спілкуванні з однолітками та дорослими в школі і в сім'ї, (а за кордоном – з іноземцями);
- на особистісному рівні можуть спостерігатися проблеми із самооцінкою, відсутність бажання вступати в контакт з оточуючими тощо.

Все це призводить до зниження навчальної діяльності, порушення психічного здоров'я, деформації міжособистісних відносин, розвитку невротичних станів, формування девіантних форм поведінки тощо. Несприятливий перебіг адаптації

свідчить про зниження функціональних резервів організму і перенапруження регуляторних систем, що супроводжується виникненням соматичних захворювань.

Адаптація – це універсальна форма взаємодії людини з оточуючим середовищем, це складне соціально зумовлене явище, яке охоплює три рівні адаптивної поведінки людини: біологічний, психологічний і соціальний з провідною роллю останнього. Адаптивну діяльність людей мотивують соціально зумовлені потреби, однак водночас для неї властиве і специфічно біологічне, притаманне людському організму. Все це характеризує адаптацію як цілісний біопсихосоціальний процес [1].

Процес адаптації молодших школярів до навчання протікає на всіх її рівнях:

- біологічному (пристосування до нового режиму навчання й життя);
- психологічному (входження до нової системи вимог, пов'язаних з виконанням навчальної діяльності);
- соціальному (входження до учнівського колективу).

В біологічній (фізіологічній) адаптації школяра виділяють декілька етапів:

- гостра адаптація (перші 2-3 тижні). Найважчий час для дитини. В даний період на всі нові впливи організм дитини відповідає значною напругою практично всіх своїх систем;
- нестійке пристосування – організм дитини знаходить адекватні, близькі до оптимальних варіантів реакцій на нові умови;
- період відносно стійкого пристосування – організм реагує на навантаження з меншою напругою [1].

Психологічна адаптація являє собою процес мотивації адаптивної поведінки людини, формування мети і програми її реалізації у ситуаціях, що відзначаються значною новизною та значущістю. Це процес взаємодії особистості дитини із середовищем, за якого дитина повинна враховувати особливості середовища й активно впливати на нього, щоб забезпечити задоволення своїх основних потреб і реалізацію значущих зв'язків. Процес взаємодії особистості й середовища полягає в пошуку й використанні адекватних засобів і способів задоволення основних її потреб, до яких належать потреба в безпеці, фізіологічні потреби (у їжі, сні, відпочинку тощо),потреба в прийнятті та любові, у визнанні та повазі, у самовираженні, самоствердженні й у розвитку. Тим самим закладаються можливості для успішної соціальної адаптації й соціалізації дитини.

Соціальна адаптація визначається як процес, за допомогою якого дитина досягає стану соціальної рівноваги при відсутності переживання конфлікту із оточуючими людьми. Соціальну адаптацію розглядають як завершальний, підсумковий етап адаптації в цілому, що забезпечує як фізіологічне і психологічне, так і соціальне благополуччя особистості. Учень повинен пристосуватись до вимог тих соціальних груп, що характерні для школи (учнівська група, вчителі, інші класи тощо).

Соціальна адаптація проходить чотири основних стадії:

- врівноваження – встановлення рівноваги між групою та особистістю, які проявляють взаємну терпимість до системи вподобань і стереотипів поведінки один одного;
- псевдоадаптація – поєднання зовнішньої пристосованості до соціальної групи з негативним ставленням до її норм і вимог;
- пристосування – визнання і прийняття систем вподобань нової соціальної спільноти, взаємні поступки;
- уподібнення – психологічна переорієнтація особистості, трансформація колишніх поглядів, орієнтацій, установок відповідно до нової ситуації [1].

Критеріями успішного адаптаційного процесу в школі, з одного боку – є продуктивність учбової діяльності, а з іншого – психологічний стан школяра, його емоційне самопочуття, відсутність внутрішнього напруження та дискомфорту. Більшість учнів адаптується до умов навчання школи досить швидко, приймаючи вимоги навчально-виховного процесу.

Важливим чинником адаптації дитини до школи виступає її соціальне оточення: учитель, клас, сім'я. Ставлення учителя до дитини впливає на успішність її подальшого навчання в школі. Набута позиція учня в класі серед однолітків та ситуація, в якій опиняється дитина також визначає успішність адаптації до навчання.

В процесі адаптації учня виділяють такі адаптаційні рівні: високий, середній, низький.

Високий – учень позитивно ставиться до школи, нових шкільних правил і вимог. Навчальний матеріал засвоює легко. Глибоко й повно опановує програмовий матеріал, розв'язує складні задачі, чемний, уважно вислуховує вказівки та пояснення учителя. Виявляє високу зацікавленість до самостійної роботи, готується до всіх уроків. Має у класі позитивний статус.

Середній – учень позитивно ставиться до школи, відвідування уроків не спричиняє негативних переживань. Розуміє навчальний матеріал, коли вчитель пояснює його досить детально й наочно. Засвоює основний зміст програми з усіх предметів, самостійно розв'язує типові задачі. Зосереджений і уважний під час виконання завдань, доручень, вказівок учителя. Разом з тим потребує контролю з боку дорослого. Зосередженим буває тільки тоді, коли робить щось цікаве для себе. Майже завжди готується до уроків і виконує домашні завдання. Доручення виконує сумлінно. Дружить з багатьма однокласниками.

Низький – учень негативно або байдуже ставиться до школи. Спостерігаються порушення дисципліни. Самостійна робота з підручником викликає труднощі, під час виконання самостійних завдань не виявляє до них інтересу. До уроків готується нерегулярно, потребує постійного контролю, систематичних нагадувань як з боку учителя, так і з боку батьків Для розуміння нового матеріалу потребує значної допомоги вчителя і батьків. Доручення виконує під контролем і без особливого бажання [1].

У випадку коли дитина не може адаптуватися до навчання у школі у неї виникає шкільна дезадаптація. Вона визначається як багатофакторний процес зниження і порушення здатності дитини до навчання внаслідок невідповідності умов та вимог навчального процесу, найближчого соціального середовища її психофізіологічних можливостей і потреб [2].

Необхідність швидко пристосуватися до нових вимог, виправдати очікування вчителів та батьків щодо навчальної успішності при різкій зміні умов навчання – вже є стресогенним фактором і викликає ризик виникнення дезадаптації.

Адаптація молодших школярів до навчання в умовах воєнного стану в школах має відбуватися з чітким дотриманням педагогічними працівниками вимог офіційних нормативних документів та Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти [6]. До того ж педагоги мають надавати не лише якісні освітні послуги, але й організувати ефективну взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу, а також надавати дітям та батькам психологічну підтримку.

Особлива увага педагогів має бути прикутою до учнів молодшого шкільного віку, які мають статус внутрішньо переміщених осіб [4]. Встановлено, що особливі труднощі в процесі адаптації до навчання виникають у дітей, які, внаслідок активних бойових дій, стали вимушеними переселенцями, адже, окрім стресу, спричиненого

війною, вони відчувають складнощі через виникнення нового соціального становища. Травматичні події можуть викликати у дітей різні поведінкові особливості, почуття, які важливо відслідковувати та адекватно допомогти дитині пережити, проявити й пропрацювати їх. Це можуть бути почуття незахищеності, страх майбутнього, гнів, агресія, сором і відчуття провини, відчуженість та ізоляція від оточуючого середовища, сум. Діти молодшого шкільного віку після травми починають більше боятися, соромитися і проявляти підвищену тривожність. Може виникнути регресивна поведінка (повернення до попередніх стадій розвитку), що включає енурез, смоктання пальця, дитячий лепет, бажання тримати постійно поряд із собою іграшку. У дітей цього віку може розвиватися втрата апетиту, скарги на болі в животі, головні болі, запаморочення. Під час напружених емоційних станів у дитини змінюється міміка, темп мовлення, з'являється метушливість, змінюється дихання, пульс, колір обличчя, можуть з'явитися сльози. Також поширені проблеми з навчанням, такі як нездатність зосередитися, відмова відвідувати школу, агресивна поведінка в школі тощо.

Отже, стикаючись із труднощами, що виникають у навчальній діяльності в умовах воєнного стану, не всі учні молодшої школи через свої особисті та інтелектуальні особливості здатні їх подолати, що і призводить до стресової ситуації. Стрес, напруга, тривожність, розлади психічного здоров'я в учнів молодшого шкільного віку заважають успішній соціалізації дітей, їх гармонійному розвитку, перешкоджають подальшому навчанню та загальній соціально-психологічній адаптації молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Бал, Г. А. (1989). Поняття адаптації та її значення для психології особистості. *Питання психології*, (1), 92–100.
2. Бєляєва, О. (2008). Прояви дезадаптації та причини її виникнення. *Шкільний світ*, 7–14.
3. Закон України «Про освіту» № 2457-IX (2022, 27 липня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
4. Дем'яненко, М. (2018). Внутрішньо переміщені особи в Україні: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання. *Україна: події, факти, коментарі*, (3), 33–34.
5. Наказ МОН «Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти» №1115 (2020, 8 вересня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text
6. Наказ МОЗ України «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти» №2205 (2020, 25 вересня). https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-25092020--2205-pro-zatverdzhennja-sanitarnogo-reglamentu-dlja-zakladiv-zagalnoi-serednoi-osviti

ТРАДИЦІЙНІ УКРАЇНСЬКІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЗДОРОВ'Я ТА БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Л.Г. Царенко
старший науковий співробітник
Інституту психології імені Г.С. Костюка, НАПН України, Україна

У зв'язку з повномасштабною війною з кожним днем стає все важливішою тема збереження і відновлення фізичного, психічного та духовного здоров'я людини. Здоров'я соціуму є запорукою перемоги, відбудови України та посткризового зростання. Ініціатива першої леді Олени Зеленської зі створення Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки спонукає вітчизняних фахівців дотичних до теми «здоров'я», як науковців, так і практиків, повернутися до зазначеної теми в контексті сучасних викликів і можливостей.

Ще донедавна панівною у картині світу багатьох українців була медична модель здоров'я як відсутність хвороби: стан людини може визначити лікар, поставивши діагноз — психіатричний для нервово-психічних чи поведінкових розладів чи соматичний для фізичного стану. Ця модель найширше пропагувалася впродовж минулого століття, як єдино правильна і можлива.

Сьогодні у світобаченні окремої людини одночасно існують, у дещо модифікованому вигляді, уявлення та інтерпретаційні моделі, характерні для різних систем знання, що складаються з уламків традиційних і запозичених (на різних етапах розвитку соціуму) моделей здоров'я, які піддаються постійній трансформації в процесі індивідуального та суспільного трактування певних ситуацій, станів, поведінкових стратегій.

У статті в руслі дискурсивного підходу виокремлені традиційні для вітчизняної культури, моделі здоров'я, характерні для певних епох, що змінювали одна одну в часовій перспективі (для ілюстрації матеріалу були використані українські прислів'я, викладені у збірці Номиса [5]).

Спираючись на визначення дискурсу [1] як поняття, що відображає основні принципи організації інформації в рамках певної мовно-мовленнєвої структури, тексту чи повідомлення, певні правила подачі і сприйняття інформації, дискурс здоров'я ми розглядаємо як набір традиційних для вітчизняної культури інтерпретацій, еталонних уявлень, концепцій, моделей здоров'я, зафіксованих у різноманітних мовленнєвих формах, що одночасно співіснують у сучасному інформаційному просторі, і складаються з уламків традиційних та запозичених систем здоров'я, що підлягають постійній трансформації.

Дискурс здоров'я, як різновид культурно заданих зразків, існує у соціумі у формі різних текстів (усних і писемних), що структурують досвід пов'язаний із виживанням і містять характеристики (у формі описів, наративів, приписів, номінацій, роздумів, узагальнень) різних фізичних і психічних станів людини; осмислення їхнього впливу на життя та дієздатність індивіда і певної спільноти; репертуар способів подолання негараздів та стратегій зміцнення здоров'я; різне ставлення та різні способи оцінювання світу, певної ситуації, себе (свого стану) й стану інших тощо.

У межах дискурсивної моделі на переживання здоров'я/хвороби впливають насамперед спосіб осмислення та інтерпретації суб'єктивних фізичних і психічних відчуттів, емоцій, станів, потреб, уявлень та об'єктивних даних (дані лабораторних досліджень, зовнішній вигляд, твердження інших, певних фактів) шляхом порівняння

з еталонними моделями, що існують у соціумі. В результаті інтерпретації людина визначає свій стан як неблагополуччя/хворобу чи благополуччя/здоров'я.

Вивчення літератури з теми здоров'я дозволили нам виокремити шість соціокультурних моделей здоров'я, визначальних для українського соціуму: архаїчна (здоров'я як прихильність духовного світу); патріархальна (здоров'я як наслідок чистоти роду); адаптаційна до соціуму (здоров'я як пристосованість до соціуму); адаптаційна до природи (здоров'я як спосіб життя відповідно з законами природи); християнська (здоров'я як духовне зростання); медична (здоров'я як відсутність хвороби).

Виділені нами моделі збіглися з традиційними вітчизняними уявленнями про здоров'я і благополуччя, що складалися у системах дохристиянської (міфологічної) [4], християнської та атеїстичної епох. Запозичені моделі здоров'я, що набули поширення в українському інформаційному просторі в останні десятиліття (наприклад, гомеопатія, аюрведа, безконтактний масаж, йога тощо) ми не розглядали.

Архаїчна модель (здоров'я як прихильність духовного світу)

Міфологічна епоха обіймає час, про який, окрім археологічних знахідок, матеріальних предметних доказів, не існує жодних писемних свідчень. Для цього періоду характерні народні уявлення та вірування, що складалися з елементів анімізму, тотемізму та фетишизму.

У межах міфологічної [4] (дохристиянської) епохи можна виділити архаїчну та патріархальну моделі здоров'я, сформовані на різних історичних етапах розвитку українського народу (племінному та родоплемінному), яким відповідають різні пласти народної творчості.

В основі архаїчної моделі здоров'я лежать анімістичні вірування, які хоч і трансформувалися впродовж віків, в картині світу сучасної людини займають суттєве місце. Анімізм – віра у наявність душі чи духу в явищах природи, речах та предметах навколишнього світу. Виходячи з анемічних вірувань, прадавні люди різноманітні фізичні та психічні стани – хвороби (вроки, пропасниця, короста, лихоманка тощо), смерть вважали духовними істотами, сон – мандрівкою душі, тінь – двійником тощо, про що свідчать численні зразки народної творчості, образні засоби. Смерть за плечима, а біді весілля. Щастя має роги, біда має ноги. Нещастя ніколи само не приходить.

Вважалося, що здоров'я/хвороба як і благополуччя/неблагополуччя) приходять зі світу духів, людина є об'єктом зовнішнього впливу і нічого сама змінити не може. Виняток становлять люди, наділені надприродною силою, в архаїчних спільнотах думали, що посередниками між світом злих духів і людей можуть бути чарівники, відьми, знахарі, мольфари тощо. Від напасти не пропасти, а від біди не втекти. Пішло щастя в ліс по пруття. Здоров'я і благополуччя тлумачили як сприяння і прихильність духовного світу, а хвороба – наслідок впливу злих сил на людину. Ти хочеш на гору, а чорт за ногу.

Анімістичне сприйняття навколишнього світу пронизує всю народну творчість. Так, у замовляннях, закляттях, прокльонах спостерігаємо звертання до землі, води, сонця, місяця, зірок, вітру, різних хвороб і духів. Добридень, пропасниці! Єсть вас сімдесят сім, а я принесла вам снідання всім. Уроки-урочища, підіть собі на луги, на ліси дрімучії, на степи степучії, де глас чоловічий не заходить, де півні не співають. Тобі, місяцю, сповні, мені на здоров'я. У наведених замовляннях ми спостерігаємо персоніфікацію і об'єктивізацію (винесення назовні хвороби), прийом, що зберігся в мові до наших днів. І зараз говорять «хвороба прийшла, напала, забрала, замучила»

тощо; вважають причинами захворювання (поряд із тим, що «зроблено», «зурочено») дію негативної енергії, вампіризм тощо.

Магічне осмислення причин захворювання й прагнення чудесного зцілення характерне для багатьох наших сучасників (особливо, якщо йдеться про небезпечну для життя ситуацію). Якщо архаїчна модель здоров'я є домінуючим способом інтерпретації дійсності, то індивід може: відчувати себе безпомічною жертвою, до якої і хвороба, й допомога приходять тільки магічним шляхом; не брати на себе відповідальність за своє фізичне і психічне благополуччя; очікувати чудесного зцілення й допомоги духовних сил у вирішенні життєвих проблем; перекладати рішення пов'язані зі своїм життям на ворожок, цілителів, ясновидців, що зменшує тривожність, викликану необхідністю долати складну ситуацію; довго не вирішувати проблеми (не звертатися до лікаря, не позбавлятися від шкідливих звичок, не загартовуватися тощо), що може спричинити суттєве погіршення здоров'я.

Патріархальна модель (здоров'я як наслідок «чистоти» роду)

На основі анімістичних уявлень в дохристиянську епоху сформувався тотемізм [4] – сукупність вірувань у надприродний зв'язок між людьми (племенем, общиною, родом) та окремими видами, рослин, тварин, птахів і звірів). З тотемізмом тісно пов'язаний культ предків: вважалося, що вони можуть сприяти або шкодити людині, весь світ ділився на своїх та чужих, живих та мертвих (теж «своїх» та «чужих»).

Культ предків і родинна обрядовість лягли в основу патріархальної моделі здоров'я, основоположним для якої є уявлення, що праведність чи неправедність роду, ситуація в сім'ї, ритуали зв'язані з предками визначають благополуччя/неблагополуччя індивіда. Нікчемний ваш рід! Нікчемного ви роду! Зроду нікчемні! Та що вже з нікчемних! Рід є найвищою цінністю: лучче їсти хліб з золою, та не жити з чужиною, відсутність батьків, родини є найбільшим горем, нещастям: сироту і лають, і б'ють, і плакать не дають. Мати б'є, то не болить, а мачуха, як подивиться, то й на душі холоне.

Особисте благополуччя залежить і від того наскільки гармонійні стосунки індивіда з представниками родини: за ледачим чоловіком жінка марніє, за хорошим – молодіє. Добра жінка чоловіка на ноги поставить, а зла із ніг звалить. Наші предки благополучним життям вважали життя в любові до близьких, особливо до батьків і дітей. У дитини заболить пальчик, а в матері серце. Не мине тебе, батенько, лишенько, а я тебе не лишу. Як батька покинеш, так і сам загинеш. Доля людини визначалася тим, які в неї були батьки: якого уродила ненька, такого прийме й земелька; що дивуватись, така була й її мати. Вважалося, що людина практично не може змінитися і змінити свою долю: не було добра змалку, не буде й до останку. Видно так на роду написано.

Широко висвітлені уявлення про здоров'я як зв'язок із родом у популярній літературі. Так, С.М.Лазарєв у «Діагностиці карми», локалізує причини негараздів у енергетичному потоці, який зв'язує між собою різні покоління родичів. Гарафина Маковій у книжках, написаних на базі народник вірувань, порівнює рід із річкою, від чистоти якої залежить здоров'я і щастя людини.

Якщо патріархальна модель здоров'я є домінуючим способом інтерпретації дійсності, то індивід може переносити відповідальність за своє здоров'я на рідних; у випадку хвороби очікувати на психологічні переваги і привілейоване становище в сім'ї; підтримувати в близьких людях, зокрема в дітях, хворобу, а не здоров'я, даючи їм підтримку і любов лише у ситуації хвороби.

Адаптаційна модель (здоров'я як пристосованість до соціуму)

Фетишизм [4], пов'язаний із вірою у надприродні властивості предметів і речей та поклоніння їм – третій пласт дохристиянських вірувань, що побутували на

українських землях. Саме фетишизм викорінювався з приходом християнства, про це свідчить обережне ставлення до грошей, сором брати незароблені гроші. Гроші добрий робітник, але поганий господар. Їж хліб з сіллю і водою, живи правдою святою. Розкіш творить біль: як приходить – смакує, як виходить – катує.

Проте поряд із зазначеними уявленнями в наших предків побутували і стійкі переконання, що наявність достатку позитивно впливає на здоров'я людини (від розкоші кудрі в'ються, від журби січуться). Всупереч народній мудрості (здоров'я за гроші не купиш) сьогодні реклама декларує протилежне: і здоров'я, і хороше самопочуття, навіть життя можна купити за гроші. Речі, втративши свій сакральний вимір, залишилися в свідомості українця візитною карткою в соціумі, свідченням про статус їхнього власника. Багато хто асоціює своє благополуччя з наявністю грошей, речей, високим статусом у суспільстві (хоча народна мудрість і попереджує, хто вище злізе – дужче падає).

Адаптаційна модель здоров'я як повноцінного функціонування в соціумі, необхідність слідувати традиціям, шанувати думку оточуючих, не виділятися в усі віки була яскраво виражена в національній картині світу (як заграють, так і танцюй. Між попами піп, між дяками дяк, між вовками вий по-вовчи, між свиньми хрюкай по-свинячи), проте панівною вона стала у ХХ столітті. Одна з причин цього – атеїзм та втрата визначальної української цінності «жити по правді». Скажи правду, та одного Бога (гріха) бійся. По правді живи, по правді й умреш. Хто по правді жиє, то й Бог дає тощо.

Соціум в уявленнях українців завжди сприймався як несприятливий, ворожий людині, можливо, тому й необхідно було до нього пристосовуватися: великий світ, та нема де дітися. При добрій годині і куми побратими, а при лихій нема й родини. Бідному ніхто не подарує тощо

Сьогодні домінує визначення понять «здоров'я» і «благополуччя» в контексті соціальних норм і цінностей. Благополучною вважається успішна в соціумі людина, котра адекватно діє і повноцінно реалізується в ньому. Основним параметром здоров'я є нормальність, відповідність нормам, притаманним певній культурі. Те, що виходить за межі соціальних уявлень про здоров'я, у соціумі отримує характеристику «ненормальний», «неповноцінний» тощо.

Адаптаційна до соціуму модель здоров'я є неоднозначною і суперечливою системою, і залежить від того, які тенденції домінують у соціумі, до чого варто, а до чого не слід пристосовуватися. Ще донедавна необхідність пристосування до соціуму змушувала людей страждати і виявляти агресію, захищаючись від надмірних соціальних контактів, перевантажень, прискореного темпу життя; проявляти нетерпимість до всього, що викликає найменше невдоволення, надто часто вдаватися до фармакологічних засобів, алкоголю, нікотину, наркотиків, переїдання, як засобів уникнення дискомфорту; прагнути до асоціального чи «паразитичного» способу існування; бути схильним до навіювання і піддаватися маніпулятивним впливам; вести малорухомий спосіб життя, тяжіти до віртуального світу.

Адаптаційна модель (здоров'я як спосіб життя відповідно з законами природи)

Адаптаційна до природи модель [1] розглядає здоров'я як гармонійне співіснування з природним оточенням, відповідне біологічній природі людини, порушення якого спричиняє хвороби і екологічні біди. Найвищою цінністю є природа, єдність із нею, слідування її законам і розвиток у собі природних схильностей. Найбільш повно зазначена модель здоров'я подана в роботах нашого земляка Порфирія Іванова. Близькість до природи, до життя відповідно з її законами визначає

світобачення українців. «Якщо приходить хвороба, це означає, що ми порушили якісь закони Природи. Учіться в Природи. Вона мудра. І організм мудрий, бо є частиною природи» [2, с.65]. Землю, воду наші предки називали матір'ю, вважали святою (будь здорова, як вода, а багата, як земля); стійкі порівняння і прикметники, що характеризують здорову і хвору людину запозичені з опису природних явищ (чистий як вода, як роса, як небо; прямий як тополя; холодний як жаба, як крига, як лід; гарячий, як вогонь, як окріп; дужий, сильний, міцний, як бик, як тур, як ведмідь, як вода, як грім; сильний як комар тощо).

В уявленні сучасників відсутність змін і нових вражень часто асоціюється з деградацією і неблагополуччям, однак для традиційного світогляду українців стабільність, відсутність непередбачуваного свідчить про благополуччя. «Десятиліттями я живу в одному місці. Роблю ту саму роботу. Веду бесіди з одними й тими ж людьми. Сідаю за той же стіл у той же час і їм майже однакову їжу. Лягаю в один час в своє ліжко… Минають літа, але ніщо не міняється – на довкілля, ні я. Бо не міняється моя душа. І це добре. Дивлюся на образи діда, батька, на своїх онуків і правнуків – і здається, що я на цьому світі був завжди. І буду вічно…» [2, с.1].

Сьогодні в Україні спостерігається зростання потреби природного способу життя, роботи на землі; з'явилося багато літератури з проблем раціонального харчування, систем очистки, догляду за тілом, рухової активності, загартування організму, нетрадиційних способів оздоровлення тощо. Поняття «здоровий спосіб життя» — одне з найважливіших понять сучасності.

Якщо адаптаційна до природи модель здоров'я є домінуючим способом інтерпретації дійсності, то індивід може: брати особисту відповідальність за власний фізичний стан; обмежуватися увагою до тілесного виміру, ігноруючи психологічні й духовні аспекти життя; надавати надмірну увагу і безсистемно застосовувати оздоровчі системи, дієти, заняття спортом (надто перевантажуватися і невиправдано обмежувати себе).

Християнська модель здоров'я як духовного зростання

У межах християнської епохи в Україні сформувалася християнська модель здоров'я**,** яка ґрунтується на тому, що благополуччя/неблагополуччя людини залежить від виконання моральних законів (за що мене Господь карає! Чия уплів, чи я убрів, чи в середу ковбаску з'їв), і допомоги Бога: не просімо хліба у Бога, а просімо здоров'я. Будь лагодним, будеш і Богу угодним. Хто молиться, той і за соломинку схопиться. Християнська духовна традиція продовжила античну традицію особистої відповідальності людини за здоров'я, але насамперед за духовне та душевне: розумний молиться, а дурень плаче. Де гріх, там і покута. Хто з Богом, з тим і Бог. Бога взивай, а руки прикладай. Щоб бути здоровою, людина повинна свідомо обрати шлях духовних змін, сподіваючись при цьому на допомогу Бога. (Як Бог поможе, то все буде гоже. Як Бог не схоче, то хоч би й десять голів мав, то нічого не зробиш. Без Бога ні до порога.) Тілесне зцілення є наслідком очищення душі, звільнення її від гріха, гріхи потрібно спокутувати, одмолити: якщо голова болить, то в церков іди.

В останні десятиліття в Україні зріс інтерес до світових духовних традицій, практичної психології та психотерапії. З'являється розуміння, що благополуччя і неблагополуччя тісно пов'язані з особистісним розвитком людини, її психологічною зрілістю. Проте цінність розвитку як вища буттєва потреба належно не актуалізується, оскільки не задоволені потреби нижчого порядку, зокрема потреби у безпеці, прийнятті і визнанні [3].

Якщо модель здоров'я як духовного зростання є домінуючим способом інтерпретації дійсності, то це сприяє: зміцненню психічного здоров'я, психологічній

стійкості людини; особистій активності, прийняттю відповідальності за свій стан; полегшенню переживання захворювання; прийняттю складної ситуації, протистоянню деструктивним станам; допомагає стійко переживати важкі хвороби, неблагополуччя. Проте цей спосіб інтерпретації може й спричинити знецінення власного тіла, зневагу до фізичних проявів людини.

Вітчизняний дискурс здоров'я як сукупність моделей здоров'я, представлених в картині світу сучасників і письмових та усних текстах про здоров'я/ благополуччя і шляхи його досягнення не тільки відображає національні уявлення про ці явища, але й створює символічну реальність, яка впливає на соціальне й особистісне сприйняття цих явищ.

На ідентифікацію себе як здорової особистості, а власного життя – як благополучного, впливає наявність в індивідуальній картині світу набору різних схем інтерпретації здоров'я і благополуччя. Що їх більше, що повніше вони представлені, то краще сформована здатність трансформувати наявні концепти здоров'я відповідно до ситуації, то більш здоровою і благополучною людина себе відчуває.

Список використаних джерел:

1. Васильева О.С., Филатов Ф.Р. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки: Учеб. пособие для студ. высш. учеб, заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 352 с.
2. Дочинець Мирослав. Многії літа. Благії літа. – Мукачево: «Карпатська вежа», 2011. – 144 с.
3. Скотт Кауфман. За межами піраміди потреб. Новий погляд на самореалізацію. –К.: Лабораторія, 2021. – 400 с.
4. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість. Підручник. – К.: «Знання-Прес», 2010. – 591 с.
5. Номис Матвій. Приказки, прислів'я і таке інше / Передрук видання 1864 року з додатками. – Оселя св. ап. Андрія Первозданного, Саут-Бавид-Брук, Н. Дж., США, 1985. – 304 с.

СЕКЦІЯ XVII.
МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

METHODS OF SCORING ASSESSMENT OF PSYCHOPHYSIOLOGICAL AND MENTAL ADAPTATION OF STUDENTS OF MEDICAL EDUCATION INSTITUTIONS IN THE CONDITIONS OF ORGANIZING EDUCATIONAL ACTIVITIES IN REMOTE (ON-LINE) AND IN AUDITORIUM (OFF-LINE) FORMAT: APPLIED ASPECTS

Vergeles Tetiana Mykhailivna
Assistant of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine

Serheta Ihor Volodymirovich
Doctor of Medical Sciences, Professor,
Head of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine

Very promising way to optimize the process of evaluating the adaptation processes occurring in the organism of modern student youth is the development and scientific justification of methods for scoring the peculiarities of the course of psychophysiological and mental adaptation in the conditions of the organization of educational activities in remote (on-line) and auditorium (off-line) format [1-5].

In the course of scientific research, methods for scoring the peculiarities of the course of psychophysiological adaptation of students of medical institution of higher education in the conditions of the organization of educational activities in the remote (on-line) and in the auditorium (off-line) format, as well as methods of scoring the peculiarities of the course of mental adaptation of students of medical institution of higher education in conditions for the organization of educational activities in remote (on-line) and auditorium (off-line) format, which allow to determine the peculiarities of the course of the psychophysiological and mental adaptation processes of young women and young men to the conditions of the implementation of stressful everyday activities in the medical institution of higher education and to establish adequate to the requirements of the personality of a particular student, fully individualized, in accordance with the content and direction, strategies for the use of means of psychophysiological influence and psychohygienic correction of existing deviations that occur.

The obtained results made it possible to scientifically substantiate the generalized formulas for determining the degree of success of adaptation processes and to determine the applied aspects of solving existing problematic issues.

In particular, if a high level of psychophysiological and mental adaptation processes is detected, students do not need to implement any specific approaches aimed at improving the course of adaptive transformations in the conditions of stay at medical institution of higher education. It is recommended to re-determine the values of successful adaptation processes no later than after 1 year.

If the level of psychophysiological and mental adaptation processes is to be defined as above average, it is necessary, first of all, to determine the need to implement a certain correction of the stereotype of daily activities of student youth and, first of all, to ensure a rational alternation of various types of activities and recreation and their optimal duration, adequate balancing of both mental and physical loads that take place, organization of free time and optimization of the motor mode by increasing the level of motor activity to the limits of hygienically justified values, etc. Re-determination of successful adaptation processes values should be carried out no later than after 6 months.

In the case of establishing an average level of the psychophysiological and mental adaptation processes, it is necessary to pay attention to the need to correct the stereotype of the daily activities of young women and young men and, first of all, to ensure a rational alternation of various types of activities and rest and their optimal duration, adequate balancing as mental and physical exertion that takes place, organizing free time and optimizing the movement regime by increasing the level of motor activity to the limits of hygienically justified values, as well as on the use of a number of means of psychophysiological influence (psychophysical training, etc). It is recommended to re-determine the values of successful adaptation processes, as in the previous case, no later than after 6 months.

If the level of psychophysiological and mental adaptation processes should be defined as below average, the need for in-depth use of psychophysiological means (psychophysical training, etc.) and psychohygienic correction measures (psychotechnical games, exercises to overcome anxiety and acute pathological stress, exercises to prevent and overcome the phenomena of educational (professional) burnout, etc.). Re-determination of successful adaptation processes values should be carried out no later than after 3 months.

And, in the end, if a low level of psychophysiological and mental adaptation is detected, it is necessary, first of all, to pay attention to the urgent need to use means of psychophysiological influence, which include in their structure a complex of physical culture exercises that have professional and applied value, respiratory and sound-motor exercises and exercises asynchronous and visual gymnastics and psychophysical training, as well as means of psychohygienic correction, the structure of which should include psychotechnical games, exercises to reduce the impact of traumatic (stressful) incidents, exercises to overcome anxiety and acute pathological stress, exercises to prevent and overcome educational (professional) phenomena) burnout, etc. Re-determination of successful adaptation processes values is recommended as in the previous case, no later than after 3 months.

References:

1. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2021. 208 с.
2. Сергета І. В., Бардов В. Г., Дреженкова І. Л., Панчук О. Ю. Гігієнічні нормативи рухової активності студентів закладів вищої медичної освіти та шляхи її оптимізації. Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2020. 184 с.
3. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Яворовський О. П. Гігієнічна діагностика професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі стоматологічних спеціальностей). Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2020. 348 с.
4. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Серебреннікова О. А. Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України.* 2022. Т. 28, № 1. С. 306-326.
5. Сергета І. В., Серебреннікова О. А., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макарова О. І. Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. *Довкілля та здоров'я*. 2022. № 2 (103). С. 32-41.

ВАКЦИНАЦІЯ І РИЗИК РОЗВИТКУ «ДОВГОГО КОВІД»

Кучма Ірина Юріївна
канд.мед.наук.
доцент кафедри клінічної мікробіології та імунології
Харківська медична академія післядипломної освіти, Україна

Смілянська Майя Володимирівна
ORCID ID: 0000-0002-7781-7903
канд.мед.наук., ст.наук.співроб.
ДУ «Інститут мікробіології та імунології ім. І.І. Мечникова НАМН України», Україна

Приблизно кожен десятий хворий COVID-19 повідомляє про те, що через 12 тижнів після встановлення діагнозу, як і раніше, має проблеми зі здоров'ям; цей стан отримав назву "затяжний COVID-19" (Long-COVID-19) [1]. На початку пандемії всі сили були кинуті на те, щоб урятувати життя десяткам тисяч тяжкохворих пацієнтів. А люди, у яких симптоми не проходили довгий час, опинилися поза увагою фахівців. Ситуація змінилася завдяки самим хворим із затяжною формою коронавірусу, які звернулися за допомогою до ВООЗ. Виявилося, що такий стан відчувають майже чверть COVID-19, які «перехворіли». Йдеться про тисячі пацієнтів, які відчувають стан, який називають по-різному: «тривалий, або затяжний COVID» та «постковідний синдром» [2].

Найпоширеніші наслідки, з якими стикаються перехворілі – це проблеми з дихальною, серцево-судинною та нервовою системами. Феномен "затяжного COVID-19" поки ще вивчений недостатньо добре, проте про збереження симптомів через 12 тижнів після виявлення захворювання повідомляє значна кількість пацієнтів. Прояви ускладнень після COVID-19 включають цілу низку фізичних симптомів, таких як: крайній ступінь стомленості, порушення терморегуляції, «мозковий туман», порушення артеріального тиску, психоемоційні проблеми: панічні атаки, затяжні депресії. У світі реєструється більше випадків суїцидальної поведінки після перенесеного COVID-19. Згідно з міжнародними даними, реабілітація після коронавірусної інфекції може тривати від кількох місяців до року! З точки зору медичної практики, “хронічний” COVID-19, як мультисистемне ускладнення, вимагає багатостороннього підходу до пацієнта та уваги не лише до фізичної сторони його здоров'я, а й до когнітивної, психологічної, соціальної та професійної [3].

Вакцинація від COVID-19 захищає від тяжких форм захворювання, тяжких ускладнень, а як вона впливає на виникнення затяжного перебігу інфекції, залишається невідомим.

Метою дослідження було оцінити зв'язок між вакцинацією від Covid-19 та LONG-COVID-19 у пацієнтів із перенесеною інфекцією SARS-Covid-2.

Дизайн дослідження

Виконано дослідження серед дорослого населення м. Харкова. До дослідження включалися пацієнти, які мали діагноз Sars-Cov-2 або мали позитивні результати ПЛР-тесту незалежно від вираженості симптомів. У крові пацієнтів визначалися титри антитіл до спайкового (анти-S) та нуклеокпсидного (анти-N) білків вірусу SARS-CoV-2. Учасниками дослідження були 53 особи віком від 18 до 72 років (середній вік 47 ± 3 роки, 52% жінки), які отримали як мінімум одну дозу вакцини до позитивного результату тесту на SARS-CoV-2 інфекцію. Пацієнти цієї групи були вакциновані препаратами Comirnaty/Pfizer-BioNTech, CoronaVac/Sinovac Biotech,

Covishield/Serum Institute of India Pvt. Ltd., Moderna / Moderna. Як основну кінцеву точку розглядали довгий ковід-синдром, із збереженням симптомів не менше 12 тижнів після інфікування. Як контрольна група (57 осіб) були пацієнти з підтвердженим діагнозом Covid-19, які не були вакциновані до захворювання. Групи були зіставні за віком та статтю.

Результати

У результаті проведених досліджень встановлено, що 35,7% пацієнтів обох груп мали симптоми довгого ковіда. Найчастіше у пацієнтів відзначалися скарги на постійну втому, біль у грудях та м'язах, головний біль, задишку, втрату нюху, м'язову слабкість, лихоманку, погіршення пам'яті (мозковий туман), тахікардію, а також на порушення з боку шлунково-кишкового тракту та шкіри . Важливо також зазначити, що виникнення затяжного COVID-19 не залежало від того, наскільки важко протікала гостра фаза – він відзначається і у людей, які перенесли захворювання у легкій формі. Вакцинація однією дозою була асоційована зі зниженням ризику розвитку довгого ковід-синдрому на 11,2% (95% ДІ −14,1% −3,1%, P=0,003). Вакцинація другою дозою знижувала ризик на 27,4% (95% довірчий інтервал (ДІ) −18,6%-−6,6%, P<0,001).

Висновок

Згідно з результатами дослідження ймовірність розвитку довгого ковід-синдрому знижується після вакцинації проти Covid-19, як після першої дози, так і переважно після другої дози. При Long-Covid -19 люди не можуть відновити якість життя, а деякі пацієнти не можуть повернутися на ринок праці, тому вчасна вакцинація може допомогти уникнути цього.

Список використаних джерел:

1. Mahase, E. (2020). Covid-19: What do we know about “long covid”?. *bmj*, *370*.
2. Yong, S. J. (2021). Long COVID or post-COVID-19 syndrome: putative pathophysiology, risk factors, and treatments. *Infectious diseases*, *53*(10), 737-754.
3. Yelin, D., Wirtheim, E., Vetter, P., Kalil, A. C., Bruchfeld, J., Runold, M., & Leibovici, L. (2020). Long-term consequences of COVID-19: resaerch needs. *The Lancet Infectious Diseases*, *20*(10), 1115-1117.

КОМБІНОВАНА ІНДУКЦІЙНА ТЕРАПІЯ З ВВЕДЕННЯМ СТОВБУРОВИХ КЛІТИН ПЕРЕД ТРАНСПЛАНТАЦІЄЮ НИРКИ

Вороняк Олексій Сергійович
ORCID ID: 0000-0001-7188-5596
лікар-хірург
ДУ «Національний інститут хірургії та трансплантології імені О.О.Шалімова НАМН України», Україна

Науковий керівник: Зограб'ян Рубен Овакимович
д-р.мед.наук, професор - завідуючий відділом трансплантації нирки
ДУ «Національний інститут хірургії та трансплантології імені О.О.Шалімова НАМН України», Київ, Україна

Вступ.

Сучасна медикаментозна терапія здатна лише уповільнити прогресування хронічної хвороби нирок, яка зазвичай призводить до початку нирковозамісної терапії. Трансплантація нирки на сьогоднішній день залишається кращим методом лікування пацієнів з термінальною нирковою недостатністю [1], а значний прогрес в трансплантології за останні 50 років забезпечує трансплантованим пацієнтам більшу тривалість і кращу якість життя, порівняно з пацієнтами, які отримують нирково-замісну терапію [2].

На сьогоднішній день однорічне виживання ниркового трансплантата (НТ) сягає 95-98%, а протягом 10 років втрачається близько 50% НТ [4]. Втрата функції трансплантата найчастіше обумовлена розвитком хронічного відторгнення [5], побічними ефектами імуносупресивних препаратів (нефротоксичність), інфекційними ускладненнями (пієлонефрити, БК-вірус нефропатія), неспецифічними пошкодженнями та фібозом НТ. При тривалому прийомі імуносупресивної терапії (ІСТ) у реципієнтів частіше відмічаються ендокринні порушення, онкологічні, серцево-судинні захворювання та опортуністичні інфекції, що можуть призводити до їх смерті з функціонуючим трансплантатом.

Порівнюючи результати 108787 трансплантацій нирок (ТН), виконаних з 1986 по 2015 роки Coemans [4] показав, що за останні 30 років довгострокові результати таких операцій залишаються практично без покращення. Це є підставою для пошуку нових методів запобігання розвитку реакції відторгнення НТ, уповільнення прогресування його дисфункції, можливості зменшення доз імуносупресивних препаратів та частоти пов'язаних з ними ускладнень [5]. Всіх цих ускладнень можна було б уникнути, або хоча б зменшити їх кількість, якщо була б наявна імунологічна толерантність до ТН [6].Існує значна потреба в нових підходах до ІСТ, яка б поєднувала більшу ефективність та меншу кількість побічних ефектів.

Останнім часом завдяки розвитку клітинної терапії та були відмічені позитивні ефекти від введення стовбурових клітин (СК) при різних захворюваннях, а також проводилися дослідження з їх безпечності та ефективності при застосуванні в ТН. Літературний огляд використання СК на тваринних моделях при трансплантації нирки [7], та проведені клінічні дослідження [8] показали хороші результати в післяопераційному періоді у таких пацієнтів, що дозволило нам використовувати дану методику у наших реципієнтів ниркових трансплантатів.

Ефекти стовбурових клітин (СК), включаючи їх багатолінійну диференціацію, потенціал самонаведення, паракринний ефект та імуносупресивну дію, що призводять до пригнічення проліферації Т-клітин, дозрівання дендритних клітин та індукцію Т-регуляторних клітин відкрили нові горизонти для покращення як ранніх, так і віддалених результатів АТН та дозволяють припустити доцільність їх введення перед операцією в якості індукційної імуносупресії. Випробування такої методики почато у відділенні трансплантації нирки НІХТ ім. О.О. Шалімова в 2020 році.

Мета роботи. Проаналізувати перший досвід, дати попередню оцінку ефективності та безпечності використання стовбурових клітин пуповинної крові при трансплантації нирки, оцінити клінічний перебіг післятрансплантаційного періоду, особливості динаміки лабораторних показників в післяопераційному періоді у реципієнтів ниркового трансплантата, що отримували стовбурові клітини в якості індукційної імуносупресивної терапії.

Методи. До групи дослідження було включено 6 повнолітніх реципієнтів ниркового трансплантата, чоловічої статі, яким у 2020 – 2021 рр. в Національному інституті хірургії та трансплантології ім. О.О. Шалімова НАМН України була виконана перша алотрансплантація нирки від живого родинного донора. Основним діагнозом була термінальна ниркова недостатність внаслідок прогресування хронічного гломерулонефриту, пролонгована програмним гемодіалізом. Всі пацієнти перед операцією отримували внутрішньовенне введення фракції ядровмісних клітин з пуповинної крові людини в дозі 2-3 х 106/кг маси тіла, разом з стандартною трикомпонентною імуносупресивною терапією.

Дослідження стану імунної системи проводили перед трансплантацією нирки, на перший та третій день, наприкінці першого та другого тижня, через один, три, шість місяців та 1 рік після ТН. Функцію ниркового трансплантата оцінювали за рівнем креатиніну сироватки крові та швидкістю клубочкової фільтрації. Моніторинг клініко-лабораторних показників крові та сечі, концентрації інгібіторів кальциневрину (С0) здійснювався на постійній основі тричі на тиждень протягом першого місяця, двічі на місяць протягом 2-3 місяців та 1раз на місяць до кінця року.

Пункційна біопсія трансплантованої нирки проводилась через три місяці після операції з метою діагностики патології ниркового трансплантата, а саме проявів гострого та хронічного відторгнення, характер та ступінь якого визначали згідно Banff-класифікації.

Стан імунної системи реципієнтів характеризувався рівнями показників клітинного та гуморального імунітету. Клітинний імунітет оцінювали за рівнем загальних Т- та В-лімфоцитів в периферичній крові за допомогою проточного цитофлуориметра FC-500 Cytomics (BeckmanCoulter, USA) з урахуванням розрахункового імунорегуляторного індексу (Ireg) – CD4+/CD8+. Гуморальний імунітет оцінювався за рівнями загальних імуноглобулінів (Ig) класів A, M, G в сироватці крові методом турбідіметрії на апараті HORIBA ABX Pentra 400 (France).

Статистичну обробку результатів досліджень проводили за допомогою статистичного пакету StatSoft (2010) STATISTICA 9.1 for Windows StatSoft Inc,Tusla.

Результати. Всі пацієнти перенесли введення стовбурових клітин кордової крові без ускладнень. Діурез на першу добу після операції складав 9415±928,1мл. Нормалізація показників функції ниркового алотрансплантата відмічалася вже на другу-третю добу (ШКФ більше 90мл/хв/1,73 м2). Реакцій відторгнення, розвитку опортуністичних інфекцій у даної категорії пацієнтів у віддаленому періоді в термін спостереження до 1-го року – не спостерігалося. Морфологічні дослідження не виявили ознак суттєвих патологічних змін в трансплантованих нирках у пацієнтів які отримували в якості індукційній терапії стовбурові клітини.

Дослідження стану імунної системи реципієнтів в динаміці, враховуючи недостатню кількість пацієнтів потребує подальших досліджень.

Висновки. Використання стовбурових клітин кордової крові реципієнтам перед трансплантацією нирки є безпечним та сприяє швидкому відновленню функції ниркового алотрансплантата. В жодному випадку морфологічне дослідження біоптата нирки не виявило ознак хронічного відторгнення трансплантата, що дозволяє прогнозувати його тривале функціонування в подальшому. Для оцінки реакції імунної системи реципієнтів на введення стовбурових клітин кордової крові потрібне накопичення додаткових даних.

Список використаних джерел:

1. Abramyan S, Hanlon M. Kidney Transplantation. [Updated 2022 May 9]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2022 Jan-. Available from: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK567755/
2. Jain D, Haddad DB, Goel N. Choice of dialysis modality prior to kidney transplantation: Does it matter? World J Nephrol. 2019 Jan 21;8(1):1-10. doi: 10.5527/wjn.v8.i1.1. PMID: 30705867; PMCID: PMC6354079
3. Hariharan S, Israni AK, Danovitch G. Long-Term Survival after Kidney Transplantation. N Engl J Med. 2021 Aug 19;385(8):729-743. doi: 10.1056/NEJMra2014530. PMID: 34407344.
4. Coemans M, Süsal C, Döhler B, Anglicheau D, Giral M, Bestard O, Legendre C, Emonds MP, Kuypers D, Molenberghs G, Verbeke G, Naesens M. Analyses of the short- and long-term graft survival after kidney transplantation in Europe between 1986 and 2015. Kidney Int. 2018 Nov;94(5):964-973. doi: 10.1016/j.kint.2018.05.018. Epub 2018 Jul 24. PMID: 30049474.
5. Justiz Vaillant AA, Mohseni M. Chronic Transplantation Rejection. 2021 Jul 18. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2021 Jan–. PMID: 30571056.
6. Cosimi AB, Ascher NL, Emond JC, Kaufman DB, Madsen JC, Miller J, Monaco AP, Montgomery RA, Newell KA, Sánchez-Fueyo A, Sarwal MM, Scandling JD, Strober S, Todo S, Weir MR, Sachs DH. The Importance of Bringing Transplantation Tolerance to the Clinic. Transplantation. 2021 May 1;105(5):935-940. doi: 10.1097/TP.0000000000003532. PMID: 33901128.
7. O.Voroniak, R.Zograbian The opportunity of stem cells application in kidney transplantation: experimental studies (review). Počki. 2020;9(4):240-248. doi: 10.22141/2307-1257.9.4.2020.218239 [In Ukrainian].
8. Voroniak, A., and R. Zograbyan. “The Opportunity of Stem Cells Application in Kidney Transplantation: Clinical Studies (review)”. KIDNEYS, vol. 10, no. 4, Feb. 2022, pp. 229-36, doi:10.22141/2307-1257.10.4.2021.247897

МЕТЕОЧУТЛИВІСТЬ ТА ЗДОРОВ'Я

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Коц Сюзанна Миколаївна
ORCID ID: 0000-0001-5016-7181
доцент, канд.біол.наук,
доцент кафедри анатомії та фізіології людини ім. Я.Р . Синельникова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Україна

Коц Віталій Павлович
ORCID ID: 0000-0001-5365-9608
доцент, канд.біол.наук,
доцент кафедри анатомії та фізіології людини ім. Я.Р . Синельникова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Україна

Маракіна Анжеліка Геннадіївна
студентка
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Україна

Ткаченко Дар`я Олександрівна
студентка
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Україна

***Анотація**. В роботі продовжується обговорення на тему впливу факторів навколишнього середовища на організм людини, збереження здоров'я, уникнення небезпечних станів. У групі ризику метеозалежних станів є вагітні, люди похилого віку, діти раннього віку, люди з надмірною вагою, хворі із захворюваннями серцево-судинної системи, ендокринними захворюваннями, пацієнти із захворюванням нервової системи. Вказано, які профілактичні заходи дадуть можливість уникнути виникнення загострень та захворювань, коли людина є метеозалежною.*

Ми продовжуємо роботи на тему моніторингу функціонального стану, збереження здоров'я, профілактики, ознайомлення із її різними способами та методами [1-10]. Інформованість та моніторинг граю дуже важливу роль у профілактиці.

Зміна погоди найчастіше впливає на метеозалежних людей.

Метеозалежні люди (люди «барометри») – це найчастіше хворі, які страждають захворюваннями серцево-судинної системи, часто і багато працюють, постійно перевтомлюються і мало відпочиваючі. До метеозалежних, можна віднести людей із захворюваннями атеросклерозу судин серця, головного мозку та нижніх кінцівок, хворих із захворюваннями дихальної системи, опорно-рухового апарату, алергіків та хворих на неврастенію.

Метеочутливість- це реакція вашого організму на вплив погодних факторів. Це може бути сніг, дощ чи просто похмура погода, магнітні бурі, спалахи на сонці тощо.

При цьому симптомами є: відчувається легке нездужання, втома, головний біль, серцебиття, стрибки тиску, запаморочення, мігрень, загострення хронічних захворювань.

Метеочутливість поділяється на три ступені: легкий ступінь метеочутливості проявляється лише суб'єктивним нездужанням, суб'єктивними скаргами. За середнього ступеня відзначаються чіткі об'єктивні зрушення: зміни артеріального тиску, електрокардіограми та інших показників здоров'я. При тяжкому ступені метеочутливості спостерігаються різко виражені порушення, вона проявляється п'ятьма типами метеопатичних реакцій (біль у серці, головний біль, запаморочення, серцеві та нервові порушення, дратівливість, безсоння, змінюється артеріальний тиск)

Хто у групі ризику метеозалежних станів: вагітні, люди похилого віку, діти раннього віку, люди з надмірною вагою, хворі із захворюваннями серцево-судинної системи, ендокринними захворюваннями, пацієнти із захворюванням нервової системи.

Все впливає наш стан: тиск, вологість, магнітне та електричні поля, те, що змінюється в природі зараз, впливає на наш організм, на кожну клітину нашого тіла. Метеочутливість залежить від вихідного стану організму. Захворювання відзначають найчастіше у людей, які рідко бувають на свіжому повітрі, ведуть сидячий спосіб життя та займаються розумовою працею. Вони мають занадто звужені зони мікрокліматичного комфорту. При різкій зміні погоди людина може почуватися розсіяною. Сильний вітер може спричинити перезбудження нервової системи, при цьому дратуючи рецептори шкіри. В останні роки вивчення впливу погодних умов на організм людини одержало назву – синдромна метеопатологія. У деяких людей погана дощова погода залишає відбиток на зовнішності. Обличчя стає блідим і вигляд дуже стомлений.

Для організму людини, оптимальної температури навколишнього середовища, є 18°С Саме ця температура підтримується в тому приміщенні, де спите. Різкі перепади температур, що супроводжуються атмосферному повітрі, вмісту кисню, а це пригнічує самопочуття людини.

При зниженні температури навколишнього середовища відбувається насичення повітря киснем, а при потеплінні, навпаки, кисню в повітрі стає менше і тому в спеку нам важко дихати. Коли підвищується температура повітря, атмосферний тиск знижується - насамперед чергу страждають люди з серцево-судинними захворюваннями, хворобами органів дихання.

Для того, щоб людині було комфортно, атмосферний тиск має дорівнювати 750 мм. рт. стовп. На стан людини впливає зниження і підвищення атмосферного тиску. Першими відчувають на собі перепади атмосферного тиску люди зі зниженим артеріальним тиском (гіпотоніки), «сердечники», а також люди, які мають захворювання органів дихання. Найчастіше з'являється загальна слабкість, утруднений вдих, відчуття нестачі повітря, виникає задишка. Зниження атмосферного тиску, особливо гостро і болісно відчувають люди, що мають високий внутрішньочерепний тиск. Вони загострюються нападами мігрені.

При підвищенні атмосферного тиску, погіршується самопочуття у гіпертоніків, хворих на бронхіальну астму та алергіків. Частими скаргами є головний біль, нездужання, біль у серці та зниження загальної працездатності. Підвищення атмосферного тиску негативно впливає на емоційний стан.

Спалах на сонці, затемнення та інші геофізичні та космічні фактори мають великий вплив на стан здоров'я людини. На магнітні бурі реагує кожен з нас, але не кожен це помічає. За статистикою, саме в дні магнітних бур, відбувається найбільше викликів швидкої допомоги з приводу гіпертонічних кризів, інфарктів та інсультів. У ці дні збільшується кількість не тільки госпіталізацій у кардіологічні та неврологічні відділення, а й зростає кількість смертей щодо інфарктів та інсультів.

У разі різкої зміни погоди треба обмежити рухову активність. Рекомендується уникати додаткового як емоційного, так і фізичного навантаження. Звичайно тим, хто має проблеми із серцево-судинною системою, необхідно контролювати артеріальний тиск. Добре було б перед сном гуляти на свіжому повітрі щонайменше 1 години. При підвищенні артеріального тиску зробіть антигіпертонічний масаж шиї та грудного відділу хребта. Прийміть заспокійливі препарати. Не забувайте про вітаміни С та В.

Нами було проведено опитування, що складалося з шести питань, яке показує реагування на зміну погоди.

В опитуванні на перше питання "Як часто у вас болить голова?" 20% респондентів відповіли "1 раз в декілька місяців", 51% - "тільки коли є певна причина: ПМС, зубний біль, ГРВІ", 29% "найчастіше восени чи навесні".

На друге питання "Як ви себе почуваєте під час магнітних бур?" 56% відповіли - "не відчуваю їх", 44% - "мені погано". На питання третє "Чи буває таке, що через негативну реакцію вашого організму на зміни погоди вам доводилося відпрошуватися з роботи/місця навчання?" 35% респондентів відповіли -"так", 65% - "ні". На питання "Чи є якісь погодні явища, що викликають у вас тривогу?" 15% "так, переживаю, як би не замерзнути або не промокнути", 21% "так, викликають в мене тривожність, мені некомфортно при сильному вітрі/опадах, навіть коли я вдома", 64% "тривогу відчуваю тільки під час ЧС або стихійного лиха". На питання п'яте "Чи помічали ви, що перед грозою/дощем вам важко дихати чи болить голова?" 19% відповіли "так, буває", 32% - "ні, ніколи не відчував такого", 49% - "можливо, іноді".

На питання "Чи можна сказати, що у міжсезоння у вас загалом погіршується самопочуття та настрій?" 30% відповіли - "так, відчуваю слабкість в емоційному і фізичному стані", 27% -"Ні", 43% - "іноді".

Ми не в силах змінити багато факторів, що діють на нас. Але ми можемо вести здоровий спосіб життя і знизити імовірність поганого самопочуття. У звичайні дні треба метеочутливим добре було б:

1. Дотримання режиму праці та відпочинку;
2. Збалансоване харчування;
3. Нічний сон не менше 7-8 годин
4. Фізична активність, що тренує дихальну та серцево-судинні системи: плавання, ходьба (особливо перед сном);
5. Масаж та самомасаж;
6. Душ, лікувальні ванни;
7. Прогулянки на повітрі, але не на сонці, при різкій зміні погоди;
8. Уникати перевтоми - по можливості потрібно відмовитися від важкої фізичної та інтелектуальної праці
9. Намагатися уникати конфліктних ситуацій;
10. Приймати заспокійливі трав'яні чаї;
11. Строго дотримуватися режиму прийому ліків, призначених лікарем;
12. Аромотерапія

Список використаних джерел:

1. Коц С. Н., Коц В.П., Коваленко П.Г. Функціональний стан серцево-судинної системи дітей шкільного віку. *Грааль науки.* №12-13. 2022. С. 220-226. https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/issue/view/29.04.2022/737
2. Коц С.М., Коц В.П. (2016*) Фізіологія вищої нервової діяльності.* Навчальний посібник. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди.
3. Коц С.М., Коц В.П. (2015). *Фізіологія людини*. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди. С.377 .

4. Коц С.М., Коц В.П. (2014) Визначення показників функціонального стану дихальної системи*. Біологія та валеологія.* Вип. 15. 2014. 98-104.
5. Коц С.М., Коц В.П. (2015) Дослідження функціонального стану організму студентів. *Біологія та валеологія*. Вип. 17. 2015 . С. 78-85.
6. Коц ВП. Коц СМ. (2017) Характеристика варіабельності серцевого ритму у молодих людей з різним рівнем рухової активності*. Біологія та валеологія*. Вип. 19. 2017. С. 85-93.
7. Коц СМ., Коц ВП, Коваленко ПГ. (2021) Характеристика функціонального стану серцево-судинної системи дітей шкільного віку. *Біорізноманіття, екологі та експериментльна біологія.* Том 23(№1). 2021. С. 68-76.
8. Коц С.М., Коц В.П., Коваленко П.Г. (2022) Функціональний стан серцево-судинної системи дітей молодшого та середнього шкільного віку. *Грааль науки.* №14-15. 2022. С. 248-255.
9. Коц СМ, Коц ВП. (2019) Дослідження функціонального стану серцево-судинної системи дітей шкільного віку. *Альманах науки*. 32(№ 11). 2019. 4-8. http://almanah.ltd.ua/save/2019/11%20(32)/101.pdf
10. Коц С. Н., Коц В.П., Коваленко П.Г. (2021-2022) Characteristics of the functional condition of the cardiovascular system of children 11, 12 years old. *Collective Scientific Monograph. Synthesis of medicine, pharmacy sciences and biological researches: analysis and trends.* №1, Dallas: Primedia eLaunch. P. 1-16.

ПОКАЗНИКИ АНГІОГЕНЕЗУ У ВАГІТНИХ З ХРОНІЧНОЮ АРТЕРІАЛЬНОЮ ГІПЕРТЕНЗІЄЮ В І ТРИМЕСТРІ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Дейніченко Олена
ORCID ID: 0000-0002-8932-230x
Доктор філософії
Асистент кафедри акушерства та гінекології
Запорізький державний медичний університет, Україна

Сюсюка Володимир
ORCID ID: 0000-0002-3183-4556
Доктор медичних наук, доцент
Кафедра акушерства та гінекології
Запорізький державний медичний університет, Україна

Круть Юрій
ORCID ID: 0000-0002-0501-6752
Доктор медичних наук, професор
Завідуючий кафедрою акушерства та гінекології
Запорізький державний медичний університет, Україна

Гайдай Наталія
ORCID ID: 0000-0002-1324-3189
Кандидат медичних наук, доцент
Кафедра акушерства та гінекології
Запорізький державний медичний університет, Україна

Павлюченко Михайло
ORCID ID: 0000-0002-9235-0205
Кандидат медичних наук, доцент
Кафедра акушерства та гінекології
Запорізький державний медичний університет, Україна

Пучков Володимир
ORCID ID: 0000-0003-4393-5079
Кандидат медичних наук, доцент
Кафедра акушерства та гінекології
Запорізький державний медичний університет, Україна

Богомолова Оксана
ORCID ID: 0000-0002-6577-5574
Асистент кафедри акушерства та гінекології
Запорізький державний медичний університет, Україна

Артеріальна гіпертензія (АГ) посідає провідне місце серед серцево-судинних захворювань. АГ сприяє розвитку тривалих судинно-метаболічних порушень [1]. У

вагітних з АГ спостерігається зниження плацентарного кровотоку внаслідок змін у функціонуванні серцево-судинної системи. Порушення нормального співвідношення вазодилататорів і вазоконстрикторів у вагітних з АГ супроводжується порушенням регуляції судинного тонусу і призводить до плацентарної недостатності [2]. Активність плацентарного ангіогенезу контролюється спектром факторів росту з проангіогенними та антиангіогенними властивостями [3, 4, 5, 6]. Плацентарний фактор росту (PlGF) у I триместрі вагітності стимулює синтез трофобластної ДНК, збільшує кількість клітин трофобласту та покращує умови для його інвазії [7, 8, 9, 10]. Антиангіогенні фактори включають плацентарну розчинну fms-подібну тирозинкіназу (sflt-1) [11]. Вона протидіє дії специфічних рецепторів PlGF [12]. Дисбаланс між про- та антиангіогенними факторами сприяє розвитку плацентарної недостатності [4, 6, 12]. Роль факторів ангіогенезу вагітності у вагітних з артеріальною гіпертензією вивчена недостатньо, а їх взаємодія у таких пацієнток на даний час до кінця не з'ясована.

Мета: виявити особливості факторів ангіогенезу у вагітних з артеріальною гіпертензією.

Матеріали і методи. Проведення проспективного обстеження 88 вагітних, яке включало: аналіз клініко-анамнестичної характеристики та вивчення особливостей перебігу вагітності у жінок з хронічною артеріальною гіпертензією в I триместрі вагітності (11-12 тижнів). За показаннями вагітних проводились консультації спеціалістів інших спеціальностей та додаткові інструментальні методи дослідження.

У відкритому проспективному контрольованому дослідженні взяла участь 61 вагітна жінка з ХАГ 1-2 ступеня, які були включені до першої – основної групи (середній вік 27,7 ± 1,7 року). Другу контрольну групу склали 27 здорових вагітних з фізіологічним перебігом вагітності (середній вік – 27,9 ± 1,4 року). У всіх випадках проводили збір анамнезу, загальноклінічний огляд, вимірювання артеріального тиску, стандартне акушерсько-гінекологічне обстеження згідно з клінічними протоколами. Оцінку результату проводили за оцінкою стану плода за шкалою Апгар, маси плода. Діагноз АГ встановлено згідно з існуючими клінічними протоколами.

Серед маркерів ангіогенезу в сироватці крові визначали плацентарний фактор росту (PlGF) як проангіогенний фактор та плацентарну розчинну fms-подібну тирозинкіназу (sflt-1) як антиангіогенний фактор, також було оцінено співвідношення sflt-1/PlGF. Дослідження гормонів і факторів ангіогенезу проводили на базі навчально-медико-лабораторного центру Запорізького державного медичного університету. Для цього використовували повнохвильовий ферментний аналізатор Sirio-S (Seac, Італія). Показники факторів ангіогенезу проводили імуноферментними методами згідно з відповідними інструкціями з використанням відповідних наборів реактивів. Статистичний аналіз проводився за допомогою «Statistica® для Windows 13.0».

Результати. Можна сказати, що, оцінюючи середні рівні ангіогенних факторів, виявлено статистично значущу різницю між групами, $p>0,05$. Встановлено, що рівень PlGF достовірно знижений в осіб I групи у 3,7 раза: 9,1 (3,8; 19,2) пг/мл проти 33,6 (26,8; 45,6) пг/мл у жінок II групи, $p<0,001$. Показник sFlt-1, навпаки, був вищим у вагітних із ХАГ: 1700,9 (1315,6; 2005,6) пг/мл проти 1419,7 (1060,3; 1673,5) пг/мл, $p<0,05$. З урахуванням змін маркерів ангіогенезу було вирішено розрахувати співвідношення цих факторів (розчинної fms-подібної тирозинкінази до фактора росту плаценти) один до одного. Відношення sFlt-1 до PlGF позначали коефіцієнтом К. Відповідно К достовірно збільшувався в осіб I групи в 5,3 раза: 184,5 (59,5; 565,3) од. проти 34,7 (24,1; 53,7) од., $p<0,001$.

Висновки. Так, встановлено, що у I триместрі вагітності (11-12 тижні гестації) у жінок із ХАГ визначається зрушення балансу між про- та антиангіогенними факторами, що проявляється статистично значущим ($p<0,05$) підвищенням. Рівні sFlt-1 (1700, 9 пг/мл) і зниження рівня PlGF в 3,7 рази (9,1 пг/мл) і, відповідно, підвищення рівнів коефіцієнта К в 5,3 рази (sFlt-1 / PlGF) (184,5).

Список використаних джерел:

1. Медубаева М. Д. та ін. Особливості перебігу вагітності та результатів пологів у жінок з різними формами артеріальної гіпертензії. Медичні новини Грузії. 2020 рік; 3 (300): 26-32.
2. Король Т. М. Фетоплацентарна недостатність (ФПН) – актуальна проблема медицини. Клініко-етіопатогенетичні критерії діагностики, лікування та профілактики. Вісник проблеми біології і медицини. 2013 рік; 1 (2): 49-54.
3. Чжу Дж., Чжан Дж., Нг М. Дж. та ін. Ангіогенні фактори під час вагітності в азіатських жінок з підвищеним артеріальним тиском на ранніх термінах вагітності та ризиком прееклампсії: подовжнє когортне дослідження. BMG Open. 2019 рік; 9 (11): e032237.
4. Перрі Х. Біндер Дж., Калафат Е. та ін. Прогностичні моделі ангіогенних маркерів у вагітних з гіпертензією. Гіпертонія. 2020 рік; 75, 3: 755-761.
5. Холгер С., Хунд М., Андрачек Т. Комбінування біомаркерів для прогнозування ускладнень вагітності та перевизначення прееклампсії. Ангіогенно-плацентарний синдром. Гіпертонія. 2020 рік; 75: 918-926.
6. Степан Х., Хунд М., Андрачек Т. Комбінування біомаркерів для прогнозування ускладнень вагітності та перевизначення прееклампсії як ангіогенно-плацентарного синдрому. Гіпертонія. 2020 рік; 75, 4: 918-926.
7. Біллінгем Р. Е., Брент Л., Медавар П. Б. Активно набута толерантність до чужорідних клітин. природа 1953 рік; 172: 603-606.
8. Ерлебахер А. Імунологія взаємодії матері та плоду. Annu. Rev. Immunol. 2013 рік; 31: 387-411.
9. Мор Г., Альдо П., Альверо А. Б. Унікальні імунологічні та мікробні аспекти вагітності. Нац. Rev. Immunol. 2017 рік; 17: 469-482.
10. Шумахер А., Шаркі Д. Дж., Робертсон С. А., Зенклассен А. К. Імунні клітини на фетоматерінському інтерфейсі: як мікрооточення модулює імунні клітини для сприяння розвитку плоду. J. Immunol. 2018 рік; 201: 325-334.
11. Мейнард С. Е., Мін Дж. Й., Мерчан Дж. та ін. Надлишок плацентарної розчинної fms-подібної тирозинкінази 1 (sFlt1) може сприяти ендотеліальній дисфункції, гіпертензії та протеїнурії при прееклампсії. J Clin Invest. 2003 рік; 111: 649-58.
12. Nejabati H. R., Latifi Z., Ghasemnejad T., Fattahi A., Nouri M. Фактор плацентарного росту (PlGF) як ангіогенний/запальний перемикач: Урок ранніх втрат вагітності. Гінекол. ендокринол. 2017 рік; 33: 668-674.

РІВЕНЬ ТРИВОЖНОСТІ В МОЛОДІ

Коц Сюзанна Миколаївна
ORCID ID: 0000-0001-5016-7181
доцент, канд.біол.наук,
доцент кафедри анатомії та фізіології людини ім. Я.Р. Синельникова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна

Коц Віталій Павлович
ORCID ID: 0000-0001-5365-9608
доцент, канд.біол.наук,
доцент кафедри анатомії та фізіології людини ім. Я.Р. Синельникова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна

Яценко Вікторія Володимирівна
студентки природничого факультету
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна

Анотація. *Дослідження рівня тривожності у сучасної молоді. У роботі приведено результати дослідження рівня особистісної тривожності у сучасної молоді в вересні 2022 року. Вказано на значний відсоток досліджуваних (67,74%), що мають несприятливий прогноз, високий рівень особистісної тривожності. Приводяться форми тривожності.*

Стрес, який переживає сьогодні більшість громадян, складається з великої кількості складників. Проблема дослідження тривожності та стресостійкості молоді, як психологічного феномену залишається актуальною та активно розробляється [1-15].

Ситуативною тривожністю є станом тривоги, який формується як реакція особистості на різні соціально-психологічні стресори. Здебільшого, проявляється ситуаційна тривожність в особистості може бути у різний час та різною. Ця реакція особистості, надає перспективу виділити й усвідомити необхідність впливу індивідуальних характеристик особистості у дії під час різноманітних стресових факторів.

Особистісна тривожність проявляється не лише у поведінці. Рівень особистісної тревожності встановлюється у залежності від того, як часто й як енергійно у особистості формуються стан тривоги. У свою чергу, Роджерс К. виділяв тривожність у індивіда як певну емоційну реакцію на внутрішньо особистісне протиріччя, тобто на конфлікт між Я- ідеальним і Я- реальним. Тривожністю є стан, який переживається індивідом як напруженість чи скованість, причину цього стану ця особистість усвідомити не може.

Тривожність під час використання цього підходу є тільки функцією конфлікту, оскільки позбавлена статусу особливого, самостійного формування. Можемо виокремити значний обсяг теорій, що пояснюють особливості та суть тривожності. Уважається, що як проблема фізіології вищої нервової діяльності тривожність була уперше спеціально розшлянута і поставлена у наукових працях Фрейда. Фрейд З. виділяв 3 види тривоги:

- Реалістична тривога;

- Невротична тривога;
- Моральна тривога.

Визначають статистично достовірний негативний зв'язок між ступенем внутрішнього локусу контролю та особистісною тривожністю, а позитивний зв'язок - нейротизмом. Тобто, під час підвищення рівня особистісної тривожності в особистості буде зменшуватись ступінь внутрішнього контролю, а показник нейротизму зростатиме, й навпаки, при зменшенні рівня тривожності буде збільшуватися внутрішній контроль та зменшуватися нейротизм

Наше дослідження складалося з опитування молоді за методикою «Тривожність» Спілберга - Ханіна. Наша мета – дослідити рівень тривожності у сучасних студентів Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди у період війни. Опитування проводилось у вересні 2022 року. Всього в опитуванні взяло участь 161 учасник - студенти 1 та 2 курсу навчання.

Учасникам ставили запитання для визначення особистісної тривожності, на які вони відповідали "майже ніколи", "іноді", "часто", "майже завжди" і кожна відповідь оцінювалася конкретною кількістю балів. Виділяється низький рівень тривожності («А»), середній рівень тривожності - «Б», а також високий рівень тривожності - «В». При визначенні реактивної тривожності ставили запитання, на які студенти відповідали – "ні, це не так", "мабуть так", "вірно", "абсолютно вірно".

Отже, виділяють тривожність в якості властивості особистості, в якості порівнянно постійної і незмінної на протязі життя ознаки особистості тобто особистісна тривожність й тривогу в якості негативного емоційного стану, що є відносно тривалим. Цей стан пов'язаний з перемінною нервово-психічної діяльності особистості тобто ситуативною тривогою.

Наявність тривожності як міцного новоутворення – може вказувати про порушення у особистісному розвитку людини, яке в свою чергу обмежує нормальний розвиток, діяльність, спілкування. Тривожність в якості стійкого формування обумовлено незадоволенням міжособистісним спілкуванням, особливостей міжособистісного спілкування й насамперед задоволення потреб власного Я.

При дослідженні рівнів ситуативної тривожності у студентів досліджуваної групи визначено три групи ситуативної тривожності. Найбільший відсоток студентів був тих, у кого середній рівень ситуативної тривожності (67,74%). Студентів даної вікової категорії із низьким рівнем ситуативної тривожності виявлено 9,67%. Тих, у кого виявлена висока ситуативна тривожність, серед опитуваних виявилось 22,58%.

Отже, тих, у кого середній рівень ситуативної тривожності в даній групі студентів більше на 45,16 %, ніж тих у кого висока ситуативна тривожність, що є добрим показником. Однак показник середнього рівня тривожності далекий від 100% (67,74%).

Проаналізувавши результати опитування досліджуваних респондентів по особистісній тривожності, можна сказати, що лише 6,45% респондентів було тих, у кого був низький рівень особистісної тривожності. Дослідження особистісної тривожності у студентів показали, що серед них аж 67,74% учасників мають високий рівень тривожності. Середній рівень особистісної тривожності виявлено у 25, 80% студентів цієї групи, що на 41,94 % менше, ніж із високим рівнем особистісної тривожності.

Особистісна тривожність, що виникає як наслідок впливу чогось на особистість, визначається характером, темпераментом, типом вищої нервової діяльності і вихованням, ситуативна тривожність залежить від зовнішніх подій і є непостійною категорією. Результати досліджень підтверджують високий рівень особистісної тривожності.

Боротьбою із негативними емоціями є фізичні систематичні тренування, заняття фізичними вправами, підвищення рухової активності; по можливості здійснювати задоволення якоїсь частини своїх раціональних прагнень; також бажано максимально усувати спокуси, які не можна задовольнити; організовувати та планувати своє життя, створюючи ситуації відволікання уваги новими враженнями, що сприяє усуненню й полегшенню гнітючих емоцій; створити собі хобі, здатне зацікавити; зайнятися вивченням методів підвищення стресостійкості; зайнятися медитацією [9]; здоровий сон [16]. Заняття творчим хоббі, заняття співами, театралізацією, практикування у організації ігрової діяльності та володіння інформацією щодо профілактики стресу слугує добрим профілактичним чинником [17].

Список використаних джерел:

1. Коц В.П., Коц С.М. Вплив на психофізіологічні показники дітей з високою тривожністю програми відпочинку ПЗОВ. *Тенденції розвитку психології та педагогіки: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції.* (С. 44-49), 4-5 листопада, 2016, Київ, Україна.
2. Коц С.М., Коц В.П. Реалізація вирішення проблеми високої тривожності у дітей та підлітків педагогічним колективом у дитячому оздоровчому позаміському таборі. *Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні: збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції*. (С. 57-61), 21-22 серпня, 2015, Львів, Україна.
3. Коц С.М., Пономаренко О.С., Коц В.П. Вивчення стресостійкості у сучасних умовах та способи її підвищення. *Актуальні проблеми сучасної науки, XLII Міжнародна науково-практична конференція*. (Ч.7, С. 53-56). м. Вінниця, 6 квітня 2020 року. Вінниця: 2020. Україна.
4. Коц В.П., Коц С.М. Навчальний процес і проблема профілактики високої тривожності у студентів. *Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії.* (С. 51-55), 15 жовтня, 2015, Харків, Україна.
5. Коц С.М., Коц В.П. (2016*) Фізіологія вищої нервової діяльності.* Навчальний посібник. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди.
6. Коц С.М., Коц В.П., Максименко М.О. До питання впливу депресії. *Science and society: for being an active participant in XXV International Scientific and Practical Conference*. (С. 64-69), 1-2 листопада, 2021, Берлін, Німеччина.
7. Коц С.М., Коц В.П., Крат Є.С., Кобченко С.Р. До питання впливу на психічне здоров'я сучасних підлітків. *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття: матеріали II Міжнародної наукової конференції*. (Т. 2, С.21-24.), 5 листопада, 2021 Рівне, Україна.
8. Коц С.М., Коц В.П., Зоренко М.В. Інтелектуальна діяльність та психічний стан. *Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки [зб. наук. пр.]: матеріали VII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції.* (С.23-29), 26 листопада, 2021, Київ.
9. Kots S., Kots V., Luhanska V. A study of the level of personal anxiety in modern youth. *The World During a Pandemic: New Challenges for Science: The 18th International scientific and practical conference*. (c. 63-68), 19 – 20 April, 2021, Ottawa, Canada.
10. Коц С.М., Коц В.П., Яценко В. В. Вплив інтернет-мережі на складові емоційного інтелекту сучасної молоді. *Science and technology*. (С. 17-22), 11-12 october, 2021, Lublin, Poland.
11. Коц С.М., Коц В.П., Бойко К. Прихована депресія. *Martial Law — Challenges in Modern Science: mhe 31st International scientific and practical conference.* (P. 61-66) p.Warsaw. April 12-13, 2022. Warsaw: Myśl Naukowa, Poland.
12. Коц С.М., Коц В.П., Коваленко П.Г. Функціональний стан серцево-судинної системи дітей шкільного віку. *Грааль науки.* №12-13. 2022. С. 220-226.

13. Коц С.М., Коц В.П. Дослідження функціонального стану серцево-судинної системи дітей шкільного віку. *Альманах науки*. 2019. № 10 (31). С.4-12.
14. Коц С.М., Коц В. П. Характеристика функціональних показників серцево-судинної системи організму дітей шкільного віку. *Біологія та валеологія.* Харків, 2016. Вип. 18. С. 125-133.
15. Коц СМ., Коц ВП, Коваленко ПГ. (2021) Характеристика функціонального стану серцево-судинної системи дітей шкільного віку. *Біорізноманіття, екологі та експериментльна біологія.* Том 23(№1). 2021. С. 68-76.
16. Коц С.М., Коц В.П., Бойко К.В., Бехтер А.А. Організація повноцінного сну. *Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень: матеріали II Міжнародної наукової конференції.* (С.58-61), 9 вересня, 2022, Рівне. Вінниця: Європейська наукова платформа, Україна.
17. Коц С.М., Коц В.П., Маракіна А., Мавроді С. Ситуативна та особистісна тривожність у молоді. *Modernization of today's science: experience and trends: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference. (*P 128-131), September 9, 2022. Singapore, Republic of Singapore: European Scientific Platform.

СОН ТА БІОРИТМИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Коц Сюзанна Миколаївна
ORCID ID: 0000-0001-5016-7181
доцент, канд.біол.наук,
доцент кафедри анатомії та фізіології людини ім. Я.Р . Синельникова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Україна

Коц Віталій Павлович
ORCID ID: 0000-0001-5365-9608
доцент, канд.біол.наук,
доцент кафедри анатомії та фізіології людини ім. Я.Р . Синельникова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Україна

Ткаченко Дар'я Олександрівна
студентка
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Україна

Бахнар Діана Сергіївна
студентка
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Україна

***Анотація**. Інформованість щодо особливостей гормональної регуляції ритму сну та неспання важлива для здоров'я людини. Функціональна активність шишкоподбного тіла посилюється з настанням ночі та досягає максимуму опівночі. Однією з важливих функцій гормону епіфізу мелатоніну є захист організму від вільних радикалів, контроль настрою та поведінки людини. Виявлено, що значна частина респондентів мають низьку обізнаність з приводу ролі дієвих факторів сну, у тому числі і гормональних. На практиці у житті значної частини учасників опитування присутні фактори, які обумовлюють поганий сон та недосипання.*

Сон є вагомою складовою нашого здоров'я. Під час сну організм людини відпочиває, починають сповільнюватися процеси життєдіяльності. Він є дуже важливою частиною функціонування людського організму. Під час сну відбувається відновлення шкіри, очищення організму від токсинів, вироблення різноманітних гормонів. Дорослій людині, для того щоб залишатися здоровою та продуктивною потрібно від 7 до 9 годин сну. Недостатня кількістю часу, яку людина проводить уві сні призводить до підвищення ризику розвитку різноманітних хвороб (серцево-судиних [10, 11], порушень імунної системи та інсультів), а також погано позначається на розумовій діяльності та прийняті рішень. Сон залежить від різних гуморальних факторів. Один із них - гормон епіфіза мелатонін.

Мелатонін — біогенний амін, який утворюється в пінеалоцитах епіфіза або шишкоподібної залози та в деяких периферичних тканинах: шлунко-кишковому тракті, сітківці. Слід зазначити, що в шишкоподібній залозі виробляється приблизно 80 % мелатоніну, в переферичних клітинах - 20 %. Мелатонін виробляється з амінокислоти триптофану (незамінна амінокислота, яка входить до складу білків та РНК і є попередникм серотоніну та мелатоніну); спочатку в результаті гідроксилювання і декарбоксилювання утворюється серотонін. Після ацетилювання

й метилювання останнього утворюється мелатонін [1]. Різноманітні етапи синтезу зазвичай регулюються норадреналіном та адреналіном. Безпосереднім стимулятором підвищення швидкості синтезу та виділення мелатоніну є норадреналін. Повтор синтезу мелатоніну в епіфізі є своєріним біологічним годинником, який керує циклом сну - неспання, пришвидшує процес засинання людини та утворює структуру сну [2].

Функціональна активність шишкоподбного тіла посилюється з настанням ночі та досягає максимуму опівночі. Із світанком активність цього органу стрімко падає, знижаючись до мінімуму опівдні. У нормі, активність епіфізу знаходиться у протифазі з активністю гіпофіза. Гіпофіз, за рахунок тропних гормонів активує деякі ендокринні функції, а шишкоподібне тіло їх гальмує. Таке чергування цих двох нейроендокринних утворень мозку і забезпечує циркадне ритмічне функціонування [3].

У процесі розвитку організму людини максимальна концентрація та секреція мелатоніну проявляється в дитячому та пубертатному віці. В 22 роки рівень починає зменшуватися, а ближче до 60 років стає найменшим. Тому, мелатонін називають не тільки "гормоном сну", а й ще "гормоном молодості". Він має велику кількість властивостей, які в клінічному аспекті є дуже цікавими та корисним. До таких властивостей можна віднести адаптивний аспект, який проявляється в пристосуванні функцій організму до умов, які десинхронізують організм; антидепресивна активність, яка виявляється при окремих депресивних станах.

Епіфіз, який виробляє мелатонін, таким чином, приймає активну участь не тільки в регуляції добової гормональної активності, а й регулює циркадні біоритми в усьому організмі людини. Можно сказати, що епіфіз за допомогою мелатоніна, регулює діяльність та активність всіх органів організму людини. Тобто, він забезпечує активність організму вдень та повний відпочинок вночі.

Мелатонін чинить на організм седативну, гіпотензивну, гіпохолестеринемічну та гіпоглікемічну дію. Він бере участь у механізмах формування сну та підсилює вплив снодійних засобів. Завдяки мелатоніну калій затримується в організмі та підтримується калієво-натрієва рівновага. Однією з важливих функцій мелатоніну є захист організму від вільних радикалів, контроль настрою та поведінки людини.

Слід зазначити, що велика кількість штучного світла негативно впливає на вироблення мелатоніну. Саме масове використання гаджетів у нас час спричиняє у багатьох людей порушення вироблення даного гормону. Тому, щоб сон був міцним та здоровим треба дотримуватися певних порад [7]. Через те, що мелатонін виробляється саме в темряві, потрібно відмовитися від яскравого штучного світла за 2-3 години до сну, використовувати тьм'яне освітлення червоного спектру та при роботі за комп'ютером вночі використовувати спеціальні окуляри, які блокують синій спектр. Аналізуючи той факт, що при штучному освітленні (а особливо при використанні світла синього спектру) мелатонін виробляється дуже погано або іноді зовсім не виробляється, то можна дійти до невеликого висновку, що у людей, які сплять з ввімкненим телевізором або нічником, виробляється недостатня кількість мелатоніну.

На даний час відмічається значна кількість людей із депресією, високою тривожністю, стресом [4-6, 8-9, 12-14]. Порушення сну знаходиться в ряду причин їх виникнення. Пізнє засинання обумовлює збій динаміки синтезу мелатоніну, порушення сну та десинхроноз.

У наш час існують препарати мелатоніну [3] у вигляді пігулок. Їх призначають людям, в яких є розлади циркадного ритму, зниження розумової та фізичної активності, депресивні стани, що мають сезонний характер, стреси. Щоб сон був міцним та здоровим треба дотримуватися певних порад [7].

Нами було проведено опитування респондентів, що не мають спеціальної біологічної освіти. Виявилося, що 94% опитаних із 120 не назвали мелатонін, як те що впливає на сон. 87% респондентів не зв'язують напряму якість сну із якісним затемненням приміщення. 34% респондентів періодично використовують снодійні та заспокійливі препарати. 78% респондентів лягають спати опівночі та після опівночі. Отже, значна частина респондентів мають низьку обізнаність з приводу ролі дієвих факторів сну, у тому числі і гормональних. На практиці у житті значної частини учасників опитування присутні фактори, які обумовлюють поганий сон та недосипання.

Таким чином, підсумовуючи все вищесказане, треба зазначити, що порушення сну є серйозною проблемою. Мелатонін є важливим гормон людського організму, який регулює процес сну та бадьорості. Зниження рівня мелатоніну призводить до порушень сну та негативних наслідків.

Список використаних джерел:

1. Губський Ю.І. (2000). *Біологічна хімія.* Тернопіль. К.: Кий.
2. Ендокринологія: підручник для студ. вищих мед. навч. закладів; за ред. Ю.І. Комісаренко, Г.П. Михальчишин. Вінниця: Нова Книга, 2020. С.102.
3. Мещинен І.Ф., Пішак В.П., Заморський І.І. (2001) Мелатонін: обмін та механізм дії. *Буковинський медичний вісник.* (№ 2). С. 3-15.
4. Kots S., Kots V., Luhanska V. A study of the level of personal anxiety in modern youth. *The World During a Pandemic: New Challenges for Science: The 18th International scientific and practical conference*. (c. 63-68), 19 – 20 April, 2021, Ottawa, Canada.
5. Коц С.М., Коц В.П., Бойко К. Прихована депресія. *Martial Law — Challenges in Modern Science: mhe 31st International scientific and practical conference.* (P. 61-66) p.Warsaw. April 12-13, 2022. Warsaw: Myśl Naukowa, Poland.
6. Коц С.М., Коц В.П., Максименко М.О. До питання впливу депресії. *Science and society: for being an active participant in XXV International Scientific and Practical Conference*. (С. 64-69), 1-2 листопада, 2021, Берлін, Німеччина.
7. Коц С.М., Коц В.П., Бойко К.В., Бехтер А.А. Організація повноцінного сну. *Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень: матеріали II Міжнародної наукової конференції.* (С.58-61), 9 вересня, 2022, Рівне. Вінниця: Європейська наукова платформа, Україна.
8. Коц С.М., Коц В.П., Маракіна А., Мавроді С. Ситуативна та особистісна тривожність у молоді. *Modernization of today's science: experience and trends: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference.(*P 128-131), September 9, 2022. Singapore, Republic of Singapore: European Scientific Platform.
9. Коц С. Н., Коц В.П., Крат Є.С. Дослідження рівня тривожності у студентської молоді 2022. *Humanity and Science: the 33th International scientific and practical conference* (P. 49-54) 16-17 травня, 2022. Сіетл, США.
10. Коц С.М., Коц В.П., Коваленко П.Г. Функціональний стан серцево-судинної системи дітей шкільного віку. *Грааль науки.* №12-13. 2022. С. 220-226.
11. Коц С.М., Коц В.П., Коваленко П.Г. Функціональний стан серцево-судинної системи дітей молодшого та середнього шкільного віку. *Грааль науки.* №14-15. 2022. С. 248-255.
12. Kots SM, Kots VP, Kovalenko PG. Depression does not have a face. *Sectoral research XXI: characteristics and features: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference* (P. 63-66) (Vol. 3), p. Chicago. April 22, 2022. Chicago: European Scientific Platform. USA.
13. Коц С.М., Коц В.П., Крат Є.С., Кобченко С.Р. До питання впливу на психічне здоров'я сучасних підлітків. *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття: матеріали II Міжнародної наукової конференції*. (Т. 2, С.21-24.), 5 листопада, 2021 Рівне, Україна.
14. Коц С.М., Коц В.П., Зоренко М.В. Інтелектуальна діяльність та психічний стан. *Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки [зб. наук. пр.]: матеріали VII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції.* (С.23-29), 26 листопада, 2021, Київ.

СЕКЦІЯ XVIII.
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ ОЗДОРОВЧИМ ФІТНЕСОМ НА ФІЗИЧНИЙ СТАН ЖІНОК ПЕРШОГО ЗРІЛОГО ВІКУ

Середенко Ольга Олександрівна
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету фізичного виховання та спорту
Херсонський державний університет, Україна

Оздоровчий фітнес - це система фізичних вправ переважно аеробного характеру. В практиці фізичного виховання аеробне тренування використовується з метою зміцнення здоров'я та підвищення працездатності людини.

Заняття фітнесом є популярними серед населення через різноманітність, емоційність, доступність та ефективність оздоровчого впливу.

На сучасному етапі розвитку існує безліч різновидів фітнесу: степ-аеробіка, функціональне тренування, аквааеробіка, бодішейпінг, стретчинг, пілатес, роуп-джампінг та багато інших.

Кожен з видів фітнесу має свої особливості, завдання, організаційно-методичні аспекти та умови проведення [1].

В процесі нашого дослідження (січень-травень 2021 р.) нами було сформовано 2 групи. Контрольну групу склали 12 жінок 20-35 років, що займалися в тренажерній залі на базі фітнес-клубу «SL» (м.Херсон). Експериментальну групу склали 14 жінок віком 20-35 років, що займалися оздоровчим фітнесом. Всі заняття проходили 3 рази на тиждень. Кожне заняття тривало 60 хвилин й складалося з трьох частин: підготовчої, основної та заключної. Вправи виконувались безперервно. З метою збільшення ефективності на тренувальних заняттях нами були використані складові функціонального тренінгу, які були спрямовані на зміцнення різних груп м'язів.

При плануванні занять ми дотримувались наступних рекомендацій:

- 1-2 тижні – стандартне навантаження, опанування нових вправ;
- 1-2 тижні – підвищення навантаження за рахунок обсягів виконання;
- 2-4 тижні – підвищення навантаження за рахунок інтенсивності виконання.

Для оцінки фізичного стану досліджуваних груп нами використовувалась уніфікована методика дослідження Г.Л. Апанасенко та Н.П. Страпко.

Зазначимо, що на початку дослідження за антропометричними даними жінки експериментальної та контрольної груп статистично не відрізнялися.

Отже, відповідно до отриманих показників (ЧСС, тиск, вік, вага, зріст) нами були визначені показники рівня фізичного стану жінок (табл. 1).

Таблиця 1

Показники рівня фізичного стану жінок першого зрілого віку досліджуваних груп

Група	Період вимірювання	Значення рівня фізичного стану	Достовірність різниць
ЕГ	І етап	0,571 ± 0,09	$p < 0,05$
	ІІ етап	0,608 ± 0,06	
КГ	І етап	0,582 ±0,04	$p < 0,05$
	ІІ етап	0,601 ±0,03	

Як ми бачимо з отриманих результатів різниці між отриманими показниками жінок досліджуваних груп є достовірними ($p<0,05$).

Відповідно до отриманих даних в обох групах простежується тенденція до збільшення показників рівня фізичного стану, а саме у жінок експериментальної групи на 0,037, тоді як у контрольній – на 0,019.

Додатковими показниками ефективності використання оздоровчого фітнесу є те, що у жінок експериментальної групи дещо знизилися показники ЧСС у спокої та нормалізувався артеріальний тиск. Це свідчить про адаптацію серцево-судинної системи до навантажень, покращення скорочувальної функції міокарду та стійкість роботи серці при тривалому навантаженні.

Висновки. Комплексна методика оздоровчого фітнесу з елементами функціонального тренінгу при заняттях з жінками першого зрілого віку дозволила досягнути позитивних результатів у змінах показників фізичного стану.

Отримані результати дозволили підтвердити зріст показників фізичного стану в експериментальній групі на 6,1%, у контрольній на 3,2%.

Отже, результати проведених досліджень свідчать про позитивний вплив оздоровчого фітнесу на рівень фізичного стану жінок першого зрілого віку.

Список використаних джерел:

1. Довгань, Н.Ю., М’ясоєденков, К.О., Короп, М.Ю. (2016) *Fizychne vykhovannia. Fitnes* [Physical Education. Fitness]. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т.

МОТИВАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ ЕЛЕМЕНТІВ ПРИЩЕПЛЕННЯ ПРАГНЕННЯ ДО РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ТА ЗДІБНОСТЕЙ СЕРЕД КУРСАНТІВ

Гірський Олександр Андрійович
курсант Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Дмитро Анісімов
викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Відсутність мотивації у будь-якій сфері життєдіяльності людини є негативним фактором у досягненні цілей та задач, а професійна діяльність не є винятком. Проте мотивація до професійної діяльності вже давно досліджена психологами та має дещо іншу природу та зміст у порівнянні з іншими її видами.

Мотивація серед курсантів до ведення успішної навчальної діяльності – важливий чинник на будь-якому етапі підготовки до майбутньої професійної діяльності у підрозділах правоохоронних органів. Особливо на початку навчання у закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання, коли кожен курсант проходить нелегкий шлях адаптації до нового середовища, це має велике значення для кожного з них. Від результату такого пристосування до нових умов залежить подальший розвиток у навчальній та професійній діяльності, самореалізації тощо.

Ефективна організація освітнього процесу супроводжується чітким усвідомленням структури навчання та умов для розвитку мотивації. Проте у курсантів мотивація має специфічний характер та свої особливостей, тому що навчальний процес поєднаний із службовою діяльністю. Особливо важливою частиною підготовки кожного поліцейського до подальшого несення служби у практичних підрозділах є формування якомога кращого рівня фізичної підготовки та його розвиток. Виконання такої мети реалізується на заняттях із спеціальної фізичної підготовки, де курсанти засвоюють прийоми затримання, самозахисту та інші методики, властиві поліцейським.

Для успішного засвоєння достатнього об’єму знань відповідно до навчальної програми дисципліни «Спеціальна фізична підготовка» курсанти мають бути якісно мотивованими до обов’язкових занять спортом, а також до бажання регулярно підвищувати свої показники фізичних якостей. Окрім різноманітних факторів зовнішньої та внутрішньої мотивації, важливим чинником у даному випадку виступають засоби та методи проведення навчальних практичних занять конкретного викладача, який має враховувати певні фізіологічні особливості конкретного курсанта.

Варто зазначити, що у середовищі правоохоронних органів та несення служби у їх підрозділах абсолютну перевагу має внутрішня мотивація, тобто, власне розуміння особою щодо її потребу в отриманні компетентності у професії та пізнанні, а зовнішня мотивація, яка поєднує у своєму змісті бажання бути кращим, бути прикладом для однокурсників, успішно складати сесію тощо, лише частково підтримує її. Освіченість у питанні щодо структури мотивації надає змогу курсантам самостійно розробити комплекс заходів з метою оптимізації та підвищення показників у навчанні.

Отже, мотивація курсантів у питанні формування та покращення своїх фізичних якостей залежить від багатьох чинників, що відповідно складають внутрішню та зовнішню мотивацію, а також значну роль мають педагогічні методи, засоби та способи викладача. Перспективним напрямком досліджень у цьому питанні може стати визначення умов та засобів підвищення мотивації до навчання серед курсантів, а також формування ефективних рекомендацій для викладацького складу щодо комунікації та індивідуального підходу до кожного курсанта.

Список використаних джерел:

1. Куртова Г.Ю., Іванов Д.М. Здоровий спосіб життя як пріоритетна цінність виховання сучасних дітей та молоді. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. 2008. Вип. 55. С. 168–170.

ПРИЙОМИ САМОЗАХИСТУ ЯК СКЛАДОВА СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Гірський Олександр Андрійович
курсант Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Дмитро Анісімов
викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Діяльність поліцейських – одна із найбільш відповідальних та відповідальних професій у світі. Це є першопричиною жорстких вимог до кандидатів на службу до лав Національної поліції України. Однією із таких вимог є якомога краща фізична підготовка кандидата, оскільки наразі спостергіається підвищенний рівень уваги українського суспільства до щоденної праці поліцейських, а форми, засоби та методи проведення занять із спеціальної фізичної підготовки у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання – актуальною темою обговорень багатьох людей.

Таке явище спричинює потребу глибокого пошуку ефективних педагогічних засобів розвитку фізичної підготовки з метою забезпечення максимального засвоєння кожного елементу навчального матеріалу. Одним із таких важливих елементів є навички застосування прийомів самозахисту.

Не є секретом те, що діяльність поліцейських піддається таким ризикам, як, наприклад, випадки нападу на працівників поліції із застосування як мінімум фізічної сили. Зазвичай це відбуваються шляхом непокори законній вимозі поліцейського, а після – виконання захоплення за кінцівки, одяг, шию тощо. У такому випадку поліцейських залишений змоги виконувати захист або застосовувати спеціальні засоби та зброю. Проте тут на допомогу приходить вміння миттєво звільнитися від різних видів захоплень та обхоплень правопорушників, що має бути розвинене у кожного поліцейського, а також навичок оперативної зміни «ролей» та виконання контратаки, подальшого затримання правопорушника [1].

Засвоєння прийомів самозахисту супроводжуються із дотриманням таких цілей:

- формування навичок самозахисту загалом, а також обеззброювання, затримання та конвоювання праовопорушників, що порушують оптимальний правовий стан правовідносин і загрожують особистій безпеці громадян та працівників поліції;
- розвиток витривалості, сили та гнучкості;
- прищеплення вольових рис характеру, таких як: рішучість, сміливість, впевненість у своїх діях тощо.

Варто додати, що реформування структури поліції потребують й змін до підходу у тактиках мамозахисту. Сучасні умови нашої держави та світу зобов'язують організовувати проведення практичних занять зі спеціальної фізичної підготовки, оскільки, по-перше, без використання сучасних технічних та інформаційних систем щоденну діяльність Національної поліції України неможливо навіть уявити, а, по-друге, найбільш ефективне засвоєння навчального матеріалу відбувається саме шляхом застосування сучасних методів навчання. Значною перевагою інтерактивних

методів навчання є наявність активної взаємодії між учасниками заняття, що у свою чергу зміцнює колектив на моральному рівні, а також надає змогу підтримувати свій емоціональний інтелект та навички спілкування із різними людьми.

Таким чином, відповідний рівень сформованих навичок володіння прийомами самозахисту – це обов'язкова умова забезпечення ефективності службових завдань працівниками поліції, а також методи та тактики засвоєння таких прийомів повинні бути організовані так, що засвоєння поданого навчального матеріалу було успішним.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко В. В. Особливості тактичної підготовки працівників підрозділів патрульної поліції. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2017. Вип. 3.

СЕКЦІЯ XIX.
ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

НАРОДНІ ЖІНОЧІ ГОЛОВНІ УБОРИ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ

Бондаренко Марина Іванівна
ORCID ID: 0000-0002-7310-1019
науковий співробітник
Музей народного одягу Середньої Наддніпрянщини
Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», Україна

У зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (далі НІЕЗ «Переяслав») зберігаються народні жіночі головні убори (очіпки, хустки) мешканців сіл Переяславщини (Середня Наддніпрянщина). Їх кількість становить близько 700 одиниць збереження. Датується колекція другою половиною XIX – першою чвертю XX ст. Музейні предмети надійшли до НІЕЗ «Переяслав» із матеріалами етнографічних експедицій, що працювали на території населених пунктів Переяслав-Хмельницького району Київської області.

Спеціалізованих праць, які б розкривали проблеми вивчення народних жіночих головних уборів мешканців сіл Переяславщини не існує. Матеріали фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» до цього часу були використані фрагментарно в дослідженнях Т.А. Ніколаєвої [19], К.І. Матейко [6], О.Ю. Косміної [5] й інших учених-етнографів і мистецтвознавців, і до наукового обігу були введені лише одиничні екземпляри, які не дають повного уявлення про колекцію народних жіночих головних уборів. Тільки у статтях дослідниці Л.О. Годліної «Архетипи української культури в ознаках народного одягу» [2], «Народний одяг Переяславщини в обрядах, звичаях та віруваннях» [3] розглядаються матеріали колекції в контексті загальної збірки про український народний одяг Тому, колекція заслуговує більш детального розгляду як з етнографічних, так і з мистецтвознавчих питань.

У статті на основі аналізу фондової колекції НІЕЗ «Переяслав», а також польових матеріалів розглядаються конструктивні та художньо-естетичні особливості народних жіночих головних уборів мешканців Переяславщини.

Народний головний убір – одна з важливих складових частин українського народного костюма, що становить надзвичайно розвинутий складний комплекс який не лише включає велику кількість різноманітних компонентів, а й передбачає способи їх носити, поєднувати між собою, узгоджувати із зачіскою [20, с. 5]. Жіночі головні убори кінця XIX – початку XX ст. поділялися на дві групи: платові (намітки, хустки) та шапкоподібні (очіпки, пов'язки, чушки). Заміжні жінки обов'язково покривали голову очіпком, який одягали на зібране волосся, а поверх нього вив'язували намітку, пізніше – хустку. Ходити простоволосою вважалося верхом непристойності. За народними уявленнями простоволоса заміжня жінка накликала неврожай, хвороби та пошесті [21, с. 125]. Окрім функціонального призначення (тримання волосся), очіпок ще відігравав естетичну роль, тобто формував силует голови [4, с.122]. Щоб надати очіпку певної форми, силуету, висоти, його робили твердим завдяки підстібці або проклеєному полотну [5, с.87]. Форми очіпків бувають різні, в залежності в якому ареалі вони побутують. Для пошиття святкових очіпків

жінки використовували дорожчу тканину – атлас, шовк, оксамит та інші, а для буденних – полотно, ситець.

На теренах обстежуваних сіл Переяславщини заміжні жінки носили шапкоподібні головні убори очіпки та їх різновиди (збірники, пов'язки). Це переважно округлі, шапкоподібні, з не високими бочками, на м'якій підкладці, з плоским дном, денце зовні закладене в складочки, спереду прикрашені бантом, «ріжками» або «торочками», ззаду призбируються на зав'язки.

У музейній збірці заповідника такий вид головного убору представлено 23 одиницями збереження (очіпки-«збірники» - 9 од., «пов'язки» – 14 од.).

Колекційні очіпки-«збірники» (місцева назва) виготовлені переважно з оксамиту (плису), сатину, шовку, шерстяної тканини. Очіпки з оксамиту та шерстяної тканини оздоблені вишивкою із різнокольорових гарусових ниток (техніка – гладь). Декоровані виключно фітоморфними узорами (стилізовані квіточки, листочки, гілочки). Музейні предмети надійшли до фондів заповідника із сіл Переяслав-Хмельницького р-ну (Лецьки, Помоклі, Соснова).

Очіпки-«пов'язки» (місцева назва) виготовлені з шовкової «рогатої» хустки. Кольорова гама переважно вишневого, зеленого, синього, темно-вишневого, темно-зеленого кольорів. Музейні предмети виявлено у селах Переяслав-Хмельницького р-ну Київської області – Андруші, Воскресінське, В'юнище, Лецьки, Єрковці, Козлів.

Як свідчать інформатори з Переяслав-Хмельницького –ну, шапкоподібні головні убори (очіпки) носили їх матері та бабусі. Вони були круглої форми, на м'якій підкладці [10], з складочками на денці (с. Стовп'яги), пошиті з купованої матерії [13].

За свідченням респондента М.І. Данич (с. Стовп'яги): « Очіпки носили вже стареньки люди, як у них уже коси сиві, вже їм стидно було показувать на людей свої сиві коси, і то надівався очіпок. Очіпок ішшивався такий з твердої матерії, щоб вона була така надьожна, довгенько носилася. Якась така груба матерія, щоб довго не мнялася. Круглої форми, ніякого банта не було, якісь такі складочки були» [13].

За свідченням респондента П.К. Палатної (с. Підварки): «Баба очіпок носила постояно. Мати очіпок одівала у великі морози, щоб тепліше було. Зверху очіпка вив'язувала платок (30-ті рр. ХХ ст.)» [15].

У селах Переяслав-Хмельницького р-ну (Єрковці, Ковалин) жінки носили головний убір «кепур» (очіпок) (місцева назва) у вигляді шапочки, ззаду стягнений закладеним шнурочком, зав'язувався. Виготовляли такі убори самі собі жінки із фабричної тканини. В «кепурі» ходили вдома, виходячи на люди, поверх убору вив'язували хустку [7, 8]. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. очіпки вийшли з ужитку.

Найпоширенішим жіночим головним убором були хустки фабричного виробництва. Хустка вважалась невід'ємним атрибутом одягу заміжньої жінки впродовж усього року.

У святкові дні мешканки села Ковалин носили шовкові («барсові» - місцева назва) хустки з торочками [9], «тернові» хустки (місцева назва, шерстяні з квітками), «картаті» бежеві, сірі (прості) переписані білими смугами, з торочками, шерстяні чорні з білою смугою по краю та голубі з білою смугою фабричного виробництва [7]. У с. Єрковці бавовняні хустки фабричного виробництва називали «тернові» хустки, напіввовняні хустки світло-коричневого кольору мали місцеву назву «кофейні» [11].

Мешканки с. Стовп'яги «носили біленькі хусточки невеликі, під бороду запиналися. «Торочкові» називалися бєжєві платки, що з торочками. Тернові хустки були шерстяні, не прості і мали маленький крайок. По чорній хусці крайок був з виноградним узором із синіми сливками» [13].

За свідченням інформаторів П.О. Кутової, М.П. Губар (с. Стовп'яги): «Платки разні тоді купували на базарі - кашемирові та тернові (шерстяні), суконні, ситцеві. Платки

шерстяні були із торочками, і без торочків. Просто кашемір, і в квітках, і без квіток. Бавовняних платків не було [12, 14]. Калінкорові хустки самі вишивали, одягали у великий празник» [14].

У с. Ташань жінки носили хустки «торочкові» (бавовняні, шерстяні), каленкорові хустки, вишиті гладдю (орнамент в одному кутку) [16], «тернові» платки, бавовняні, шерстяні, «бежеві» (у клітинку) [17].

У 60-70-х роках ХХ ст. серед жіночого населення найбільш поширеними були суконні шалі вироблені на підприємствах України та Росії. В Україні основним виробником шалей була Київська та пізніше Богуславська фабрика. Орнамент переважно картатий (в «клітинку»), але може бути й однотонний чи переписаний різнокольоровими смугами. Краї традиційно оздоблювали торочками.

На досліджуваній території (Переяславщина) побутували хустки різні за розмірами (великі, середні, малі) та матеріалами (вовняні, шовкові, ситцеві, суконні, бавовняні, коленкорові).

У музейній колекції хустки датуються кінцем ХІХ ст. – другою половиною ХХ ст., налічують 667 одиниць збереження. Це переважно хустки виготовлені в Україні на Богуславській фабриці, Київській фабриці, Павлово Посадській (Росія), Польщі, Туреччині, Японії.

Шовкові («барсові» - народна назва) хустки представлені п’ятьма екземплярами. Узор переважно рослинно-квітковий, по краях хустки оздоблені шовковими китицями. Музейні предмети виявлено у м. Переяславі та в селах Переяслав-Хмельницького р-ну (Єрковці, Жовтневе) [18]. Такі хустки виготовляли на фабриках України та ввозили з Європи.

Вовняні, напіввовняні хустки та шалі декоровані квітково-рослинними мотивами. По краях оздоблені торочками [18].

У музейній колекції зберігається 30 одиниць вишитих коленкорових хусток. Ці хустки використовувалися селянами як побутові та обрядові. Період побутування припадає на 30-60-ті рр. ХХ ст., коли був час загального дефіциту на товари широкого вжитку. Не маючи коштів або змоги придбати хустки (через відсутність у крамницях), жінки виготовляли їх самостійно. З 30-х рр. ХХ ст. увійшла у вжиток тканина фабричного виробництва (коленкор), яка й послужила матеріалом для виготовлення хусток [1].

Колекційні хустки виготовлені з коленкорової фабричної тканини, білого кольору, оздоблені технікою шиття – гладдю, вишиті різнокольоровими нитками (рожевими, синіми, зеленими, червоними, жовтими, коричневими, голубими, бузковими, бордовими, жовтогарячими, фіолетовими). Основний композиційний акцент у таких хустках зосереджено в одному кутку («ріжок» - народна назва), по краях з двох сторін розміщено лінійний орнамент. Хустки декоровані фітоморфними візерунками (троянди, стилізовані багатопелюсткові квіти, незабудки, букети квітів, п’ятипелюсткові квіти, ягідки, шестипелюсткові квіти, восьмипелюсткові квіти, листочки, дрібні квіти, круглі стилізовані квіти з листочками, гілочки з пуп’янками квітів, кущики, шипшина, дубове листя, жолуді, гвоздика). По краях вироби оздоблені бавовняними торочками ручної роботи та фабричним мереживом. Один зразок (с. Велика Каратуль) по краю не підрублений.

Найбільша кількість коленкорових хусток надійшла до фондів НІЕЗ «Переяслав» у 50-80-х рр. ХХ ст. із села Велика Каратуль Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. (13 од.) [1].

Отже, вивчення музейної колекції дасть можливість більш детально ознайомитися з конструктивними й художньо-естетичними особливостями народних жіночих головних уборів мешканців Переяславщини, стане важливим

джерелом для подальших фахових досліджень, вивчення історичних та культурних надбань нашого краю. Крім того, важливим джерелом стали польові матеріали, зібрані протягом 2011-2019 років. У процесі обстеження населених пунктів Переяслав-Хмельницького району було зафіксовано інформацію про народні жіночі головні убори.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко М.І. Вишиті хустки Переяславщини 30-60-х рр. ХХ ст. у зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» // Grundlagen der modernen wissenschaftlichen Forschung: збірник наукових праць «ΛΌГОΣ» з матеріалами І Міжнародної науково-практичної конференції, м. Цюріх, 10 вересня 2021 р. – Вінниця-Цюріх: Європейська наукова платформа, BOLESWA Publishers, 2021. С. 255-256.
2. Годліна Л.О. Архетипи української культури в ознаках народного одягу // Українська народна естетика. / [Авт. Жам М.І., Легенький Ю.Г., Сікорський М.І.]. – К.: ДЛПУ, 1996. – С. 210 - 226.
3. Годліна Л.О. Народний одяг Переяславщини в обрядах, звичаях та віруваннях / Народознавство (Науково-методичні матеріали). – Переяслав – Хмельницький: Вид-во філіалу КДПУ, 1993. Збірка І. – Ч. І. – С. 49 – 53.
4. Косміна О. Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження у 5 т. [наук. ред. М. Гримич]. – К.: Дуліби, 2012. – Т. 3: Зрілість. Жіноцтво. Жіноча субкультура. – 2012. – 480 с.
5. Косміна О.Ю. Традиційне вбрання українців / О.Ю. Косміна. – К. : Балтія-Друк, 2008. – Т. І : Лісостеп. Степ. – 160 с.; іл.
6. Матейко К.І. Український народний одяг / К.І. Матейко. – К. : Наукова думка, 1977. – 222 с., іл.
7. Матеріали польових досліджень автора (далі МПДА). Записано 20.10. 2011 р. від Білоконь Ганни Митрофанівни, 1926 р. н., мешканки с. Ковалин Переяслав-Хмельницького району Київської області.
8. МПДА. Записано 20.10. 2011 р. від Задорожньої Ганни Яківни, 1920 р. н., мешканки с. Ковалин Переяслав-Хмельницького району Київської області.
9. МПДА. Записано 20.10. 2011 р. від Крицької Ганни Филимонівна, 1936 р. н., мешканки с. Ковалин Переяслав-Хмельницького району Київської області.
10. МПДА. Записано 16.07. 2012 р. від Романенко Марії Терентіївни, 1940 р. н., мешканки с. Дем'янці Переяслав-Хмельницького району Київської області.
11. МПДА. Записано 20.09. 2016 р. від Шульги Галини Миколаївни 1941 р. н., мешканки с. Єрковці Переяслав-Хмельницького району Київської області.
12. МПДА. Записано 07.11. 2017 р. від Кутової Параски Олексіївни 1929 р. н., мешканки с. Стовп'яги Переяслав-Хмельницького району Київської області.
13. МПДА. Записано 07.11. 2017 р. від Данич Марії Іванівни 1931 р. н., мешканки с. Стовп'яги Переяслав-Хмельницького району Київської області.
14. МПДА. Записано 14.11. 2017 р. від Губар Марії Петрівни 1929 р. н., мешканки с. Стовп'яги Переяслав-Хмельницького району Київської області.
15. МПДА. Записано 17.11. 2018 р. від Палатної Палагеї Корніївни 1937 р. н., мешканки м. Переяслав-Хмельницького (уродженки с. Підварки) Київської області.
16. МПДА. Записано 22.10. 2019 р. від Вакуленко Марії Петрівни 1939 р. н., мешканки с. Ташань Переяслав-Хмельницького району Київської області.
17. МПДА. Записано 22.11. 2019 р. від Шендрик Ганни Федорівни 1928 р. н., мешканки с. Ташань Переяслав-Хмельницького району Київської області.
18. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Фонди. Облікова документація. Книги інвентарних груп «Тканини», «ПХІМ».
19. Николаева Т.А. Украинская народная одежда. Среднее Поднепровье / Т.А. Николаева. – К. : Наукова думка, 1987. – 246с.
20. Стельмащук Г.Г. Традиційні головні убори українців / Г.Г. Стельмащук. – К. : Наукова думка, 1993. – 240 с.
21. Українська минувшина. – К. : Либідь, 1993. – 256 с.

РЕАЛІТІ-ШОУ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ СУЧАСНОЇ МЕДІАТИЗОВАНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Жуков Владислав Валерійович
ORCID ID: 0000-0001-5968-2534
магістр, аспірант
Харківська державна академія культури, Україна

Науковий керівник: Кислюк К.В.
професор, доктор культурології
Харківська державна академія культури, Україна

Однією з сучасних тенденцій медиатизованої культури є конвергентний характер створюваних нею продуктів. Наприклад, телевізійний простір (ефірне телебачення) використовує соціальні мережі для розміщення контенту та для комунікації з глядачем, надання можливості глядачам комунікувати між собою.

Нові технічні можливості вносять певні зміни в соціокультурні процеси, виявляють нові знаки та символи в системі спілкування між людьми, вносять зміни в комунікативну культуру. Ці процеси є ознаками нової після постмодерної культури, яку треба не тільки описувати, а і прогнозувати для встановлення наслідків змін в соціокультурному середовищі. З іншої сторони, соціокультурні зміни в суспільстві віддзеркалюються в поведінковій стратегії персонажів та героїв медіапродуктів як частини медіатизованої культури сьогодення.

Реаліті-шоу стає відзеркаленням цих змін. Визначемо наступні результати впливу реаліті-шоу на зміни в пост-модерній культурі України:

1. Зміни в повєдінковій стратегії суспільства - завдяки популярності реаліті-шоу кожен намагається вести особистий блог або знімати сторіз про себе транслюючи свое життя в реальному часі.

2. Породжує нові морфологічні утворення з постклассичною побудовою - сторіз, блог та стрічка новин є власноруч створеним реаліті-шоу, в якому відсутня класична композиційна побудова аудіо-візуального твору (може використовуватись взагалі один її елемент, наприклад експозиція – показ їжі в кафе, або свого віддзеркалення в туалеті).

3. Зміни в структурі оповідності на мистецькому рівні - спостерігається тенденція до скорочення експозиції, або взагалі поєдняння її з зав'язкою та виникненням такого поняття як "візитка" («Панянка-селянка» , 1+1; «Хата на тата», СТБ).

4. Комуніткативні зміни - нові знаки та символи в системі спілкування виникають завдяки формуванню колів глядачів – прихільників певних реаліті-шоу як субкультури, які використовують для опису свого настрію, подій, явищ меми, GIF, «фото-жаби» з цих реаліті-шоу.

Комунікативні функції реаліті-шоу та його культурні впливи у телевізійному та культурному просторі надає можливість стверджувати, що реаліті-шоу є новітнім морфологічним утворенням аудіовізуального характеру, культурологічні аспекти реаліті-шоу полягають у просуванні постклассичній комунікативної культури з новими морфологічними утвореннями з постклассичною структурою оповідності.

СЕКЦІЯ XX.
КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

ВІДЕОХОСТИНГ ЯК НОВІТНЄ ЯВИЩЕ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ

Мусієнко Ольга Вячеславівна
ORCID ID: 0000-0002-9562-2165
Аспірантка факультету культурології
Харківська державна академія культури, Україна

Ми є свідками нової культурної епохи з більшою кількістю екранів та безлічі візуальних різновидів, ніж будь-коли раніше. Сучасна масова культура невпинно перетинається з художньою культурою і створює поле напруги між великими та малими формами культури цифрових зображень. Компактність форм мобільних зображень, таких як відеотехнології для смартфонів або твори відеохостингів дали значний поштовх до поширення нового напряму масової культури, як культури глобалізації, демократизації та модернізації.

Зростаючий акцент на масовій віртуалізації у сучасній медіакультурі разом із новими технологічними засобами візуальної художньої культури, наразі розмивають традиційно зрозумілі межі й категорії виробництва, розповсюдження та отримання аудіовізуального твору. У наш час будь-хто, хто має смартфон, може стати автором аудіовізуального продукту, а саме створити твір, який світова аудиторія зможе побачити, оцінити та поширити. Відеохостинг стає місцем де кожен день авторами\глядачами створюються нові авторські культурні та мистецькі наративи.

Відеохостинг різко змінив мету створення твору мистецтва. Нова норма полягає в тому, щоб отримати увагу та підтвердження (здебільшого вподобайки, коментування та репости) — переважно від абсолютно незнайомих людей. Наприклад відеохостинг Instagram став тією платформою, де можна створити та поширити твір з метою продемонструвати своє життя. У своїх відео влогери-аматори використовують як документальні засоби, так і новітні художні технології. Тому, наразі, традиційні ігрові та документальні жанри стають на один щабель і поєднуються у рамках створення новітніх жанрів відеохостингу.

Потрібно зазначити, що відеохостинг сприяв появі впливової фігури у новітній масовій культурі – «влогера-інфлюенсера» (людини лідера думок) і створив цілу індустрію однотипного відео як за сенсами, так і за наповненням. Попри те, що відеохостинг наразі є найдоступнішою платформою для самовираження та самоідентифікації, більшість авторів намагаються наслідувати один одного.

Отже, технологічні інновації, зростання нової та чинної аудиторії та нові нормативні рамки призвели до розширення та диверсифікації художньої та масової культур. Однією з найважливіших характеристик сьогоденної масової культури стає центральна роль сучасних віртуальних аудіовізуальних осередків та їх поширення. Наразі відеохостинг як новітнє явище масової культури можна інтерпретувати як каталізатор зростання віртуалізації неоднорідної масової культури, головною відмінністю якої стає доступність виробництва та поширення авторського аудіовізуального твору.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ ІІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

23 вересня 2022 року ♦ Київ, Україна

Українською та англійською мовами

Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори

Підписано до друку 23.09.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 10,35. Замовлення № 333. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:
Міжнародний центр наукових досліджень
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1956755
E-mail: mcnd@ukrlogos.in.ua

Видавець: Громадська організація «Європейська наукова платформа».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7172 від 21.10.2020.